

Κοτσώνη Αγγελική
1991

Μουσιός
Αγγελάκης
Κώστος Βαλ

Handwritten text, possibly a signature or date, located in the top right corner of the page.

ΚΟΥΣΙΣΗ

ΤΜΕΙΣ Β1

ΙΣΤΟΡΙΑ

18346

ΑΙΡΟΤΟΡΙΑ

18 31327

ΑΙΡΟΤΟΡΙΑ

ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

ΤΩΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΛΑΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΜΗΔΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

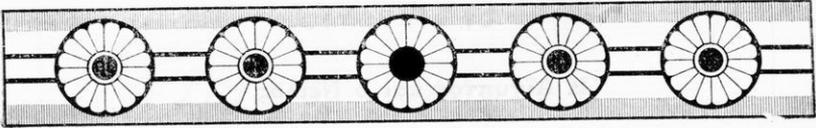
ΔΙΑ ΤΗΝ Β' ΤΑΞΗΝ ΤΩΝ ΕΞΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΑΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1961

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΤΟΜΟΣ Β'
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΟΥ ΤΟΥ
ΜΕΛΛΟΥΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΥΧΗΣ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

αὐτοί.

I. ΑΙ ΧΩΡΑΙ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ

Ὁ ἀρχαιότερος πολιτισμός, ὁ ὁποῖος ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ὁ *πολιτισμὸς τῶν Αἰγαιῶν*. Τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν ἀνέπτυξεν εἰς τὰ παράλια καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου με κέντρον τὴν Κρήτην λαὸς μεσογειακὸς ξένος πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Πολὺ ὕστερότερα παρουσιάσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα με κέντρον τὰς Μυκήνας ὁ *μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς*, τὸν ὁποῖον ἐκαλλιέργησαν οἱ ἐγκατασταθέντες εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας πρῶτοι Ἕλληνες, οἱ *Ἀχαιοί*.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Αἰγαιοὶ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸν ἀρχαιότερον πολιτισμὸν. Καὶ αὐτοὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν παλαιότερου καὶ πολὺ προηγμένου λαοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς Μεσογείου, τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν τῶν Αἰγυπτίων ἀνέπτυξαν πολὺ ἔνωρις ἰδικούς των πολιτισμούς καὶ λαοὶ ἀσιατικοί. Οἱ σπουδαιότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Φοίνικες, οἱ Χετταῖοι καὶ οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἀσιατικοὶ αὐτοὶ λαοὶ μαζί με τοὺς Αἰγυπτίους ὀνομάζονται *Ἀνατολικοὶ λαοί*. Μὲ τοὺς λαοὺς τούτους ἤλθον εἰς σχέσεις ἀργότερον οἱ Ἕλληνες καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ των. Εἶναι ἀνάγκη λοιπὸν νὰ γνωρίσωμεν τὴν ἱστορίαν των.

1. ΟΙ ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος

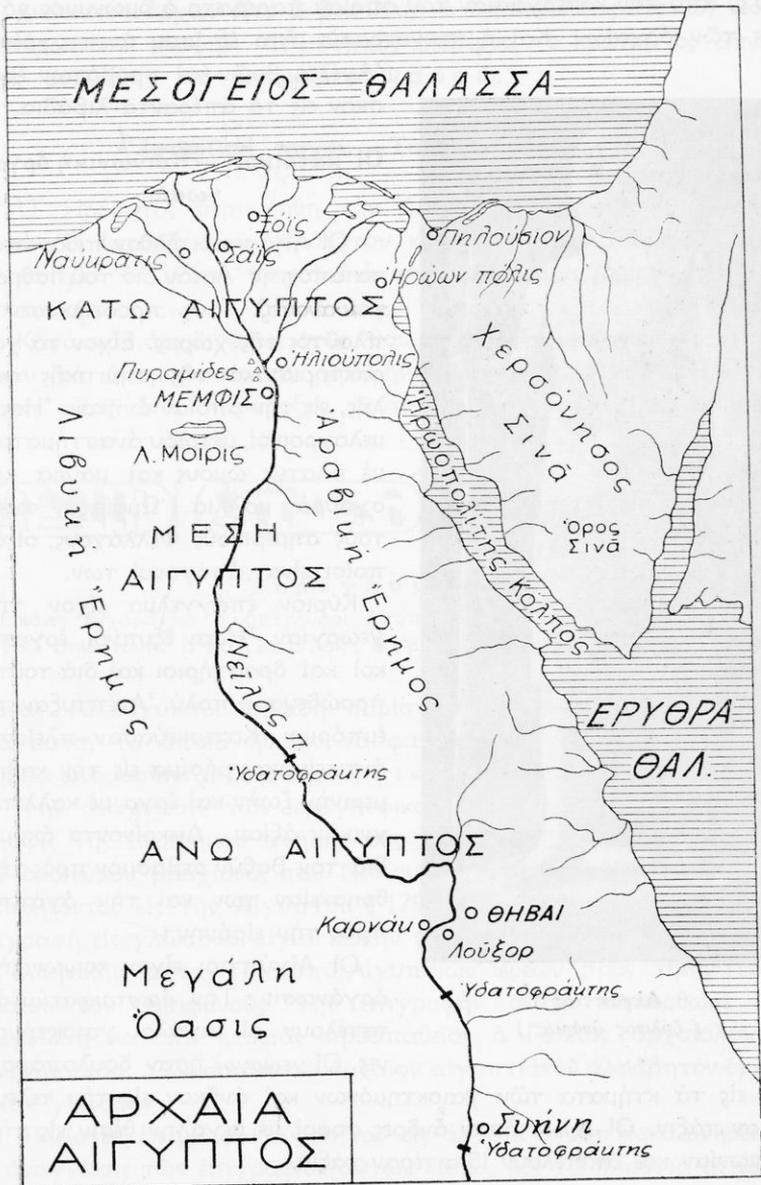
Ἡ Αἴγυπτος παρουσιάζει ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον, διότι εἶναι χώρα μὲ πολὺ παλαιὰν ἱστορίαν καὶ σπουδαιότατον καὶ ἀρχαίότατον πολιτισμὸν. Γνωρίζομεν ὅτι οἱ Ἀχαιοὶ μὲ τὰς ἐπιδρομάς των εἶχον φθάσει μέχρι τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ἡ Αἴγυπτος μᾶς εἶναι γνωστή.

Ἡ Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι μεγάλη στενόμακρος πεδιάς εἰς τὸ μέσον ἐρήμων. Ἡ χώρα θὰ ἦτο ἔρημος, ἂν ἔλειπεν ὁ ποταμὸς Νεῖλος, ὁ ὁποῖος τὴν διαρρέει ἀπὸ τὸ ἔν ἄκρον ἕως τὸ ἄλλο.

Ὁ Νεῖλος εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τοῦ κόσμου. ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὴν κεντρικὴν Ἀφρικὴν καὶ χύνεται εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Κάθε χρόνον, ἀπὸ τὸν Ἰούλιον μέχρι τέλους Ὀκτωβρίου, πλημμυρίζει καὶ τότε σκεπάζει μὲ τὰ νερά του ὅλην τὴν χώραν.

Αἱ πλημμύραι τοῦ Νεῖλου εἶναι πολὺ ὠφέλιμοι. Ἡ ἰλύς, τὴν ὁποίαν ἀφήνουν τὰ νερά, ὅταν ἀποσύρωνται, καθιστᾷ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νεῖλου. «*Εἶναι φανερόν, λέγει, εἰς πάντα νοήμονα ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν Αἴγυπτον καὶ χωρὶς νὰ ἔχη ἀκούσει τίποτε προηγουμένως, ὅτι ἡ χώρα αὐτή, εἰς τὴν ὁποίαν ταξιδεύουν μὲ τὰ πλοῖα τὸν οἱ Ἕλληνας, εἶναι γῆ ἐπίκτητος τῶν Αἰγυπτίων καὶ δῶρον τοῦ ποταμοῦ...*».

Οἱ κάτοικοι ἐφρόντισαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους νὰ χρησιμοποιήσουν κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ νερά τοῦ ποταμοῦ. Διὰ νὰ διοχετεύεται τὸ ὕδωρ εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν ἔκτασιν, κατεσκεύασαν ὑδραυλικά ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν καὶ σήμερον τὸν θαυμασμόν. Πελώρια δεξαμεναὶ ἐχρησίμευον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ξηρασίας. Ἐπίσης κατεσκεύασαν ὕδατοφράκτας καὶ διώρυγας εἰς πλεῖστα μέρη διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἐκαλλιέργουν δύο φορὰς τὸ ἔτος δημητριακὰ καὶ λαχανικὰ. Πολλὰ ὀπωροφόρα δένδρα εὐδοκίμοῦν εἰς τὴν χώραν. Ἐκεῖ ἐφύετο καὶ τὸ πολυτιμώτατον φυτὸν ὁ π ά π υ -

ρος, από την κατεργασία του οποίου παρήγετο ο όμώνυμος χάρτης των αρχαίων. Και η κτηνοτροφία ήτο εξ ίσου ανεπτυγμένη. Ἀγέλαι βοῶν καὶ προβάτων ἐβοσκον εἰς τὰ ἀπέραντα λιβάδια.

Αἰγύπτιος
(*ξύλωνος ἀνδρείας*)

κοι εἰς τὰ κτήματα τῶν γαιοκτημόνων καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν. Οἱ *ιερεῖς* ἦσαν ἄνδρες σοφοὶ μὲ μεγάλην θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ἀπετέλουν ἰδιαίτερον τάξιν.

Οἱ κάτοικοι. — Κοινωνικῆ ὀργάνωσις ναί

Οἱ Αἰγύπτιοι ἦλθον πιθανώτατα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Τοὺς προσείλκυσε ὁ πλοῦτος τῆς χώρας. Εἶχον τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σημιτικῆς φυλῆς, εἰς τὴν ὅποιαν ἀνῆκον. Ἦσαν μελαχροinoί, μετρίου ἀναστήματος, μὲ πλατεῖς ὤμους καὶ μαῦρα καὶ σγουρὰ μαλλιά. Ὁμοίωζον πρὸς τοὺς σημερινούς Φελλάχους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἀπόγονοὶ των.

Κύριον ἐπάγγελμα εἶχον τὴν γεωργίαν. Ἦσαν ἐξυπνοὶ, ἐργατικοὶ καὶ δραστήριοι καὶ διὰ τοῦτο προώδευσαν πολὺ. Ἀνέπτυξαν τὸ ἐμπόριον. Κατεσκεύασαν πλεῖστα ἀντικείμενα χρήσιμα εἰς τὴν καθημερινὴν ζωὴν καὶ ἔργα μὲ καλλιτεχνικὴν ἀξίαν. Διεκρίνοντο ἀκόμη διὰ τὸν βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν εἰρήνην. ✓

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κοινωνικὴν ὀργάνωσιν : Τὴν *ἀριστοκρατίαν* ἀπετέλουν οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες. Οἱ *γεωργοὶ* ἦσαν δουλοπάροικοι

Ἄνωτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὅποιος ἔθεωρεῖτο ὡς θεὸς με ἀνθρωπίνην μορφήν. Ὁ βασιλεὺς ἐκυβέρνηα τὸ κράτος ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ὠνομάζετο Φαραώ.

^{αὐτὸ} *Ἱστορικαὶ πηγαί. — Τὰ ἱερογλυφικά _{van}

Ὁ Ἡρόδοτος περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἡροδότου καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦσαν παλαιότερον αἱ μόναι πηγαὶ διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Αἰγύπτου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς ὅμως τοῦ 19ου αἰῶνος Γάλλοι σοφοὶ κατῳρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν γραφὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι παράδοξος, διότι ὡς γράμματα ἐχρησιμοποιοῖ

Ἱε ρ ο γ λ υ φ ι κ ᾶ

Εἰκόνας ἐγχάρακτοι ἢ ἀνάγλυφοι ἀποτελοῦν τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Ἐδῶ σημαίνουν: Πτολεμαῖος, Βερενίκη, Κλεοπάτρα.

εἰκόνας. Αἱ Αἰγύπτιοι δηλαδὴ παρίστανον με εἰκόνας τὰ ἴδια τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἤθελον νὰ φανερώσουν. Τὰ γραπτὰ αὐτὰ μνημεῖα ὠνομάσθησαν ἱε ρ ο γ λ υ φ ι κ ᾶ.

Τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἱερογλυφικῶν κατέστησε δυνατὴν ἡ ἀνακάλυψις τῆς περιφήμου στήλης τῆς Ροζέττης (παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ὀμωνύμου βραχίονος τοῦ Νείλου) κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Αἴγυπτον (1798). Ἐπὶ τῆς στήλης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ εἰς γλῶσσαν αἰγυπτιακὴν (ἱερογλυφικὴν καὶ δημοτικὴν) καὶ ἑλληνικὴν συνταχθεῖσα ὑπὸ Αἰγυπτίων ἱερέων πρὸς τιμὴν Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς. Τὴν ἐπιγραφὴν αὕτην κατῳρθωσε νὰ ἀναγνώσῃ κατόπιν μακρᾶς προσπαθείας ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος Champollion. Ὀλόκληρον τὸ ἀρχαῖον αἰγυπτιακὸν ἀλφάβητον ἔγινε πλέον γνωστὸν.

Πλείους ἐπιγραφαὶ εὐρέθησαν εἰς ἀρχαῖα αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν ἐπιγραφῶν αὐτῶν καθὼς καὶ τὰ πλούσια ἐκ τῶν

ἀνασκαφῶν εὐρήματα διεφώτισαν πολύ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Αἰγύπτου.χ

✧ Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου

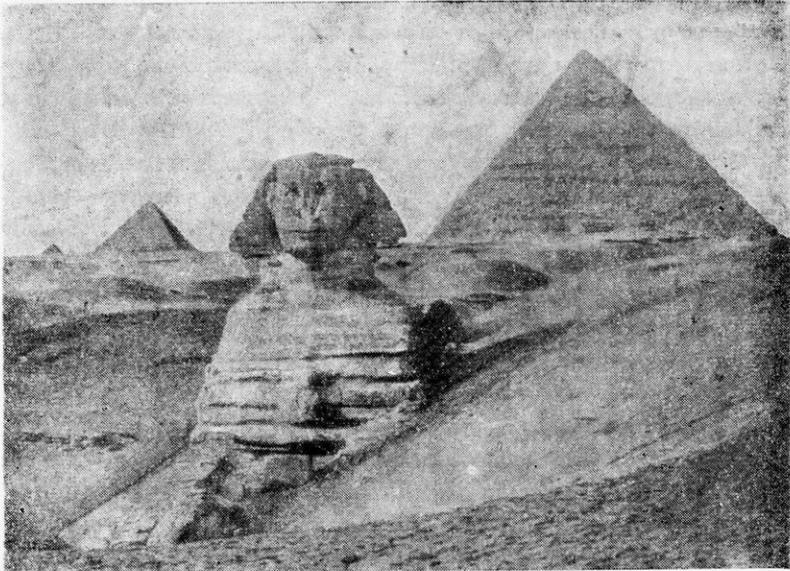
Ἡ Αἴγυπτος κατ' ἀρχὰς ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κρατίδια. Μὲ τὸν καιρὸν τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη συνηνώθησαν εἰς δύο βασιλεια, τὸ βασιλεῖον τῆς κάτω Αἰγύπτου καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς ἄνω Αἰγύπτου. Τέλος τὰ δύο αὐτὰ βασιλεια συνεχωνεύθησαν εἰς ἓν καὶ τοιοιτοτρόπως ἐσχηματίσθη τὸ ἀρχαιότερον κράτος τοῦ κόσμου. Τὴν ἔνωσιν ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος ἐπέτυχον οἱ βασιλεῖς τῆς Μ έ μ φ ι δ ο ς, ἡ ὁποία ἔκειτο βορειοδυτικῶς τοῦ σημερινοῦ Καίρου. Τὸ παλαιότερον αὐτὸ βασιλεῖον τῆς Αἰγύπτου ὠνομάσθη ἀ ρ χ α ἰ ο ν κ ρ ά τ ο ς τ ῆ ς Μ έ μ φ ι δ ο ς.

Πρώτη πρωτεύουσα τῶν Αἰγυπτίων ἦτο ἡ Μέμφις. Εἰς αὐτὴν εἶχον τὴν ἔδραν των οἱ παλαιότεροι βασιλεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἱκανοὶ καὶ δραστήριοι ἡγεμόνες. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς των ἐβασίλευσεν ἡ εἰρήνη καὶ ἡ χώρα ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν. Ἐφρόντισαν διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠὔξησαν τὸν πλοῦτον τοῦ κράτους. Οἱ ἴδιοι ἦσαν δυνατοὶ καὶ πλούσιοι, ὅπως ἀποδεικνύουν οἱ σφρζόμενοι πλησίον τῆς Μέμφιδος βασιλικοὶ τάφοι τῆς ἐποχῆς των, αἱ περίφημοι π υ ρ α μ ἰ δ ε ς.

Ἀπὸ τοὺς ἰσχυροτέρους καὶ σπουδαιότερους Φαραῶ τῶν χρόνων αὐτῶν ἦτο ὁ Χ έ ο ψ. Οὗτος ἔκτισε τὴν μεγαλυτέραν ἐξ ὄλων τῶν πυραμίδων. Ὁ Ἡρόδοτος τὴν περιγράφει λεπτομερῶς, διὰ νὰ δείξη ὅτι πρόκειται περὶ ἔργου γιγαντιαίου, ἀληθινοῦ θαύματος. « Διὰ τὴν κατασκευὴν τῆς πυραμίδος αὐτῆς, λέγει, ἡ ὁποία εἶναι τετραγώνος, ἐχειροιάσθησαν 20 ἔτη. Αἱ πλευραὶ ἔχουν μῆκος 8 πλέθρων καὶ ἴσον ὕψος, εἶναι δὲ κατασκευασμέναι ἀπὸ πελεκητὸν λίθον τελείως ἀμολογημένον. Ἐχουν σημειωθῆ μὲ αἰγυπτιακὰ γράμματα εἰς τὴν πυραμίδα τὰ δαπανηθέντα ποσὰ διὰ τὴν ἐργασίαν. Ὅπως καλῶς ἐνθυμοῦμαι, σύμφωνα μὲ τὴν ἐξήγησιν τοῦ διεορμηγῆως, ἐδαπανήθησαν 1.600 τάλαντα μόνον διὰ τὴν διατροφήν τῶν ἐργατῶν ».

Περὶ τὸ 2100 π.Χ. ὁ ἄρχων τῶν Θηβῶν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον ἐγένεν ἀνεξάρτητος καὶ κατῶρθωσε νὰ ἐνώσῃ τὴν ἄνω καὶ κάτω

Αίγυπτον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Πρωτεύουσα τῆς Αἰγύπτου ἔγιναν αἱ *Θῆβαι* καὶ τὸ κράτος, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη, ὠνομάσθη *μέσον κράτος τῶν Θηβῶν*. Οἱ βασιλεῖς τῶν Θηβῶν εἶχον δύνανται καὶ πλοῦτον, διεξήγαγον νικηφόρους πολέμους καὶ ἔκτισαν μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα.

Αἱ πυραμίδες καὶ ἡ μεγάλη Σφιγξ

Διὰ τὴν κατασκευὴν των ἐχρειάσθησαν δεκάδες ἔτων καὶ εἰργάσθησαν χιλιάδες ἀνθρώπων. Τὸ ὕψος τῆς μεγάλης πυραμίδος εἶναι 150 μ. καὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Σφιγγὸς 5 μ.

Ἄλλα περὶ τὸ 1800 π.Χ. οἱ Ἰκσῶς, λαὸς νομαδικός, ὁ ὁποῖος ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὑπέταξαν τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς αὐτὴν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας. Οἱ ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἰκσῶς ἡγεμόνες τῶν Θηβῶν κατάρθρωσαν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου νὰ γίνουσι ἀνεξάρτητοι καὶ νὰ ἐκδιώξουσι τοὺς κατακτητὰς (1530 π.Χ.). Αἱ Θῆβαι ἔγιναν πάλιν πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

Τοιουτοτρόπως ιδρύθη τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν. Ἡ περίοδος αὐτῆ τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου εἶναι ἡ λαμπροτέρα. Κατ' αὐτὴν ἡ δύναμις τῶν Φαραῶ μετὰ τὰς μεγάλας κατακτήσεις εἰς τὴν Ἀσίαν ἦτο μεγίστη. Ἐνδοξότερος ἐξ ὄλων εἶναι ὁ Ρ α μ σ ῆ ς ὁ Β' (1292 - 1225 π.Χ.), τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σέσωστριν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ νέον κράτος τῶν Θηβῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Μετὰ τὸν Ραμσῆν Β' ἡ δύναμις τῆς Αἰγύπτου καταπίπτει. Οἱ ἱερεῖς ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν καὶ μετέβαλον τοὺς βασιλεῖς εἰς ὄργανα τῆς τάξεώς των. Τέλος ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Ἄμμωνος ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον.

Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἐποχὴ παρακμῆς. Ἐμφύλιοι πόλεμοι ἐξησθένισαν τὴν χώραν καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν της. Ἡ Αἴγυπτος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ἀσσυρίους (670 π.Χ.). Μετ' ὀλίγον ὁ Ψαμμήτιχος, ἡγεμὼν τῆς Σάιδος εἰς τὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ἐξεδίωξε τοὺς Ἀσσυρίους. Ἡ Σάις ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς διαδόχους του, ὁ Ἀμασις, ἔδειξε μεγάλην εὐνοίαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐκτίσθη εἰς τὴν Αἴγυπτον πόλις ἑλληνικὴ, ἡ Ναύκρατις. Ἡ δύναμις ὁμως τῶν Φαραῶ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν κατα-
525 π. Χ. κτητικὴν ὁρμὴν τῶν Περσῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Καμβύσης ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον, ἡ ὁποία παρέμεινε ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

✱ Ἡ Θρησκεία αὐτοῦ ναι...

Οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον πολλοὺς θεοὺς. Ἐλάτρευσαν διάφορα ζῶα, ἰδίως τὸν ταῦρον. Ἐλάτρευσαν ἀκόμη τὸν ποταμὸν Νεῖλον. Πρὸ πάντων ὁμως ἐθεοποίησαν τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ ἥλιος, ὁ Ρ ᾶ, εἰς τὸν ὁποῖον ἦσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὄβελισκοί. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἦσαν ὁ Φθᾶ (Ἡφαιστος), ὁ ὁποῖος ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιν, καὶ ὁ Ἀμμων (Ζεὺς), ὁ θεὸς τῶν Θηβῶν, μετὰ περίφημον μαντεῖον εἰς θελκτικὴν ὄασιν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου. Μεταξὺ τῶν ἄλλων θεῶν ἐλατρεύετο πολὺ ὁ Ὁ-

σι ρις καὶ ἡ σύζυγός του Ἴσις, οἱ ὅποιοι ἐσυμβόλιζον τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον καὶ τοὺς νεκρούς των καὶ ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦνται ἄφθαρτα τὰ νεκρὰ σώματα. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ νεκροὶ ἐταριχεύοντο καὶ ἐφυλάσσοντο ὡς *μούμια* εἰς ἀσφαλεῖς τάφους. Πολλοὶ τοιαῦται μούμια ἀνευρέθησαν μέχρι σήμερον κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν τάφων.

Διὰ τὴν *ψυχήν*, τὴν ὁποίαν ἐθεώρουν ὁμοίωμα τοῦ ἀνθρώπου, οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον, ὅτι ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη, ἐφόσον τὸ σῶμα δὲν καταστρέφεται. Ὁ νεκρὸς ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἄφθαρτος, διὰ νὰ ζήσῃ καὶ ἡ ψυχή, ἡ ὁποία περιπλανᾶται εἰς ἄλλα σώματα ζῶων ἢ ἀνθρώπων καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει εἰς τὸ παλαιὸν σῶμα. Ὁ αἰγυπτιακὸς λαὸς δηλαδὴ πρῶτος ἐπίστευσεν εἰς τὴν λεγομένην *μετεμψύχωσιν*.

Οἱ Αἰγύπτιοι μαζί με τοὺς νεκρούς ἔθαπτον καὶ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ζωὴν των, διότι ἐπίστευον, ὅτι ἡ ψυχή διατηρεῖ τὰς ὑλικὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὴν πίστιν αὐτὴν ὀφείλεται ὁ πλοῦτος, τὸν ὁποῖον εὕρισκομεν εἰς τοὺς αἰγυπτιακοὺς τάφους. Ὁ τελευταῖος ἀνακαλυφθεὶς τάφος τοῦ βασιλέως *Τουταγχάμων* (1350 π. Χ.) προεκάλεσε τὸν θαυμασμόν ὄλων διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειάν του.

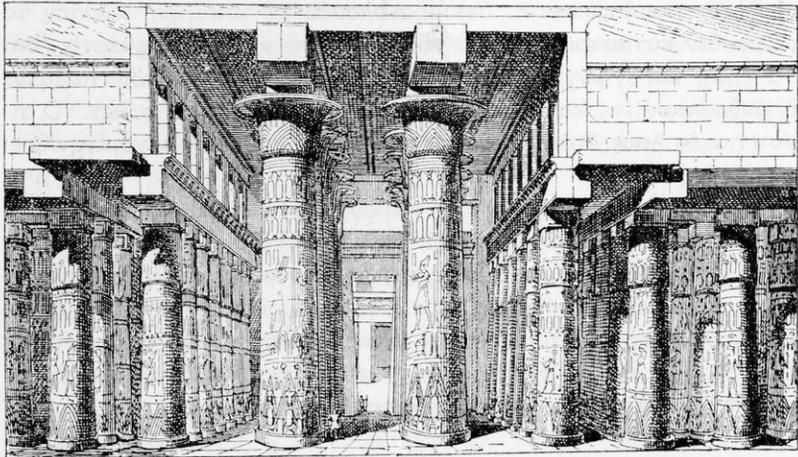
✦ Βιοτεχνία καὶ ἐπιστήμαι

Ἡ ἀρχαία Αἴγυπτος εἶχε σπουδαίους τεχνίτας, οἱ ὅποιοι εἰς πολλὰς πρακτικὰς τέχνας ἔγιναν διδάσκαλοι τῶν ἄλλων λαῶν. Εἰς τὴν ὑφαντικὴν, τὴν βαφικὴν, τὴν μεταλλουργίαν καὶ τὴν ὑαλουργίαν ἡ πρόδοός των ὑπῆρξε μεγάλη.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας: τὴν ἰατρικὴν, τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά, ἡ ἐπίδοσις των εἶναι ἀξία θαυμασμοῦ. Εἶχον εἰδικούς ἰατροὺς τῶν διαφόρων ἀσθενειῶν (ὀδοντιάτρους, ὀφθαλμολόγους κλπ.). Ἀνεκάλυψαν τὴν γραφήν, τὸ ἡλιακὸν ἔτος τῶν 365 ἡμερῶν, τὸν τρόπον διὰ τὴν καταμέτρησιν τοῦ γεωγραφικοῦ πλάτους. Τέλος πρῶτοι οἱ Αἰγύπτιοι κατεσκεύασαν χάρτην ἐκ παπύρου, μετὸν ὁποῖον διηκόλυναν τὴν διάδοσιν τῆς γραφῆς εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαούς.

Αί καλαί τέχναι. — Μνημεῖα αὐτῶν

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ἐσώθησαν πολλὰ μνημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς. Οἱ τάφοι, οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα εἶναι κτίρια τεράστια. Εὐρέθησαν καὶ ἀγάλματα κολοσσιαῖα. Ἐξ ὧν αὐτῶν φαίνεται ἡ ἀγάπη τοῦ αἰγυπτιακοῦ λαοῦ πρὸς τὰς ὀγκώδεις διαστάσεις.

Ἐπόστυλος αἴθουσα τοῦ ναοῦ τοῦ Καρνάκ (ἀναπαράστασις)

Ἡ αἴθουσα ἔχει 134 κίονας, τῶν ὁποίων τὰ κιονόκρανα
δομοῦν με ἄνη παπύρου.

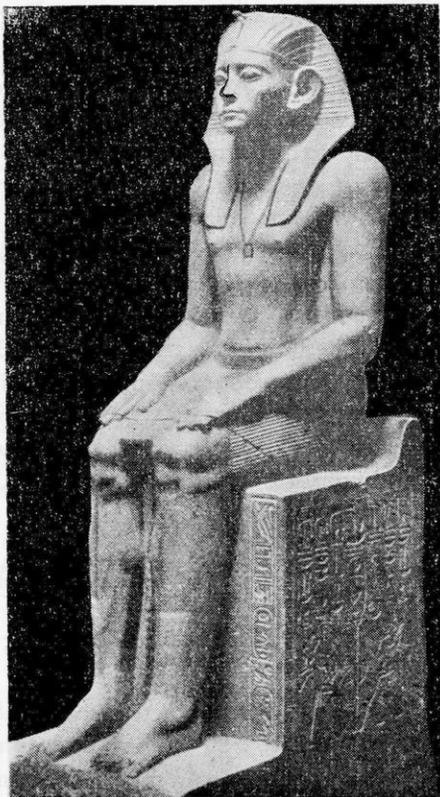
Εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀρχαίου κράτους ἀνήκουν οἱ κολοσσιαῖοι λίθινοι τάφοι, αἱ πυραμίδες. Τὰ πελώρια αὐτὰ λίθινα μνημεῖα ὑψώνονται ὡς ὄρη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ρίπτουν ἐπὶ τῆς ἄμμου τὴν κωκικὴν τῶν σκιάν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν πυραμίδων ὑπῆρχε σειρά διαδρόμων καὶ δωματίων διὰ τοὺς τάφους τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίσσης.

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς πυραμίδας ὑπάρχει ἓν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς αἰγυπτιακῆς γλυπτικῆς. Αἰγύπτιοι τεχνῆται ἐσκάλισαν ἓνα πελώριον βράχον, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκαν

σχῆμα καθιμένου λέοντος με̄ κεφαλὴν γυναικός. Τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ἔργον εἶναι ἡ Μεγάλη Σφίγξ.

Εἰς τὸ κράτος τῶν Θηβῶν ἀνήκουν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τῶν ναῶν τοῦ Λοῦξορ καὶ τοῦ Καρνάκ. Ὁ ναὸς τοῦ Ἄμμωνος εἰς τὸ Καρνάκ τῶν Θηβῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ σειρὰν αἰθουσῶν. Ἡ πρώτη ὑπόστυλος αἰθουσα περιλαμβάνει δάσος κίωνων. Εἶναι ἡ μεγαλυτέρα εἰς τὸν κόσμον αἰθουσα με̄ κίονας. Τὰ χρώματα, ὁ χρυσο̄ς καὶ ὁ ἄργυρος ἔδιδον εἰς τὴν αἰθουσαν αὐτὴν ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἔργων, τὰ ὁποῖα κατεσκεύασαν οἱ Φαραῶ, ἦτο καὶ ἓν τεράστιον οἰκοδόμημα νοτίως τῆς Μέμφιδος. Οἱ Ἕλληνες τὸ ὠνόμασαν Λαβύρινθον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο θεωρεῖ ὁ Ἡρόδοτος ἀνώτερον καὶ ἀπὸ τὰς πυραμίδας. Ἴδου τί λέγει περὶ αὐτοῦ: «*Ἦσαν μὲν καὶ αἱ πυραμίδες λόγον καὶ πολλῶν ἐλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀντάξιαι, ὁ δὲ δὴ Λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει. Τούτων γὰρ δώδεκα μὲν εἰσιν αὐλαὶ καταστεγοὶ ἀντίπλοιοι ἀλλήλαις, ἐξ μὲν πρὸς βορρᾶν, ἐξ δὲ πρὸς νότον τετραμμένοι συνεχεῖς· τείχος δὲ ἔξωθεν αὐτὰς περιείργει. Οἰκίματα δὲ ἐνεσι διπλᾶ τὰ μὲν ὑπόγεια, τὰ δὲ μετέωρα ἐπ' ἐκείνοις τοισχιλία ἀριθμὸν*».

Ἄμνεμεχετ Γ'

(ἀνδριάς ἐξ ἀσβεστολίθου)

Ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους Φαραῶ
τοῦ μέσου κράτους τῶν Θηβῶν.

Ἐπιγραφαί, ἀγάλματα, ἀνάγλυφα καὶ τοιχογραφίαι στολίζουν τὰ αἰγυπτιακὰ μνημεῖα. Τὰ ἀγάλματα εἶναι γεμᾶτα ἔκφρασιν καὶ ἀπεικονίζουν τὰς πραγματικὰς μορφὰς τῶν προσώπων. Τὰ ἀνάγλυφα καὶ αἱ τοιχογραφίαι παριστάνουν τὴν ζωὴν τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, αἱ δὲ ἐπιγραφαὶ ἔξιστοροῦν τὰ κατορθώματα τῶν Φαραώ.

Οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι ἠσχολήθησαν καὶ μὲ τὴν μικροτεχνίαν. Κατεσκεύασαν ἰδίως σφραγίδας καὶ δακτυλιολίθους θαυμασίας τέχνης. Εἰς τὰ μικροτεχνήματα αὐτὰ ἔδιδον συνήθως τὸ σχῆμα σκαρβαίου (καυθάρου), τὸν ὁποῖον ἐλάτρευσαν εἰς τὴν Αἰγυπτὸν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἔντομον.

Ὅλα τὰ σφρζόμενα ἔργα τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων μεγάλα καὶ μικρὰ προξενοῦν ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν καὶ παρέχουν εἰς ἡμᾶς ζωηρὰν εἰκόνα τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολιτισμοῦ.

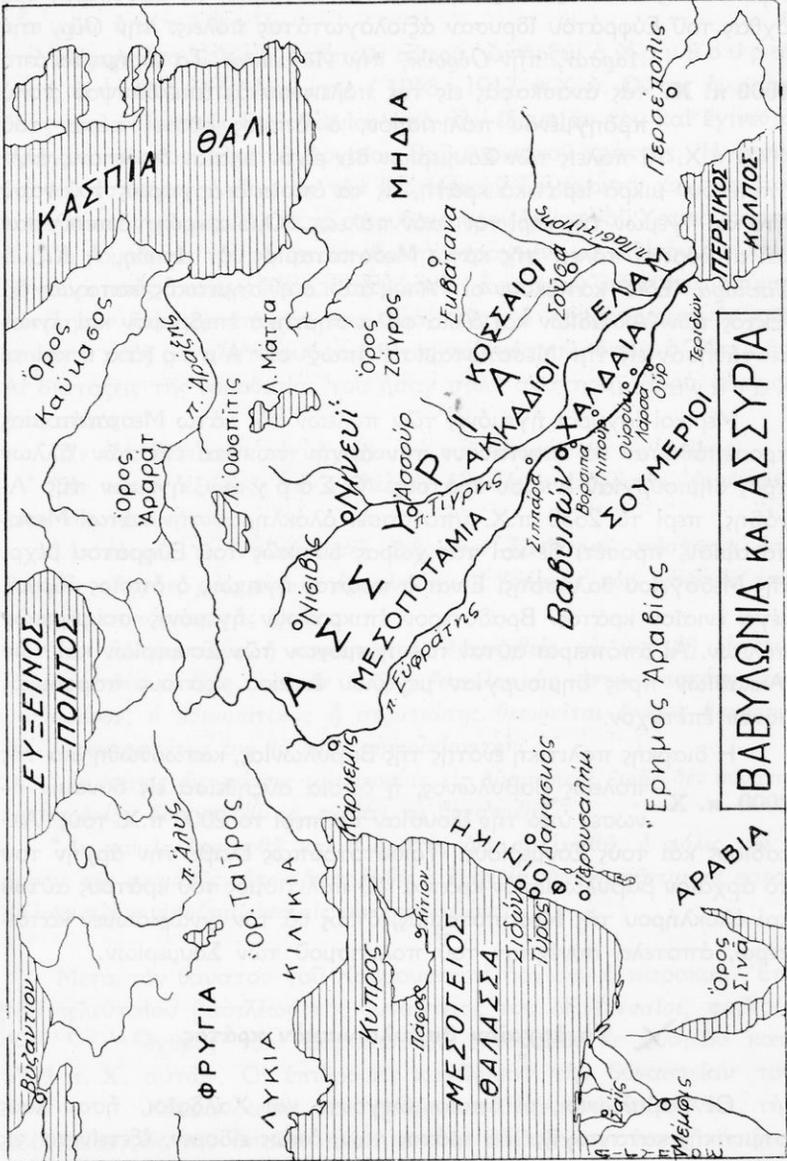
Ἡ ἀρχαία Ἑλλὰς πολλὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὴν Αἰγυπτὸν. Περὶφημοὶ Ἕλληνες σοφοί,—ὅπως ὁ Θαλῆς, ὁ Σόλων, ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων,—ἐπεσκέφθησαν τὴν χώραν τῶν Αἰγυπτίων, διὰ νὰ συμπληρώσουν τὰς γνώσεις των καὶ διὰ νὰ γνωρίσουν τὸν πολυθρήλητον αἰγυπτιακὸν πολιτισμόν.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας

Ἡ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν τῆς Ἀσίας, τοῦ *Εὐφράτου* καὶ τοῦ *Τίγρητος*, λέγεται Μεσοποταμία. Εἰς αὐτὴν ἀνεπτύχθη σπουδαῖος πολιτισμός, ὅπως εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Αἱ πλήμυραι τῶν δύο ποταμῶν ἔκαμνον τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον. Ἐδῶ ἡ καλλιέργεια τοῦ σίτου ἀπέδιδεν ἑκατονταπλάσια.

Ἡ εὐφορὸς πεδιάς, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου ὁ Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρης πλησιάζουν περισσότερο, καὶ φθάνει μέχρι τῶν ἐκβολῶν των λέγεται κατὰ τὴν Μεσοποταμία. Τὸ νότιον τῆς Μεσοποταμίας κατώκησαν εἰς ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν οἱ Σουμεριοί, λαὸς γεωργικὸς, ὁ ὁποῖος δὲν ἀνῆκεν οὔτε εἰς τοὺς Ἰνδο-

ευρωπαϊούς ούτε εις τούς σημίτας. Οί Σουμερίοι εις ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Εὐφράτου ἴδρυσαν ἀξιολογωτάτας πόλεις: τὴν *Οὐρ*, τὴν *Λάρσαν*, τὴν *Οὐρούκ*, τὴν *Λαγκάσην*. Τὰ εὐρήματα ἀπὸ **4000 π. Χ.** τὰς ἀνασκαφὰς εις τὰς πόλεις αὐτὰς ἀπεκάλυψαν πολὺ προηγμένον πολιτισμόν, ὁ ὅποιος φθάνει πέραν τοῦ 4000 π.Χ. Αἱ πόλεις τῶν Σουμερίων δὲν εἶχον ἐνιαίαν διοίκησιν, ἀλλ' ἀπετέλουν μικρὰ ἱερατικὰ κράτη, εις τὰ ὅποια ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ ναοῦ ἦτο καὶ ἡγεμὼν τῆς περὶ τὸν ναὸν πόλεως. Ὅμοια κράτη ἀπετέλεσαν καὶ αἱ βόρειοι πόλεις τῆς κάτω Μεσοποταμίας, ἡ *Ἀγάδη*, ἡ *Κίς*, ἡ *Σιππάρα*. Ἐδῶ κατὰφκουν οἱ Ἄκκαδιοι, σημιτικῆς καταγωγῆς. Ἐκτὸς τῶν Ἀκκαδίων καὶ ἄλλα φῦλα σημιτικὰ ἐπέδραμον καὶ ἐγκατεστάθησαν εις τὴν Μεσοποταμίαν, ὅπως οἱ Ἀμορίται καὶ οἱ Χαναναῖοι.

Μερικοὶ ἰσχυροὶ ἡγεμόνες τῶν πόλεων τῆς κάτω Μεσοποταμίας προσεπάθησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἀρχὴν των καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πρὸς δημιουργίαν ἐνιαίου κράτους. Ὁ Σαργών, ἡγεμὼν τῆς Ἀγάδης, περὶ τὸ 2630 π.Χ. ὑποτάσσει ὀλόκληρον τὴν κάτω Μεσοποταμίαν, προσέτι δὲ καὶ τὰς χώρας δυτικῶς τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Εἶναι ὁ πρῶτος ἡγεμὼν, ὁ ὅποιος ἴδρυσεν μέγα ἐνιαῖον κράτος. Βραδύτερον ἐπικρατοῦν ἡγεμόνες σουμερικῶν πόλεων. Αἱ ἀπόπειραι αὐταὶ τῶν ἡγεμόνων τῶν Σουμερίων καὶ τῶν Ἀκκαδίων πρὸς δημιουργίαν μεγάλου ἐνιαίου κράτους παροδικῶς μόνον ἐπέτυχον.

Ἡ διαρκὴς πολιτικὴ ἐνότης τῆς Βαβυλωνίας, κατωρθώθη διὰ τῆς πόλεως Βαβυλώνος, ἡ ὅποια αὐξηθεῖσα εις δύναμιν ἠνωσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της περὶ τὸ 2000 π.Χ. τοὺς Ἀκκαδίους καὶ τοὺς Σουμερίους. Τοιοῦτοτρόπως ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακῶν κράτος. Ὁ πολιτισμὸς τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Μεσοποταμίας, ὅπως θὰ τὸν γνωρίσωμεν κατωτέρω, ἀποτελεῖ συνέχειαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Σουμερίων.

Χ Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος *αὐτό ναί*

Οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο καὶ Χαλδαῖοι, ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς. Τὸ κράτος των, ὅπως εἶδομεν, ἐξετείνετο εις

ολόκληρον τὴν νότιον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Β α β υ λ ω ν ί α ἢ Χ α λ δ α ί α.

Μέγας βασιλεὺς τοῦ κράτους αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Χ α μ μ ο υ ρ α μ π ί, ὁ ὁποῖος ἦτο Ἀμορίτης (1958 - 1917 π.Χ.). Οὗτος ἤνωσεν ὅλας τὰς πόλεις τῆς Βαβυλωνίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἔγινεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀρχαίου Βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ἡ φροντίς του ἐστράφη κυρίως εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς χώρας. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον τοῦ Χαμμουραμπί εἶναι ἡ νομοθεσία του, ἡ ὁποία εὐρέθῃ χαραγμένη εἰς λιθίνην στήλην. Οἱ νόμοι τοὺς ὁποίους ἔθεσε, φανερόνουν ἀνωτέραν περὶ δικαιοσύνης ἀντίληψιν διὰ τὴν ἐποχὴν του. Διὰ τοῦτο ὁ Χαμμουραμπί θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους νομοθέτας τοῦ κόσμου, ὅπως ὁ Μωυσῆς. Αἱ διατάξεις τῆς νομοθεσίας του ἦσαν πολὺ αὐστηραὶ. Ἴδου μερικαὶ ἀπὸ αὐτάς :

Ἄν υἱὸς ἐκτύπησε τὸν πατέρα, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν κανεὶς ἐξώρουξε τὸν ὀφθαλμὸν ἐλευθέρου ἀνθρώπου, νὰ ἐξορῶξουν τὸν ἰδικόν του.

Ἄν ἰατρός τις ἐνοσήλευσεν ἄνθρωπον ἐλεύθερον, πάσχοντα ἀπὸ βαροειᾶν πληγῆν, μὲ χαλκοῦν ἐργαλεῖον καὶ ἐπέφερε τὸν θάνατόν του, νὰ τοῦ ἀποκόψουν τὰς χεῖρας.

Ἄν ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης, διαταχθεὶς νὰ μεταβῇ εἰς τὸν στρατόν, δὲν μετέβῃ, καὶ ἂν ἀκόμῃ ἔστειλεν ὡς ἀντικαταστάτην του μισθοφόρον, ὁ ἀξιωματικὸς ἢ στρατιώτης θεωρεῖται ἔνοχος θανάτου. Ὁ ἀντικαταστάτης του θὰ λάβῃ τὴν οἰκίαν του.

Ἄν κανεὶς ὡς μάρτυς κατηγορίας εἰς δίκην περὶ ζωῆς δὲν δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅσα κατέθεσε, πρέπει νὰ θανατωθῇ.

Ἄν κανεὶς ληστευθῇ καὶ ὁ ληστής δὲν συλληφθῇ, ἡ πόλις καὶ ὁ ἄρχων τῆς περιοχῆς, ὅπου διεπράχθη ἡ ληστεία, ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλουν πλήρη ἀποζημίωσιν εἰς τὸν ληστευθέντα.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χαμμουραμπί ἤρχισεν ἡ παρακμὴ. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου βασιλέως τῆς δυναστείας του οἱ *Χετταῖοι*, φοβερὸς ἐχθρὸς τῶν Βαβυλωνίων, ἐπέδραμον ἐκ δυσμῶν κατ' **1731 π. Χ.** αὐτῶν. Οἱ ἐπιδρομεῖς κατέλυσαν τὴν δυναστείαν τοῦ Χαμμουραμπί καὶ ἠρήμωσαν τὴν Χώραν. Ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον οἱ Βαβυλώνιοι ἕνεκα τῆς ἐπι-

δρομῆς, ἐπωφελήθησαν οἱ Κ ο σ α ῖ ο ι, λαὸς ὄρεινός, κατοικῶν ἀνατολικῶς τοῦ Τίγρητος. Οὗτοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, κατέλαβον τὴν Βαβυλῶνα καὶ κατέλυσαν τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος. Οἱ κατακτηταὶ ἐκυβέρνησαν τὴν χώραν περὶ τὰ 600 ἔτη, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ἐδέχθησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῶν Βαβυλωνίων καὶ ἀφωμοιώθησαν πρὸς αὐτούς.

✕ Τὸ ἄσσυριακὸν κράτος

Οἱ Ἀ σ σ ῦ ρ ι ο ι ἐξηπλώθησαν εἰς τὴν βόρειον Μεσοποταμίαν, ἡ ὁποία ἀπὸ αὐτοὺς ὠνομάσθη Ἀ σ σ ῦ ρ ῖ α. Ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ καὶ εἰς αὐτὴν ζοῦν σήμερον οἱ Κοῦρδοι. Ἔνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας οἱ κάτοικοι ἠσχολοῦντο περισσότερο μετὰ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ μετὰ τὸ κυνήγιον καὶ ἐφημίζοντο ὡς καλοὶ πολεμισταί. Εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν γραφὴν καὶ τὸν ἴδιον πολιτισμὸν μετὰ τοὺς Βαβυλωνίους.

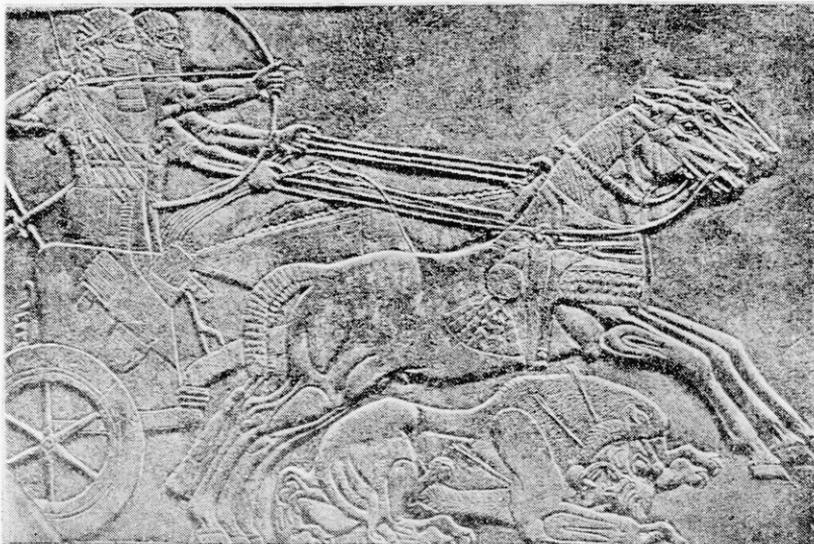
Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἀσσύριοι ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Βαβυλωνίων. Ἀργότερα ἡ δύναμις των ηὔξηθη καὶ τότε ἀπέκτεσαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Πρῶτος μέγας κατακτητὴς βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ὑπῆρξεν ὁ Τ ε γ λ α τ φ α λ α σ ἄ ρ Ἀ' περὶ τὸ 1100 π. Χ. Οὗτος ἐνίκησεν εἰς τὸν ἄνω Εὐφράτην τοὺς ἐχθροὺς του καὶ τοὺς κατεδίωξε μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Κατόπιν ἐνίκησε τοὺς Βαβυλωνίους, κατέλαβε τὴν Βαβυλῶνα καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν των. Πρὸς δυσμὰς ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Φοινίκης, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέβαλε τὴν κυριαρχίαν του. Τὸ μέγα ἄσσυριακὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν, ἐφθάνεν ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν μέχρι τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου.

Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῆς ἄσσυριακῆς αὐτοκρατορίας συμπύπτει μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ἀ σ σ ο υ ρ μ π α ν ι μ π ἄ λ (668-626 π.Χ.). Τὸν βασιλέα αὐτὸν οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν Σ α ρ δ α ν ἄ π α λ λ ο ν καὶ ἔπλασαν πολλοὺς μύθους διὰ τὴν τρυφυλὴν ζωὴν του. Ὁ Ἀσσουρμπανιμπάλ ὑπῆρξε μέγας πολεμιστὴς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον καὶ διεξήγαγε πολλοὺς νικηφόρους πολέμους. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του ἡ Ἀσσυριακὴ αὐτοκρατορία ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασίαν. Ὅταν συνεπλήρωσε τὸ πολεμικὸν του ἔργον, ἐστόλισε τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κρά-

τους Νινεβί με λαμπρούς ναούς και ανάκτορα. Την αγάπην του πρὸς τὰ γράμματα ἔδειξε με τὴν ἴδρυσιν τῆς περιφήμου βιβλιοθήκης τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ χιλιάδας πλίνθων με σφηνοειδῆ γράμματα.

Χ Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος

Μετὰ τὸν Ἀσσυρμπανιμπάλ τὸ ἄσσυριακὸν κράτος παρήκμασε. Τοῦτο ἐπωφελήθησαν οἱ Βαβυλώνιοι καὶ ἀνέκτησαν τὴν ἀνε-

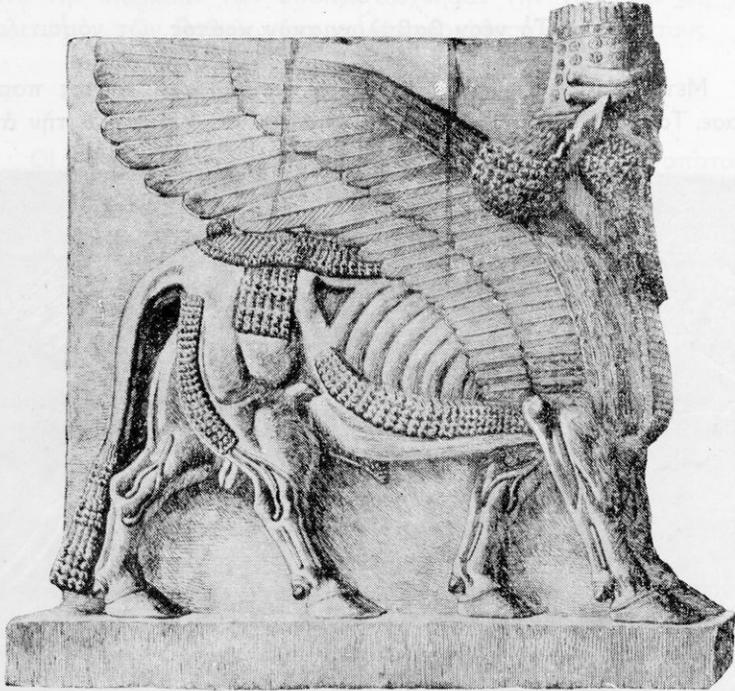

Κυνήγιον λεόντων (ἄσσυριακὸν ἀνάγλυφον)

ξαρτησίαν των. Ἰδρυσαν τότε τὸ λεγόμενον νέον βαβυλωνιακὸν κράτος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Μήδων *Κναξάσης*, με τὸν ὅποιον ἦσαν σύμμαχοι οἱ Βαβυλώνιοι, κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων καὶ κατέστρεψε τὴν Νινεβί (612 π. Χ.).

Περίφημος βασιλεὺς τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ *Ναβουχοδονόσωρ* (604 - 561 π. Χ.). Οὗτος ἐνίκησε τὸν Φαραῶ *Νεκῶ* πλησίον τοῦ Εὐφράτου, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ

πολυετή πολιορκίαν, ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπήγαγε τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἑβδομηκονταετῆ βαβυλωνίων αἰχμαλωσίαν. Ἐστόλισεν τὴν Βαβυλῶνα μὲ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα καὶ ἄλλα σπουδαῖα μνημεῖα καὶ τὴν ὠχύρωσε μὲ τείχη.

Πτερωτὸς ταῦρος

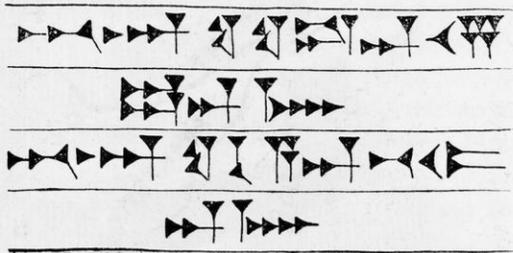
Κολοσσιαῖον ἀγάλμα μὲ μορφήν Ἀσσυρίου βασιλέως, ὁ ὁποῖος φορεῖ τιάραν καὶ ἔχει γενειάδα. Οἱ πτερωτοὶ ταῦροι ἐτοποθετοῦντο πρὸ τῶν πυλῶν τῶν ἀνακτόρων ὡς φρουροί.

Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ναβουχοδονόσορος παρήκμασε καὶ τὸ 539 π.Χ. κατελύθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν *Κῦρον*.

Χ' Ιστορικάι πηγαί. — Σφηνοειδής γραφή

Οί Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἦσαν λαοὶ συγγενεῖς καὶ ἤλθον πιθανῶς ἀπὸ τὴν Ἀραβίαν. Διὰ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς αἱ παλαιότεραι γνώσεις μας περιωρίζοντο εἰς ὅσα γράφουν ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη. Κατὰ τὰ μέσα ὅμως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος Εὐρωπαῖοι σοφοὶ κατάρθωσαν νὰ ἀναγνώσουν τὴν περίεργον καὶ πολὺ δύσκολον γραφὴν των. Ἡ γραφὴ αὕτη εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἐφεύρεσις τῶν Σουμερίων. Οἱ Σουμεριοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Οἱ Βαβυλώνιοι καὶ οἱ Ἀσσύριοι ἐχάρασσαν τὰ γράμματά των με ὄξύ ἐργαλεῖον ἐπάνω εἰς χλωρὰς πλίνθους. Αἱ πλίνθοι κατόπιν

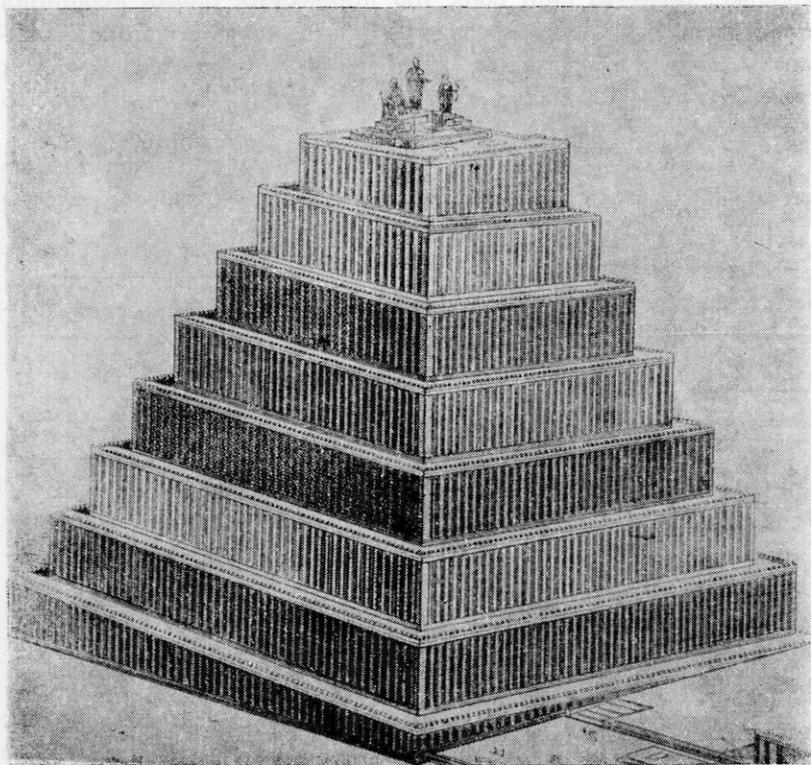
Σφηνοειδής γραφή

ἐψήνοντο καὶ τὰ γράμματα ἔμενον ἀνεξάλειπτα. Ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ ὁμοιάζουν με σφήνας, ἡ γραφὴ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ὠνομάσθη σ φ η ν ο ε ι δ ῆ ς. Βιβλιοθήκαι ὀλόκληροι εὐρέθησαν ἀπὸ πλίνθους με σφηνοειδῆ γράμματα. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς παραδόξου αὐτῆς γραφῆς καὶ αἱ ἀνασκαφαὶ μᾶς ἀπεκάλυψαν τὴν ζωὴν καὶ τὸν σπουδαῖον πολιτισμὸν τῶν δύο αὐτῶν λαῶν.

Χ Θρησκεία αὐτοῦ νοῦ

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν Ἀσσυρίων ἦτο κυρίως ἀστρολατρία. Ἀνώτατος θεὸς των ἦτο ὁ Β ἦ λ ο ς (ἥλιος), ὁ κύ-

ριος τοῦ κόσμου, ἡ δὲ Μύλιττα, γυναικεία θεότης (Ἀφροδίτη), τὸ σύμβολον τῆς γονιμότητος. Πρὸς τιμὴν τοῦ Βήλου κατεσκεύασαν μεγάλους ναοὺς καὶ ὑψηλοὺς πύργους. Ναὸς τοῦ θεοῦ τούτου ἦτο τὸ περίφημον οἰκοδόμημα τῆς Π. Διαθήκης ὁ πύργος τῆς Βαβέλ.

Ἀσσυριακὸς ναὸς

Ἰπύργος με πολλὰ πατώματα. Εἰς τὴν κορυφὴν ἐτοποθετοῦντο τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν.

Ἐθνικὸς θεὸς τῶν Ἀσσυρίων, κυρίως δὲ θεὸς τοῦ πολέμου, ἦτο ὁ Ἀσσοῦρ.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Βαβυλωνίων (Χαλδαίων) ὠνομάζοντο Μάγοι

καὶ ἠσυχολοῦντο μὲ τὴν ἀστρολογίαν. Παρατήρουν δηλαδὴ τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων, διότι ἐπίστευον, ὅτι δι' αὐτῶν ἠδύναντο νὰ προῖδουν τὸ μέλλον. Ἐνῶ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἀστρολογία, εὔρον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἀστρονομίας.

Χ Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων *αὐτὸ ναί*

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι εἶχον ἀνεπτυγμένην διοικητικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Ἀνώτατος ἄρχων ἦτο ὁ βασιλεὺς, ὁ ὁποῖος θεωρεῖτο ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ στήριγμα τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας.

Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἦτο ἀνάλογος μὲ τὴν ἀξίαν των καὶ μὲ τὴν ἰκανότητά των νὰ ἐπιβληθοῦν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, τῶν ἱερέων καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ἠσυχολοῦντο καὶ μὲ τὴν μαντικὴν, εἶχον μεγίστην δύναμιν. Οἱ βασιλεῖς διέτρεξαν κινδύνους, ὡσάκις ἀντετάχθησαν εἰς τὸ ἱερατεῖον. Οἱ εὐγενεῖς κατεῖχον ἐπίσης σημαντικωτάτην θέσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Αὐτοὶ ἐλάμβανον τὰ ἀξιώματα καὶ εἰς αὐτοὺς ἀνήκον τὰ μεγάλα κτήματα. Εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν ἀνήκεν ὁ λαός, ὁ ὁποῖος εἰργάζετο διὰ τὸν βασιλέα, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

✓ Οἱ Βαβυλώνιοι προώδευσαν πολὺ εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας ἐκαλλιέργησαν τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὰ μαθηματικά. Ἡ καταμέτρησις τῶν ἀπεράντων γαιῶν, τὸ ἐμπόριον, ἡ παρατήρησις τῶν ἀστέρων τοὺς ἠνάγκασαν εἰς τοῦτο. Ἐγνώριζον τὴν διαφορὰν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν καὶ σύμφωνα μὲ τὰς γνώσεις των αὐτὰς ἐκανόνιζον τὸ ἡμερολόγιον. Αὐτοὶ ὥρισαν ὡς μίαν τῶν διαιρέσεων τοῦ χρόνου τὴν ἑβδομάδα. Εἰς τοὺς Βαβυλωνίους ἐπίσης ὀφείλεται ἡ διαίρεσις τῆς ὥρας εἰς 60' καὶ τοῦ λεπτοῦ εἰς 60". ✓

Οἱ Ἀσσύριοι ἠσυχολήθησαν περισσότερο μὲ τοὺς πολέμους. Ἡ σκληρότης των ἦτο μεγάλη. Εἰς τὰς ἐπιγραφὰς οἱ βασιλεῖς των ἀναφέρουν μὲ ὑπερηφάνειαν τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἔκαυσαν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τοὺς ὁποίους ἐφόνευσαν. Εἰς τὰ ἀνάγλυφά των παριστάνουν σκηνὰς πολεμικὰς. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν πολεμικὰ ἄρματα καὶ πολεμικὰς μηχανάς.

Ἡ ἀπασχόλησις τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοὺς πολέμους δὲν ἤμπόδισεν αὐτοὺς νὰ διακριθοῦν καὶ ὡς τεχνῖται. Περίφημοι ἦσαν οἱ κεντητοὶ *τάπητές* των μὲ τὰ ἄγρια θηρία καὶ τὰ φανταστικά τέρατα.

Ὁ καλλιτεχνικὸς πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων φανερώνεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν. Οἱ Χαλδαῖοι κατεσκεύαζον τὰ κτίριά των μὲ πλίνθους, διότι ἡ χώρα των εἶναι ἀμώδης. Οἱ Ἀσσύριοι τοὺς ἐμιμήθησαν.

Μνημεῖα τῆς τέχνης των εἶναι ναοί, ἀνάκτορα καὶ τείχη. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα ἦσαν κτίρια κολοσσιαῖα μὲ παχεῖς τοίχους. Ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν των λείπει ὁ κίων λόγῳ τοῦ μαλακοῦ ὕλικου τῶν πλίνθων. Ἄλλ' οἱ Ἀσσύριοι εἰσήγαγον μίαν σπουδαίαν καινοτομίαν. Πρῶτοι αὐτοὶ κατεσκεύασαν θόλους καὶ ἀψίδας.

Εἰς τὴν γλυπτικὴν ἀνέπτυξαν πρωτοτυπίαν καὶ διεκρίθησαν εἰς τὴν παράστασιν τῶν θηρίων καὶ ἰδίως τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ὠραιότερου ἐξ αὐτῶν, τοῦ λέοντος. Οἱ βασιλεῖς ἐστόλιζαν τὰ ἀνάκτορά των μὲ πολλὰ ἀγάλματα καὶ ἀναγλύφους παραστάσεις.

~~X~~ Ἡ Β α β υ λ ῶ ν

Κέντρον τοῦ ἀσσυροβαβυλωνιακοῦ πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Βαβυλών, τὴν ὁποίαν διέρρηε καὶ ἐχώριζεν εἰς δύο μέρη ὁ Εὐφράτης. Κειμένη εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία φέρει ἀπὸ τὴν Μεσόγειον εἰς τὰς Ἰνδίας, ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς της ἡ πλέον πολυάνθρωπος πόλις τοῦ κόσμου καὶ εἶχε στολισθῆ μὲ ὠραῖα κτίρια καὶ ἐπιβλητικούς ναοὺς. Ὄνομαστοὶ ἔγιναν οἱ κ ρ ε μ α σ τ ο ἰ κ ῆ π ο ι τῆς Βαβυλώνας. Εἶχον κατασκευασθῆ ἐπὶ ἐπιπέδων, τὰ ὁποῖα ὑψώνοντο τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐβαστάζοντο διὰ θόλων.

Διὰ τῶν πλωτῶν ποταμῶν, τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγρητος, ἦρχοντο εἰς τὴν Βαβυλώνα ἀπὸ τὸν Περσικὸν κόλπον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν. Ἐξ ἄλλου μὲ καραβάνια μετεφέροντο ἐκεῖ τὰ φοινικικά, σουριακὰ καὶ αἰγυπτιακὰ βιομηχανικὰ εἶδη. Ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἀσίας μετεκομίζοντο μέταλλα καὶ πολύτιμοι λίθοι.

Ὄνομαστὰ ὑπῆρξαν καὶ τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα τῆς Βαβυλώνας. Ἀπὸ αὐτὰ ἐθαυμάζοντο ἰδίως τὰ λινᾶ καὶ ἐριούχα ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα ἔστελλον εἰς τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τὰ ἐπώλουν εἰς τοὺς Φοίνικας. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ Βαβυ-

λών κατέστη παγκόσμιος αγορά και συνεκέντρωσε μέγαν πλοῦτον.

Ὁ Ἡρόδοτος ἐπεσκέφθη τὴν Βαβυλῶνα καὶ τὴν περιγράφει εἰς τὴν ἱστορίαν του. Αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἐρευναι ἐπηλήθευσαν τὴν περιγραφὴν, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδει ὁ Ἕλληνας ἱστορικός: «*Ἡ Βαβυλῶν, λέγει, κεῖται εἰς μεγάλην πεδιάδα καὶ σχηματίζει τετραγώνον. Ἐκάστη πλευρὰ τοῦ τετραγώνου εἶναι 120 στάδια καὶ ἐπομένως ἡ περίμετρος τῆς πόλεως εἶναι 480 στάδια. Καμία ἄλλη πόλις ἐξ ὅσων γνωρίζομεν δὲν εἶχε τοιαύτην ὀχύρωσιν καὶ διακόσμησιν. Περιβάλλεται ἀπὸ τάφρον βαθεῖαν, πλατεῖαν καὶ πλήρη ὕδατος. Εὐθὺς μετ' αὐτὴν ὑφῄθεται τεῖχος πλάτους 50 καὶ ὕψους 200 πήχεων... Ἐπάνω εἰς τὸ τεῖχος ἔχον κτισθὴ πύργοι ἀπέναντι ἀλλήλων. Τὸ διάστημα μεταξὺ τῶν πύργων ἦτο τόσον, ὥστε νὰ δύναται νὰ κυκλοφορῇ ἄρμα τέθριππον. Εἰς τὸ τεῖχος κατεσκευάσθησαν 100 πόλαι ὄλαι χάλκιναι, μὲ παραστάδας καὶ ὑπέρθυρα ἐπίσης ἀπὸ χαλκόν. Τὸ τεῖχος ἔχει δύο βραχίονας, οἱ ὁποῖαι φθάνουν ἕως τὸν ποταμὸν*».

Τὰ ὠραιότερα οἰκοδομήματα τῆς Βαβυλῶνος ἦσαν τὰ πολυτελέη ἀνάκτορα τῶν βασιλέων εἰς τὸ ἐν τμήμα τῆς πόλεως καὶ ὁ ναὸς τοῦ Βήλου ἀπὸ ὀκτώ ἐπαλλήλους πύργους εἰς τὸ ἄλλο. Γενικῶς ὀλόκληρος ἡ πόλις μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ κτίρια καὶ τὰ τεῖχη, τὴν τεραστίαν ἐμπορικὴν κίνησιν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς ἔκαμινε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ξένους. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰς διηγήσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποδίδουν εἰς μυθικὰ πρόσωπα τὰ ἔργα καὶ τὴν ὑλικὴν καὶ πνευματικὴν ἀκμὴν τῆς πόλεως.

3. ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ

Χώρα καὶ κάτοικοι

Οἱ Ἑβραῖοι εἶναι σημίται ἀπὸ τὴν Μεσοποταμίαν. Κατ' ἀρχὰς ἔζων νομαδικὸν βίον, ἀλλὰ περὶ τὸ 2000 π.Χ. ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔγιναν γεωργοί. Ἡ Ἁγία Γραφή **2000 π. Χ.** ὀνομάζει τὴν Παλαιστίνην *Γῆν Χαναὰν* ἢ *Γῆν τῆς Ἐπαγγελίας*.

Ἡ Παλαιστίνη εἶναι μικρὰ χώρα. Κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῆς ἀνα-

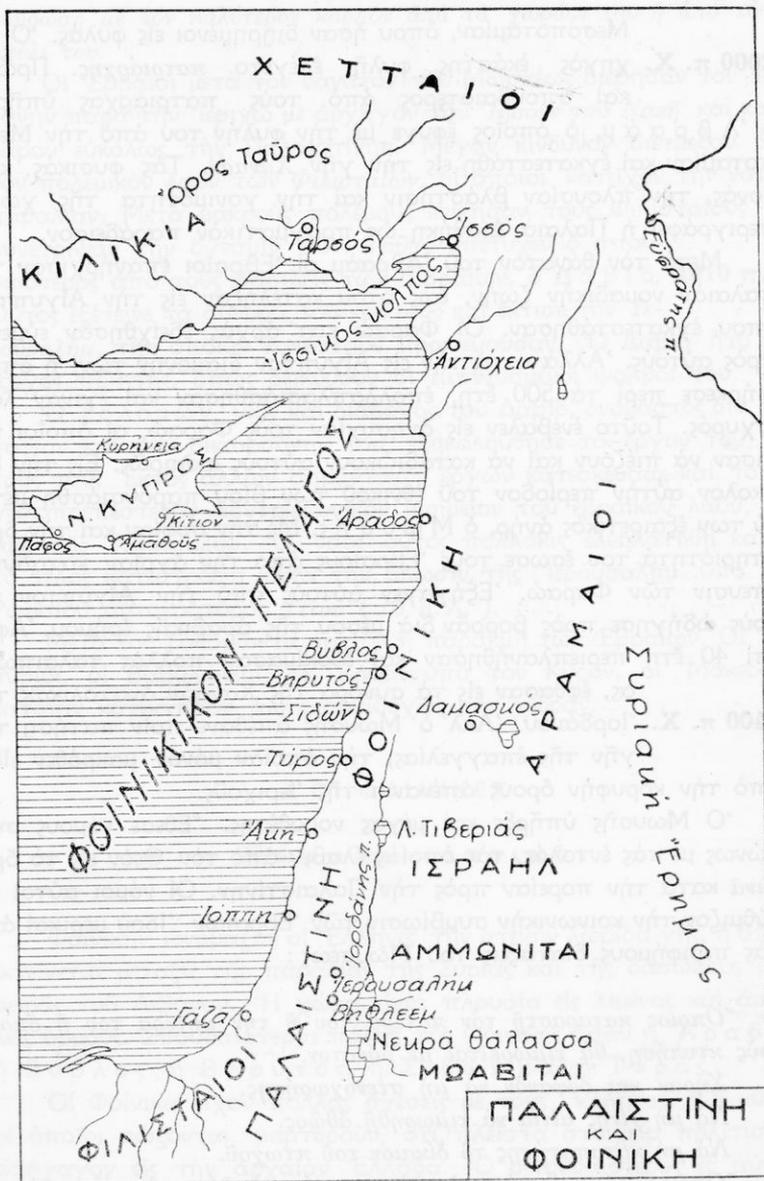
τολικῆς Μεσογείου θαλάσσης μεταξύ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Φυσικῶς χωρίζεται εἰς τρία μέρη, τὴν παραλιακὴν πεδιάδα, τὸ ὄροπέδιον τῆς Χαναάν πρὸς δυσμὰς τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου. Εἶναι χώρα ὀρεινὴ μὲ πολλὰς κοιλάδας. Λόγω τῶν ἔδαφικῶν διαφορῶν παρουσιάζει μεγάλην ποικιλίαν κλίματος. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι συνέχεια τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πηγάζει ὁ Ἰορδάνης ποταμός. Ὁ Ἰορδάνης διασχίζει τὴν ἐξ αὐτοῦ ὀνομαζομένην κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ φθάνει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γενησαρέτ. Ἀπὸ ἐκεῖ προχωρεῖ ὀρητικὸς καὶ χύνεται εἰς τὴν Νεκράν Θάλασσαν, ἡ ὁποία εἶναι λίμνη 394 μέτρα ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Τὰ ὕδατά της ἔχουν ἄφθονον ἄλας καὶ πίσσαν. Ἀπὸ τὴν παλαιὰν Διαθήκην μαθηθάνομεν ὅτι εἰς τὴν παραλίαν τῆς εὐρίσκοντο αἱ πόλεις Σόδομα καὶ Γόμορρα, τὰς ὁποίας ὁ Θεὸς κατέκαυσε διὰ τὰς πολλὰς ἁμαρτίας τῶν κατοίκων.

Οἱ Ἑβραῖοι, ἂν καὶ ἦσαν λαὸς μικρὸς, κατέλαβον σπουδαίαν θέσιν μεταξύ τῶν ἐθνῶν, διότι αὐτοὶ πρῶτοι ἔφθασαν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ μονοθεϊσμοῦ. Ἡ ἐπίδρασις τῆς μονοθεϊστικῆς θρησκείας των εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ὑπῆρξε μεγάλη. Ὁ ἑβραϊκὸς λαὸς ἦτο μυστικοπαθὴς καὶ εὐφάνταστος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Τὰ γραφικὰ τοπία, αἱ εὐφοροὶ πεδιάδες καὶ τὰ βαθύσκια ὄρη ἤσκουν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν Ἑβραίων. Ὁ ἰδιόρρυθμος πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἀνέπτυξαν, ὡς κύριον σκοπὸν εἶχε τὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς θρησκείας.

Ἰστορία τῶν Ἑβραίων

Πηγὴ τῆς Ἑβραϊκῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία διαφόρων ἐποχῶν μὲ ποικίλον περιεχόμενον. Ἐξ αὐτῶν ἄλλα εἶναι ἱστορικά, ἄλλα περιέχουν ψαλμούς, δηλαδὴ ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν, τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου, καὶ ἄλλα περιλαμβάνουν τὴν νομοθεσίαν τῶν Ἑβραίων.

Τὰ βιβλία αὐτὰ ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν καὶ φιλολογικὴν ἀξίαν. Ἀπὸ αὐτὰ μαθηθάνομεν, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν

Μεσοποταμίαν, όπου ἦσαν διηρημένοι εἰς φυλάς. Ὁ ἀρ-
2000 π. Χ. χηγὸς ἐκάστης φυλῆς ἐλέγετο *πατριάρχης*. Πρῶτος
καὶ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς πατριάρχας ὑπῆρξεν
ὁ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἔφυγε μετὰ τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν Μεσο-
ποταμίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν γῆν *Χαναάν*. Τὰς φυσικὰς καλ-
λονάς, τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ τὴν γονιμότητα τῆς χώρας
περιγράφει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὡς πραγματικὸν παράδεισον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβραάμ οἱ Ἑβραῖοι ἐπανήρχισαν τὴν
παλαιὰν νομαδικὴν ζωὴν, ἕως ὅτου κατέληξαν εἰς τὴν Αἴγυπτον,
ὅπου ἐγκατεστάθησαν. Οἱ Φαραῶ κατ' ἀρχὰς ἐδείχθησαν εὐμενεῖς
πρὸς αὐτοὺς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον διαμονὴν των, ἡ ὁποία
διήρκεσε περὶ τὰ 500 ἔτη, ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἔγιναν λαὸς
ἰσχυρὸς. Τοῦτο ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν τοὺς Φαραῶ, οἱ ὁποῖοι ἤρ-
χισαν νὰ πιέζουν καὶ νὰ καταδιώκουν αὐτοὺς σκληρῶς. Εἰς τὴν δύ-
σκολον αὐτὴν περίοδον τοῦ ἐθνικοῦ των βίου παρουσιάσθη μετα-
ξύ των ἐξαιρετικὸς ἀνὴρ, ὁ Μωυσῆς. Μετὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δρα-
στηριότητά του ἔσωσε τοὺς Ἑβραῖους ἀπὸ τὴν ἀγρίαν καταδυνά-
στευσιν τῶν Φαραῶ. Ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ
τοὺς ὠδήγησε πρὸς βορρᾶν διὰ μέσου τῆς ἀραβικῆς ἐρήμου. Ἀφοῦ
ἐπὶ 40 ἔτη περιεπλανήθησαν καὶ ἐδοκίμασαν πολλὰς ταλαιπωρί-
ας, ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Χαναάν ἀνατολικῶς τοῦ
1400 π. Χ. Ἰορδάνου. Ἀλλ' ὁ Μωυσῆς ἀπέθανε πρὶν πατήσῃ τὴν
γῆν τῆς ἐπαγγελίας, τὴν ὁποίαν μόνον μακρόθεν εἶδεν
ἀπὸ τὴν κορυφὴν ὄρους ἀπέναντι τῆς Ἰεριχοῦς.

Ὁ Μωυσῆς ὑπῆρξε καὶ μέγας νομοθέτης. Ἔθεσε νόμους συμ-
φώνως μετὰ τὰς ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος
Σινᾶ κατὰ τὴν πορείαν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Οἱ νόμοι αὐτοὶ ἐρ-
ρῦθμιζον τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν τῶν Ἑβραίων. Ἴδου μερικὰ ἀπὸ
τὰς περιφήμους διατάξεις τοῦ Μωυσέως :

*Ὅποιοι καταραστῆ τὸν πατέρα του ἢ τὴν μητέρα του ἢ ὁποῖος
τοὺς κτυπήσῃ, θὰ τιμωρεῖται μετὰ θάνατον.*

Χήραν καὶ ὄρφανὸν νὰ μὴ στενοχωρήσῃς.

Νὰ μὴ γίνῃς αἰτία νὰ τιμωρηθῇ ἄθῳος.

Νὰ μὴ καταπατήσῃς τὸ δίκαιον τοῦ πτωχοῦ.

Ὅποιοι κάμη ζημίαν εἰς ξένο χωράφι ἢ ξένον ἀμπέλι, θὰ τὴν

πληρώση με τὸν καλύτερον καρπὸν ἀπὸ τὸ χωράφι του ἢ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι του.

Οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωυσέως διέβησαν τὸν Ἰορδάνην παρὰ τὴν Ἱεριχώ με ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναη καὶ κατέλαβον εὐκόλως τὴν Παλαιστίνην. Μέγαν κίνδυνον διέτρεξαν ἀπὸ τὸν πολεμικὸν λαὸν τῶν Φιλισταίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὴν νότιον παραλίαν. Μετὰ μακροὺς πολέμους ἐνίκησαν τοὺς Φιλισταίους καὶ συνέτριψαν τὴν δυνάμιν των. Τοῦτο ἐπέτυχεν ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων, ὁ Δαβίδ. 1010 π. Χ. Οὗτος ἐξέτεινε τὰ σύνορα τοῦ κράτους καὶ ἔκτισε τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν ὁποίαν κατέστησε πρωτεύουσαν. Ὁ Δαβίδ ἦτο καὶ ἔσχοτος ποιητής, ὅπως δεικνύουν οἱ ἔμπνευσμένοι ψαλμοὶ του.

Ὁ Σολομῶν, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαβίδ, ὀνομαστὸς διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην του, ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του. Ἐκτὸς ἄλλων σημαντικῶν ἔργων κατεσκεύασε καὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον ἀρχιτεκτονικὸν μνημεῖον τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ, τὸν ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ναὸς οὗτος πολλάκις ἐλεηλατήθη καὶ εἰς τὸ τέλος κατεστράφη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ Ρωμαίου αὐτοκράτορος Τίτου (70 μ. Χ.).

Μετὰ τὸν Σολομῶντα ἀρχίζει ἡ παρακμὴ τῶν Ἑβραίων. Οἱ Ἀσσύριοι, οἱ Βαβυλώνιοι, οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν Κύρον, οἱ Μακεδόνες κατόπιν κατέκτησαν ἀλληλοδιαδόχως τὴν χώραν.

4. ΟΙ ΦΟΙΝΙΚΕΣ

Χώρα καὶ κάτοικοι

Φοινίκην ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες τὴν στενὴν λωρίδα γῆς, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μετὰ τὴν παραλίαν τῆς Συρίας καὶ τῆς δασώδους ὀροσειρᾶς τοῦ Λιβάνου. Ἡ χώρα εἶναι πλουσία εἰς λιμένας καὶ ἀσφαλεῖς ὄρμους. Σπουδαιότεραι πόλεις τῆς Φοινίκης ἦσαν ἡ Ἀραδός, ἡ Βύβλος, ἡ Βηρυτός, ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος.

Οἱ Φοίνικες εἶχον πολλὰς σχέσεις με τοὺς Ἕλληνας. Οἱ μῦθοι, οἱ ὅποιοι σώζονται, μαρτυροῦν, ὅτι πλεῖστα στοιχεῖα πολιτισμοῦ εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ὁ σπουδαιότερος ἐξ αὐτῶν

είναι ο μύθος του Κάδμου. Ο πρώτος Έλλην ιστορικός Ηρόδοτος λέγει περί αυτού τα εξής: «Οι Φοίνικες, οι σὺν Κάδμῳ ἀφικόμενοι, ἄλλα τε πολλὰ οἰκίσαντες αὐτὴν τὴν χώραν εἰσήγαγον μαθήματα εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα οὐκ ὄντα πρὶν Ἑλλῆσιν». Διὰ τοῦτο τὸ ἀλφάβητον ὠνομάσθη φοινικικόν.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν σημίται. Ἡ φύσις τῆς χώρας τοὺς ἔκαμε νὰ στραφοῦν εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Τὸ ὄρος Λίβανος ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονον καὶ ἀρίστην ξυλείαν διὰ τὴν κατασκευὴν πλοίων. Μὲ αὐτὰ ἐπεχείρουν μακρινὰ καὶ ἐπικίνδυνα ταξίδια χάριν τοῦ κέρδους. Ἡ εὐφυΐα, ἡ πονηρία, ἡ τόλμη καὶ ἡ δραστηριότης των κατέστησαν αὐτοὺς περιφήμους ναυτικούς καὶ ἐμπόρους. Ἄλλ' ὡς ἔμποροι ταξιδεύουν μόνον διὰ τὸ κέρδος καὶ ἀποκρύπτουν ἐπιμελῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰς θαλασσίας ὁδοὺς καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀνακαλύπτουν.

Οἱ Φοίνικες ἐλάτρευαν τὰ οὐράνια σώματα. Κυριώτεροι θεοὶ των ἦσαν ὁ Βάαλ (ἥλιος), θεὸς τοῦ φωτός, καὶ ἡ Ἀστάρτη (σελήνη) θεὰ τῆς γονιμότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐταύτιζον μὲ τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ λατρεία τῶν Φοινίκων ἦτο βάρβαρος, διότι ἐξιλέωνον τοὺς θεοὺς μὲ τὴν θυσίαν τῶν τέκνων των.

Οἱ Φοίνικες οὐδέποτε ἀπετέλεσαν ἐνιαῖον κράτος. Αἱ πόλεις των ἔμειναν αὐτόνομοι καὶ ἐκυβερνῶντο κατ' ἀρχὰς ἀπὸ βασιλεῖς καὶ ἀργότερα ἀπὸ πλουσίους ἐμπόρους. Ἡ Σιδῶν καὶ ἡ Τύρος προώδευσαν περισσότερο τῶν ἄλλων καὶ κατέλαβον ἐξέχουσαν θέσιν μεταξύ αὐτῶν.

Κατ' ἀρχὰς ἀνεπτύχθη ἡ Σιδῶν (1100 π.Χ.), ἡ ὁποία ἐγίνε σπουδαία ἐμπορικὴ ἀγορὰ καὶ ἀπέκτησε μέγαν πλοῦτον. Τὰ πλοῖα τῆς ἐταξίδευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον, περιέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν Εὐξείνιον πόντον. Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ μέρη μετέφερον εἰς τὴν Σιδῶνα πολύτιμα ἐμπορεύματα.

Πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὴν Σιδῶνα ἀνεδείχθη ἀργότερα ἡ Τύρος. Οἱ Τύριοι διηθύνθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον, ὅπου ἱδρυσαν πολυαριθμούς ἀποικίας. Διὰ τῶν πλοίων των διεξήγον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὰς χώρας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ ἔγιναν πλουσιώτατοι. Ἡ Τύρος ἔφθασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν κατὰ τὸν 8ον π.Χ. αἰῶνα.

Χ Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων

αὐτόναι

Πρῶτοι ναυτικοί εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ὑπῆρξαν οἱ Κρήτες. Ἀπὸ αὐτοὺς ἐδιδάχθησαν τὴν ναυτικὴν τέχνην οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ κατὰ θάλασσαν κυριαρχία περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας, οἱ ὅποιοι ἀνεδέχθησαν ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου.

Οἱ Φοίνικες περὶ τὸ 1100 π.Χ. κατέλαβον τὴν Κύπρον, τὴν νῆσον τοῦ χαλκοῦ, ὅπου ἴδρυσαν ἀποικίας. Κατὰ τοὺς ἰδίους χρόνους ἔγιναν κύριοι τῆς Ρόδου καὶ ἦλθον εἰς ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Τότε διῆλθον τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὸν Βόσπορον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς Τύρου, οἱ Φοίνικες ἐστράφησαν πρὸς τὴν δυτικὴν Μεσόγειον. Ἦλθον εἰς τὴν Σικελίαν, ἐπροχώρησαν εἰς τὰς Βαlearίδας νήσους καὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν (Γιβραλτάρ). Παντοῦ ἴδρυσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς καὶ ἀποικίας. Πλησίον τοῦ πορθμοῦ τοῦ Γιβραλτάρ ἔκτισαν τὰ Γάδεира. Τὰς περισσοτέρας ἀποικίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰ παράλια τῆς βορείου Ἀφρικῆς. Ἐδῶ, πλησίον τῆς σημερινῆς Τύνιδος, ἐκτίσθη ἡ σπουδαιότερα ἐξ ὅλων τῶν ἀποικιῶν τῆς Φοινίκης, ἡ Καρχηδῶν (800 π.Χ.).

Τολμηροὶ θαλασσοπόροι οἱ Φοίνικες ἐπέρασαν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἀπὸ Φοίνικας ναυτικοὺς ἔγινε καὶ ὁ περίπλους τῆς Ἀφρικῆς κατὰ παραγωγίαν τοῦ Φαραῶ Νεκῶ.

Χ Ἐμπόριον - βιομηχανία - τέχνη

οχι αὐτό

Οἱ Φοίνικες δὲν ὑπῆρξαν μόνον ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ἀποικιακοὺς λαοὺς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔμποροι ἀνεδέχθησαν ἀσύγκριτοι. Ἀπὸ τὸν Εὐξείνου πόντον μέχρι τοῦ Γιβραλτάρ ἐγέμισαν ὅλα τὰ παράλια καὶ πολλὰς νήσους μὲ ἐμπορικοὺς σταθμούς. Οἱ ἐμπορικοὶ σταθμοὶ ἦσαν θέσεις ὠχυρωμέναι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ λιμένος. Εἰς αὐτοὺς ἐξεφόρτωναν τὰ ἐμπορεύματα τῶν, τὰ ὅποια ἀντήλλασσαν μὲ τὰ προϊόντα τῶν ἰθαγενῶν.

Ἄλλα καὶ κατὰ ξηρὰν εἶχον ὀργανώσει καραβάνια, μὲ τὰ ὁποῖα συνεκέντρωνον εἰς τὴν χώραν των ὀλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Βαβυλωνῆος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας.

Οἱ Φοῖνικες ἐδημιούργησαν καὶ βιομηχανίαν σημαντικὴν. Κατεσκεύασαν διάφορα εἶδη χρήσιμα εἰς τὴν ζωὴν—οἰκιακὰ σκευῆ, πῆλινα ἀγγεῖα, μικρὰ ἀγάλματα καὶ λεπτὰ ὑφάσματα—τὰ ὁποῖα ἐξήτοῦντο πολὺ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μεγάλη ζήτησις ἐπέβαλε τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, ἵδρυσαν πολυάριθμα *ἐργαστήρια*, εἰς τὰ ὁποῖα εἰργάζοντο πολλοὶ καὶ ἔμπειροί τεχνῖται. Τὰ ἐργαστήρια αὐτὰ ἦσαν πραγματικὰ ἐργοστάσια καὶ παρήγον ἀφθονὰ καὶ εὐθηνὰ βιομηχανικὰ εἶδη.

Οἱ Φοῖνικες διεκρίθησαν ἰδίως εἰς τὴν κατεργασίαν τῶν μετάλλων, τῆς ὑάλου καὶ τὴν κατασκευὴν τῆς πορφύρας. *Πορφύρα* ὠνομάζετο τὸ κόκκινον χρῶμα καθὼς καὶ τὸ κογχύλιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξήγετο. Αἱ ἀκταὶ τῆς Φοινίκης ἦσαν γεμάται ἀπὸ τοιαῦτα κογχύλια. Μὲ τὸ χρῶμα τῆς πορφύρας ἔβαφον τὰ πολυτελέστερα ὑφάσματα.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὴν γλυπτικὴν δὲν ἀνέπτυξαν ἰδικόν των σχέδιον, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν ἐπίδρασιν τῶν γειτονικῶν λαῶν. Εἶχον ὅμως σπουδαίους καλλιτέχνους. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑβραίων Σολομῶν μὲ Φοινίκας τεχνίτας κατεσκεύασε τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἱερουσαλήμ.

5. ΟΙ ΧΕΤΤΑΙΟΙ

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ὁμιλεῖ περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Χετταίων. Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας δίδει, ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ νεώτερα σπουδαῖα εὐρήματα καὶ ἀπὸ ἐπιγραφὰς τῶν Ἀσσυρίων, τῶν Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἰδίων τῶν Χετταίων. Ἐξ αὐτῶν μανθάνομεν, ὅτι οἱ Χετταῖοι ἦσαν ἀρχαῖος ἀνατολικὸς λαὸς μὲ ἀξιόλογον καὶ ἰδιόρρυθμον πολιτισμόν. Ὁ λαὸς οὗτος ἐξήσεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν Συρίαν καὶ οἱ ἀρχαιότεροι βασιλεῖς του φθάνουν ἕως τὸ 2000 π.Χ. Οἱ Χετταῖοι δὲν εἶναι οὔτε **2000 π. Χ.** ἰνδοευρωπαῖοι οὔτε σημίται, ἀλλ' ἀνήκουν εἰς τοὺς καλουμένους Μικρασιάτας, ὅπως οἱ Λυδοί, οἱ Κᾶρες, οἱ Λυκάονες, οἱ Καππαδόκες κλπ.

Πρωτεύουσα τοῦ κράτους των ἦτο ἡ Χαττοῦσα, ἡ ὁποία ἔκειτο εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Μπογάζκιοὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἄλβου ποταμοῦ. Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἀπέκτησε δύναμιν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καί, ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸ 1731 π. Χ. ἔκαμε μεγάλην ἐπιδρομὴν κατὰ τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους. Ὀλόκληρος ἡ Μικρὰ Ἀσία περὶ τὸ 1500 π. Χ. εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Χετταίων. Πρὸς δυσμὰς ἐπεκράτουν κατὰ θάλασσαν οἱ Κρήτες καὶ ἤκμαζεν ὁ Κρητομυκηναϊκὸς πολιτισμός. Ἡ Χαττοῦσα ἦτο ὠχυρωμένη μὲ ἰσχυρὰ τείχη, στρατιωτικαὶ δὲ ὁδοὶ ἤνωνον αὐτὴν μὲ τὰς ἐπικαίρους θέσεις τῶν συνόρων πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμὰς.

Τὸ κράτος τῶν Χετταίων ἔφθασεν εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν κατὰ τὸν 14ον π. Χ. αἰῶνα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ Χετταῖοι ἤλθον εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἀχαιοὺς. Εὐρέθη σχέδιον ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ τότε βασιλεὺς τῶν Χετταίων ἔστειλεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Μυκηναίων πρὸς διακανονισμόν διαφόρων πολιτικῶν ζητημάτων.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 13ου π. Χ. αἰῶνος οἱ Χετταῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν πίεσιν μεσογειακῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ἐκ τῶν παραλίων ἐκινήθησαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Πρὸ τῆς ὁρμῆς των ὑπέκυψαν οἱ Χετταῖοι καὶ τὸ κράτος των κατελύθη περὶ τὰ 1200 π. Χ.

X 6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

Τὸ ὄροπέδιον τοῦ Ἰράν.—Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν

Ἀνατολικῶς τοῦ Μεσοποταμίας καὶ παραλλήλως τοῦ ποταμοῦ Τίγρητος ὑψώνεται τὸ ὄρος Ζάγρος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὰ δυτικὰ ὄρια τοῦ ὄροπέδιου τοῦ Ἰράν. Τὸ ὄροπέδιον τοῦτο καταλαμβάνει τεραστίαν ἔκτασιν. Φθάνει πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἰνδοῦ, πρὸς βορρᾶν μέχρι τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῆς λίμνης Ἀράλης καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Ὅλη ἡ χώρα τοῦ Ἰράν λέγεται Ἀριανή.

Τὸ κέντρον τοῦ Ἰράν εἶναι ἀκατοίκτητος ἔρημος, ἡ ὁποία ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης. Τὸ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐρήμου μέρος ἔχει γόνιμον ἔδαφος μὲ πλουσίαν βλάστησιν καὶ ἀποτελεῖ τὸ δυτικὸν Ἰράν. Τὸ βόρειον τμῆμα τοῦ δυτικοῦ Ἰράν κατέχει ἡ Μη-

δία και τὸ νότιον ἢ Περσία. Ἡ Μηδία εἶναι χώρα πλήρης ἀγρίων ὀρέων μὲ πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Ἡ Περσία, ὄρεινὴ καὶ αὐτὴ, ἔχει μεγάλας πεδιάδας αἱ ὁποῖαι ποτίζονται ἀπὸ πολλοῦς ποταμοῦς καὶ εἶναι εὐφορώταται.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Ἰνδοευρωπαϊῶν, λαοὶ ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ὁμοφυλίαν κατήλθον πρὸς νότον ἀπὸ τὰς ρωσικὰς στέππας. Ἀπὸ αὐτοῦς ἓν τμήμα, τὸ ὁποῖον ἀπετέλουν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι, ἐγκατεστάθη εἰς τὸ δυτικὸν Ἰράν καὶ ἓν ἄλλο εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἰνδίας. Οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Ἰνδοὶ ἀποτελοῦν ἓνα κλάδον τῆς μεγάλης Ἰνδοευρωπαϊκῆς οἰκογενείας λαῶν, τοὺς λεγομένους Ἀρίους.

X Τὸ Μηδικὸν κράτος.

Οἱ Μῆδοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν διηρημένοι εἰς μικρὰς ἡγεμονίας καὶ ἐπλήρωνον φόρον εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ὡς ὑποτέλεις. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 7ου π. Χ. αἰῶνος ἠνώθησαν καὶ ἐσημάτισαν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὰ Ἐκβάτανα. Εἰς ἐκ τῶν ἡγεμόνων ἀνεγνωρίσθη τότε ὡς βασιλεὺς. Ὀλίγον βραδύτερον ἠνάγκασαν τοὺς ὁμοφύλους τῶν Πέρσας νὰ ὑποταχθῶν εἰς αὐτοὺς.

Ὅταν ἔγινε βασιλεὺς τῶν Μήδων ὁ Κυαξάρης, συνειλήθη μὲ τοὺς Βαβυλωνίους καὶ οἱ δύο λαοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀσσυρίαν. Κατόπιν πολιορκίᾳ ἐκυρίευσαν καὶ κατέστρεψαν τὴν πρωτεύουσαν τῶν Ἀσσυρίων Νινεβί (612 π. Χ.). Ἡ Μηδία ἀπέκτησε τότε μεγάλην δύναμιν. Ἡ Ἀσσυρία καθὼς καὶ ὅλαι αἱ χῶραι πρὸς βορρᾶν, τὰς ὁποῖας κατεῖχον ἄλλοτε οἱ Ἀσσύριοι, περιήλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων. Πρὸς δυσμὰς τὸ μηδικὸν κράτος ἔφθασε μέρχιν τοῦ ποταμοῦ Ἄλυος, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐχωρίζετο ἀπὸ τὸ βασιλεῖον τῶν Λυδῶν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυαξάρου Ἀστυάγης (584 - 550 π. Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῶν Μήδων. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἀνεφάνη μεταξὺ τῶν Περσῶν σπουδαῖος ἀνὴρ, ὁ Κύρος. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του οἱ Πέρσαι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Μήδων, κατέλυσαν τὴν ἐξουσίαν των καὶ ἀνεκήρυξαν αὐτὸν βασιλέα. Ἀπὸ τότε Μῆδοι καὶ Πέρσαι συνεχωνεύθησαν, τὸ δὲ κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐζησαν ἡνωμένοι, ὠνομάσθη ἀδιαφόρως μηδική.

κὸν ἢ περσικὸν κράτος. Παλαιότερα πρωτεύουσα τοῦ νέου κράτους ἦσαν αἱ Πασαργάδαί, κατόπιν ἡ Περσέπολις καὶ τέλος τὰ Σοῦσα.

✕ Κύρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους

Ὁ Κύρος (556 - 528 π. Χ.), ἀφοῦ ὑπέταξε τοὺς Μήδους, ἐστράφη κατὰ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐκ τῶν λαῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν Λυδῶν. Βασιλεὺς τῆς *Λυδίας* ἦτο ὁ περίφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του Κροῖσος. Οὗτος εἶχεν ἐνώσει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅλην σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις

Οἱ στρατοὶ τῶν δύο ἀντιπάλων, Κύρου καὶ Κροῖσου, συνητήθησαν εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Ἐκεῖ συνήφθη αἱματηρὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν ἠττήθη ὁ Κροῖσος καὶ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν του τὰς Σάρδεις. Ὁ Κύρος ἐκυρίευσεν τὰς Σάρδεις
546 π. Χ. καὶ συνέλαβεν τὸν Κροῖσον αἰχμάλωτον. Τὸ πλούσιον βασιλεῖον τῶν Λυδῶν καθὼς καὶ ὅλη ἡ Μικρὰ Ἀσία μὲ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις περιῆλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν.

Ὁ Κύρος ἐστράφη κατόπιν ἐναντίον τῶν Βαβυλωνίων καὶ κατέλαβεν τὴν Βαβυλῶνα ἀμαχητί. Τότε αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους μέχρι τῆς Αἰγύπτου παρεδόθησαν
538 π. Χ. εἰς αὐτόν. Εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐχαιρέτισαν ὡς ἐλευθερωτὴν, ἐπέτρεψε νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Κύρος ἀνέβαλε τὴν ἐστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐβάδισε πρὸς ἀνατολὰς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησεν ἐναντίον λαῶν τῆς Σκυθίας, ἐφονεύθη (528 π. Χ.).

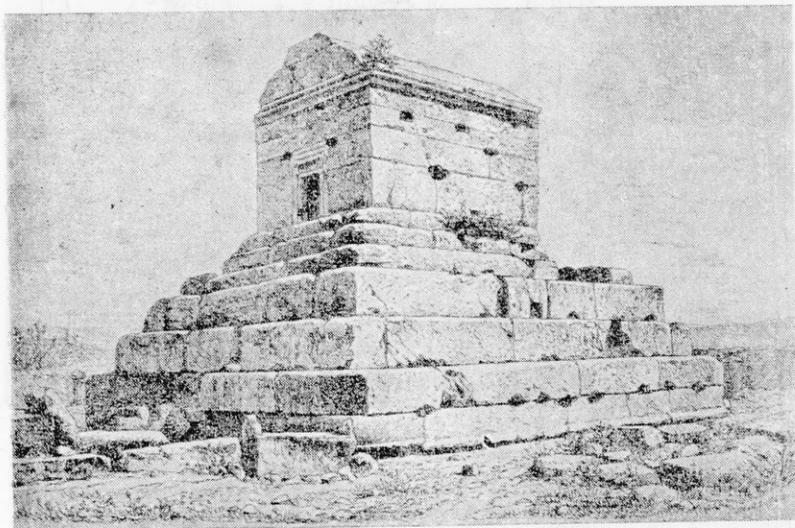
Ὁ νεκρὸς τοῦ Κύρου ἐτέθη εἰς τάφον, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνεγείρει εἰς τὰς Πασαργάδας. Ὁ τάφος σώζεται μέχρι σήμερον. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχει ἐπιγραφή μὲ σφηνοειδῆ γράμματα, ἡ ὁποία λέγει: «*ᾧ ἄνθρωπε, ἐγὼ Κύρος εἰμι ὁ Καμβύσος, ὁ τὴν ἀρχὴν Πέρσαις καταστησάμενος καὶ τῆς Ἀσίας βασιλεύσας. Μὴ οὖν φθονήσης μοι τοῦ μνήματος*».

Τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ παραδόσεις διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κύρου μαρτυροῦν, ὅτι ὑπῆρξε μέγας στρατηγός, ἕξοχος πολιτικός καὶ φιλόανθρωπος πρὸς τοὺς ἠττημένους ἐχθρούς

του. Ὁ Ἀθηναῖος ἱστορικός Ξενοφῶν ἔγραψεν ὀλόκληρον σύγγραμμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀρετὰς του.

Χ Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρον

Τὸ κατακτητικὸν ἔργον τοῦ Κύρου συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του Καμβύσης (528 - 521 π. Χ.). Ὁ ἡγεμὼν οὗτος ὑπέταξε τὴν

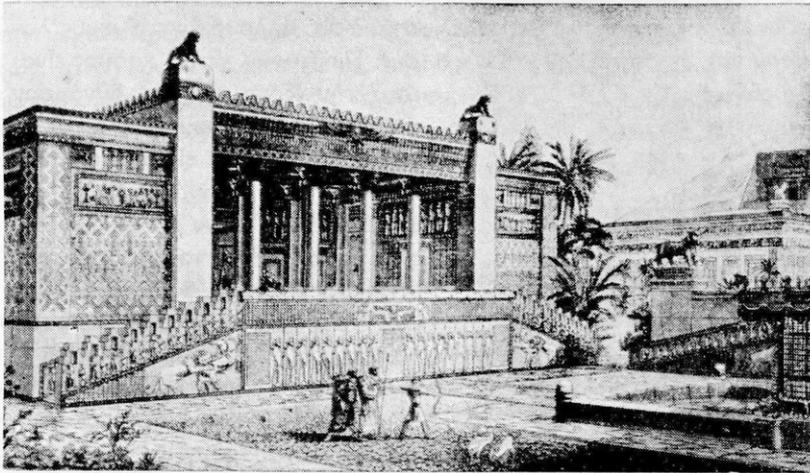

⊗ Ὁ τάφος τοῦ Κύρου εἰς τὰς Πασαργάδας

Αἴγυπτον, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Κυρηναικίην. Ἐν τῷ μεταξύ ἐπανάστασις ἐξερράγη εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ Καμβύσης ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν χώραν του, καθ' ὁδὸν ὅμως ἀπέθανεν αἰφνιδίως. Μετὰ τὸν Καμβύσην ὀνομαστός βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὑπῆρξεν ὁ Δαρεῖος Α' ὁ Ὑστάσπου (521 - 485 π. Χ.), ὅπως τὸν ἀναφέρουν οἱ παλαιοί. Εἰς αὐτὸν τὸ περσικὸν κράτος ὀφείλει τὴν διοικητικὴν του ὀργάνωσιν, τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων του, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δυνάμιν του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἤρχισεν ἡ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναν-

τίον τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος του Ξέρξης ὁ Α΄.

Τὸν Ξέρξην διεδέχθη ὁ Ἀρταξέρξης ὁ Α΄ καὶ αὐτὸν ὁ Δαρεῖος ὁ Β΄. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρξης ὁ Β΄. Τὸν Ἀρταξέρξην τὸν Β΄ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἀρταξέρ-

Περσικὸν ἀνάκτορον (ἀναπαράστασις)

Μία πρόσοψις ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων. Οἱ ὕψηλοι καὶ λεπτοὶ κίονες δίδουν εἰς τὸ οἰκοδόμημα κομψότητα καὶ ἐλαφρότητα.

ξης ὁ Γ΄, ὁ ὁποῖος κατώρθωσε νὰ καταστείλῃ πολλὰς ἐπαναστάσεις εἰς τὸ βασιλείον του.

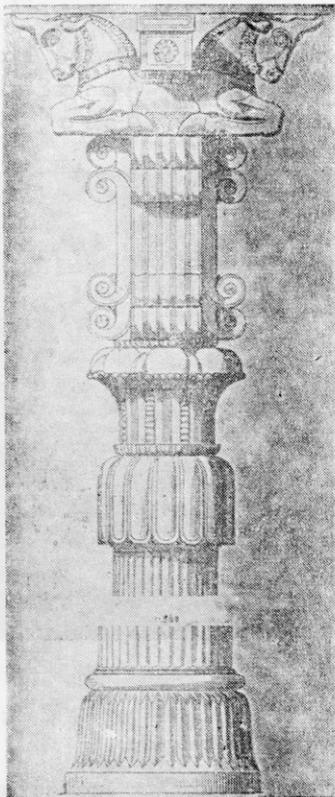
Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα διὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας ἐπλησίαζεν. Ὁ διάδοχος τοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Γ΄ Δαρεῖος

ὁ Γ΄ ὁ Κοδομανὸς (336-330 π. Χ.) ὑπῆρξεν ὁ τε

330 π. Χ. λευταῖος βασιλεὺς τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Ἐπ' αὐτοῦ τὸ περσικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ 330 π. Χ.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν

Οἱ Πέρσαι, ὡς ἰνδοευρωπαῖοι, εἶχον τὰ χαρίσματα τῶν λαῶν τῆς μεγάλης αὐτῆς ὁμοεθνίας. Διεκρίνοντο διὰ τὴν ὀξεῖαν ἀντίλη-

Περσικὸς κίον

(Ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)
Ἔχει ὕψος 20 μ. Τὸ κιονόκρανον
εἶναι δύο μέτρων ὕψους καὶ κο-
σμεῖται μὲ δύο ταύρους ἠνωμένους.

Ζαρατούστρας (Ζωροάστρης, 7ος π. Χ. αἰών), ἡ δὲ διδασκαλία του περιέχεται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Περσῶν, τὴν **Ζένδ-Ἀβέσταν**.

Οἱ Πέρσαι ἦσαν διηρημένοι εἰς δύο κοινωνικὰς τάξεις: τοὺς

ψιν, τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα καὶ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ ὠραῖον. Ἀπὸ τοὺς διαφόρους λαοὺς, τοὺς ὁποίους κατέκτησαν, παρέλαβον ὅ,τι ἦτο χρησιμὸν εἰς αὐτοὺς.

Εἰς τὴν θρησκείαν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνατολικούς λαοὺς. Πιστεύουν, ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς αἰώνιον πόλεμον μεταξύ των. Ὁ θεὸς τοῦ ἀγαθοῦ, ὁ Ἄχουρα Μάσδα, εἶναι ὁ πλάστης τοῦ κόσμου καὶ ἔχει ὡς βοηθοὺς τοὺς ἀγγέλους καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνθρώπους. Ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ, ὁ Ἄρμάν, ἀκολουθεῖται ἀπὸ πλῆθος πονηρῶν πνευμάτων καὶ προσπαθεῖ νὰ καταστρέψῃ τὸν κόσμον. Νικητὴς ἀπὸ τὴν πάλην αὐτὴν θὰ ἐξέλθῃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς τοῦ φωτός.

Κύριον στοιχεῖον τῆς λατρείας τῶν Περσῶν εἶναι τὸ πῦρ καὶ διὰ τοῦτο ἡ θρησκεία αὐτὴ ὠνομάσθη **Πυρολατρία**. Οἱ θεοὶ των δὲν εἶχον ναοὺς καὶ ἀγάλματα. Αἱ προσευχαὶ ἐγίνοντο εἰς τὸ ὑπαιθρον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ὄρεων. Ἰδρυτὴς τῆς θρησκείας εἶναι ὁ

γαιοκτήμονας εύγενεις και τούς δουλοπαροίκους γεωργούς. Ἡ πρώτη τάξις ἦτο προνομιοῦχος και κατελάμβανεν ὄλας τὰς ἀνωτέρας θέσεις. Ἐξ ἄλλου μεγάλην δύναμιν εἶχον οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζοντο μάγοι. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἦτο ἀπόλυτος μονάρχης και εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν προσκυνοῦν οἱ ὑπήκοοι του.

Ὅσα ἀρχιτεκτονικὰ μνημεῖα διεσώθησαν, μᾶς ἐκπλήσσουν μετὴν μεγαλοπρέπειάν των. Θαυμάσια αἴθουσαι τελετῶν και ὑποδοχῶν, ἀνάγλυφοι παραστάσεις, πλῆθος κομψῶν κίωνων, πλουσία διακόσμησης μαρτυροῦν τὸν πλοῦτον, τὴν δύναμιν και τὸ μεγαλεῖον τῶν Περσῶν βασιλείων.

Χ II. ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ἐγνωρίσαμεν εἰς τὰ προηγούμενα τούς σπουδαιότερους λαούς τοῦ ἀρχαίου ἀνατολικοῦ κόσμου. Εἶδομεν τὴν προέλευσιν, τὴν πρόοδον και τὴν παρακμὴν των. Πρῶτοι αὐτοὶ ἀνέπτυξαν κοινωνίαν μετὰ σαφῶς διακεκριμένας τάξεις. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν κράτη μεγάλα και ἰσχυρά. Εἰς τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον και τὴν βιομηχανίαν προώδευσαν σημαντικῶς. Πολλὰ στοιχεῖα τῆς ἐποστῆμης ὀφείλονται εἰς αὐτούς. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐπιζητήσουν και νὰ δημιουργήσουν ἕνα ἀνώτερον και μόνιμον πολιτισμόν.

Τοῦτο συνέβη, διότι τὰ κράτη αὐτὰ πολιτικῶς και κοινωνικῶς παρέμεινον στάσιμα. Διετήρησαν μέχρι τέλους τὸ ἀπολυταρχικὸν πολίτευμα και τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν. Ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἀπόλυτα δικαιώματα ἐπὶ τῆς ζωῆς και τῆς περιουσίας τῶν ὑπηκόων του. Οἱ γαιοκτῆμονες εύγενεῖς ἐπίεζον τὸν λαὸν και ὁ κληρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν του.

Οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ δὲν εἶχον ἀποκτήσει συνείδησιν τῆς ἀξίας των και τῆς ἀξίας τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας. Τὸ φρόνημά των παρέμεινε πολὺ χαμηλόν. Αἱ προοδοὶ των εἰς τὰς ἐπιστήμας και τὰς τέχνας και γενικῶς εἰς τὸν πολιτισμόν δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσπάθειαν νὰ καλυτερεύσουν τὴν ψυχὴν και τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς πρακτικὰς ἀνάγ-

κας τῆς ἰδικῆς των ζωῆς. Ἦτο ἐπομένως φυσικὸν ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς νὰ ἐκλείψῃ μαζί μὲ τὸν κόσμον ὁ ὁποῖος τὸν ἐδημιούργησε.

Διάφοροι τῶν ἀνατολικῶν λαῶν ἦσαν οἱ Ἑλληνες. Ὁ ἐλεύθερος πολιτικὸς των βίος καὶ αἱ πλούσιαι φυσικαὶ ἀρεταὶ των ἐνέπνευσαν εἰς αὐτοὺς ὑψηλὸν καὶ γενναῖον φρόνημα. Ὅ,τι κυρίως τοὺς ἀπησχόλει ἦτο ἡ διατήρησις τῆς ἐλευθερίας των καὶ ἡ βελτίωσις τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὄχι ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Ἐνεκα τούτου ὁ πολιτισμὸς, τὸν ὁποῖον ἀπνέπτυσαν, δὲν ἀνήκει εἰς μίαν μόνον ἐποχὴν οὔτε ἐνδιαφέρει ὠρισμένον ἔθνος, ἀλλ' εἶναι αἰώνιος καὶ πανανθρώπινος.

Ἡ συναίσθησις αὐτῆς τῆς ὑπεροχῆς ἀπέναντι τῶν ἄλλων συγχρόνων λαῶν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἑλληνας θάρρος καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην αὐτοπεποίθησιν. Διὰ τοῦτο ὅταν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος εὐρέθησαν οἱ Ἑλληνες εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ διεξάγουν ἀγῶνα φοβερὸν καὶ ἄνισον ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔκαμαν ἀληθινὰ θαύματα. Κατέφερον ἐναντίον των συντριπτικὸν κτύπημα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οὐδέποτε κατόπιν κατώρθωσαν νὰ συνέλθουν.

Τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν καὶ τιτανικὴν πάλην τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα μαθήματα.

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ
Περσῶν καὶ ὅσα (ἢ ἀφορμὴ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. ΜΗΔΙΚΟΙ ἢ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν ναί

Ἐκ τῆς ἀρχῆς τοῦ περσικοῦ κράτους μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Κύρου καὶ τῶν διαδόχων του ἐξηπλώθη μέχρι τῶν παραλίων τῆς Μ. Ἀσίας, αἱ βλέψεις τῶν Περσῶν βασιλέων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον. Εἶχον τὴν γνώμην ὅτι, διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ ἀπέραντον κράτος των, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης ἢ ὅποια περιέβρεχε τὰ δυτικὰ παράλια τῆς αὐτοκρατορίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκινετο εἰς τὴν Μεσόγειον οἱ Ἕλληνες. Ὁ μικρὸς ἀλλὰ δραστήριος αὐτὸς λαὸς εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς μεγάλης αὐτῆς θαλασσίας λεκάνης καὶ τὰ πλοῖα των τὴν διέσχιζον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Ἦτο ἀνάγκη ἐπομένως νὰ ἐξαφανισθῇ ἢ νὰ συγχωνευθῇ μετὰ τοὺς διαφόρους ἄλλους λαούς, οἱ ὅποιοι ἀπήρτιζον τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν οἱ Πέρσαι ἐκίνητοποίησαν ὅλας τὰς ὑλικὰς τῶν δυνάμεις, τὰς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἀντιμετώπισαν μετὰ ἀνεπαρκῆ πολεμικὴν προπαρασκευήν, ἀλλὰ μετὰ ψυχὴν καὶ φρόνημα ἀκατάβλητον.

Μετὰ τοὺς Μηδικοὺς ἢ Περσικοὺς πολέμους, ὅπως λέγεται εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ ἐπίθεσις τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίζει ἡ λαμπροτέρα περίοδος τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας.

Οί μεγάλοι πρόγονοί μας με την αποφασιστικότητα και τον απaráμιλλον ήρωισμόν των έσωσαν τότε την Έλλάδα και όλην την Εύρώπην από την ύποδούλωσιν εις τους Άσιάτας. Διά τούτο ή εποχή αύτή θεωρείται σπουδαιότατος σταθμός διά την έλευθερίαν και τον πολιτισμόν όλοκλήρου τής ανθρωπότητος. Τά μεγάλα γεγονότα, τά όποια συνέβησαν κατ' αύτήν, άποτελοϋν σημαντικώτατον μέρος τής παγκοσμίου ιστορίας.

✕ Οί Πέρσαι κατά τό τέλος τοϋ 6ου π. Χ. αιώνος

Ο Δαρείος

Τό περσικόν κράτος ήτο άπέραντον, όταν ανήλθεν εις τον θρόνον ο Δαρείος Α'. Από τά σύνορα τών Ίνδιών εφθανε μέχρι

Δαρείος Α'

(Άπό περσικόν ανάγλυφον)

τοϋ Αιγαίου πελάγους, τής Μεσογειού θαλάσσης και τής Λιβυκής έρήμου. Ο Δαρείος υπήρξεν ο οργανωτής τοϋ άχανούς κράτους του. Διήρσεσεν αύτό εις είκοσι διοικητικές περιφέρειας, αί όποιαί έλέγοντο σατραπειΐαι. Εις έκάστην σατραπειάν διώρισε διοικητήν, τον σατράπην, εις τον όποιον έδωσε μεγάλα δικαιώματα. Εφήρμοσε δηλαδή τό σύστημα διοικήσεως, τό όποιον σήμερα λεγομεν άποκεντρωτικόν. Ο σατράπης ήτο ύποχρεωμένος να συναθροΐζη και να άποστέλλη εις τά Σούσα τους φόρους, τους όποιους έπλήρωνον οί πολΐται δια τον βασιλέα. Άλλο σοβαρόν καθήκον τοϋ σατράπου ήτο να έχη πάντοτε έτοιμον στρατόν εις την διάθεσιν τοϋ αυθέντου του.

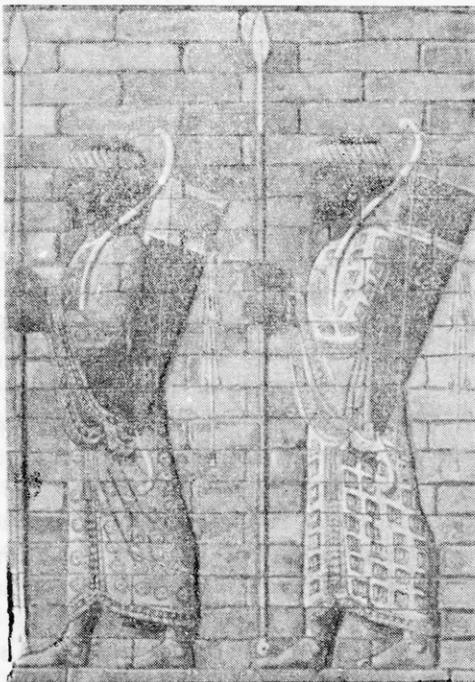
Αί παράλια πόλεις ύπεχρεοϋντο να έχουν έτοιμον ναυτικόν. Φοι-

νικικά, αἰγυπτιακά καὶ πλοῖα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπετέλουν τὸν ἰσχυρὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πέρσου μονάρχου.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἡ διοίκησις τοῦ κράτους ἦτο θαυμαστή. Οὗτος εἶχε καθιερώσει τὸ σύστημα τῶν *ἐπιθεωρητῶν*, οἱ ὁποῖοι περιώδευον εἰς τὰς σατραπείας καὶ κατόπιν ἔδιδον ἀναφορὰν εἰς τὸν βασιλέα περὶ τῆς διοικήσεως τῶν σατραπῶν. Οἱ ἐπιθεωρηταὶ αὐτοὶ ἦσαν καὶ ἐλέγοντο «ὀφθαλμοὶ τοῦ βασιλέως». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας εἶχε πάντοτε πλήρη καὶ πραγματικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ κράτους του.

Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν *σιγκωιανίαν* τῆς χώρας πρῶτος ἐφρόντισεν ὁ Δαρεῖος, οἱ δὲ διάδοχοί του τὸν ἐμιμήθησαν. Διὰ στρατιωτικούς καὶ διοικητικοὺς σκοποὺς κατεσκεύασεν ὁδούς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν πρωτεύουσαν Σοῦσα μὲ τὰς σατραπείας. Κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν καὶ εἰς ὠρισμένας ἀποστάσεις ὑπῆρχον καταλύματα, οἱ λεγόμενοι *σ τ α θ μ ο ἰ*. Εἰς αὐτοὺς ἔμενον πάντοτε ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, εἶδος *ταχυδρομῶν*, οἱ ὁποῖοι μετέδιδον τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως.

Διὰ νὰ διευκολύνῃ τὸ ἐμπόριον, ἔκοψε χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ νομίσματα. Μεγάλην κυκλοφορίαν εἶχον καὶ μεταξύ τῶν Ἑλλήνων

Πέρσαι πολεμισταὶ

(Παράστασις ἐπὶ βεργικωμένων πλίνθων εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Σούσων)

τὰ χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὅποια ἔφερον τὴν προτομὴν τοῦ Δαρείου καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο δ α ρ ε ι κ ο ί.

Ὁ Δαρείος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότερος βασιλεὺς τῆς Περσίας μετὰ τὸν Κύρον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἡ Περσία ἦτο ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἰσχυροτέρα δύναμις. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὠνόμασαν τὸν Δαρεῖον « μ έ γ α ν β α σ ι λ έ α », ἐξηκολούθησαν δὲ νὰ ὀνομάζουσι τοιοῦτοτρόπως ὅλους τοὺς μετ' αὐτὸν Πέρσας βασιλεῖς.

✕ Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας οχι

Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις, καθὼς εἶδομεν, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Λυδίας ὑπὸ τοῦ Κύρου ἔγιναν καὶ αὐταὶ ὑπήκοοι τῶν Περσῶν. Ἦκμαζον τότε εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα.

Αἱ ἐπισημότεραι μετὰ αὐτῶν ἦσαν ἡ Φώκεια, ἡ Ἐφεσος, ἡ Μίλητος καὶ ἡ Σμύρνη.

Οἱ Ἕλληνες τῶν ἰωνικῶν πόλεων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κροῖσου εἶχον αὐτονομίαν, διότι ὁ Κροῖσος ἐξετίμα αὐτοὺς διὰ τὸν πολιτισμὸν των. Ὄταν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας, αἱ πόλεις των ἀπετέλεσαν μετὰ τῆς Λυδίας μίαν σατραπείαν μὲ πρωτεύουσαν τὰς Σάρδεις καὶ εἶχον τὰς ἰδίας ὑποχρεώσεις μὲ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας τοῦ περσικοῦ κράτους. Τοιοῦτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτονομίαν των, τὴν ὅποιαν εἶχε σεβασθῆ ὁ Κροῖσος, καὶ ὑπεχρέωθησαν νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς περσικοὺς νόμους.

Ὁ Δαρείος διώρισεν εἰς τὰς ἰωνικὰς πόλεις ἐμπίστους τοῦ Ἑλληνος ὡς διοικητὰς μὲ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, οἱ ὅποιοι ἐλέγοντο τύραννοι. Οὗτοι διὰ νὰ διατηροῦν τὰς θέσεις των, ἐφρόντιζον νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς τὰς ἐντολὰς τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντά του. Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ ἐζήτησαν εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἀποτινάξουν.

✕ Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν ναι

Ποῖος δόμοσος τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου κατὰ

Ὁ Δαρείος δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ ἀπεράντου κράτους του, ἀλλ' ἐπεχείρησε νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ μὲ νέας κατακτήσεις. Κατὰ τὸ ἔτος 514 π. Χ. ἐξεστρά-

52 *πῶν Σκυθῶν, ὥστε ἔγινε, ὡς καὶ ὅπου τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐκστρατείας;*

τευσεν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων πέραν τοῦ Δου-
νάβεως εἰς τὴν σημερινὴν νότιον Ρωσίαν. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν
συνήθροισε 700.000 πεζῶν καὶ ἵππέων καὶ 600 πλοῖα. Τῆς τερα-
στίας αὐτῆς δυνάμεως τὴν διοίκησιν ἀνέλαβε προσωπικῶς ὁ Δα-
ρεῖος. Ὁ Σάμιος ἀρχιτέκτων Μανδροκλῆς κατεσκεύασε κατ' ἐντολὴν
του γέφυραν ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μέγας βασιλεὺς
ἐπέρασεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ στόλος του,
ἀποτελούμενος καθ' ὄλοκληρίαν ἀπὸ ἰωνικὰ καὶ νησιω- **514 π. Χ.**
τικὰ σκάφη, ἔπλευσεν εἰς τὸν Δούναβιν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ
ἐκεῖ ἄλλην γέφυραν. Ἐπὶ τοῦ στόλου ἐπέβαινον οἱ τύραννοι τῶν
ἰωνικῶν πόλεων. Μὲ αὐτοὺς συνεστράτευσεν ἀναγκαστικῶς καὶ ὁ
ἡγεμὼν τῆς θρακικῆς χερσονήσου Ἀθηναῖος Μιλτιάδης.

Ὁ Δαρεῖος διῆλθε διὰ τῆς Θράκης, καθυπέταξε τὰς θρακικὰς
φυλάς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐκεῖ εὗρεν ἐτοιμὴν τὴν γέφυ-
ραν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Σκυθίαν. Κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις, τὰς
ὁποίας διεξήγαγε, διέτρεξε μέγαν κίνδυνον καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπο-
χωρήσῃ. Οἱ Ἕλληνες, οἱ φυλάττοντες τὴν γέφυραν εἰς τὸν Δούνα-
ναβιν, ἐπληροφόρηθησαν τὴν ἄτακτον ὑποχώρησιν τοῦ Δαρείου
ἀπὸ Σκύθας, οἱ ὅποιοι εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ ποταμοῦ. Οἱ Σκύθαι
μάλιστα συνεβούλευσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ διαλύσουν τὴν γέφυραν
καὶ νὰ φύγουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἔλεγον, θὰ ἐπετύγχανον
τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν ἰδικὴν των ἀπελευ-
θέρωσιν. Τὴν πρότασιν αὐτὴν ὑπεστήριξεν ὁ Μιλτιάδης, ἀλλ' ἀντέ-
δρασεν ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος καὶ ἡ γέφυρα διετηρήθη.

Ὁ Δαρεῖος καταδιωκόμενος ἀπὸ τοὺς Σκύθας διέβη τὴν γέφυ-
ραν καὶ διὰ τῆς Θράκης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν Θρά-
κην ἀφῆκε τὸν στρατηγὸν του Μεγάβαζον, διὰ νὰ συμπληρώσῃ
τὴν κατάκτησίν της. Ὁλόκληρος ἡ Θράκη, αἱ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῆς
Προποντίδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, καθὼς καὶ ἡ Μακεδονία ἔγιναν
φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας.

Χ Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις νὰ
Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις νὰ
Ὁ Ἰστιαῖος ἐκέρδισε τὴν εὐνοίαν τοῦ Δαρείου διὰ τὴν ἀφοσί-
ωσιν, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν ἐστρατείαν του εἰς
τὴν Σκυθίαν. Ἐπειδὴ ὁμως κατόπιν ἐθεωρήθη ἐπικίνδυνος, ἔνεκα τῆς
ἐπιβουλῆς, ὥστε, γιὰ νὰ καὶ ὡς ἴσχυοντο ἡ ἀπο-
τέλεσμα αὐτῆς;

μεγάλης δυνάμεως τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησεν, ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτησεν ἐκεῖ, διὰ νὰ τὸν ἔχη δῆθεν σύμβουλον του. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰστιάου, ἐκυβέρνησα τὴν Μίλητον ὡς ἐπίτροπος ὁ γαμβρὸς του Ἀρισταγόρας.

Ὁ Ἀρισταγόρας παρέσυρε τὸν Δαρεῖον εἰς ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Νάξου, ἣ ὁποῖα ἀπέτυχε. Κατόπιν τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ ἐσκέφθη νὰ ἐξεγείρῃ τοὺς Ἴωνας εἰς ἐπανάστασιν. Εἰς τὰς σκέψεις του αὐτὰς τὸν ἐνίσχυσε καὶ ὁ πενθερὸς του Ἰστιάος μὲ μυστικὴν ἐντολήν. Ἔπεισε λοιπὸν τὰς ἰωνικὰς πόλεις νὰ ἐπαναστατήσουν. Κατὰ συμβουλήν του ἐξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσαν στρατόν. Συγχρότως ἐσκέφθη ὁ Ἀρισταγόρας νὰ ζητήσῃ βοήθειαν ἀπὸ

499 π. X. τὴν Ἑλλάδα. Κατ' ἀρχὰς ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐξέθεσεν εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένη τὴν κατάστασιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων καὶ τὸν ἐξώρκισε νὰ τὰς συνδράμῃ διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγόν. « *Ἰάνων παῖδας, εἶπε, δούλους εἶναι ἀντ' ἐλευθέρων ὄνειδος καὶ ἄλγος μέγιστον μὲν ἡμῖν αὐτοῖς, ἔτι δὲ τῶν λοιπῶν ὑμῖν, οἳ προῖστασθε τῆς Ἑλλάδος. Νῦν οὖν πρὸς θεῶν τῶν ἐλληνικῶν ὁρᾶσθε Ἴωνας ἐκ δουλοσύνης, ἄνδρας ὁμαίμονας* ». Ἀπηρτίθμησε κατόπιν τὰς ὠφελείας, τὰς ὁποίας θὰ εἶχον οἱ Ἕλληνας ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν των εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἠπειρον. Ἀλλ' οἱ διστακτικοὶ Σπαρτιᾶται ἠρνήθησαν τὴν ζητουμένην συνδρομήν. Τότε ὁ Ἀρισταγόρας ἐστράφη πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Αὐτοὶ ὡς ὁμόφυλοι τῶν Ἰώνων καὶ ὡς φίλοι καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐλευθερίας ἔστειλαν πρὸς βοήθειάν των 20 πλοῖα μὲ ὀλίγον στρατόν. Εἰς αὐτὰ προσέθεσαν ἄλλα 5 οἱ Ἐρετριεῖς τῆς Εὐβοίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἦλθον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἠνώθησαν μὲ τοὺς ἐπαναστάτας. Ὅλοι μαζὶ ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, τῆς πρωτεύουσος τῆς σατραπείας, καὶ τὰς ἐκυρίευσαν εὐκόλως. Ἡ ἀκρόπολις ὁμως ἀντέστη. Ἐνῶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολιόρκουν τὴν ἀκρόπολιν, αἰφνιδίᾳ πυρκαϊὰ κατέκαυσε τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνας ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησίν των ἐνικήθησαν πλησίον τῆς Ἐφέσου ἀπὸ τοὺς Πέρσας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἴωνας, οἱ ὁποῖοι ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα μόνοι.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἐπεκταθῆ εἰς τὰς ἐλληνικὰς

πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Βυζαντίου. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἔλαβον δραστήρια μέτρα. Ἰσχυρὸς περσικὸς στόλος συνήντησε τὸν ἰωνικὸν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην πλησίον τῆς Μιλήτου καὶ τὸν κατέστρεψε. Μετ' ὀλίγον 494 π. Χ. οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν Μίλητον, τὴν ὁποίαν ἔκασσαν.

Ἡ λύπη τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὴν καταστροφὴν τῆς Μιλήτου ὑπῆρξε μεγάλη. Ὄταν ἀργότερα ἐπαίχθη εἰς τὸ θέατρον τὸ δράμα τοῦ ποιητοῦ Φρυνίχου «Μιλήτου ἄλωσις», ἡ συγκίνησις τῶν ὑπῆρξε τόση, ὥστε «εἰς δάκρυα ἔπεσε τὸ θέατρον», κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, «καὶ ἐξημίωσαν Φρύνιχον ὡς ἀναμνήσαντα οἰκεῖα κατὰ χιλιάς δραχμαῖς καὶ ἐπέταξαν μηκέτι μηδένα χοῦσθαι τούτῳ τῷ δράματι». Μετὰ τὴν Μίλητον οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐτιμώρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος εἶχεν ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις. Κατέστρεψε τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι ἤκμαζον ἔως τότε, καὶ ἔγινεν ἡ ἀφορμὴ τῶν περσικῶν πολέμων.

Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων

Γνωρίζομεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον σαφῆ συνείδησιν, ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ μάλιστα ἀνώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, τοὺς ὁποίους ἀδιακρίτως ὠνόμαζον βαρβάρους. Ἐν τούτοις δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐνωθοῦν, ἀλλὰ παρέμειναν διηρημένοι εἰς μικρὰ καὶ ἀνεξάρτητα κρατίδια. Κάθε πόλις ἀπετέλει καὶ ἓν κράτος.

Παρ' ὅλην ὅμως τὴν διαίρεσιν ἰσχυροὶ ἠθικοὶ καὶ κοινωνικοὶ δεσμοὶ ἐκράτουν τοὺς Ἕλληνας ἠνωμένους μεταξύ των. Τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν: ἡ ἰδία γλώσσα, ἡ ἰδία θρησκεία, τὰ ἴδια ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ οἱ Πανελλήνιοι ἄγῶνες.

Ἀπὸ τὰ πολυάριθμα ἑλληνικὰ κράτη δύο ἦσαν τὰ μεγαλύτερα καὶ σπουδαιότερα: τὸ κράτος τῆς Σπάρτης καὶ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων με διαφορετικὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν.

Τὸ κράτος τῆς Σπάρτης ἦτο στρατιωτικὸν με πολίτευμα ὀλιγαρχικόν. Ἀπέβλεπε μόνον εἰς ἐξυπηρέτησιν τῶν συμφερόντων τῆς πολιτείας καὶ δὲν ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν καὶ

τὴν ἄνετον ζωὴν τῶν πολιτῶν του. Ἡ Σπάρτη μὲ τὴν ὀργάνωσίν της αὐτὴν ἔγινεν ἡ μεγαλύτερα στρατιωτικὴ δύναμις εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ *πελοποννησιακὴ συμμαχία*, ἡ ὁποία ἐσχηματίσθη ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Σπάρτης κατὰ τὸν βον π. Χ. αἰῶνα, ἦτο ἡ μόνη ὀργανωμένη σοβαρὰ δύναμις, ὅταν παρουσιάσθη ὁ περσικὸς κίνδυνος.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν διέφερον ἀπὸ τὸ κράτος τῆς Σπάρτης. Χωρὶς νὰ παραμελῆ τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἐφρόντιζε διὰ τὴν πνευματικὴν ἐξύψωσιν τῶν πολιτῶν του καὶ ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ ζοῦν χωρὶς περιορισμούς. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεπτύχθη τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Τὸ πολίτευμα τοῦτο μὲ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Κλεισθέους (507 π. Χ.) ἔλαβε τὴν πλήρη καὶ τελειωτικὴν μορφήν του καὶ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀνύψωσιν τοῦ φρονήματος τοῦ ἀθηναικοῦ λαοῦ καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς φιλοπατρίας του.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πάλης μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν πρωτηγωνίστησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται. Μὲ αὐτοὺς συνετάχθησαν ὅλοι σχεδὸν οἱ ἄλλοι Ἕλληες καὶ τοιοῦτοτρόπως κατώρθωσαν νὰ νικήσουν τοὺς βαρβάρους.

2. Ο ΑΜΥΝΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἀτυχὴς ἐξοστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Δαρεῖος ὀργίσθη πολὺ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἰδιαίτερως τῶν Ἀθηναίων, διὰ τὴν βοήθειαν τὴν ὁποίαν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἴωνας. Τόση μάλιστα, ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος, ἦτο ἡ ὀργή του, ὥστε διέταξεν ἕνα δοῦλον νὰ λέγῃ εἰς αὐτὸν τρεῖς φορές κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου: « Δέσποτα, μέμνησο τῶν Ἀθηναίων ». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκπτώτος τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Ἰπκίας, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν αὐλήν του καὶ ἐφρόντιζε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, διήγειρε συνεχῶς τὸ πάθος τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων παρουσίαζεν εἰς τὸν Δαρεῖον ὡς εὐκόλον ἐπιχείρησιν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἡ ὁποία θὰ τὸν ἀπήλλασσεν ἀπὸ κάθε μελλοντικὴν ἀνησυχίαν.

Ὁ Δαρείος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισεν ὁ μέγας ἀγὼν μεταξύ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος εἶναι γνωστὸς μετὰ τὸ ὄνομα Περσικοὶ ἢ Μηδικοὶ πόλεμοι.

Τὸ 492 π. Χ. ὁ Δαρείος ἔστειλε τὸν γαμβρὸν του Μαρδόνιον μετὰ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν Ἑλλησποντον καὶ ὑπέταξε τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ὁ στόλος του ἔπλεε πλησίον 492 π. Χ. τῆς παραλίας. Ἄλλ' εἰς τὴν χερσόνησον τοῦ Ἄθω (ὅπου σήμερον τὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους) κατελήφθη ἀπὸ σφοδρὰν τρικυμίαν καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν. Τὰ περισσότερα πλοῖα μετὰ τὰ πληρώματά των συνετρίβησαν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων βράχων τῆς χερσονήσου. Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μαρδόνιος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω ἄπρακτος, διότι ἐκτὸς τοῦ στόλου καὶ ὁ στρατὸς του εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὴν Μακεδονίαν.

† Ἐκστρατεία τοῦ Δατίδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηος κατὰ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μαρδόνιον

Ὁ Δαρείος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μαρδόνιον. Κατενόει ὅτι, ἐν ὅσῳ ὑπῆρχεν Ἑλλὰς ἐλευθέρη, δὲν θὰ ἤσυχάζον αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπέμεινε λοιπὸν εἰς τὴν πραγματοποιήσασιν τῶν σχεδίων του νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα.

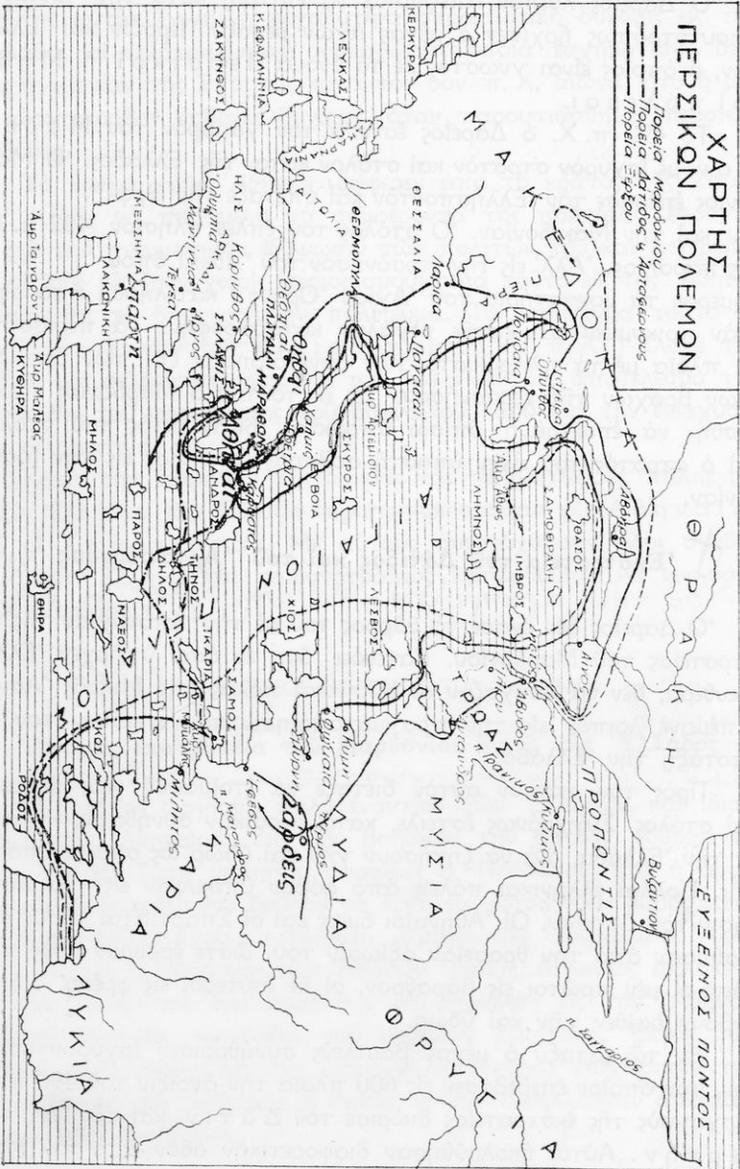
Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως ἔστειλε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλαὶ ἑλληνικαὶ πόλεις ἀπὸ φόβον ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἀπαίτησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως καὶ οἱ Σπαρτιαῖται τόσον ὠργίσθησαν ἀπὸ τὴν θρασεῖαν ἀξιώσιν του, ὥστε ἔρριψαν τοὺς πρέσβεις οἱ μὲν πρῶτοι εἰς βάρανθρον, οἱ δὲ δεῦτεροι εἰς φρέαρ, διὰ νὰ λάβουν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ μέγας βασιλεὺς συνήθροισεν ἰσχυρὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἐπεβίβασεν εἰς 600 πλοῖα τὴν ἄνοιξιν τοῦ 490 π. Χ. Ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας διώρισεν τὸν Δάτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην. Αὐτοὶ ἠκολούθησαν διαφοροτικὴν ὁδὸν ἀπὸ τὸν Μαρ-

Ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ὁποῖος τοὺς συνώδεε καὶ ὁποῖαν ὁδὸν ἠκολούθησαν.

ΧΑΡΤΗΣ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Πορεία Μαρδονίου
 Πορεία Δαρείου & Αρταβάνου
 Πορεία Ξέρου

δόνιον. Ἐπλευσαν διὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Εὐβοίαν. Εἶχον μαζί των τὸν γέροντα Ἴππιαν ὡς σύμβουλον καὶ σύμμαχον, διότι ἐστηρίζοντο πολὺ εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῶν ὀπαδῶν του.

Εἰς τὴν Εὐβοίαν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὴν *Κάρυστον* μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν καὶ κατόπιν διηυθύνθησαν πρὸς τὴν *Ἐρέτριαν*. Οἱ Ἐρετρίεις ἀντέστησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, ἀλλ' εἰς τὸ τέλος ὑπέκυψαν. Οἱ Πέρσαι ἔκανσαν τοὺς ναοὺς καὶ συνέλαβον τοὺς κατοίκους τῆς Ἐρετρίας, τοὺς ὁποίους ἔστειλαν ὡς δούλους εἰς τὸν Δαρείον. Ὑστερον ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἀττικὴν. Κατὰ συμβουλήν τοῦ Ἴππιου ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸν *Μαραθῶνα*, ὅπου ὁ ἔκπτωτος τύραννος εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς. Οἱ χωρικοὶ τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς ὀρειῶν μερῶν τῆς Ἀττικῆς, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο ἀπὸ τὸν τόπον τῆς διαμονῆς των *δικάριοι*, ἐθεωροῦντο φίλοι τῶν Πεισιστρατιδῶν.

Μαραθῶν

Πότε ἐγένετο ἡ μάχη, οἱ δυνάμεις, τῶν ἀντιπάλων, ὡς οἱ ἀρχιεπιτάγχοι τῶν Ἑλλήνων,

α) Αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην καὶ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠτοιμάσθησαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Πέρσας, μόλις ἔμαθον τὴν ἀπόβασίν των εἰς τὸν Μαραθῶνα. Δι' αὐτὸ ἔστειλαν ἀμέσως τὸν ταχυδρόμον *Φειδιππίδην* εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν. Ὁ Φειδιππίδης ἔφθασεν ἐκεῖ ἐντὸς 48 ὥρων καὶ παρουσιάσθη εἰς τοὺς ἐφόρους. Ὁμίλησεν εἰς αὐτοὺς μὲ πνεῦμα πανελληνιον. Ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως τὴν σημασίαν τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. « Ὡ Λακεδαιμόνιοι, εἶπεν, Ἀθηναῖοι ὑμῶν δέονται βοηθῆσαι καὶ μὴ περιθεῖν πόλιν ἀρχαιοτάτην ἐν τοῖς Ἑλλησι δουλοσύνῃ περιπεσοῦσαν πρὸς ἀνδρῶν βαρβάων καὶ γὰρ νῦν Ἐρέτριά τε ἠνδραπόδισται καὶ πόλει λογίμῃ ἢ Ἑλλὰς γέγονεν ἀσθενεστέρα ».

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ στείλουν βοήθειαν, ἀλλ' ἀπήντησαν, ὅτι διὰ λόγους θρησκευτικῶς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐκστρατεύσουν, πρὶν γίνῃ πανσέληνος. Ἦτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννεὰ ἡμερῶν. Μόνον οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν αὐθορμήτως ὅλην τὴν δύναμίν των ἐκ 1000 ὀπλιτῶν πρὸς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων.

στρατηγικῶν σχεδίων αὐτοῦ, ἀποσελῆμα 59 τῆς μάχης τιμαὶ εἰς τοὺς φονευθέντας, εἰσιγραφήματα

Ἄθηναῖοι καὶ Πλαταιεῖς ἐν ὄλῳ 10.000 παρετάχθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα ἀπέναντι τῶν Περσῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν δέκα στρατηγῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων ὑπερεῖχεν ὁ *Μιλτιάδης*. Εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἔγινε μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Φειδιππίδου ἐκ τῆς Σπάρτης, αἱ γνώμαι τῶν στρατηγῶν ἐδιχάσθησαν. Ὁ Μιλτιάδης προέτεινε νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ μετὰ τὴν γνώμην του συνεφώνησαν ἄλλοι τέσσαρες. Ὅι ὑπόλοιποι πέντε ἔλεγον, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιμένουν τοὺς Σπαρτιάτας. Ὁ κίνδυνος ἐκ

Ἕλλην ὀπλίτης

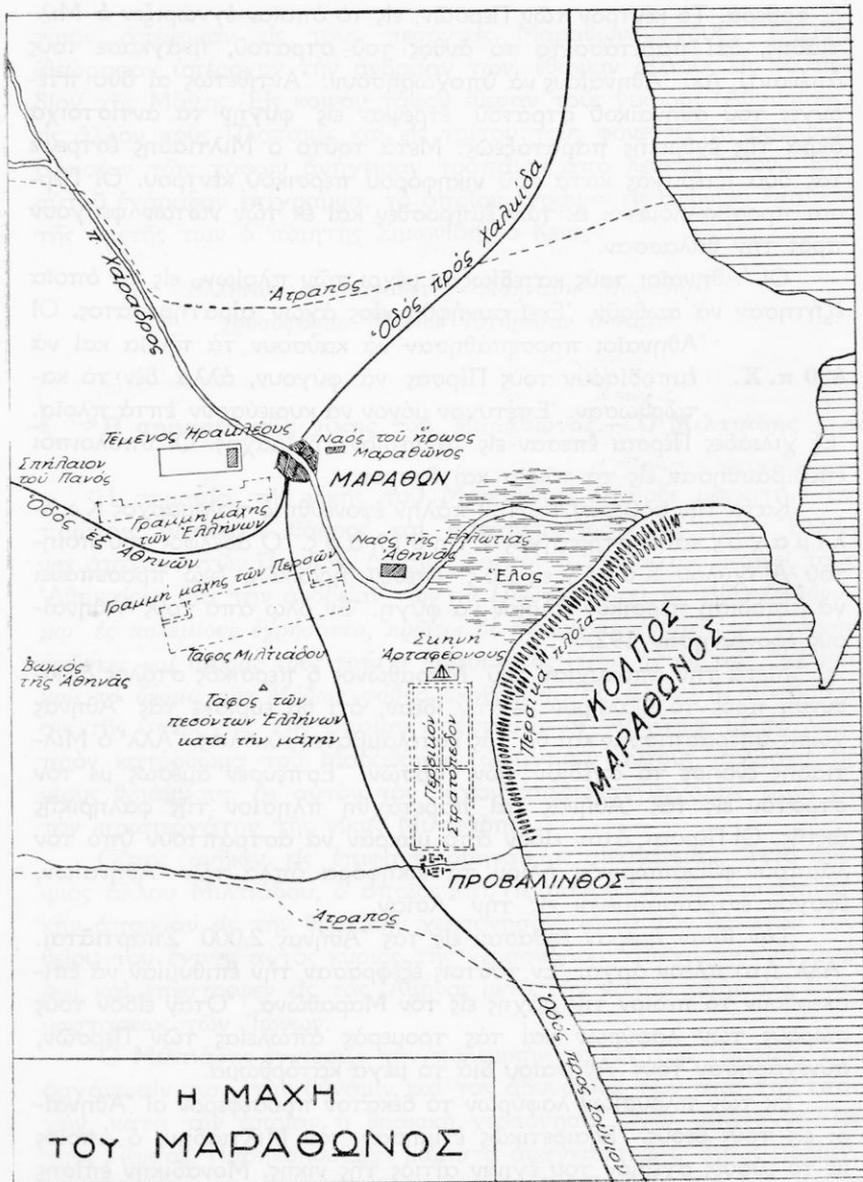
τῆς ἀναβολῆς ἦτο μέγιστος, διότι ἤρχισαν νὰ κινοῦνται ὑπόπτως οἱ ὄπαδοι τοῦ Ἰππίου. Τὴν κατάστασιν ἔσωσεν ὁ πολέμαρχος *Καλλιμάχος*, ὁ ὁποῖος ἐτάχθη μετὰ τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου. Ἡ ἀπόφασις πλέον ἐλήφθη. Ἡ ἐπίθεσις ἔπρεπε νὰ γίνῃ τὸ ταχύτερον.

Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἄριστείδου, ἐνὸς ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν, ὅλοι ἀνεγνώρισαν ὡς ἀρχιστράτηγον τὸν Μιλτιάδην. Ὁ Μιλτιάδης ἐφήρμοσε τὸ ἐξῆς στρατηγικὸν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τότε ἠκολούθησαν μεγάλοι στρατηγοὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τιμῆς ἐνεκα παρέταξε τοὺς Πλαταιεῖς. Διὰ τὴν ἐξισώσῃ τὸ μήκος τῆς

παρατάξεώς του πρὸς τὸ ἐχθρικὸν μέτωπον, εἰς μὲν τὸ κέντρον ἐτοποθέτησεν ὀλίγους ἄνδρας, ἀντιθέτως δὲ ἐπύκνωσε τὰς πτέρυγας. Κατόπιν διέταξε τὸν στρατὸν νὰ ἐπιτεθῇ.

β) Ἡ μάχη

Ὅταν ἐδόθη τὸ σύνθημα, οἱ Ἄθηναῖοι ὤρμησαν τρέχοντες τόσο, ὥστε οἱ Πέρσαι τοὺς ἐνόμισαν τρελλοὺς. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρ-

ξε φοβερά. Τὸ κέντρον τῶν Περσῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ὁ Μιλτιάδης, ὅτι παρετάσσετο τὸ ἄνθος τοῦ στρατοῦ, ἠνάγκασε τοὺς ἀπέναντί του Ἄθηναίους νὰ ὑποχωρήσουν. Ἀντιθέτως αἱ δύο πτέρυγες τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὰ ἀντίστοιχα ἄκρα τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Μετὰ τοῦτο ὁ Μιλτιάδης ἔστρεψε τὰς δύο πτέρυγας κατὰ τοῦ νικηφόρου περσικοῦ κέντρου. Οἱ Πέρσαι προσβαλλόμενοι ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ ἐκ τῶν νώτων φεύγουσιν πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Ἄθηναῖοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν πλοίων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐξήτησαν νὰ σωθοῦν. Ἐκεῖ συνήφθη νέος ἀγὼν αἱματηρότατος. Οἱ

Ἄθηναῖοι προσεπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα καὶ νὰ
490 π. Χ. ἐμποδίσουν τοὺς Πέρσας νὰ φύγουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατάρθωσαν. Ἐπέτυχον μόνον νὰ κυριεύσουν ἑπτὰ πλοῖα. Ἐξ χιλιάδες Πέρσαι ἔπεσαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Οἱ ὑπόλοιποι ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγον.

Κατὰ τὴν φοβερὰν ταύτην ἀπάνην ἐφονεύθη ὁ πολέμαρχος Κ α λ λ ί μ α χ ο ς καὶ ὁ στρατηγὸς Σ τ η σ ί λ α ο ς. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου Κ υ ν έ γ ε ι ρ ο ς ἔπεσεν ἥρωικῶς, ἐνῶ προσεπάθει νὰ ἐμποδίσῃ περσικὸν πλοῖον νὰ φύγῃ. Ἐν ὄλῳ ἀπὸ τοὺς Ἄθηναῖους ἐφονεύθησαν 192.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Μαραθῶνος ὁ περσικὸς στόλος διηυθύνθη πρὸς τὸ Φάληρον μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι θὰ εὑρίσκει τὰς Ἀθήνας χωρὶς ὑπερασπιστὰς καὶ θὰ τὰς κατελάμβανεν εὐκόλως. Ἄλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐνόησε τὸ σχέδιον τῶν Περσῶν. Ἔσπευσε ἀμέσως μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρετάχθη πλησίον τῆς φαληρικῆς ἀκτῆς. Οἱ Πέρσαι, ὅταν εἶδον ἀπὸ μακρὰν νὰ ἀστράπτουν ὑπὸ τὸν λαμπρὸν φθινοπωρινὸν ἥλιον τὰ νικηφόρα ὄπλα τῶν Ἀθηναίων, ἔφυγον ἐντροπιασμένοι εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὰς Ἀθήνας 2.000 Σπαρτιᾶται. Ἄλλ' ἦτο πλέον ἄργά. Ἐν τούτοις ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸ πεδῖον τῆς μάχης εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ὅταν εἶδον τοὺς σωροὺς τῶν λαφύρων καὶ τὰς τρομερὰς ἀπωλείας τῶν Περσῶν, συνεχάρησαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ μέγα κατόρθωμα.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεοὺς. Ἐξαιρετικῶς ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ εὐφυὲς σχέδιόν του ἔγινεν αἴτιος τῆς νίκης. Μοναδικὴν ἐπίσης

τιμήν ἀπένειμαν εἰς τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους. Ἐπειδὴ ἔθεώρησαν ὑπέροχον τὴν ἀνδρείαν των, ἔθαψαν αὐτοὺς εἰς τὸ πεδῖον τῆς Μάχης. Εἰς κοινὸν τάφον ἔθεσαν τοὺς νεκροὺς Ἀθηναίους, εἰς ἄλλον τοὺς Πλαταιεῖς καὶ εἰς τρίτον τοὺς φονευθέντας δούλους. Πλησίον τῶν τάφων ἀνήγειραν τρόπαιον ἀπὸ λευκὸν λίθον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐχάραξαν ἐπίγραμμα, τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς αἰώνιον ἔπαινον τῆς ἀρετῆς των ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ Κεῖος :

*Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χουσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν.*

Ποία
* **Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος.** — *Ποῖος* **Ὁ Μιλτιάδης** *ναὶ καὶ ποῖον τὸ τέλος τοῦ*

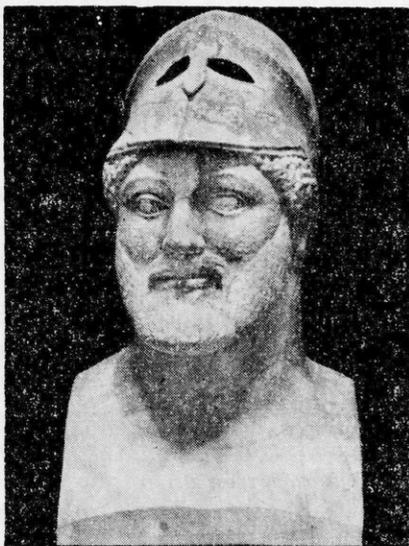
Ἡ σημασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος ὑπῆρξε μεγίστη. Ἐν πρώτοις ἐνέπνευσε θάρρος καὶ αὐτοπεποιθήσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπέναντι τῶν Περσῶν. Δικαίως λοιπὸν ὁ Ἡρόδοτος ἐπαινεῖ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἀνδρείαν των : « *Πρῶτοι, λέγει, οἱ Ἀθηναῖοι δρόμῳ ἐς πολεμίους ἐχρήσαντο, πρῶτοι δὲ ἠρέσχοντο ἐσθιῆτά τε Μηδικὴν ὀρώντες καὶ ἄνδρας τοὺς ταύτην ἐνδεδνκότας· τέως δὲ ἦν τοῖς Ἕλλησι καὶ τὸ ὄνομα τῶν Μήδων φόβος ἀκοῦσαι* ». Ἐξ ἄλλου ἡ συναίσθησις τῆς ὑπεροχῆς, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὸ λαμπρὸν κατόρθωμα τοῦ Μαραθῶνος, ὠδήγησεν αὐτοὺς πολλακίς εἰς νέους θριάμβους. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἀπέδωκαν μεγάλας τιμὰς εἰς τὸν πρωτεργάτην τῆς νίκης Μιλτιάδην.

Οὗτος ἀνῆκεν εἰς ἐπιφανῆ ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Ἦτο ἀνεψιὸς ἄλλου Μιλτιάδου, ὁ ὁποῖος ἐπὶ Πεισιστράτου ἵδρυσεν ἀθηναϊκὴν ἀποικίαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ του ἔγινεν αὐτὸς κύριος τῆς χερσονήσου, ἀπεχώρησε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπανάστασεως τῶν Ἰώνων.

Ὁ Μιλτιάδης ἐγνώριζε τὴν πολεμικὴν τέχνην τῶν Περσῶν, τὴν ὀργάνωσίν των, τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυναμίας των ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ θρακικὴ χερσόνησος εἶχεν ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Πέρσας. Παρηκολούθησε μάλιστα ἀναγκαστικῶς, ὅπως εἶδομεν, τὸν Δαρεῖον εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν κατὰ τῶν Σκυθῶν, ὅτε καὶ ἔγινεν

ὑποπτος εἰς αὐτόν, ἐπειδὴ εἶχε συμβουλευσει τὴν διάλυσιν τῆς γεφύρας τοῦ Ἰστροῦ. Διὰ τὴν πείραν του αὐτὴν καὶ τὴν στρατηγικήν του ἄξιαν, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐξέλεξαν ἓνα ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν.

Ἄλλ' ἢ ἐξαιρετικὴ τιμὴ καὶ ὑπόληψις, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε

Μιλτιάδης

μετὰ τὴν νίκην τοῦ Μαραθῶνος ὁ Μιλτιάδης, ἐμεγάλωσαν τὸν ἐγωισμόν του καὶ τὴν φιλοδοξίαν του. Τὸ τέλος του ὑπῆρξε θλιβερόν. Παρέσυρε τοὺς Ἀθηναίους εἰς ἀτυχῆ ἔκστρατείαν ἐναντίον τῆς νήσου Πάρου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἐπληγώθη βαρέως. Οἱ ἐχθροὶ του τὸν κατηγοροῦν τότε, ὅτι ἐξηπάτησε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐζημίωσε τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Δήμου ἐπέβαλεν εἰς τὸν Μιλτιάδην ὡς ποινὴν πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην του ὁ Μιλτιάδης ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Τὸ πρό-

στιμον ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱός του Κίμων.

Ἄριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς

Δύο νέοι καὶ ἔξοχοι ἄνδρες κυριαρχοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου, ὁ Ἄριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Ἦσαν ἀντίπαλοι. Ὁ Ἄριστείδης ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς τῶν δημοκρατικῶν.

Ὁ Ἄριστείδης ἦτο ἐκ φύσεως συντηρητικὸς καὶ ἀπεστρέφετο τοὺς νεωτερισμοὺς εἰς τὴν πολιτείαν. Δὲν εἶχε τὴν εὐρείαν πολιτικήν ἀντίληψιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ἀλλὰ διεκρίνετο διὰ τὸν ἤρεμον εὐθύν καὶ δίκαιον χαρακτῆρα του. Ἦτο προσέτι ἀφιλοχρήματος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρις. Ὑπηρέτησε πάντοτε τὴν πατρίδα του ὃχι

συμπρίνατε τοὺς δύο ἄνδρας καὶ χαρα-
υψηλοποιήθηκε ἀπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ἀπὸ φιλοδοξίαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι αὐτὸ τοῦ ἐπέβαλλε τὸ καθῆκον. Οὐδέποτε ἐξεμεταλλεύθη τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνῆλθε, διὰ νὰ πλουτίσῃ. Διὰ τοῦτο ἔμεινε μέχρι τέλους τόσον πτωχός, ὥστε ἐφρόντισε μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ πολιτεία διὰ τὰς θυγατέρας του. Παροιμιώδης ἦτο ἡ δικαιοσύνη του, διὰ τὴν ὁποῖαν ἐπωνομάσθη δίκαιος. Ὅταν εἰς τὸ θέατρον τῶν Ἀθηνῶν ἠκούσθη ὁ στίχος τοῦ τραγικοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου « οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει », ὅλοι οἱ θεαταὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὸν Ἀριστείδην. Πράγματι ὁ Ἀριστείδης δὲν ἤθελε μόνον νὰ φαίνεταί δίκαιος, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι. Ὁ Ἀριστείδης διεξήγαγε σφοδρούς ἀλλ' εὐπρεπεῖς πολιτικούς ἀγῶνας πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του, τὸν Θεμιστοκλέα, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ τέλος κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς ἕκ τῶν μεγαλοφυστέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἦτο πολὺ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Ἐπεδίωκε μὲ κάθε μέσον τὴν ἐξουσίαν, διὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὰ σχέδιά του, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Θεμιστοκλῆς διεκρίνετο διὰ τὸν προβλεπτικὸν νοῦν του, τὸν ὁποῖον συνώδευεν ἔκτακτος δραστηριότης.

Ὁ μέγας Ἀθηναῖος ἱστορικὸς Θουκυδίδης δίδει τὴν ἐξῆς σκιαγραφίαν τοῦ Θεμιστοκλέους: « Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο ἄξιος θαυμασμοῦ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον, διότι εἰς τὸ πρόσωπόν του ἀπεδείχθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ἡ μεγάλη ἀξία τῆς μεγαλοφυΐας. Ἦτο ἱκανὸς νὰ σχηματίζῃ κατόπιν μικρᾶς μόνον σκέψεως κρίσιν ὀρθοτάτην διὰ τὰ ἐκάστοτε παρουσιαζόμενα ζητήματα καὶ νὰ κάμνῃ ἀρίστας προγνώσεις διὰ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν. Μὲ ἓνα λόγον ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν, μὲ τὴν ὁποῖαν τὸν ἐπροίκισεν ἡ φύσις, χωρὶς πολλὴν μελέτην, ἠδύνατο περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ εὐρίσκη ἐκ τοῦ προχείρου τὰ ὀρθὰ καὶ τὰ πρόποντα ».

Ἀριστείδης

Μόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει τὴν μάχην τοῦ Μαραθῶνος ὡς ἀρχὴν νέων ἀγώνων πρὸς τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἄλλοι Ἀθηναῖοι ἐπίστευον, ὅτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὴν ἥτταν των δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἐπανέλθουν. Διὰ τοῦτο ὁ προβλεπτικώτατος πολιτικός ἐζήτηε ἐνίσχυσιν πρωτίστως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως. Μόνον μὲ ἰσχυρὸν στόλον, ἔλεγεν ὁ Θεμιστοκλῆς, θὰ ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἀποκρούσουν τὸν μέγαν περσικὸν κίνδυνον.

Θεμιστοκλῆς

Εἰς τὸ πρόγραμμά του συνήνητσε σφοδρὰν ἀντίδρασιν ἀπὸ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ ἐφοβοῦντο, ὅτι μὲ τὴν στρατολογίαν τῶν θητῶν, τῶν ἀνθρώπων δηλ. τῆς τελευταίας κοινωνικῆς τάξεως, οἱ ὅποιοι θὰ ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τὴν δημιουργίαν ἰσχυροῦ στόλου, οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ θὰ ἀπέκτων μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν εἰς βάρος τῆς ἰδικῆς των.

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατάρθρωσε νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἀριστείδην καὶ τότε ἔθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ ναυτικὸν του πρόγραμμα: ὠχύρωσε τὸν φυσικὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ μὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου κατεσκεύασε 200 τριῆρεις καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔκαμε τὰς

Ἀθήνας τὴν ἰσχυροτέραν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μεγαλοφυοῦς πολιτικῆς καὶ τῆς ἐξαιρετικῆς δραστηριότητός του ἐφάνησαν κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Νεαὶ προετοιμασίαι τῶν Περσῶν. — Θάνατος τοῦ Δαρείου

Ἡ πρόβλεψις τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐναντίον τῶν βαρβάρων δὲν ἐτελείωσεν, ἀπεδείχθη ὀρθή. Ὁ Δαρεῖος ἐταράχθη

μέν από την ήτταν του στρατού του εις τὸν Μαραθῶνα, ἐξηκολούθησεν ὁμως νὰ ἐπιμένῃ εις τὸ ἀρχικόν του σχέδιον περὶ ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάσῃ μεγαλύτερον στρατὸν καὶ στόλον καὶ νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς προσωπικῶς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν προπαρασκευῶν ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ξέρξης (485 π. Χ.).

Ὁ θάνατος τοῦ Δαρείου ὑπῆρξεν γεγονός εὐτυχές διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ νέος βασιλεὺς ὄχι μόνον δὲν εἶχε τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς ἀρετὰς καθὼς καὶ τὴν πείραν τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' ἦτο προσέτι ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλός.

Χ Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ

Ὁ Ξέρξης κατ' ἀρχὰς δὲν ἀφάνῃ πρόθυμος νὰ ἐγκρίνῃ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του. Ἐν τούτοις μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς ἐκστρατείας κατῴρθωσαν νὰ τὸν παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των. Κατόπιν τούτου διέταξε γενικὴν καθ' ὅλον τὸ κράτος στρατολογίαν καὶ ἐτοιμασίαν πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν πλοίων μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐφόδια.

Μετὰ τέσσαρα ἔτη, εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ προστεθοῦν ἄλλα τρία τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Δαρείου, συνεκεντρώθη τεραστία δύναμις, μοναδικὴ διὰ τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἀπετελεῖτο ἀπὸ 1.700.000 πεζοῦς, 80.000 ἵππεις, 1.207 πολεμικὰ πλοῖα καὶ 3.000 φορτηγά. Διαφορετικοὶ λαοὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ περσικοῦ κράτους ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἐπιχείρησιν. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς μὲ τὰς ποικίλας ἐνδυμασίας καὶ τὰ διαφορετικὰ ὄπλα περιγράφει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος.

Ὁ Ξέρξης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς μεγάλης στρατιᾶς καὶ ἐξέκίνησεν ἀπὸ τὰς Σάρδεις, μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Ἑλλησπόντον τὴν ἀνοιξιν τοῦ 480 π. Χ. Εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Ἑλλησπόντου, μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, εἶχον κατασκευασθῆ κατὰ διαταγὴν του δύο γέφυραι ἀπὸ μικρὰ πλοῖα, ἀλλὰ σφοδρὰ τρικυμία τὰ κατέστρεψε. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔμαθε τοῦτο, ὠργίσθη πολὺ καὶ εἰς τὴν παραφοράν του διέταξε νὰ φονεύσουν τοὺς μηχανικούς, οἱ ὅποιοι κατεσκεύασαν τὰς γεφύρας, καὶ νὰ μαστιγώσουν τὴν θάλασσαν.

Ἐν τῷ μεταξύ νέαι ἀσφαλέστεραι γέφυραι εἶχον ἐτοιμασθῆ, ὅταν ἔφθασεν ὁ Ξέρξης. Ἐπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας ἐχρειάσθη ὁ στρατός του, διὰ νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην. Κατόπιν ἐβάδισε διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας χωρὶς νὰ συναντήσῃ καμμίαν ἀντίστασιν. Ἡ τεραστία στρατιὰ ἐσκόρπιζε τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀπόγνωσιν καὶ ὅλοι οἱ λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπέρασαν, ἐπροσκύνησαν τὸν παντοδύναμον βασιλέα.

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμόν

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Ξέρξου, ἔσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ Μαντεῖον τῶν Δελφῶν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν. Τὸ μαντεῖον ἀπήντησεν, ὅτι μόνον τὰ ξύλινα τεῖχη θὰ σώσουν τοὺς Ἀθηναίους.

Διάφοροι ἐρμηνεῖαι ἐδόθησαν εἰς τὸν χρησμόν. Τέλος ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τοῦ Θεμιστοκλέους, ὅτι *ξύλινα τεῖχη* ἦσαν τὰ πλοῖα. Ἀπεφάσισαν τότε ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι, ὅσοι ἠδύνατο νὰ φέρουν ὄπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα, διὰ νὰ ἀγωνισθοῦν κατὰ θάλασσαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος των καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος.

Συγχρόνως Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιᾶται συνεκάλεσαν *Πανελλήνιον συνέδριον* εἰς τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου με σκοπὸν νὰ ὀργανώσουν κοινὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὅλοι σχεδὸν αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις ἔστειλαν ἀντιπροσώπους, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ καταπαύσουν τὰς φιλονικίας καὶ ὅλοι ἠνωμένοι νὰ πολεμήσουν τοὺς βαρβάρους.

Ὁ κοινὸς κίνδυνος ἐξύπνησεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸ αἶσθημα τῆς κοινῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ ἐνιαίου συμφέροντος τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἔθνος παρουσιάσθη διὰ πρώτην φοράν ἠνωμένον **481 π. X.** νον εἰς μίαν δύναμιν. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ ἔνωσις αὐτή, οἱ Ἀθηναῖοι ἐθυσίασαν τὰ πρωτεῖα των. Ἐδέχθησαν νὰ γίνων οἱ Σπαρτιᾶται ἀρχηγοὶ τοῦ ἀγῶνος ὄχι μόνον κατὰ ξηράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν, μολονότι διέθετον τὸν ἰσχυρότερον στόλον.

Ὅταν ἔμαθον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅτι οἱ Πέρσαι κατέρχονται ἐκ τῆς Μακεδονίας πρὸς νότον, ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν στρατιωτικὴν δύναμιν εἰς τὴν μεταξύ

Ἰσθμῶν καὶ Ὀσσης στενοπορίαν, διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν προέλασίν των. Πράγματι 10.000 μαχηταὶ ἔφθασαν ἀπὸ θαλάσσης εἰς τὴν κοιλάδα τῶν Τεμπῶν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις. Ἄλλ' ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος ὁ Α', ὁ ὁποῖος ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τὸν Ξέρξην, διεμήνυσε μυστικῶς εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλλήνων, ὅτι εἶναι τόσον τὸ πλῆθος τῶν Περσῶν, ὥστε εὐκόλως θὰ τοὺς πλευροκοπήσῃ ἐκ τῶν Πιερίων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν τοποθεσίαν. Ὁ στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἐκ νέου ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν.

Τότε οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν νὰ προβάλουν ἀντίστασιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν δευτέραν ἀμυντικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν ἀπετέλει ἡ φύσει ὄχυρὰ θέσις τῶν Θερμοπυλῶν. Συγχρόνως ἔδωκαν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς τὸ βορειότερον ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, τὸ Ἄρτεμισιον, διὰ νὰ ματαιώσῃ τὴν εἴσοδον τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον. ✕

✕ Θ ε ρ μ ο π ὕ λ α ι

α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης

Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲ 300 Σπαρτιάτας καὶ ἄλλους 7.000 Ἕλληνας κατέλαβε τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν περσικὴν προέλασιν, συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ πανελληνίου Συνεδρίου.

Ἐξ ἄλλου στόλος ἀπὸ 300 πολεμικὰ πλοία, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 150 ἦσαν ἀθηναϊκά, ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου *Ἐδορβιάδου* περιέμενε τὸν περσικὸν εἰς τὸ Ἄρτεμισιον. Ναύαρχος τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Ξέρξης ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν ὅτι οἱ ὅλοι Ἕλληνες ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα κατέχουν τὸ στενὸν, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κάθοδόν του πρὸς νότον. Τὸ στενὸν αὐτὸ ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μία δίοδος μεταξὺ τοῦ ὄρους *Καλλιδρόμου* καὶ τοῦ *Μαλιακοῦ κόλπου*. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἡ δίοδος ἦτο τόσον στενὴ, ὥστε μία μόνον ἄμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ. Ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χῶρος ἦτο πλατύτερος. Πλησίον τοῦ στε-

νοῦ ὑπῆρχον θερμαί πηγαί. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἀπὸ τὴν δυσκολοδιάβατον αὐτὴν τοποθεσίαν διὰ τόσον μέγα πλήθος ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ περάσῃ ὁ Ξέρξης. Ἦτο ἡ μόνη γνωστὴ καὶ εὐθεία ὁδός, διὰ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡ συγκοινωνία τῶν πρὸς βορρᾶν καὶ νότον τοῦ στενοῦ Ἑλλήνων. Σήμερον δὲν ὑπάρχει πλέον στενόν, διότι μετεβλήθη τὸ σχῆμα τῆς παραλίας ἐκ τῶν προσχώσεων τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ.

Ὁ Ξέρξης ἐνόμισεν ὅτι οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἐφύλασσον τὴν τοποθεσίαν, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν, μόλις θὰ ἔβλεπον τὴν μυρμηκίαν τοῦ στρατοῦ του· ἠπατήθη ὅμως εἰς τὰς προβλέψεις του. Δι' αὐτὸ ἔστειλεν ἓνα κατάσκοπον ἵππέα νὰ ἴδῃ, πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔκαμνον. Ὁ ἵππεὺς εἶδε πράγματα παράδοξα δι' αὐτόν. Ὀλίγοι Σπαρτιάται ἐφρούρουν τὸ στενόν καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐγυμνάζοντο καὶ ἄλλοι ἐκτενίζοντο. Ἐπέστρεψε καὶ τὸ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Ξέρξη.

Ὁ Ξέρξης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅσα ἤκουσε. Ἐκάλεσε τότε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον, ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἠκολούθει τῶρα τὸν περσικόν στρατόν ὡς σύμβουλος τοῦ βασιλέως. Ὅταν ὁ Δημάρατος παρουσιάσθη ἐνώπιόν του, ὁ Ξέρξης ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐξηγήσῃ ὅσα συνέβαινον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δημάρατος, ὅπως διηγεῖται ὁ Ἡρόδοτος, τοῦ ἀπήντησε: « Βασιλεῦ, οἱ Ἕλληνες εἶναι λαὸς πτωχὸς ἀλλὰ προικισμένος με μεγάλας ἀρετάς. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ ἔχουν ἔλθει νὰ πολεμήσουν ἐναντίον μας διὰ τὸ στενόν καὶ δι' αὐτὸ ἐτοιμάζονται. Διότι ἔχουν τὴν ἐξῆς συνήθειαν. Ὅταν πρόκειται νὰ κινδυνεύσουν, τότε στολίζουν τὰς κεφαλὰς των. Νὰ γνωρίζῃς ἐπιπροσθέτως, ὅτι ἂν ὑποτάξῃς αὐτούς, καθὼς καὶ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν εἰς τὴν Σπάρτην, κανὲν ἄλλο ἔθνος δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ σοῦ ἀντισταθῇ. Τώρα βαδίζεις ἐναντίον ἐνδοξοτάτης πόλεως καὶ ἐναντίον ἀνδρῶν γενναιοτάτων. Νὰ μὲ θεωρῆς ψεύστην ἂν δὲν γίνουν αὐτά, τὰ ὁποῖα λέγω ».

Λέγεται ἀκόμη ὅτι, ὅταν ὁ Ξέρξης παρήγγειλεν εἰς τὸν Λεωνίδα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν ἄσκοπον ἀγῶνα καὶ νὰ παραδώσῃ τὰ ὄπλα, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ὑπερήφανον ἀπάντησιν « μ ο λ ὶ ν λ α β ἔ ».

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἀφοῦ περιέμενε ματαίως ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ιδέα ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφοῦν ὠριμώτερον καὶ θὰ φύγουν, κατὰ τὴν πέμπτην ἡμέραν διέταξε τὰ στρατεύματά του νὰ ἐπιτεθοῦν. Ἄλλ' οἱ Πέρσαι ἀπεκρούσθησαν, ἀφοῦ ἔπαθον μεγάλην φθοράν. Τέλος ὁ Ξέρξης ἔστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Καὶ αὐτῶν ὅμως ἡ τύχη δὲν ἦτο διαφορετικὴ.

Ὅ,τι ἐν τούτοις δὲν κατῴρθωσε τὸ πλῆθος καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν Περσῶν ἐπέτυχεν ἢ προδοσία. Ἐνας ἀνόητος καὶ φιλόδοξος κἀτοικος γειτονικῆς κώμης, ὁ *Ἐφιάλτης*, ὁ ὁποῖος ὠνειρευέτο πλοῦτον καὶ τιμὰς καὶ ἀξιώματα ἀπὸ τὸν Ξέρξην, ὠδήγησε τὸν περσικὸν στρατὸν ἀπὸ μίαν ἀτραπὸν εἰς τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Λεωνίδας διέταξε τότε τοὺς συμπολεμιστάς του νὰ φύγουν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς μὲ τοὺς 300 Σπαρτιάτας ἔμεινεν ἐκεῖ, διότι οἱ νόμοι τῆς Σπάρτης ἀπηγόρευον τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως, τὴν ὁποῖαν διετάχθησαν νὰ ὑπερασπίσουν. Παρέμειναν προσέτι καὶ 700 Θεσπιεῖς ἀποφασισμένοι νὰ ἀγωνισθοῦν καὶ νὰ πέσουν μὲ τιμὴν καὶ δόξαν μαζί του.

Ὁ Λεωνίδας, διὰ νὰ φέρῃ ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέραν φθοράν εἰς τὰ τάξεις τῶν ἐχθρῶν, δὲν περιορίσθη μόνον εἰς ἄμυναν, ἀλλ' ἐπετέθη μὲ ὁρμὴν ἐναντίον των. Ἀγρία πάλῃ ἐπακολουθεῖ. Οἱ Ἕλληνες μάχονται ὡς λέοντες καὶ σπείρουν τὸν θάνατον εἰς τὰ ἐχθρικά πλῆθη. Τὰ δόρατά των θραύονται καὶ **480 π. Χ.** τότε σύρουν τὰ ξίφη. Εἰς τὸν γιγάντειον αὐτὸν ἀγῶνα πίπτει ὁ Λεωνίδας. Περὶ τὸ πτώμα τοῦ ἐνδόξου νεκροῦ συνάπτεται τῶρα φονικὴ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἐπικρατοῦν καὶ παραλαμβάνουν τὸν νεκρὸν βασιλέα των. Περιεκυκλώθησαν ὅμως ἀπὸ παντοῦ καὶ πολεμοῦντες μὲ ὅ,τι μέσον εἶχον, ἀκόμη καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς ὀδόντας τους, ἔπασαν μέχρις ἐνὸς μεταξὺ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων.

Ἡ ἥρωικὴ θυσία τῶν ὀλίγων ἀγωνιστῶν τῶν Θερμοπυλῶν εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος ἔμεινεν αἰώνιον καὶ ἀσύγκριτον παράδειγμα φιλοπατρίας δι' ὅλον τὸν κόσμον. Διὰ τὰς κατόπιν ἐλληρικὰς γενεὰς ἀπετέλεσε πηγὴν ἐθνικῆς ὑπερηφανείας καὶ πατριω-

τικῆς ἐμπνεύσεως. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων τὸ « μ ο λ ὠ ν λ α β ἔ » τοῦ Λεωνίδου μεταδίδεται εἰς τοὺς Ἑλληνας ὅλων τῶν ἐποχῶν ὡς δίδαγμα καὶ προσταγὴ καὶ χρέος.

Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔπεσαν οἱ Σπαρτιᾶται, ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν Ἑλλήνων ὕψωσε κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἐχαράχθη τὸ πολυθρύλητον ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδου :

*᾽Ω ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε
κείμεθα τοῖς κείνων ὀήμασι πειθόμενοι.*

᾽Ο Ξέρξης καταστρέφει τὰς ᾽Αθήνας

᾽Ο ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ παρέπλεε τὸ ᾽Αρτεμίσιον, συνεκρούσθη ἐπανειλημμένως πρὸς τὸν περσικὸν καὶ ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸν σοβαρὰς ζημίας. ᾽Αλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ καταφέρῃ ἐναντίον αὐτοῦ ἀποφασιστικὸν κτύπημα, διότι τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτὸν καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ἡ εἰδησις, ὅτι οἱ Πέρσαι ἔγιναν κύριοι τῶν Θερμοπυλῶν, ἔπλευσε διὰ τοῦ Εὐρίππου εἰς τὸν Σαρωνικὸν καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸ στενὸν μεταξύ τῆς νήσου Σαλαμίνας καὶ τῆς ᾽Αττικῆς.

Εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν οἱ ᾽Αθηναῖοι ἔδειξαν ὄλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖον των. ᾽Επειδὴ δὲν ἠδύνατο μόνοι νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν τοῦ Ξέρξου, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν καὶ μὲ κατήφειαν καὶ θλίψιν ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὰ πλοῖα. Σπαρακτικὴ ἦτο ἡ σκηνὴ τῆς γενικῆς ἐξόδου τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων καὶ τῶν γερόντων, οἱ ὁποῖοι κατέφυγον ὡς πρόσφυγες εἰς τὰς πλησίον νήσους. Οἱ μάχιμοι ἄνδρες ἔμειναν εἰς τὰ πλοῖα. Ὀλίγοι μόνον ᾽Αθηναῖοι γέροντες ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ᾽Ακρόπολιν, τὴν ὁποίαν ὠχύρωσαν προχείρως μὲ ξύλινον φράγμα. Εἶχον παρερμηνεύσει τὸν χρησμὸν τῆς Πυθίας, ὅτι ἡ πόλις θὰ σωθῆ ἀπὸ τὰ ξύλινα τείχη.

᾽Ο Ξέρξης μετὰ τὴν μάχην τῶν Θερμοπυλῶν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος χωρὶς νὰ συναντήσῃ οὐδεμίαν ἀντίστασιν. ᾽Επέρασε τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν ᾽Αττικὴν καὶ ἔφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ᾽Ακροπόλεως. Οἱ ὀλίγοι ὑπερα-

σπισταί της ὑπέκυψαν εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν κατόπιν ἀντιστάσεως ὀλίγων ἡμερῶν. Οἱ Πέρσαι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας. Ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ ἀπεγύμνωσαν τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων. Τέλος ἔθεσαν πῦρ καὶ κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως.

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ συντριβὴν ψυχῆς καὶ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς παρηκολούθουν ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ ἀπὸ τὰς νήσους τὴν καταστροφὴν τῆς ἀγαπητῆς των πατρίδος. Ἐν τούτοις ἐγλύκαινε τὸν πόνον των ἡ ἐλπίς εἰς τὴν ἐπιστροφὴν.

Σ α λ α μ ί ς

α) Πολεμικὸν Συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα

Ὁ περσικὸς στόλος, ἀφοῦ παρέπλευσε τὴν Εὐβοίαν καὶ τὸ Σούνιον, ἐστάθμευσεν εἰς τὸ Φάληρον. Τότε οἱ ναύαρχοι τοῦ ἑλληκοῦ στόλου εἰς τὴν Σαλαμίνα συνήλθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν, τί ἔπρεπε νὰ κάμουν εἰς τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμήν. Ἄλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διεφώνησαν.

Οἱ Πελοποννήσιοι πρότειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἴσθμόν, ὅπου ἦτο ὁ στρατός, καὶ ἐκεῖ νὰ ἀναμείνουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Προέβαλον τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν ἠγωνίζοντο εἰς τὴν Σαλαμίνα καὶ ἐνικῶντο, διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ ἀποκλεισθοῦν εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἀντιθέτως ὑπεστήριξεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Εἰς τὸν μικρὸν χῶρον τοῦ ὁ περσικὸς στόλος δὲν θὰ εἶχε τὴν εὐχέρειαν νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τὰ βαρέα καὶ δυσκίνητα σκάφη του δὲν θὰ ἠδύναντο εὐκόλως νὰ κινηθοῦν.

Εἰς τὴν ἑξαψιν τῆς συζητήσεως, διηγεῖται ὁ Πλούταρχος, ὁ Εὐρυβιάδης ἐσήκωσε τὴν ράβδον του, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος ἀτάραχος τὸν ἐκράτησεν ἀκίνητον μὲ τὴν ἡρεμον ἀπάντησίν του «πάταξον μὲν, ἀκουσον δέ». Εἶχε πλέον νυκτώσει καὶ ἡ ἀπόφασις δὲν εἶχε ἀκόμη ληφθῆ.

Ὁ Ξέρξης, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι συνέφερον εἰς αὐτὸν νὰ κλείσῃ τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας καὶ νὰ καταστρέψῃ ὅλα τὰ πλοῖα των, διέταξε τὸν στόλον καὶ τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ τοὺς κυκλώσῃ.

Τὰ περσικὰ πλοῖα ἀπέκλεισαν τὸ στενὸν καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην. Πρὸς συμπλήρωσιν μάλιστα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἀπόσπασμα περσικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, μικρὰν νῆσον μεταξύ Σαλαμίνας καὶ Πειραιῶς. Εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ Ξέρξου συνετέλεσε καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς. Διὰ τὴν ἐξαναγκάσει τοὺς Ἕλληνας νὰ παραμείνουν καὶ νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενόν, ἔστειλε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα ἐπιστολὴν μὲ τὸν δοῦλον του *Σίκιννον*, Ἕλληνα ἐκ τῆς Ἀσίας, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν περσικὴν. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν συνεβούλευε δῆθεν φιλικῶς τὸν Ξέρξην νὰ σπεύσῃ νὰ ἀποκλείσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμίνα, διότι οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι σκέπτονται νὰ ἀποπλεύσουν.

Ἦτο πλέον μεσονύκτιον. Ἡ συζήτησις εἰς τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων ἐξηκολούθει θορυβῶδης, ὅταν αἰφνης ὁ ἐξόριστος *Ἀριστείδης* ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Θεμιστοκλέα. Ἀπὸ τὴν Αἴγινα, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενεν, εἶχε παρακολουθήσει τὰς κινήσεις τῶν Περσῶν καὶ τὸν εἶχε καταλάβει ἀνησυχία. Μὲ μικρὸν πλοιάριον κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἑθρῶν καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Σαλαμίνα. Ἀμέσως παρουσιάσθη εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅσα εἶδε. Οἱ δύο μεγάλοι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι, Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς, ἐλησμόνησαν τότε τὴν παλαιὰν ἔχθραν καὶ ἀπεφάσισαν νὰ συνεργασθοῦν, διὰ νὰ σώσουν τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ λαμβάνουν καταλλήλους θέσεις ἀπέναντι τῆς περσικῆς παρατάξεως.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμίνας ὄρους *Αἰγάλεω* περιστοιχισμένους ἀπὸ τὰ ἄριστα περσικὰ τάγματα ἐκάθητο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου ὁ Ξέρξης, διὰ νὰ ἐπιβλέπῃ τὸν ἀγῶνα ἐκ τοῦ πλησίον.

β) Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας

Ἡ πρῶα τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 22ας Σεπτεμβρίου τοῦ 480 π. Χ., εὔρε τοὺς ἑθρικοὺς στόλους ἀντιμετώπους. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 180 ἀθηναϊκά, ὁ δὲ περσικὸς ἀπὸ 1000.

Πρῶτοι ἐπετέθησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Εὐρυβιάδης ἔδωκε τὸ σύν-

θημα καὶ αἱ σάλπιγγες τὸ ἐπανέλαβον. Ὀλόκληρος ἡ ἑλληνικὴ παράταξις ἐκινήθη πρὸς τὰ ἔμπρός, ἐνῶ τὰ πληρώματα ἔψαλλον τὸν πόμεικὸν παιᾶνα :

*ᾧ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε, ἐλευθεροῦτε πατρίδα,
ἐλευθεροῦτε δὲ παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων ἔδη
θήκας τε προγόνων· νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών. ἡρα εἶναι θύνας /
για ὄχους*

Δὲν εἶχον προχωρήσει πολὺ τὰ ἑλληνικὰ σκάφη, καὶ τὰ περσικὰ πλοῖα ὑπὸ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν πληρωμάτων ἐκινήθησαν ἐναντίον των. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἤρχισε τότε νὰ ὑποχωρῇ. Οἱ ναῦται ἐκωπηλάτουσαν μὲ δύναμιν πρὸς τὰ ὀπίσω προσπαθοῦντες νὰ παρασύρουν τοὺς Πέρσας εἰς τὸ στενόν. Ὄταν εἶδον οἱ Ἕλληνες, ὅτι τὸ σχέδιόν των ἐπέτυχεν, πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι προσέβαλον τὰ φοινικικὰ πλοῖα καὶ κατόπιεν ὅλος ὁ στόλος ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ. Ἡ ναυμαχία ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

Οἱ ἄνδρες τοῦ περσικοῦ στόλου ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἀλλ' ἔπαθον σύγχυσιν καὶ ταραχὴν. Ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ μεγάλα πλοῖα των ἐδυσκολεύοντο εἰς τὰς κινήσεις. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐπιπτε τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἀντιθέτως ἦσαν μικρὰ καὶ εὐκίνητα, οἱ δὲ Ἕλληνες ἠγωνίζοντο μὲ μεγάλην τέχνην καὶ ἀσύγκριτον ἥρωισμόν.

Πρῶτοι ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Φοίνικας, οἱ ὅποιοι παρέσυραν καὶ τὸν ὑπόλοιπον περσικὸν στόλον. Εἰς **480 π. X.** διάστημα ὀλίγων ὥρῶν τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐγένεμισεν ἀπὸ συντρίμματα καὶ ναυάγια. Οἱ Πέρσαι ἔφυγον πανικόβλητοι. Ἦτο μάλιστα τόση ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ σπουδὴ κατὰ τὴν φυγὴν των, ὥστε ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τὸ περσικὸν ἀπόσπασμα, τὸ ὅποιον εἶχον ἀποβιβάσει τὴν προηγουμένην ἡμέραν εἰς τὴν Ψυττάλειαν. Τὴν ἰδίαν ἑσπέραν ὁ Ἀριστείδης μὲ ὀλίγους Ἀθηναίους ὀπλίτας ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἐρημόνησον καὶ τὸ ἐξώντωσε.

Εἶχε νυκτώσει πλέον καὶ τὸ φῶς τῆς πανσελήνου ἔλαμψεν ὡς φωτοστέφανος εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικητῶν. Τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ περσικοῦ στόλου εἶχε καταστραφῆ. Ἡ περίλαμπρος νίκη τῶν Ἑλ-

λήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα, ἢ ὅποια ὠφείλετο κυρίως εἰς τὸ στρατηγικὸν δαιμόνιον τοῦ Θεμιστοκλέους, εἶχε κρίνει ὀριστικῶς τὸν ἀγῶνα.

Φυγὴ τοῦ Ξέρξου.—Τιμαὶ εἰς τὸν Θεμιστοκλέα

Ὁ Ξέρξης, παρ' ὅλην τὴν καταστροφὴν τὴν ὁποίαν ὑπέστη εἰς τὴν Σαλαμίνα, εἶχεν ἀκόμη στόλον πολυπληθέστερον ἀπὸ τὸν ἑλληνικόν. Ἐν τούτοις κατελήφθη ἀπὸ τρόμον καὶ ἀγωνίαν. Ἐφοβεῖτο, μήπως οἱ Ἕλληνες νικήσουν καὶ πάλιν τὸν ὑπόλοιπον στόλον του καὶ τὸν ἀποκλείσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀπεφάσισε νὰ φύγη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ὁ *Μαρδόnius*, ὁ ὁποῖος ἠκολούθει τὸν Ξέρξην καὶ τὸν διεβεβαίωσεν, ὅτι ἠδύνατο αὐτὸς νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα μόνον μὲ 300.000 ἐκλεκτὸν στρατόν. Ἔδωκε λοιπὸν ὁ Ξέρξης ἐντολὴν εἰς τὸν στόλον του νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἑλλησποντον, διὰ νὰ σώσῃ τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ὑπῆρχε φόβος νὰ καταστρέψουν οἱ Ἕλληνες. Ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαρδόνιον τὸν στρατὸν τῶν 300.000 ἀνδρῶν, ἀνεχώρησε μὲ τὸν ὑπόλοιπον διὰ ξηρᾶς.

Ὁ στρατὸς του κατὰ τὴν πορείαν διὰ μέσου τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης ἐδοκιμάσθη πολὺ ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ τὰς ἀσθενείας. Ὁ Ξέρξης, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον, εὔρε τὰς γεφύρας κατεστραμμένας ἀπὸ τρικυμίαν. Ὁ ἄλλοτε ἀγέρωχος καὶ ἀλαζῶν μονάρχης τῶρα ταπεινωμένος καὶ πανικόβλητος ἠναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν ἐπὶ πλοιαρίου. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του μετεκομίσθησαν εἰς τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τοῦ στόλου.

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἠθέλησαν νὰ ἀπονείμουν βραβεῖα, ἀριστεῖα ὅπως ἐλέγοντο, εἰς τοὺς πρωτεργάτας τῆς νίκης. Διὰ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἰκανότητος δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Καθεὶς ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς ἔκρινε πρῶτον τὸν ἑαυτὸν του ἄξιον αὐτοῦ τοῦ βραβεῖου καὶ δεῦτερον τὸν Θεμιστοκλέα. Τοῦτο ἐσήμαινε, ὅτι ὅλοι ἀνεγνώριζον τὸν Θεμιστοκλέα ἀνώτερον καὶ ἐπομένως ἄξιον νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν προσεκάλεσαν εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου τοῦ ἀπέδωκαν ἐξαιρετικὰς τιμὰς. Λέγεται ὅτι, ὅταν ὀλίγον βραδύ-

τερον προσήλθεν ὡς θεατῆς εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ὅλοι τὸν ἐπευφήμησαν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἡμέρα αὐτή, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα τῆς ζωῆς του.

Χ Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ναι

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ξέρξου ὁ Μαρδόνιος ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 479 π. Χ. ἠτοιμάζετο διὰ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Πρὶν ὅμως ἀρχίσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις, ἐπέδωξε νὰ κάμῃ τοὺς Ἀθηναίους συμμάχους του μὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διεβίβασεν εἰς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου Α', τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον παραλάβει μαζί των διὰ τῆς βίας, προτάσεις συμφερωτάτας. Ὑπεσχέθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναοὺς των καὶ νὰ αὐξήσῃ τὸ κράτος των εἰς ἕκτασιν.

Οἱ Σπαρτιᾶται, ὅταν ἔμαθον τὰς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, ἐφοβήθησαν, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰς δεχθοῦν. Ἐγνώριζον ἄλλωστε, ὅτι εὕρισκοντο εἰς πολὺ στενόχωρον θέσιν λόγῳ τῆς τελείας ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς τῆς χώρας των. Διὰ τοῦτο ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ ματαιώσουν τὴν συμμαχίαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον, ἐνώπιον τῶν πρέσβεων τῶν Σπαρτιατῶν ἔδωκαν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Μαρδονίου κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἀριστείδου: «*Ἔστ' ἂν ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἦ, ἢ καὶ νῦν ἔρχεται, μήποτε ὁμολογήσῃ ἡμᾶς Ξέρξῃ· ἀλλὰ θεοὶς τε συμμάχοις καὶ τοῖς ἥρωσι πεποιθότες, ὧν ἐκεῖνος ἐνέπρηξε τοὺς τε οἴκους καὶ τὰ ἀγάλματα, ἐπέξιμεν αὐτὸν ἀμυρόμενοι*».

Ἐξ ἄλλου πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σπαρτιατῶν εἶπον τὰ ἐξῆς: «*Οὔτε χυρσὸς ἐστὶ γῆς οὐδαμῶθι τοσοῦτος, οὔτε χώρα κάλλει καὶ ἀρετῇ ὑπερέρουσα, ἢ ἡμεῖς δεξάμενοι ἐθέλομεν ἂν μηδίσαντες καταδολῶσαι τὴν Ἑλλάδα*». Παρεκάλεσαν μόνον τοὺς Σπαρτιᾶτας νὰ στείλουν τὸ ταχύτερον πελοποννησιακὸν στρατόν, διὰ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν ἰδικὸν των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Ἀττικῆς. Εἶχον τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐστρέφετο κατὰ πρῶτων

ἡ μανία τοῦ Μαρδονίου μετὰ τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰς προτάσεις του.

Π λ α τ α ι α ῖ ν α ι

α) Συγκέντρωσις τῶν ἀντιπάλων

Ὁ Μαρδόνιος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἀπόρριψιν τῶν προτάσεων του ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀττικῆς χωρὶς νὰ συναντήσῃ ἐμπόδιον. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλειψαν καὶ πάλιν τὴν πόλιν καὶ μὲ τὰς γυναῖκας, τοὺς γέροντας καὶ τὰ παιδιὰ ἐπέρασαν εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἐπεχείρησεν ἐκ νέου νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ ἐπάνελαβε πρὸς αὐτοὺς τὰς γνωστὰς προτάσεις του. Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἂν καὶ εἶχον ἐγκαταλειφθῆ διὰ δευτέραν φορὰν ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀπέρριψαν αὐτὰς μὲ περιφρόνησιν. Συγχρόνως ἔστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρεπονοῦντο διὰ τὴν ἀδιαφορίαν των.

Τὴν φορὰν αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται ἐκινήθησαν δραστηρίως. Στρατὸς ἐκ 40.000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Πανσανίαν, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Σπάρτην. Καθ' ὁδὸν ἤλθον εἰς ἐνίσχυσίν του καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ἀφοῦ διήλθον τὸν Ἴσθμόν, ἠνώθησαν μὲ 8.000 Ἀθηναίους καὶ 600 Πλαταιεῖς ὑπὸ τὸν Ἀριστείδην. Ὁ ἠνωμένος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀνῆρχετο περίπου εἰς 100.000 μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν Πανσανίαν.

Ὁ Μαρδόνιος ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβει τὰς Ἀθήνας καὶ συνεπλήρωσε τὴν καταστροφὴν τοῦ προηγουμένου ἔτους. Ὅταν ὅμως ἔμαθεν, ὅτι σπαρτιατικὸς στρατὸς ἐβάδιζεν ἐναντίον του, ἀπεσύρθη εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσε πλησίον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τὰς Πλαταιάς. Εἰς τὸν στρατὸν του προσετέθησαν καὶ οἱ Θηβαῖοι, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσχωρήσει εἰς τοὺς Πέρσας.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἤλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὰς Πλαταιάς καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ἐπὶ ἀρκετὰς ἡμέρας οἱ ἀντίπαλοι περιωρίζοντο εἰς ἀσημάντους ἀψιμαχίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α' ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδομεν, ἠκολούθει διὰ τῆς βίας τοὺς Πέρσας ἐγνω-

στοποίησε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Μαρδονίου. Ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἐτακτοποίησαν τὴν παράταξίν των. Ἡ ὥρα τῆς μεγάλης συγκρούσεως ἐπλησίαζε.

β) Ἡ μάχη

Πρῶτος ὁ Μαρδόνιος ἐπετέθη ἐναντίον τῆς πτέρυγος, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Σπαρτιᾶται. Ὁ Πausanias τότε ἔδωκε τὸ σημεῖον τῆς ἀντεπιθέσεως καὶ οἱ Ἕλληνες ὤρμησαν μὲ μανίαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη μὲ μεγάλην σφοδρότητα καὶ πείσμα. Οἱ Πέρσαι ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ' ἐφάνησαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς Σπαρτιᾶτας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ πρώτην φοράν ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία νὰ πολεμήσουν μὲ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις των πρὸς τὸν περσικὸν στρατόν. Ὁ Μαρδόνιος μαχόμενος μεταξὺ τῶν πρώτων ἐφονεύθη. Ὁ θάνατός του κατετάραξε τοὺς Πέρσας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ φεύγουν πανικόβλητοι. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον νικήσει καὶ τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντί των Θηβαίους ὀπλίτας. Οἱ Πέρσαι καταδιωκόμενοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς ξυλίνου τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος ὀπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Ἀλλ' ἡ ὄρμη τῶν Ἑλλήνων ἔκαμψε τὴν ἐθρικήν ἀντίστασιν. Τὸ τείχος ἐκυριεύθη.

Αἱ περσικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην ἦσαν τεράστιαι. Ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ. Ὁ περσικὸς στρατὸς εἶχεν ὀριστικῶς συντριβῆ καὶ κάθε κίνηση 479 π. Χ. δυνος ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἶχεν ἐκλείψει. Οἱ Θηβαῖοι ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς διὰ τὴν διαγωγήν των. Ὑπεχρέωθησαν νὰ παραδώσουν τοὺς ἀρχηγούς, οἱ ὅποιοι συνεβούλευσαν τὴν συμμαχίαν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἐξ αὐτῶν οὐδεὶς διέφυγε τὸν θάνατον.

Ἀπὸ τὰ πλοῦσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες συνέλεξαν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, κατεσκεύασαν καὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν χρυσοῦν τρίποδα, ὁ ὁποῖος ἐστηρίζετο ἐπὶ τρικεφάλου χαλκίνου ὄφως. Ἐπίσης μέγα μέρος τῶν λαφύρων ἔδωκαν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Πausanias. Τὸ πλῆθος τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν κοσμημάτων καὶ σκευῶν ἔκαμε κατάπληξιν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἕλληνας. Ὁ Πausanias μάλιστα, διὰ νὰ ἐξάρη τὴν μεγάλην

ἀντίθεσιν τῆς πολυτελοῦς ζωῆς τῶν Περσῶν πρὸς τὸν ἀπλοῦν βίον τῶν Ἑλλήνων, διέταξε τοὺς συλληφθέντας μαγείρους τοῦ Μαρδονίου νὰ ἐτοιμάσουν ἐν ἀπὸ τὰ συνήθη δεῖπνα τοῦ ἀρχηγοῦ των. Συγχρόνως ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ὑπηρέτας του νὰ παρασκευάσουν τὸν μέλανα ζωμόν. Ἐπειτα ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς καί, ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε τὰ δύο δεῖπνα, εἶπε γελῶν : « Δὲν ἦτο τρελλὸς αὐτὸς ὁ Πέρσης, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἔζη τόσον πλούσια, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου, διὰ νὰ μᾶς ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζωμόν ; ».

Οἱ σύμμαχοι δὲν παρέλειψαν νὰ τιμήσουν καὶ τοὺς Πλαταιεῖς, εἰς τὰ ἐδάφη τῶν ὁποίων ηὔδοκῆσεν ὁ θεὸς νὰ ἀποδοθῇ ἡ ἐλευθερία εἰς τὸν Ἑλλάδα. Εἶχον ἄλλωστε προσφέρει οἱ ἴδιοι σπουδαίας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ἐλευθερίαν του ἔθνος. Ἡ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη ἱερά καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης πανελλήνιοι ἀγῶνες, τὰ Ἑλευθερία.

Ἄλλαι νῖκαι τῶν Ἑλλήνων

α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης

Τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς Πλαταιάς, ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπέναντι τῆς Σάμου.

Ὁ ἠνωμένος στόλος τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου ἐναυλόχει εἰς τὴν Δῆλον. Ἐκεῖ ἔφθασαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν Σάμον καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν νήσων καὶ τῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξανθίππος ἐπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην, ὅπου ἦτο ἠγκυροβολημένος ὁ περσικὸς στόλος. Ἀλλὰ μόλις ἔμαθον οἱ Πέρσαι, ὅτι ἔρχονται ἐναντίον των οἱ Ἕλληνες, ἔσυραν τὰ πλοῖα των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου εἶχον συγκεντρώσει καὶ ἰσχυρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδίστασαν. Μὲ τὸν ὀλίγον στρατόν, τὸν ὁποῖ-

ον ἀπεβίβασαν, ἐνίκησαν καὶ διεσκόρπισαν τοὺς τετραπλάσιους βαρβάρους καὶ κατέκαυσαν τὸν στόλον των.

β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας

Δὲν ἦσαν μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς κυρίως Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἐπάλαισαν σκληρῶς κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἐξ ἴσου βαρὺν ἀγῶνα εἶχον ἀναλάβει καὶ οἱ Ἕλληνες ἄποικοι τῆς Σικελίας ἐναντίον ἄλλου ἐχθροῦ, τῶν Καρχηδονίων, οἱ ὅποιοι ἐν συνεννοήσει μὲ τοὺς Πέρσας ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν.

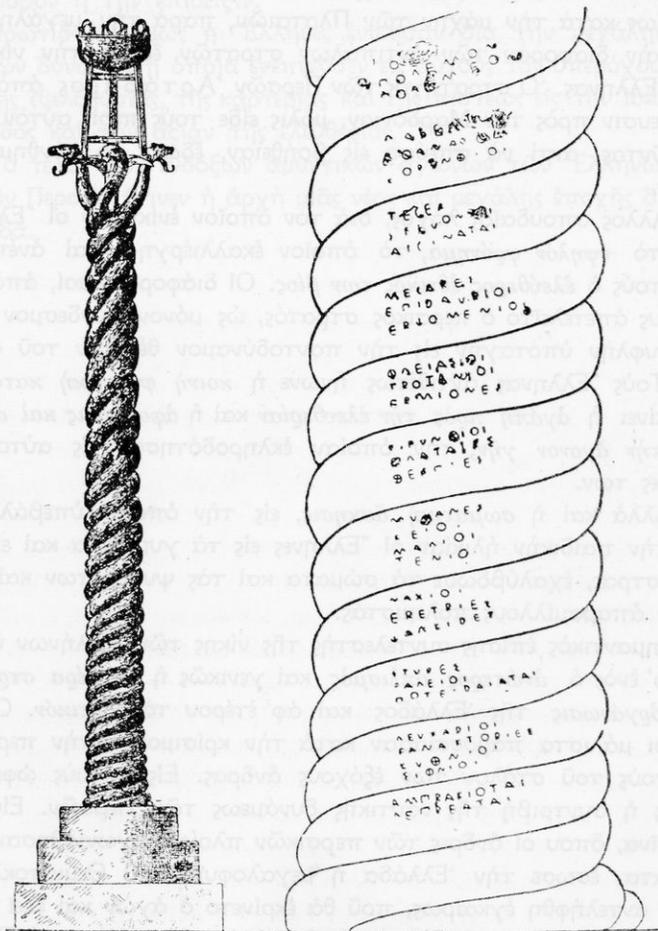
Πρὸ τοῦ κοινοῦ κινδύνου συνηνώθησαν τότε ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων. Εἰς μεγάλην μάχην παρὰ τῆς Ἰμέρας ἐνίκησαν τὸν πολυπληθέστερον στρατὸν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπυρπόλησαν τὸν στόλον των. Λέγεται ὅτι ἐν μόνον πολεμικὸν πλοῖον ἐσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν θαλασσοκράτειραν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφορὰν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας συνέπεσε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μὲ τὴν νίκην τῶν Ἑλλήνων τῆς κυρίως Ἑλλάδος εἰς τὰ ὕδατα τῆς Σαλαμίως.

Τὰ αἴτια τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων

Ὁ μέγας ἀγὼν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐτελείωσε μὲ πλήρη θρίαμβον τῶν προγόνων μας. Ἄν σκεφθῶμεν ἄφ' ἑνὸς τὴν τεραστίαν δύναμιν τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτους καὶ ἄφ' ἑτέρου τὰς ὀλίγας δυνάμεις τῆς μικρᾶς, πτωχῆς καὶ διηρημένης Ἑλλάδος, θαυμάζομεν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Πράγματι ἀποροῦμεν, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες νὰ συντρίψουν τοὺς ἰσχυροτάτους στρατοὺς καὶ στόλους, οἱ ὅποιοι ἤλθον κατὰ τῆς χώρας των.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι οἱ Πέρσαι ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν πραγμάτων, ἄπειροι δὲ εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πράγματι, ἐνῶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἐπολέμησε μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν, οἱ ἄρχηγοὶ του δὲν εἶχον τὴν ἀπαραίτητον εὐστροφίαν νὰ τὴν ἐκμεταλλευθοῦν. Ὁ Ξέρξης, τοῦ ὁποίου ἡ θέλησις ἦτο παντοδύναμος, ἐκτὸς τῆς προσωπικῆς του δειλίας, ἐφάνη ἀνίκανος ἀκόμη καὶ νὰ

Ὁ χρυσοῦς τρίπους τῶν Δελφῶν καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σπειρῶν
τῶν ὄφρων ἐπιγραφή

Ἐπὶ τῶν σπειρῶν εἶχον χαραχθῆ τὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων,
οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην

ἀντιληφθῆ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ τὰς συστάσεις καὶ ὑποδείξεις τοῦ Δημαράτου, τὸν ὁποῖον εἶχε μαζί του ὡς σύμβουλον. Ἔστηρίζετο μόνον εἰς τὴν ἀναρίθμητον κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμιν του.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις συνοχῆς τῶν Περσῶν, ἡ ὁποία παρετηρήθη ἰδίως κατὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν, παρὰ τὴν μεγάλην ἀριθμητικὴν διαφορὰν τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ στρατηγὸς τῶν Περσῶν Ἀρτάβαζος ἀπὸ ἀντιπολίτευσιν πρὸς τὸν Μαρδόνιον, μόλις εἶδε τοὺς περὶ αὐτὸν ὑποχωροῦντας, ἀντὶ νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν, ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς.

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες, εἶναι τὸ *ὑψηλὸν φρόνημα*, τὸ ὁποῖον ἐκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξεν εἰς αὐτοὺς ὁ *ἐλεύθερος ἐθνικὸς τῶν βίος*. Οἱ διάφοροι λαοί, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στρατός, ὡς μόνον σύνδεσμον εἶχον τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν παντοδύναμον θέλησιν τοῦ αὐθέντου. Τοὺς Ἕλληνας ἀντιθέτως ἦγωνε ἡ *κοινὴ φυλετικὴ καταγωγὴ* καὶ ἐκίνει ἡ *ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν* καὶ ἡ *ἀφοσίωσις καὶ στοργὴ πρὸς τὴν ἄγονον γῆν*, τὴν ὁποῖαν ἐκληροδότησαν εἰς αὐτοὺς οἱ πατέρες των.

Ἄλλὰ καὶ ἡ *σωματικὴ ἀσκησις*, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπεβάλλοντο ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ γυμνάσια καὶ εἰς τὰς παλαιστρας, ἐχαλύβδωσε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς των καὶ τοὺς ἔκαμεν ἀπαραμίλλους πολεμιστάς.

Σημαντικὸς ἐπίσης συντελεστής τῆς νίκης τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς ὁ *ἀνώτερος ὄπλισμός* καὶ γενικῶς ἡ *ἀνωτέρα στρατιωτικὴ ὀργάνωσις* τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ *ναυτικόν*. Οἱ Ἀθηναῖοι μάλιστα παρουσίασαν κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν περίοδον ἀρχηγούς τοῦ στόλου των ἐξόχους ἄνδρας. Εἰς αὐτοὺς ὠφείλετο κυρίως ἡ συντριβὴ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν. Εἰς τὴν Σαλαμίνα, ὅπου οἱ ἄνδρες τῶν περσικῶν πλοίων ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Θεμιστοκλέους. Οὗτος ἀντελήφθη ἐγκαίρως, ποῦ θὰ ἐκρίνετο ὁ ἀγὼν καὶ ἐκεῖ συνεπύκνωσε τὸ ἥμισυ τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως. Ἀντιθέτως οἱ Πέρσαι ὄχι μόνον ἦσαν ξένοι πρὸς τὴν ναυτικὴν τέχνην, ἀλλ' ἔσπευον καὶ ἐνιαίας διοικήσεως κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας. Ἐξ ἄλλου ὁ περσικὸς στόλος ἀπετελεῖτο ἀπὸ πλοῖα καὶ πληρώματα, τὰ ὁποῖα

ἔδιδον οἱ ἄλλοεθνεῖς ὑπήκοοι τοῦ κράτους (Φοίνικες, Ἴωνες κλπ.).
Εἶναι φανερόν ἐπομένως, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ὁ ἀπαραίτητος διὰ τὴν
νίκην ἐνθουσιασμός καὶ ἡ δράσις τῶν πληρωμάτων εἶχεν ὡς κίνητρον
τὸν φόβον ἢ τὴν ἐπίδειξιν.

Πρωτίστως ὅμως ἡ Ἑλληνες ἐνίκησαν διὰ τὴν μεγάλην ἠθι-
κὴν των δύναμιν, ἢ ὅποια ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὰς ὑπερόχους ἀρε-
τὰς τῆς ἐθελουσίας, τῆς καρτερίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὴν ιδέαν τῆς
πατρίδος καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ τέλος τῶν ἐνδόξων ἀμυντικῶν ἀγώνων τῶν Ἑλλήνων κα-
τὰ τῶν Περσῶν ἔγινεν ἡ ἀρχὴ μιᾶς νέας καὶ μεγάλης ἐποχῆς διὰ τὴν
Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Η ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ο ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ο νικηφόρος *ἀμυντικός* ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν ἐνέπνευσε εἰς αὐτοὺς αὐτοπεποίθησιν καὶ τοὺς κατέστησε ὑπερηφάνους. Περισσότερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἠσθάνοντο δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν οἱ Ἀθηναῖοι. Πράγματι αὐτοὶ ἐκέρδισαν τὴν πρώτην νίκην εἰς τὸν Μαραθῶνα, εἰς αὐτοὺς κυρίως ὠφείλετο ἡ νίκη τῆς Σαλαμίνας, αὐτοὶ ὑπεβλήθησαν εἰς τὰς μεγαλυτέρας θυσίας.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐξ ἄλλου ἐπίστευον, ὅτι μὲ τὸν πειθαρχικὸν καὶ γενναῖον στρατὸν των ἔδωκαν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξησφάλισαν τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ δημιουργηθῇ ἀντιζηλία μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.

Ἄλλ' ἡ συνεργασία τῶν Ἑλλήνων καὶ μετὰ τὰς νίκας των κατὰ τῶν Περσῶν δὲν διεσπάρθη. Μὲ πλήρη συνειδησιν τῆς ὑπεροχῆς των ἀπεφάσισαν νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν, ἀλλ' ὑπὸ νέαν τῶρα μορφήν. Ἐγένετο *ἐπιθετικός*. Ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς ἐπιθέσεως τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἡ ἐκδίωξις τῶν Περσῶν ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ

ἐπιθετικός πόλεμος διήρκεσε 30 ἔτη καὶ ἐτελείωσε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ὄλων τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν.

✓ Ὁχύρωση τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς Ἀθήνας, εὗρον αὐτὰς κατεστραμμένας. Ἀφοῦ ἐπεδόθησαν εἰς πρόχειρον ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐρειπίων, ἀπεφάσισαν κατὰ συμβουλήν τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ περιτειχίσουν τὴν πόλιν. Εἰς τοῦτο συνήντησαν ἀπροσδόκητον ἀντίδρασιν. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐφοβοῦντο, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυνατοὶ κατὰ θάλασσαν, γίνουσι καὶ κατὰ ξηρὰν ἰσχυροί. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν ἐντολήν νὰ ματαιώσουν τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν, διότι δῆθεν ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσουν ὡς ὀρμητήρια τῶν Περσῶν εἰς ἐνδεχομένην νέαν ἐπιδρομὴν των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνόησαν τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ διαλύσῃ τοὺς φόβους των. Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφθασεν ἐκεῖ, ἀνέβαλλε νὰ παρουσιασθῆ εἰς τοὺς ἐφόρους, ἕως ὅτου ἐπληροφορήθη ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι τὰ τείχη ὑψώθησαν ἀρκετά. Τότε ἐδήλωσε καθαρὰ εἰς τοὺς Σπαρτιατάς, ὅτι ἡ πόλις εἶχε τειχισθῆ καὶ ὅτι διὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσουν τὴν ἀδειάν των. Οἱ Σπαρτιαῖται ἔκρυψαν τὴν ὀργήν των, ἀλλ' οὐδέποτε συνεχώρησαν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα τὴν ἀπάτην.

Ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰς Ἀθήνας, συνεπλήρωσε τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς πόλεως. Κατόπιν ὠχύρωσε καὶ τὸν Πειραιᾶ, τὸν ὅποιον κατέστησε ἰσχυρότατον πολεμικὸν ναύσταθμον καὶ ἐμπορικὸν λιμένα ἀσφαλέστατον.

✓ Τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀνέθεσαν τὴν ἀρχηγίαν τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Πausανίαν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἐπροστάτευσε τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, αἱ ὅποιαι ἀμέσως μετὰ τὴν ἦτταν τῶν Περσῶν ἐξεδίωξαν τὰς περσικὰς φρουρὰς

καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀπηλευθέρωσε καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ὁποῖαι μετὰ τῶν νήσων εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν. Ἐπειτα ὁ συμμαχικὸς στόλος ἐπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὅπου κατέλαβε τὴν *Σηστόν*, κατόπιν δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Προποντίδα καὶ ἐκυρίευσε τὸ *Βυζάντιον*. Ἐκεῖ συνέλαβεν αἰχμαλώτους πολλοὺς Πέρσας εὐγενεῖς καὶ πλουσίους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποκατεστάθη ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Εὐζεῖνου πόντου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἀπὸ τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλοῦσια λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβε, καὶ ἀπὸ τὴν νέαν δόξαν του

Ὁστρακον μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ πατρός του

(Μία ἀπὸ τὰς ψήφους, αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν τὸ 470 π. Χ.
διὰ τὴν ἐξορίαν του)

ὡς ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου, ἔγινε πολὺ ἐγωιστῆς καὶ ὑπερήφανος. Δὲν ἤθελε νὰ ὑπακούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του. Ἦρχισε νὰ ζῆ πολυτελῶς ὡς Πέρσης σατράπης καὶ κατεπίεξε τοὺς συμμάχους. Διὰ τὴν διαγωγὴν του αὐτὴν οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀνεκάλεσαν. Ἀργότερα ἀπεδείχθη, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνεννόησιν μετὰ τὸν Ξέρξην, διὰ νὰ γίνῃ ἀρχὴν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν βοήθειάν του. Τότε οἱ ἔμποροι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Διὰ νὰ σωθῆ, κατέφυγεν εἰς τὸν

ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὅπου ἀπέθανεν ἐκ πείνης, διότι κατὰ διαταγὴν τῶν ἐφόρων ἐκτίσθησαν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ. Τόση ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις ἐναντίον του, ὥστε λέγεται ὅτι ἡ ἰδία ἡ μήτηρ του ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον κατὰ τὸ κτίσιμον τῶν θυρῶν. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος εἶχεν ὁ νικητὴς τῶν Πλαταιῶν Πausανίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ μέγας πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸν ὅποιον ὠφείλετο ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων κατὰ θάλασσαν, ἀπέθανεν ἐπίσης ἀδόξως. Βίαιος κατὰ τὸν χαρακτήρα, μὲ δυνατόν ἀλλ' ἀνήσυχον νοῦν ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν ἦτο προωρισμένος διὰ τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Διὰ τοῦτο πολὺ ταχέως περιῆλθεν εἰς ὀξείαν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀντιπάλους του. Ἐπὶ πλέον ἡ Σπάρτη ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπόν του ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν καὶ εἰργάζετο διὰ τὴν ἐξόντωσίν του. Ἦτο ἄλλωστε πρόσφατος ἡ ἀνάμνησις τῆς ἀπάτης του.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν παραμερισμὸν του ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἤργησε νὰ δοθῇ. Τὸ 472 π. Χ., ἐπεκράτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κίμων, υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου, φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Αὐτὸς κατόπιν συνεννοήσεως μὲ τοὺς ἄλλους πολιτικοὺς ἐχθροὺς τοῦ Θεμιστοκλέους κατώρθωσε νὰ τὸν ἐξορίσῃ (470 π. Χ.).

Ὁ Θεμιστοκλῆς κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἔμεινεν ἡσυχος. Οἱ Σπαρτιαῖται τὸν κατηγοροῦσαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ὡς δῆθεν συνένοχον τοῦ Πausανίου, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν εἰς θάνατον. Συγχρόνως ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπέδιώξαν νὰ τὸν συλλάβουν. Ἦναγκάσθη τότε ὁ Θεμιστοκλῆς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Περσίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρταξέρξου, ὁ ὁποῖος εἶχε διαδεχθῇ τὸν Ξέρξην.

Ὁ Ἀρταξέρξης τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ τοῦ ἀπέδωκεν ἐξαιρετικὰς τιμάς. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δώρων τοῦ παρεχώρησε καὶ τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διὰ νὰ συντηρῆται ἀπὸ τὰς προσόδους των. Εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, τὴν *Μαγνησίαν*, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διέμενεν, ἀπέθανεν ἐκ νόσου, ὅπως λέγει ὁ Θουκυδίδης, τὸ 459 π. Χ., εἰς ἡλικίαν 64 ἐτῶν. Οἱ συγγενεῖς του, εἰς ἐκτέλεσιν παραγγελίας του, μετεκόμισαν τὰ ὄσῳα του κρυφίως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἔθασαν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς.

Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία. — Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου

Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Πausανίου εἰς τὴν Σπάρτην οἱ σύμμαχοι δὲν ἐδείκνυον προθυμίαν νὰ ὑποταχθοῦν ἐκ νέου εἰς Λακεδαιμόνιον ἀρχηγόν. Ἐστράφησαν τότε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα, τῶν ὁποίων εἶχον ἐκτιμήσει τὴν μετριοπάθειαν, καὶ τοὺς παρεκάλεσαν νὰ ἀναλάβουν τὴν ἡγεμονίαν των.

Οἱ Σπαρτιαῖται, καίτοι προσεβλήθη ἡ φιλοτιμία των, δὲν ἀνέδρασαν, ἀλλ' ἀπεσύρθησαν ἐκ τῆς Συμμαχίας. Δὲν ἦσαν ἄλλωστε διαθετιμένοι νὰ διατηροῦν δυνάμεις μακρὰν τῆς Πελοποννήσου πρὸς προστασίαν τῶν ἰωνικῶν πόλεων, οὔτε καὶ νὰ διεξάγουν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τοὺς Σπαρτιατάς ἐμμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Τοιοῦτοτρόπως τὸν ἐπιθετικὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ἐξηκολούθησαν οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τούς νησιώτας καὶ τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔδειξαν μεγάλην διπλωματικὴν ἰκανότητα. Εἶχεν ἀναγνωρισθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς συμμάχους ὅτι ἔπρεπε νὰ ὀργανωθῆ καλῶς ἡ συμμαχία των διὰ τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου. Τὸ δύσκολον τοῦτο ἔργον οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέθεσαν εἰς τὸν Ἀριστείδην, τὸν ὁποῖον διώρισαν ναύαρχον τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὁ Ἀριστείδης συνεκέντρωνε τὴν γενικὴν ἐκτίμησιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν συμμάχων. Ὁ δίκαιος οὗτος ἀνὴρ καθώρισε τὸ ποσὸν τοῦ στρατοῦ ἢ τῶν πλοίων ἢ τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔπρεπε νὰ διδῆ ἐκάστη πόλις διὰ τὴν Συμμαχίαν, μὲ τόσῃν ἀμεροληψίαν, ὥστε δὲν ἠκούσθη κανὲν ἀπολύτως παράπρον.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἓν ἔτος μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη ἀθηναϊκὴ Συμμαχία, ἡ ὁποία εἶχεν ἔδραν τὴν νῆσον Δῆλον καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Συμμαχία τῆς Δῆλου. Εἰς τὴν Συμμαχίαν ἔλαβον μέρος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκτὸς τῶν Ἀθηναίων οἱ νησιῶται καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἀντιπρόσωποι αὐτῶν συνήρχοντο κατὰ περιόδους εἰς τὴν Δῆλον καὶ ἀπεφάσιζον μὲ ἰσοψηφίαν 478 π. X. διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Συμμαχίας. Εἰς τὴν νῆσον ὑπῆρχε καὶ τὸ κοινὸν ταμεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον κατετίθεντο τὰ συμμαχικὰ χρῆ-

ματα. Οί διαχειρισταί τοῦ ταμείου τούτου ὠνομάζοντο Ἑλληνοταμίαι καὶ ἦσαν Ἀθηναῖοι. Τὸ ποσὸν τῆς ἐτησίας συμμαχικῆς εἰσφορᾶς ἦτο κατ' ἀρχὰς 460 τάλαντα.

Μετὰ δέκα ἔτη ἀφ' οὗτου ἰδρύθη ἡ πρώτη Ἀθηναϊκὴ Συμμαχία, ὁ Ἀριστείδης ὁ δίκαιος ὄργανωτὴς αὐτῆς, ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας πτωχότατος (468 π. Χ.). Δὲν εἶχεν ἀφήσει οὔτε τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ταφὴν του. Ἡ πατὴρ εὐγνωμονοῦσα ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν του μνημεῖον εἰς τὸ Φάληρον, ἐπροίκισε τὰς δύο θυγατέρας του καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἔπαυσε νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἀπογόνους του.

Ὁ Κίμων

Ὁ Ἀριστείδης εἶχε διακρίνει τὰ προτερήματα τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου, πολὺ ἔνωρις. Εἰς τὸν νεαρὸν Ἀθηναῖον μὲ τὸ ὑψηλὸν ἀνάστημα, τὸ ὠραῖον πρόσωπον καὶ τὴν βοστρυχωτὴν κόμην ἐβλέπεν ἕνα ἀπὸ τοὺς δραστηριωτέρους ἐργάτας τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου. Διὰ τοῦτο τὸν περιέβαλε μὲ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ. Ἡ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξος δρᾶσις τοῦ Κίμωνος μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς ζωῆς του ἀπέδειξε, πόσον ὀρθὴ ἦτο ἡ πρόβλεψις τοῦ Ἀριστείδου.

Ὁ Κίμων εἶχε χάσει μικρὸς τὸν πατέρα του. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του ὁ βίος του ἦτο ἄτακτος. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ ποτά. Ἀργότερα ἀπέβαλε τὰς κακὰς συνηθείας καὶ μετεβλήθη εἰς πολίτην χρηστὸν καὶ γενναϊόφρονα. Κατὰ σύστασιν τοῦ Ἀριστείδου ἀφωσιώθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς πολιτείας.

Τὴν σύνεσιν καὶ τὸν πατριωτισμὸν του ἀπεκάλυψεν ὁ Κίμων διὰ πρῶτην φοράν, ὅταν ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ προελαύνοντος Ξέρξου. Ἐπειδὴ ὁ Κίμων ἐθεώρησε τὸ σχέδιον τοῦτο σωτήριον, καίτοι ἦτο πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους, συνέστησεν εἰς τοὺς συμπολίτας του νὰ τὸ δεχθοῦν. Πρῶτος μάλιστα αὐτὸς ὤρμησε πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ παρέσυρε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Νέος ἀκόμη, ἐπολέμησε μὲ γενναϊότητα εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

Ὁ Κίμων εἰς ἄλλην τὴν ζωὴν του ὑπῆρξεν ἀδωροδόκητος καὶ πρὸς τοὺς συμπολίτας του πολὺ γενναϊόδωρος. Τὴν περιουσίαν του ἔκαμε κοινὸν κτῆμα τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ὑπερηγάπα. Ὅταν ἐξῆρχετο εἰς τὰς ὁδοὺς, τὸν ἠκολούθουν δοῦλοι, οἱ ὁποῖοι ἐμοίραζον ἐνδύματα καὶ χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς. Εἰς τοὺς τρόπους ἦτο ἀπλοῦς,

Κεφαλή τοῦ Κίμωνος

ἀλλὰ σοβαρὸς καὶ ἀπεστρέφето τὴν πολυλογίαν, ὅπως οἱ Λακεδαιμόνιοι. Ὡς πολιτικός ἀνήκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν μερίδα καὶ διεδέχθη τὸν Ἀριστείδην εἰς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ συμμαχικοῦ στόλου. Ὑπὸ τὴν ιδιότητά του αὐτὴν ἐπέτυχεν ἡ ἐλευθέρωσις ὅλας τὰς πόλεις τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὁποῖαι προσετέθησαν εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν Συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῆς Σκύρου. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἔσπειρον τὸν τρόμον εἰς ὀλόκληρον τὸ Αἰγαῖον. Ὁ Κίμων ἐνίκησε τοὺς πειρατὰς καὶ κατέλαβε τὴν Σκύρον. Καὶ τοὺς μὲν Δόλοπας

ἐπώλησεν ὡς δούλους, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐγκατέστησεν Ἀθηναίους κληρούχους.

Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν. — Κιμώνειος εἰρήνη

Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος ἐστερέωσαν τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Περσῶν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀσίαν. Ὀνειρεύετο νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ τὸν κυριώτερον σκοπὸν τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας.

Τὸ 467 π.Χ. μὲ διακοσίας ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸ συμμαχικὰς ἔπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἀπὸ διαφόρους πόλεις τῶν παραλίων τῆς *Καρίας* καὶ τῆς *Λυκίας*. Διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ὁμως αὐτὰς ἐδαπανήθη ἀρκετὸς χρόνος. Οἱ Πέρσαι ἐπωφελήθησαν ἐκ τούτου καὶ συνεκέντρωσαν ἰσχυρὰς ναυτικὰς καὶ πεζικὰς δυνάμεις πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ *Εὐρυμέδοντος* εἰς τὴν Παμφυλίαν. Ὁ Κίμων ἔπλευσεν εἰς συνάντησίν των καὶ εἰς ἀποφασιστικὴν ναυμαχίαν κατέστρεψε τὸν περσικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 200 πολεμικὰ πλοῖα κατὰ τὸ πλεῖστον φοινικικά. **467 π. Χ.** Ἀμέσως κατόπιν ἀπεβίβασε στρατὸν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν παραλίαν. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην ὁ περσικὸς στρατὸς ὑπέστη ὀδυνηρὰν ἦτταν καὶ ὑπεχώρησεν ἀτάκτως εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ἡ μεγάλη αὐτὴ νίκη τοῦ Κίμωνος εἰς ναυμαχίαν καὶ πεζομαχίαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τοῦ ἐπιθετικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Πλούσια ἦσαν τὰ λάφυρα καὶ μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποῖους συνέλαβον οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἔνδοξον αὐτὴν ἐκστρατείαν.

Τὸ 449 π.Χ. ὁ Κίμων ἔκαμε τὴν τελευταίαν ἐπιθετικὴν ἐπιχείρησιν κατὰ τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐπλευσεν ἐναντίον τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐπολιόρησε τὸ *Κιτίον* (σημερινὴν Λάρνακα). Ἀλλ' ὁ νικητὴς τοῦ Εὐρυμέδοντος δὲν ἐπρόλαβε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργον του. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου ἀπέθανε καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατόπιν τούτου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως καὶ ἀπέπλευσε. Κατὰ τὸν πλοῦν συνήνητσε τὸν περσικὸν παρὰ τὴν *Σαλαμίνα* τῆς Κύπρου καὶ μετὰ βραχεῖαν ναυμαχίαν ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κίμων καὶ νεκρὸς ἀκόμη ἐνίκησε τοὺς Πέρσας !

Αἱ ἐπιθετικαὶ ἐκστρατεῖαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν ἀπέδωκαν πλουσίους καρπούς. Πλὴν τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ὁ περσικὸς στρατὸς καὶ στόλος, ἦτο τόσος ὁ φόβος, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, ὥστε οὗτος διέκοψε κάθε ἐπαφὴν πρὸς αὐτοὺς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ πλοῦς περσικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὸ Αἰγαῖον

ἔπαυσε καὶ ὁ περσικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη ἐκ τῶν ἑλλη-
449 π. X. νικῶν παραλίω τῆς Μ. Ἀσίας εἰς μεγάλην ἀκτίνα πρὸς
τὸ ἐσωτερικόν. Ἐκ τοῦ γεγονότος αὐτοῦ προῆλθεν ὁ
θρῦλος, ὅτι συνωμολογήθη εἰρήνη μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἀθηναίων,
ἡ ὁποία ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κίμωνος, ἡ περίφημος Κι μ ῶ ν ε ι ο ς
ε ἰ ρ ῆ ν η.

Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των

Ἡ παράτασις τοῦ πολέμου ἐστενοχῶρει τοὺς συμμάχους, οἱ
ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον φιλήσυχοι ἔμποροι καὶ ναυτικοί. Οἱ
ὄροι τῆς συμμαχίας ἐπέβαλλον εἰς αὐτοὺς ὑποχρεώσεις, τῶν ὁποίων
τὴν ἐκπλήρωσιν ἀπήτουν οἱ Ἀθηναῖοι αὐστηρῶς. Ἰδίως ἐστενοχω-
ροῦντο ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς συμμάχους, οἱ ὅποιοι παρείχον ἄνδρας καὶ
πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξέλιπεν ὁ
κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν Περσῶν, ὅσαι πόλεις ἔδιδον πλοῖα καὶ ἄν-
δρας, προέτειναν νὰ δίδουν ἀντὶ τούτων μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθη-
ναῖοι δὲν ἔφεραν ἀντίρρησην.

Κατόπιν αὐτοῦ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη πλέον ἀπὸ μόνους τοὺς
Ἀθηναίους, ἐνῶ οἱ σύμμαχοι ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συνεισ-
φέρουν ὠρισμένα χρηματικὰ ποσά. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ οἱ Ἀθη-
ναῖοι κατεσκεύασαν ἰσχυρὸν στόλον, εἰς τὸν ὁποῖον τὰ πληρώμα-
τα ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται καὶ μισθοφόροι. Οἱ σύμμαχοι ἔζων εἰς
τὰς πόλεις τῶν βίον εἰρηνικὸν καὶ οὐσιαστικῶς κατέστησαν φό-
ρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐπῆλθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον
βαθεῖα μεταβολὴ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Δι' αὐτῆς οἱ Ἀθη-
ναῖοι ἔγιναν εἰς τὴν πραγματικότητά κυρίαρχοι τῶν συμμάχων των,
χωρὶς μάλιστα νὰ τὸ ἐπιδιώξουν. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις μὲ τὴν
πάροδον τοῦ χρόνου εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προσαρμό-
σουν τὰ πολιτεύματά των πρὸς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηναίων καὶ
τοιουτοτρόπως ἔχασαν τὴν αὐτοτέλειαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των.
Μόναί αἱ νῆσοι Χίος, Λέσβος, Σάμος παρέμειναν πραγματικοὶ σύμ-
μαχοι, ὅπως ἦσαν ἐξ ἀρχῆς. Τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον μετεκομίσθη
εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μόνη πλέον ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου τῶν Ἀθη-
ναίων ἀπεφάσισε διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν συμμαχικῶν πόρων.

Τοιουτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου τὸ

μέγα ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον δὲν ὠμοίαζε μετὰ τὸν ἀπὸ ὅσα ἐσχηματίσθησαν προηγουμένως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ κράτος τοῦτο περιελάμβανε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς, τὴν Εὐβοίαν, τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Συγχρόνως ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν περιέλαβε τὰ Μέγαρα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα καὶ τὴν Λοκρίδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν παντοδύναμοι καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν, αὐτὴ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πρὸς αὐτοὺς συνθήκην εἰρήνης (451 π. Χ.).

Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης

№ 1

Εἶδομεν ὅτι ἡ ὀλεθρία ἀντιζηλία μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων ἑλληνικῶν πόλεων, τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης, ἐξεδηλώθη ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιαῖται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιδράσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως καὶ τὴν δημιουργίαν τοῦ μεγάλου ἀθηναϊκοῦ κράτους. Ἀφ' ὅτου ὅμως συνεπληρώθη ἡ ἴδρυσις καὶ ἡ ὀργανωσις αὐτοῦ, ὁ ἀνταγωνισμὸς διὰ τὴν ἡγεμονίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεταξὺ τῶν δύο πόλεων ἔλαβεν ὀξυτέραν μορφήν.

Κατ' ἀρχὰς αἱ σχέσεις τῶν δύο πόλεων ἦσαν καλαί, διότι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκυβέρνην οἱ ἀριστοκρατικοί, εἰς τοὺς ὁποίους οἱ Σπαρτιαῖται εἶχον ἐμπιστοσύνην. Εἰς ὅλας τὰς διαπραγματεύσεις των μὲ τὸν Κίμωνα ἔδειξαν πνεῦμα διαλλακτικόν. Καὶ αὐτὸ ἦτο φυσικόν. Τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος ἦτο «εἰρήνη μετὰ τοὺς ὁμοφύλους καὶ πόλεμος κατὰ τῶν βαρβάρων». Ὁ Κίμων ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἣ ὁποία ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο ὑπεστήριξεν αἰτήσιν τῶν Σπαρτιατῶν νὰ στείλουν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἐκεῖνοι ἐπιέζοντο ἀπὸ τοὺς Μεσσηνίους κατὰ τὸν τρίτον μεσσηνιακὸν πόλεμον (466 - 455 π. Χ.). Καὶ πράγματι δύναντο 4.000 Ἀθηναίων πολιτῶν ἐστάλη πρὸς ἐνίσχυσιν των ὑπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κίμωνα. Ἄλλ' ἡ δυσπιστία τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ μετὰ τὴν φιλικὴν αὐτὴν χειρονομίαν ἦτο μεγάλη. Δι' αὐτὸ ἀπέπεμψαν μὲ διαφόρους προφάσεις τὸν Κίμωνα ὀλίγον μετὰ τὴν ἄφιξίν του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν τοῦτο

προσβλητικὸν δι' αὐτούς. Οἱ δημοκρατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὸν διαβάλουν ὡς αἴτιον τῆς προσβολῆς καὶ ἐπέτυχον τὴν ἐξορίαν του (461 π. Χ.).

Ἡ ὀξύτης τῶν σχέσεων μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπάρτης ἔφθασε μέχρι πολέμου. Ἡ μοιραία σύγκρουσις ἔγινεν εἰς τὴν *Τανάγραν* τῆς Βοιωτίας (457 π. Χ.). Πρὸ τῆς μάχης αὐτῆς συνέβη γεγονός, τὸ ὁποῖον ἀπέδειξε τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα τοῦ Κίμωνος. Ὄταν ὁ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων ἐξῆλθεν ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς πρὸς τὴν Βοιωτίαν, προσῆλθεν ὁ ἐξόριστος στρατηγὸς καὶ προσεφέρθη νὰ ἀγωνισθῆ ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης εἰς τὰς τάξεις τῆς φυλῆς του. Ἡ παράκλησις του δὲν εἰσηκούσθη. Οἱ φίλοι του ὅμως κατ' ἐντολὴν του ἐπολέμησαν μὲ πείσμα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέδειξαν, ὅτι ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς φιλίας ἔθετον τὸ καθῆκον πρὸς τὴν πατρίδα. Κατὰ τὴν μάχην ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιαῖται. Καίτοι ὅμως νικηταὶ ἔκριναν φρόνιμον νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Σπάρτην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐξ ἄλλου ἀνεκάλεσαν τὸν Κίμωνα ἐκ τῆς ἐξορίας κατὰ πρότασιν τοῦ Περικλέους. Ὁ Πλούταρχος, ἐπαινῶν τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, λέγει τὰ ἑξῆς : « *Ὄττω τότε πολιτικαὶ μὲν ἦσαν αἱ διαφοραί, μέτροι δ' οἱ θυμοὶ καὶ πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον ἐδανάκλητοι ἢ δὲ φιλοτιμία, πάντων ἐπικρατούσα τῶν παθῶν, τοῖς τῆς πατρίδος ὑπεχώρει καιροῖς* ». Αἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο ἐπιφανεστάτων πολιτικῶν, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Κίμωνος, ἀνέκτησαν τὸ κῦρος καὶ τὴν ἐπιβολὴν των. Ἡ Βοιωτία ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Τὴν Βοιωτίαν ἠκολούθησαν κατόπιν ἡ Φωκίς καὶ ἡ Λοκρίς. Τὸ 455 π. Χ. παρεδόθη ἡ Αἴγινα καὶ ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος παραπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσε τοὺς λιμένας τῶν Σπαρτιατῶν Μεθώνων καὶ Γύθειον. Ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων εἶχε φθάσει εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἡ Σπάρτη ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ πενταετὴ εἰρήνην (451 π. Χ.).

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ πόλεμος ἐπανελήφθη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν *Κορώνειαν* ἀπὸ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Βοιωτοὺς, τοὺς ὁποίους ἐβοήθηον οἱ Σπαρτιαῖται, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρήσουν ἐκ τῆς Βοιωτίας (447 π. Χ.). Φωκεῖς, Λοκροὶ καὶ Μεγαρεῖς ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν. Καθ' ὑποκίνησιν τῆς Σπάρτης ἐπανεστάτησε καὶ ἡ *Εὔβοια*. Κατὰ τῆς νήσου ἐστάλη ὁ Περικλῆς καὶ τὴν ἐξηνάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Συμμα-

χίαν. Ἐν τῷ μεταξύ Σπαρτιατικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἐλευσίνας. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος μεταξύ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης ἐφαίνετο ἀναπόφευκτος.

Τὸν κίνδυνον ἀπεμάκρυνε προσωρινῶς ὁ Περικλῆς. Δι' ἐνεργειῶν του συνωμολογήθη εἰρήνη διὰ 30 ἔτη μεταξύ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἶναι αἱ περίφημοι τριᾶκοντοῦ- **445 π. Χ.**
τεις σπινδαί, ὡπως τὰς ὀνομάζει ὁ Θουκυδίδης.

Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης οἱ Ἀθηναῖοι ἄφησαν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ περιωρίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰς ἔξω τῆς κυρίως Ἑλλάδος ἀποικίας. Ἐπὶ πλέον ἐδέχθησαν νὰ περιληφθοῦν οἱ Μεγαρεῖς εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

✱ Ὁ Περικλῆς ναὶ προσοχῆ

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξέλιπεν ἡ σειρά τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἔσωσαν καὶ ἐδόξασαν τὴν πατρίδα των κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους καὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίας τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἦσαν ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Κίμων.

Ἡ πλουσία κληρονομία, τὴν ὁποίαν ἄφησαν οἱ φιλοπάτριδες αὐτοὶ πολιτικοί, ἐχρειάζετο διαχειριστὰς ἀνταξίους. Εὐτυχῶς διὰ τὰς Ἀθήνας δὲν ἤργησε νὰ παρουσιασθῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ἀνὴρ μὲ σπάνια πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προσόντα ὁ Περικλῆς.

Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, τοῦ νικητοῦ τῆς Μυκάλης καὶ τῆς Ἀγαρίστης, ἀνεψιάς τοῦ Κλεισθέους. Εἰς τὴν νεότητά του ἔλαβεν ἀρτίαν μόρφωσιν, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσε μὲ ἰδίας μελέτας.

Ὁ Περικλῆς ἤρχισε τὸ πολιτικὸν του στάδιον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου. Εἶχεν ἰσχυρὸν πολιτικὸν ἀντίπαλον τὸν Κίωνα, τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῶ αὐτὸς ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δημοκρατικῆς μερίδος μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ πολιτικοῦ Ἐφιάλτου. Ἦτο σοβαρὸς, ἀτάραχος καὶ εἶχεν εὐγενικοὺς τρόπους. Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τὸν λαόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἦσκει μεγάλην ἐπιρροὴν μὲ τὴν συναρπαστικὴν εὐγλωττίαν του. Διὰ τὴν εὐφράδειαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ παραστήματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἔδιδε μεγαλύτεραν ἐπιβολὴν τὸ κράνος, καὶ τὸν ἤρεμον χαρακτῆρα του, οἱ

Ἄθηναῖοι τὸν παρωμοίασαν μὲ τὸν Δία καὶ τὸν ὠνόμασαν Ὀλύμπιον. Οἱ ποιηταὶ ἔλεγον ὅτι, ὅταν ὠμίλει ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας, ἤστραπτεν, ἐβρόντα καὶ συνεκλόνιζε τὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Ζεὺς διὰ τῶν ἀστραπῶν καὶ τῶν βροντῶν τὴν γῆν.

Περικλῆς

Ὁ Θουκυδίδης ἐξαίρει τὰ μεγάλα πολιτικά προσόντα τοῦ Περικλέους μὲ τὰ ἐξῆς: « Περικλῆς δυνατός ὢν τῷ τε ἀξιώματι καὶ τῇ γνώμῃ, χορημάτων τε διαφανῶς ἀδοξοτάτος γενόμενος κατεῖχε τὸ πλῆθος ἐλευθέρως καὶ οὐκ ἤγετο μᾶλλον ὑπ' αὐτοῦ ἢ αὐτὸς ἦγεν... Ἐγίνετο δὲ ἡ πολιτεία λόγῳ μὲν δημοκρατία, ἔργῳ δὲ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή ».

Ὁ Περικλῆς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἐξελέγετο κατ' ἔτος στρατηγὸς καὶ ἡ σχεδὸν μοναρχικὴ ἐξουσία του ἐντὸς δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὠφέλιμο

το εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν προσωπικότητά του.

✕ Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους να!

Ἡ κανονικὴ λειτουργία τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐπέβαλλε τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὅλων τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν. Ἐξ αὐτῶν ὅμως οἱ πτωχοὶ, ἀπησχολημένοι μὲ τὰς ἐργασίας των, δὲν διέθετον χρόνον διὰ τὰς δημοσίας ὑποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἀφ' ὅτου ἐμεγάλωσε τὸ κράτος. Ὁ Περικλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ τὸν νοθεῖαν αὐτῆν τῆς δημοκρατίας.

Πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ εἰσήγαγε διὰ νόμου τὸν ἐκ κλη-

σιαστικόν, δικαστικόν και βουλευτικόν μισθόν. Εἰς τοὺς πολίτας δηλαδή, οἱ ὅποιοι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἢ ἐκληρώνοντο δικασταὶ ἢ ἐξελέγοντο βουλευταί, ἐδίδετο ἀποζημίωσις. Ἡ καινοτομία αὐτὴ τοῦ Περικλέους ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ διοίκησις τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους ἦτο συγκεντρωμένη εἰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν καὶ χωρὶς τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων, πλουσιῶν καὶ πτωχῶν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεξάγεται ὁμαλῶς καὶ νὰ καλυτερεύη.

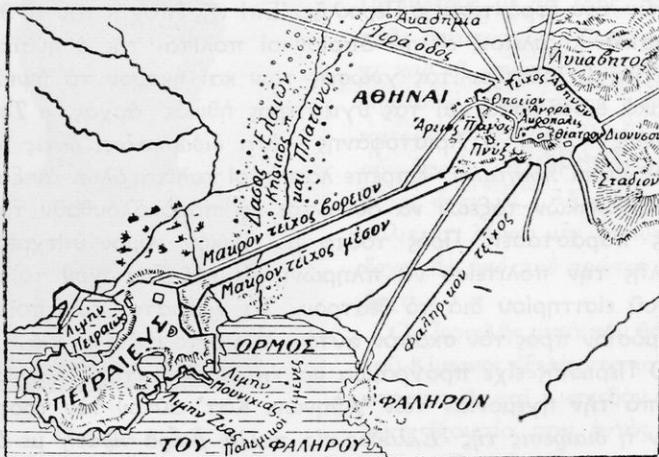
Ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξύψωσιν τῶν συμπολιτῶν του ἐφρόντισεν ὁ Περικλῆς. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τὸ θέατρον ἦτο λαϊκὸν σχολεῖον, εἰς τὸ ὅποιον οἱ πολῖται τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας ἐπλούτιζον τὰς γνώσεις των καὶ ἤκουον τὰ ὑψηλότερα πολιτικὰ διδάγματα καὶ τὰς ὑγιεστέρας ἠθικὰς ἀρχάς. « *Τοῖς μὲν παιδαγῶσις — λέγει ὁ Ἀριστοφάνης — ἔστι διδάσκαλος, ὅστις φράζει, τοῖς δ' ἠβῶσι ποιηταί* ». Ἐπρεπε λοιπὸν οἱ πολῖται ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν κοινωνικῶν τάξεων νὰ δύνανται νὰ παρακολουθοῦν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις. Πρὸς τοῦτο μὲ ἐιδικὸν νόμον ὑπεχρέωσεν ὁ Περικλῆς τὴν πολιτείαν νὰ πληρώνη εἰς κάθε πτωχὸν τὸ ἀντίτιμον τοῦ εἰσιτηρίου διὰ τὸ θέατρον. Τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἐδίδεν τὸ δημόσιον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἐλέγοντο **θεωρικά**.

Ὁ Περικλῆς εἶχε πρόγραμμα νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔπαυεν ἡ *διαίρεσις τῆς Ἑλλάδος εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη* μὲ ἀντιζηλίας καὶ πολέμους μεταξύ των. Κατόπιν προτάσεώς του ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἐπήφισε νὰ προσκληθοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις. Θὰ συνεζήτουν περὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῶν ναῶν, τοὺς ὁποίους εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, καὶ περὶ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξασφαλισθῇ μεταξύ των ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν προσπάθειαν ὁμως αὐτὴν τοῦ Περικλέους ἀντέδρασαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ τὸ σχέδιόν του ἐναυάγησε.

Ὁ Περικλῆς ἐδίδεν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μὲ κάθε τρόπον προσεπάθησε νὰ αὐξήσῃ. Εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς λόγους του ἰδοῦ τί λέγει περὶ τῆς ἀξίας τῆς ναυτικῆς δυνάμεως: « *Μέγα τὸ τῆς θαλάσσης κράτος. Σκέψασθε δέ· εἰ γὰρ ἡμεν νησιώται, τίνες ἂν ἀληπτό-*

ἔξασφαλισμένοι ἀπό τῆς

τεροῖ ἦσαν; ». Δι' αὐτὸ ἐσκέφθη νὰ ἐξασφαλισθῇ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ θαλάσσης. Καὶ ὁ Κίμων προηγουμένως εἶχε δεῖξει παρομοίαν φροντίδα. Ἐκτίσθη δηλαδὴ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν Πειραιᾶ ἄφ' ἑνὸς καὶ μέχρι τοῦ (Παλαιοῦ) Φαλήρου ἄφ' ἑτέρου τὰ λεγόμενα μακρὰ τεῖχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον ἢ Φαληρικόν, ὅπως ὠνομάζοντο. Ἄλλ' ὁ χῶρος, ὁ ὁποῖος ἐξετείνετο μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν τειχῶν, ἦτο πολὺ πλατὺς. Δὲν ἐπροστατεῦετο ἀπολύτως ἀπὸ ἐνδεχομένην ἀπόβασιν τοῦ ἐχθροῦ.

Σχέδιον τῶν μακρῶν τευχῶν

Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ λοιπὸν καλῦτερον αὐτὸν τὸν εὐρὺν διάδρομον ὁ Περικλῆς, ἔκτισε τὸ λεγόμενον μέσον τεῖχος. Εἰς τὸν χῶρον μεταξὺ τῶν τευχῶν ἠδύνατο νὰ εὐρίσκουν ἀνέτως ἄσυλον εἰς περίπτωσιν ἐχθρικής ἐπιδρομῆς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλην τὴν κινήτην περιουσίαν των.

Καὶ διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντισεν ἐπίσης ὁ Περικλῆς. Ἐστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν μὲ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς αὐτόν, εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα ἄφθαρτον δόξαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Χ Η ΛΑΜΠΡΑ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑ 0x1

Μετά τούς Περσικούς πολέμους ἀρχίζει διὰ τὴν Ἑλλάδα περίοδος μεγάλης ἀκμῆς. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐξασφαλίσει πλέον τὴν ἐλευθερίαν των καὶ μὲ θαυμαστὴν δραστηριότητα ἐπέδωθησαν εἰς τὴν ἀνόρθωσιν τῆς πατρίδος. Ἀνοικοδομοῦν τὰς πόλεις των, τὰς ὁποίας εἶχον καταστρέψει οἱ Πέρσαι, ἀνεγείρουν τοὺς ναοὺς των καὶ κτίζουσι ἄλλους ὠραιότερους, καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὅσον ποτὲ ἄλλοτε. Γενικὴ ὄρεξις πρὸς δημιουργικὴν ἐργασίαν παρατηρεῖται εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἄλλ' ἡ μεγαλύτερα καὶ σημαντικώτερα πρόοδος ἐσημειώθη εἰς τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφθασαν εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ σπουδαιότερος δημιουργὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ μεγαλείου ὑπῆρξεν ὁ Περικλῆς, ὁ μεγαλύτερος πολιτικὸς τῆς ἀρχαιότητος. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν περσικῶν πολέμων καὶ τελειώνει μὲ τὴν ἔναρξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, τὴν ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ Περικλέους. Ὁ αἶων τοῦ Περικλέους εἶναι ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῶν Ἀθηνῶν καὶ γενικώτερον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἀθηνῶν λαμβάνει τὴν τελειότεραν μορφήν του. Δημιουργεῖ ἐξαιρετικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν μεταξὺ τοῦ πολιτισμένου κόσμου, ὁ

ὁποῖος ὁμιλεῖ περὶ *ἐλληνικοῦ θαύματος*. Πρέπει λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ γνωρίσωμεν τὸν πολιτισμὸν αὐτὸν τῶν προγόνων μας εἰς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις του.

α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία *ναί*

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται. Διὰ τὴν ἐγγραφὴν κανεὶς εἰς τὰ μητρώα ἔπρεπε νὰ εἶναι γ ν ἢ σ ι ο ς. Καὶ πρὸ τοῦ Περικλέους μὲν γνήσιος Ἀθηναῖος ἔθεωρεῖτο ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀδιακρίτως τὸν ἕνα ἐκ τῶν δύο γονέων Ἀθηναῖον πολίτην. Ἀλλ' ἐπὶ Περικλέους ἐψηφίσθη ἄλλος νόμος. Κατ' αὐτόν, διὰ νὰ ἀναγνωρισθῆ κανεὶς ὡς Ἀθηναῖος, ἦτο ἀπαραίτητον νὰ προέρχεται ἀπὸ γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ δύο Ἀθηναῖοι. Πλὴν τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον οἱ μέ τ ο ι κ ο ι καὶ οἱ δ ο ὕ λ ο ι.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται εἶχον πλήρη δικαιώματα καὶ αὐτοὶ ἐκυβέρνηον τὸ κράτος. Κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνῆρχοντο εἰς 600.000 καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μόνον 140.000 ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται (ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά). Ἀπὸ τὰς 140.000 τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν μόνον 30.000 περίπου ἦσαν ἄνδρες καὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ περισσότεροι εἶχον μεγάλα κτήματα ἢ ἦσαν ἐργοστασιάρχαι ἢ βιοτέχναι ἢ ἐφοπλισταί. Ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ τεχνῖται καὶ μερικοὶ μικρέμποροι.

Οἱ μέτοικοι ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ ἄλλα μέρη, οἱ ὁποῖοι ἔμενον μονίμως εἰς τὰς Ἀθήνας. Αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς νόμους, ἀλλὰ δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, οὔτε ἐπέτρεπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν. Δὲν εἶχον ἐπίσης δικαίωμα νὰ νυμφευθοῦν Ἀθηναίαν γυναῖκα. Ἐπὶ πλεόν κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχη Ἀθηναῖον προστάτην, ὁ ὁποῖος τὸν ἀντεπροσώπευεν εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐπεβαρύνετο ἀκόμη μὲ φορολογίαν 12 ἀττικῶν δραχμῶν ἐτησίως, ἢ ὁποῖα ἐλέγετο με τ ο ι κ ι ο ν. Οἱ μέτοικοι ἠσχολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ ἐργασίας βιομηχανικὰς καὶ χρηματιστικὰς. Ἀλλ' ἐνῶ οὗτοι ἐστεροῦντο παντὸς πολιτικοῦ δικαιώματος, ἐλάμβανον ὑποχρεωτικῶς μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας, οἱ μὲν πλούσιοι ὡς ὀπλίται, οἱ δὲ ἄλλοι ὡς ναῦται. Δι' ἐξαιρετικὰς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν ἀπέκτων ἀστικὰ δικαιώματα, ἀλλ' ὄχι καὶ πολιτικὰ. Ἐλέγοντο τότε ἰ σ ο τ ε λ ε ῖ ς καὶ ἡδύ-

ναντο να ἀποκτήσουν ἀκίνητον περιουσίαν, διότι εἶχον τὰς ἰδίας πρὸς τοὺς γνησίους πολίτας φορολογικὰς καὶ στρατιωτικὰς ὑποχρεώσεις. Ὁ ἴσοτελής ἀπηλλάσσετο τοῦ μετοικίου.

Οἱ *δοῦλοι* ἦσαν ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι με χρῆμα ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ αἰχμάλωτοι πολέμου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἀττικὴν ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ 200.000. Πολλὰκις πλούσιοι Ἀθηναῖοι εἶχον περισσότερους τῶν ἑκατὸν δούλων. Οἱ δοῦλοι ἔμενον εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων τῶν καὶ ἔκαμνον διαφόρους ἐργασίας. Ἄλλοι ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὰ ἐργοστάσια, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο μόνον διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ δοῦλοι δὲν εἶχον κανὲν δικαίωμα. Ἀνῆκον εἰς τοὺς κυρίους των, εἰς τοὺς ὁποίους ὤφειλον τυφλὴν ὑπακοήν. Ὁ κύριος εἶχε δικαίωμα νὰ μεταχειρισθῇ τὸν δούλον ὅπως ἤθελε. Δὲν ἠδύνατο μόνον νὰ τὸν φονεύσῃ. Σπανιωτάτη ἐν τούτοις ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡ ἀπλή κακομεταχείρισις τοῦ δούλου. «*Οὐδ' οἰκέτας χρῆ ὄργῃ κολάζειν*» ἐδίδασκον οἱ σοφοί. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἰδίως τοῦ Περικλέους, ὅτε ἀπεδόθη μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν, καὶ ἡ θέσις τῶν δούλων ἐβελτιώθη. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρουν αὐτοὺς ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας των καὶ τοὺς ὠνόμαζον οἰκέτας καὶ παῖδας. Ἄν ὁ κύριος ἦτο σκληρός, ὁ δούλος ἠδύνατο νὰ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ νόμου.

Ὅσοι ἀπὸ τοὺς δούλους ἐμάνθανον γράμματα, προσελαμβάνοντο ἀπὸ τὸ κράτος ὡς ὑπάλληλοι, ἰδίως λογισταί. Ἐπίσης δοῦλοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ Σκύθαι, ἦσαν ὅλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται. Ἐφερον τόξον καὶ μαστίγιον καὶ ἐπέβλεπον τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τοὺς δημοσίους τόπους. Δοῦλοι ἐπίσης ἦσαν καὶ οἱ ἐκτελεσταὶ τῶν σωματικῶν ποινῶν καὶ μάλιστα τῆς θανατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν μισθωμένοι ἀπὸ τὸν δῆμον, ἐλέγοντο *δημίοι* ἢ *δημόκοινοι*. Ὁ δοῦλος ἠδύνατο νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν πολιτείαν ἢ τὸν κύριόν του, ἂν ἐπεδείκνυεν ἀμειπτον διαγωγὴν. Ἐλέγετο τότε *ἀπελεύθερος* καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετοίκων. Ὡς τοιοῦτος εἶχεν ὑποχρεωτικῶς προστάτην τὸν πρῶτον κύριόν του.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συνάγεται ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς δὲν ἦσαν ἴσοι. Ὑπῆρχε μία κοινωνικὴ τάξις κυρίαρχος καὶ εἰς αὐτὴν ἀνῆκον μόνον οἱ Ἀθηναῖοι πολῖται. Εἰς τοὺς προνομίους

τούτους ή άθηναϊκή δημοκρατία παρείχε πολιτικά δικαιώματα, ίσονομίαν και άτομικας έλευθερίας.

β) Τό πολίτευμα

Οί 'Αθηναίοι είχον πολίτευμα δημοκρατικόν. "Όλοι οί πολίται ήσαν έλεύθεροι και είχον ίσα δικαιώματα. Αύτοι έκυβέρνων τó κράτος. « Κατά τούς νόμους, έλεγεν ó Περικλής, όλοι οί πολίται έχον ίσα δικαιώματα· διά τήν διαχείρησιν όμως τών κοινών προτιμάται ó καθείς όχι τόσον από τήν καταγωγήν του, όσον λόγω τών άτομικών ικανοτήτων του » (Περικλέους 'Επιτάξις). Κυρίαρχον όργανον του πολιτεύματος ήτο ή έκκλησία του δήμου. Μετά τήν έκκλησίαν του δήμου σπουδαιότερα αρχή ήτο ή βουλή των πεντακοσίων.

'Η έκκλησία του δήμου, δηλαδή ή συνέλευσις του λαού, συνεκέντρωνεν όλην τήν έξουσίαν. Αύτή απέφασίζε περί πολέμου ή ειρήνης, περί συμμαχίας με άλλα κράτη, έψηφίζε τούς νόμους και έξέλεγε τούς άρχοντας. "Όλοι οί 'Αθηναίοι πολίται, οί όποιοι είχον ήλικίαν άνω τών 20 έτών, έλάμβανον μέρος εις τας συνεδριάσεις. Συνήρχοντο κανονικώς τρεις ή τέσσαρας φοράς τόν μήνα· κατά μόν τούς παλαιότερους χρόνους εις τήν αρχαίαν άγοράν, κατά δέ τόν 5ον και 4ον π. Χ. αιώνα εις τήν Πύκκα, μικρόν λόφον πλησίον τής 'Ακροπόλεως. Βραδύτερον αί συνελεύσεις τής έκκλησίας έγινοντο και εις τó Διονυσιακόν θέατρον. 'Η έκκλησία του δήμου συνήρχετο και έκτάκτως, όσάκις παρουσιάζετο επείγουσα ανάγκη. Τó πρόγραμμα τών συζητήσεων συνέτασσον οί πρυτάνεις. "Όλοι είχον δικαίωμα να λαμβάνουν τόν λόγον. Οί όμιλούντες, οί ρήτορες όπως έλέγοντο, άνέβαινον εις τόν βήμα με στέφανον εις τήν κεφαλήν. Μετά τó τέλος τής συζητήσεως ή απόφασις έλαμβάνετο δι' ανατάσεως τής χειρός.

'Η σημαντικώτερα αρχή μετά τήν έκκλησίαν του δήμου ήτο ή βουλή των πεντακοσίων. Οί 'Αθηναίοι εξέλεγον κατ' έτος με κλήρον 50 βουλευτάς έξ έκάστης τών δέκα φυλών από τούς συμπληρώσαντας τó τριακοστόν έτος τής ήλικίας. Τó έργον τής βουλής ήτο προβουλευτικόν. Προητοίμαζε δηλαδή τά νομοθετήματα, διά τά όποια θα συνεζήτει και θα απέφασίζεν ή έκκλησία του δήμου. Αί άποφάσεις τής βουλής έλέγοντο προβουλεύ-

μα τ α. Μόνον μετὰ τὴν ψήφισίν των ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο τὰ ψηφίσματα τῆς ἐκκλησίας ἔφερον εἰς τὴν ἀρχὴν τὴν ἐξῆς τυπικὴν φράσιν: «*Ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ*».

Ἡ βουλή διηρεῖτο εἰς δέκα τμήματα. Τὸ καθὲν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανε τοὺς 50 βουλευτὰς ἐκάστης φυλῆς. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε διαιρεθῆ τὸ ἔτος εἰς δέκα κυβερνητικὰς περιόδους, οἱ 50 βουλευτὰι ἐκάστης φυλῆς ἐκυβέρνηον τὸ κράτος ἐπὶ 35 ἡμέρας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τῶν 35 ἡμερῶν οἱ βουλευτὰι ὠνομάζοντο π ρ υ τ ἄ ν ε ι ς, ἢ φυλή, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκον, π ρ υ τ ἄ ν ε ὕ ο υ ς α καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀρχῆς π ρ υ τ ἄ ν ε ἰ ἄ. Ἡ σειρά τῶν πρυτάνεων ὠρίζετο διὰ κλήρου. Διὰ κλήρου ἐπίσης ἐξελέγετο κατ' ἐκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων ὁ πρόεδρος των, ὁ ὁποῖος ἔκαλεῖτο ἐ π ι σ τ ἄ τ η ς τ ῶ ν π ρ υ τ ἄ ν ε ω ν. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα τῆς πόλεως, τὰς κλείδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ καὶ προήδρευεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἦτο μὲ ἄλλους λόγους ὁ π ρ ὅ ε δ ρ ο ς τ ῆ ς δ η μ ο κ ρ α τ ί α ς εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀθηναϊκὴν πολιτείαν. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ π ρ υ τ ἄ ν ε ἰ ο ν, τὸ ὁποῖον ἔκειτο πλησίον τοῦ βουλευτηρίου.

*Ἄλλο σοβαρώτατον ἔργον τῆς βουλῆς ἦτο ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐκκλησίας. Ἐκτὸς δηλαδὴ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν νόμων ἡ βουλή εἶχε καὶ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἰς τὰ σημερινὰ πολιτεύματα ἀσκεῖ ἡ κυβέρνησις.

γ) Οἱ στρατηγοὶ

Τὸ ἀξίωμα τῶν στρατηγῶν ἦτο τὸ σπουδαιότερον καὶ τὸ περισσότερον τιμητικὸν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν δημοκρατίαν. Οἱ στρατηγοὶ ἦσαν οἱ ἐπισημότεροι ἀρχόντες. Ἦσαν δέκα καὶ ἐξελέγοντο δι' ἓν ἔτος κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 487 π. Χ. καὶ ἐξῆς μόνον οἱ ἑννέα. Ὁ δέκατος στρατηγὸς ἐξελέγετο ἀδιακρίτως φυλῆς ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας καὶ ἦτο τρόπον τινὰ ὁ ἀρχιστράτηγος. Ὁ οὕτω ἐκλεγόμενος στρατηγὸς ἦτο συνήθως ἡ σπουδαῖος πολιτικὸς ἢ ἐπιφανὴς στρατιωτικὸς, ὅπως π.χ. ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, ὁ Περικλῆς.

Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔπρεπε νὰ ἔχουν εἰδικὰς γνώσεις καὶ νὰ ἐμπνέουν ἐμπιστοσύνην διὰ τὴν προσωπικὴν ἀξίαν των, ἐξελέ-

γοντο με διάφορον τρόπον από τους άλλους άρχοντας. Μαζί με τους ταμίαις, τους διαχειριστάς δηλαδή του δημοσίου χρήματος, ήσαν οί μόνοι άρχοντες, οί όποιοι έλάμβανον τό άξίωμα των δια ψηφοφορίας (αίρετοί) και όχι δια κλήρου (κυαμευτοί). 'Η επανεκλογή των στρατηγών έπετρέπετο χωρίς κανένα περιορισμόν.

Οί στρατηγοί είχαν την διοίκηση του στρατού και του στόλου, την στρατολογία ξηράς και θαλάσσης, την συντήρησιν των στρατιωτικών δυνάμεων, την διεξαγωγή των πολεμικών επιχειρήσεων και γενικώς την φροντίδα δια την ασφάλειαν της χώρας. Αύτοί επίσης διήθθον την έξωτερικήν πολιτικήν. Έδέχοντο τους ξένους πρεσβευτάς και ήδύνατο νά συνάπτουν συνθήκας. Είχον άκόμη τό δικαίωμα νά καλοϋν εις έκτακτον συνεδρίασιν την έκκλησίαν του δήμου, όσάκις τό επέβαλλεν ή ανάγκη. Ένίοτε ο λαός έχορήγει εις αυτούς εύρυτάτην δικαιοδοσίαν και τότε έλέγοντο στρατηγοί αυτοκράτορες. *Περιμύλης*

δ) Τά δικαστήρια *να*

'Η μεγάλη μεταβολή, ή όποία επήλθε με την εγκαθίδρυσιν και την όριστικήν διαμόρφωσιν της δημοκρατίας, δέν ήτο δυνατόν νά άφήση άνεπηρέαστα τά παλαιά δικαστήρια. Και αύτά υπό την δημοκρατίαν έχασαν τά προηγούμενα δικαιώματά των. 'Ο *Αρειος Πάγος διετηρήθη, άλλ' άπέβαλε μέγα μέρος της δυνάμεώς του. Περιωρίσθη νά δικάζη μόνον τās δίκας φόνου έκ προμελέτης, έμπρησμού και άλλας όλιγώτερον σπουδαίας.

'Ο λαός εδημιούργησε νέον δικαστήριον, την ήλιαίαν, όμοιον περίπου με τά σημερινά δικαστήρια των ενόρκων. 'Η ήλιαία άποτελείτο από 6.000 δικαστάς, οί όποιοι ήσαν 'Αθηναίοι πολίται, ήλικίας άνω των 30 έτών, εξελέγοντο κατ' έτος με κλήρον και ώνομάζοντο ήλιασταί.

'Η ήλιαία με άλλους λόγους άντεπροσώπευε την δήμον των 'Αθηναίων και ήτο είδος *λαϊκού δικαστηρίου* και όχι σωμα από δικαστάς έξ επαγγέλματος. Και οί ήλιασταί έλάμβανον μισθόν ως άποζημίωσιν. Πριν αναλάβουν τά καθήκοντά των, ώρκίζοντο επί του λόφου 'Αρδηττου, ότι θα δικάσουν εύσυνειδήτως και χωρίς προκατάληψιν.

Ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δικάζουν ὅλοι μαζί οἱ ἡλιασταί, διηροῦντο εἰς δέκα τμήματα. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε 500 δικαστάς. Οἱ 1.000 ἐπὶ πλέον ἦσαν ἀναπληρωματικοί. Διὰ τὰς σοβαρωτέρας δίκας ἠνώνοντο δύο τμήματα καὶ τοιουτοτρόπως ἐδίκαζον χίλιοι δικασταί. Σπανίως ἐδίκαζον τρία ἢ καὶ τέσσαρα τμήματα ἠνωμένα. Τὰς δίκας εἰς τὰ δικαστήρια εἰσήγον ἀναλόγως τῆς φύσεώς των οἱ ἐν νέα ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι διεξήγον καὶ τὴν προανάκρισιν.

2. ΑΙ ΠΟΛΕΜΙΚΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

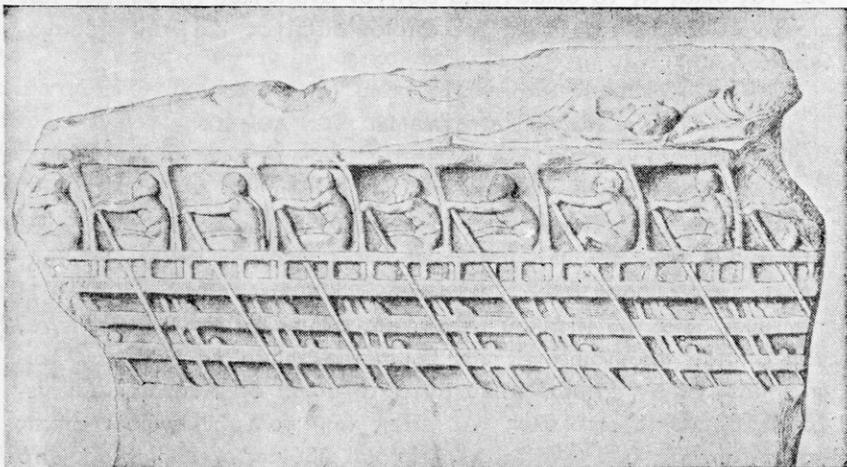
α) Ὀστρατός οὐχί

Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρατὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ πεζοῦς καὶ ἵππεις. Οἱ πεζοὶ ἦσαν ἢ ἰσχυροτέρα καὶ πολυαριθμοτέρα δύναμις, ἐνῶ οἱ ἵππεις ἦσαν ὀλίγοι, κατ' ἀρχὰς 300 καὶ κατόπιν 1.000. Ἡ πολεμικὴ ἀξία τοῦ ἵππικοῦ ἦτο μικρά, ἀλλὰ διὰ τὴν λαμπρότητα, τὴν ὁποῖαν προσέδιδεν εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπὰς καὶ τὰς λοιπὰς πανηγύρεις, ἐτίμων πολὺ αὐτὸ τὸ σῶμα οἱ Ἀθηναῖοι. Οἱ πεζοὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ ὅλας τὰς τάξεις τῶν πολιτῶν, ἐνῶ οἱ ἵππεις μόνον ἀπὸ τὰς δύο ἀνωτέρας, αἱ ὁποῖαι ἠδύνατο νὰ διαθέσουν τὸ ἀναγκαῖον χρῆμα διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἵππων. Ὡς ὀπλίται ἐστρατεύοντο καὶ οἱ μέτοικοι. Ὡς ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταί) ὑπηρέτουσαν οἱ θῆτες.

Τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ εἶχον οἱ δέκα στρατηγοί, τοῦ ἵππικοῦ οἱ δύο ἵππαρχοί. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται ἀνῆρχοντο εἰς 13.000 καὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀνδρείαν των εἰς τὰς μάχας. Ὁ Περικλῆς μὲ ὑπερηφάνειαν ἔλεγεν ὅτι ὁ ἀθηναϊκὸς στρατός, καίτοι δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὰς ταλαιπωρίας τῆς στρατιωτικῆς ἐκπαίδευσεως τῶν Σπαρτιατῶν, μὲ ἴσῃν ὀρμὴν πρὸς ἐκείνους ἐβάδιζεν εἰς τοὺς μεγάλους ἀγῶνας. Οἱ στρατιῶται ἐλάμβανον δύο ὀβολοὺς τὴν ἡμέραν διὰ μισθὸν καὶ δύο διὰ τὴν τροφήν των. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ ἵππεις τριπλάσιον καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον.

Ὁ στρατός τῶν Ἀθηνῶν ἦτο ἀνέκαθεν μικρότερος τοῦ Σπαρτιατικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἀρκετὸς διὰ τὴν φρούρησιν τοῦ ἐκτεταμένου κράτους τῶν Ἀθηνῶν, οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὸ σύστημα

μα τῆς κληρουχίας. Οἱ κληροῦχοι ἦσαν πτωχοὶ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ἐγκαθίστα ἡ κυβέρνησις εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα κατακτωμένης χώρας, διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς φρουροὶ καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς συμμάχους. Εἰς τοὺς κληροῦχους παρεχωροῦντο κτήματα εἰς τὸν τόπον τῆς νέας ἐγκαταστάσεώς των, διετήρουν δὲ

Τριήρης. (Μαρμάρινον ἀνάγλυφον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων)

οὔτοι καὶ εἰς τὴν νέαν πατρίδα των ὄλα τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀθηναίου πολίτου.

β) Ὁ στόλος

Ποῖαν σημασίαν εἶχεν ὁ στόλος διὰ τοὺς Ἕλληνας, εἶδομεν κατὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους. Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμίνας, κατὰ τὴν ὁποίαν μικροτέρα δύναμις με εὐφυῆς σχέδιον κατενίκησε τὴν ἀνωτέραν, ἀριθμητικῶς περσικὴν, ἐπεδόθησαν με μεγαλύτερον ζῆλον εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν ἐτελειοποίησαν.

Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (ἐρέτας) καὶ 30 ἢ περισσοτέρους ὀπλίτας (ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ τὴν ἄμυναν τῆς τρι-

ρους. Ἐκτὸς τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ τὰ ὀπλιταγωγὰ ἢ ἱππαγωγὰ πλοῖα διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Τὰ φορτηγὰ πλοῖα ἐλέγοντο ὀλκάδες ἢ στρογγύλα πλοῖα ἢ ἀπλῶς πλοῖα. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου εἶχον, ὡς εἶδομεν ἤδη, οἱ στρατηγοί.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατέστησαν τὸν Πειραιᾶ μέγαν πολεμικὸν λιμένα. Κατεσκεύασαν ἐκεῖ ναυπηγεῖα καὶ ὑπόστεγα ἐπὶ τῆς παραλίας, τοὺς λεγομένους νεωσοῖκους. Εἰς αὐτοὺς ἀνεσύροντο καὶ ἐφυλάσσοντο τὰ πλοῖα, διὰ νὰ μὴ μένουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ὑφίστανται φθοράν. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ναύσταθμος τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ἔσοδα καὶ ἔξοδα τοῦ κράτους

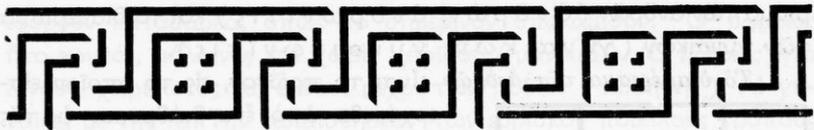
Αἱ Ἀθῆναι εἶχον μεγάλα ἔξοδα διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τοῦ στόλου. Διὰ τὰς δαπάνας αὐτὰς διέθετον ἔσοδα, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τοὺς φόρους καὶ ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου, τῆς νήσου Θάσου καὶ τῆς Θράκης. Τὰ μεταλλεῖα ἰδίως τοῦ Λαυρείου ἀπέδιδον τότε ἀξιολόγους προσόδους. Γνωρίζομεν, ὅτι μὲ τὰ εἰσοδήματα αὐτὰ ὁ Θεμιστοκλῆς κατεσκεύασε 200 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Σαλαμίνα.

Οἱ Ἀθηναῖοι εἰσέπραττον πολλὰ ἀπὸ τοὺς φόρους τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων ἐμπορευμάτων καὶ ἀπὸ τὸν φόρον, τὸν ὀποῖον ἐπλήρωνον οἱ μέτοικοι, τὸ *μετοίκιον*. Ἐπίσης τὰ χρηματικὰ πρόστιμα, τὰ ὁποῖα ἐπεβάλλοντο κατὰ τὰς δίκας, ἀπετέλουν σημαντικὸν ἔσοδον. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον εἰσόδημα εἶχε τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὰς χρηματικὰς εἰσφορὰς τῶν συμμάχων μετὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας. Αἱ χρηματικὰ αὐτὰ πρόσδοι ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους εἰς 600 τάλαντα καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ περισσότερα.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐσόδων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τακτικά, ὑπῆρχον καὶ τὰ ἔκτακτα ἔσοδα. Τὰ ἔσοδα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ ἐκτάκτους ἐπιβαρύνσεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν ἡ πολιτεία εἰς πλουσίους πολίτας. Εἰς περίπτωσιν πολεμικῆς ἰδίως ἀνάγκης ἔξευ-

ρίσκοντο και άλλα ἔσοδα. Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρουν διὰ τὴν κάλυψιν ἑλλειμμάτων εἰς τὸν δημόσιον προϋπολογισμόν ἀναλόγως πρὸς τὴν περιουσίαν των. Αἱ ἔκτακτοι αὐταὶ εἰσφοραὶ, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀπηλλάσσοντο μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἄποροι, ἐλέγοντο εἰσφοραὶ. Ἡδύνατο ἐπίσης ἡ πολιτεία νὰ προσκαλέσῃ τοὺς πολίτας νὰ προσφέρουν ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν ὅ,τι ἠθέλεν ἕκαστος. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γινομένη προσφορά ἐλέγετο ἐπίδοσις.

Ἐκτὸς τῶν δαπανῶν διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὸν ἐξοπλισμὸν καὶ τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία εἶχε καὶ ἄλλα πρόσθετα ἔσοδα. Ἡ πλήρης δραστηριότητος ζωῆ, τὴν ὁποίαν διῆγεν ὁ Ἀθηναῖος πολίτης, εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας. Διὰ τοῦτο σοβαρὰ ποσὰ τοῦ δημοσίου προϋπολογισμοῦ διετίθεντο διὰ τὰς ξορτὰς καὶ ἰδίως διὰ τὰ θεωρικά. Σημαντικὸν ἐπίσης ἦτο τὸ ποσόν, τὸ ὁποῖον ἐδαπάνᾳ ἡ πόλις, διὰ νὰ δίδῃ ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου καὶ τοὺς ἀνικάνους πρὸς ἐργασίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὠνομάζοντο ἀδύνατοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΖΩΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

4. Ἡ κατοικία *ναί*

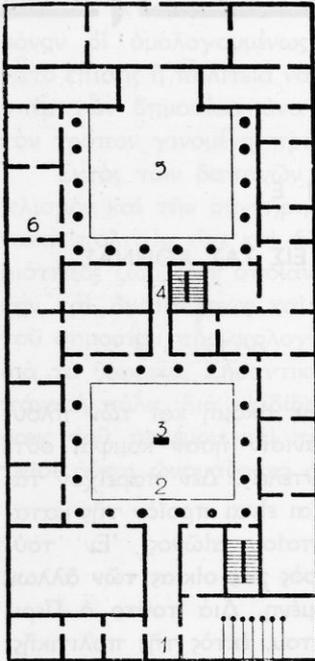
Αἱ *κατοικίαι* τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἀκόμη καὶ τῶν πλουσιωτέρων, οὔτε εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν ἦσαν κομψαὶ οὔτε εἰς τὸν ἐσωτερικὸν στολισμὸν ἦσαν πολυτελεῖς. Δὲν παρείχον τὰς ἀνέσεις τῶν σημερινῶν κατοικιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι προῖον τῆς καταπληκτικῆς τεχνικῆς προόδου τοῦ τελευταίου αἰῶνος. Ἐν τούτοις καὶ ἡ ἀθηναϊκὴ οἰκία ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς οἰκίας τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων ἦτο ἀρκετὰ περιποιημένη. Διὰ τοῦτο ὁ Περικλῆς εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του, ἐκτὸς τῆς πολιτικῆς, ἐγκωμιάζει καὶ τὴν ιδιωτικὴν ζωὴν τῶν Ἀθηναίων. « *Καὶ ἐναντίον τῶν κόπων, λέγει, ἐφροντίσαμεν νὰ εὖρωμεν πλεῖστα μέσα ἀναζωοψίσεως... μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦμεν εὐπρεπεῖς ιδιωτικὰς κατοικίας* ».

Μετὰ τὸν ἐμπρησμὸν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Περσῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἔκτισαν μεγαλύτερας καὶ ἀνετωτέρας κατοικίας. Γενικῶς ὅμως αἱ οἰκαὶ τῶν Ἀθηναίων ἦσαν μικραὶ καὶ ἰσόγειοι, ἀλλ' ὑγιειναὶ, εὐάεροι καὶ εὐήλιοι. Οἱ τοῖχοι κατεσκευάζοντο ἀπὸ λίθους ἢ πλίνθους καὶ δὲν εἶχον παράθυρα εἰς τὸ ἰσόγειον. Τὰ δωμάτια ἐλάμβανον φῶς καὶ ἀέρα ἀπὸ τὴν αὐλὴν. Αἱ μεγαλύτεραι οἰκαὶ ἀνῆκον εἰς τοὺς πλουσίους καὶ μερικαὶ ἐστολίζοντο μὲ τοιχογραφίας.

Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις δὲν ἦτο πάντοτε ἡ ἴδια. Ὁ καθεὶς διερρῦθμιζε τὴν οἰκίαν του ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας του. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὕτη περιελάμβανε δύο εὐρύχωρα διαμερίσματα, τὸ διαμέ-

ρισμα τῶν ἀνδρῶν (ἀ ν δ ρ ῶ ν , ἀ ν δ ρ ω ν ἰ τ ι ς) καὶ τὸ διαμέρισμα τῶν γυναικῶν (γ υ ν α ι κ ῶ ν , γ υ ν α ι κ ω ν ἰ τ ι ς) .

Τὸ διαμέρισμα τῶν ἀνδρῶν

Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας

1. Εἰσόδος ἀπὸ τὸν δρόμον.
2. Περίστυλος αὐλή.
3. Βωμὸς ἑρκείου Διός.
4. Εἰσόδος εἰς γυναικωνίτιν.
5. Περίστυλος αὐλή γυναικωνίτιδος.
6. Θάλαμοι

εἰρημίου =
προφύλαξη
τό σῶμα

Ἔκτος τῆς ἡμέρας διήρχοντο ἐκτὸς τῆς οἰκίας, εἰς τὰ μυροπωλεῖα, ὑποδηματοποιεῖα, μαχαιροποιεῖα καὶ ἄλλα βιοτεχνικὰ ἐργαστήρια. Συνήθης τόπος διημερεύσεως ἦσαν καὶ τὰ κουρεῖα. Ἐκεῖ συνεζήτουν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως καὶ ἐπὶ ἄλλων ἐνδιαφερόντων ζητημάτων. Αἱ γυναῖκες ἀντιθέτως παρέμενον εἰς τὰς οἰκίας ἐργαζόμεναι.

2. Ἡ ἐνδυμασία

Ἡ ἐνδυμασία ὄλων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦτο πολὺ ἀπλή. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐφόρουσαν τὰ ἴδια περίπου ἐνδύματα. Τὰ συνήθη φορέματά των ἦσαν ὁ χιτῶν καὶ τὸ ἱμάτιον. Τὸν χιτῶνα

ἐφόρου κατασάρκα, ὅπως τὸ σημερινὸν ὑποκάμισον. Ὁ *δαρικός* ἦτο κοντός, μάλλινος καὶ χωρὶς χειρίδας (μανίκια). Ὁ *ἰωνικός* ἦτο λινούς, χειριδωτός καὶ ἔφθανε μέχρι τῶν ποδῶν (ποδήρης). Αἱ γυναῖκες μὲ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν τῶν εὐρισκόν ποικίλους τρόπους διὰ τῶν ὀπείων ὁ χιτῶν προσέδιδεν ἰδιαίτερον χάριν καὶ λυγρότητα εἰς τὸ σῶμα τῶν. Συνήθως ἔζωνον αὐτὸν ὑψηλὰ καὶ ἐσχημάτιζον κόλπον μὲ πολλὰς πτυχάς.

Τὸ *ἱμάτιον* ἦτο μάλλινον ἐπίμηκες ὕφασμα, χονδρότερον ἀπὸ τὸν χιτῶνα. Ἦτο τὸ ἴδιον καὶ διὰ τοὺς ἀνδρας καὶ διὰ τὰς γυναῖκας. Πολλοὶ ἦσαν οἱ τρόποι, μὲ τοὺς ὁποίους τὸ ἱμάτιον ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ χιτῶνος. Ἦτο ἓν εἶδος σημερινοῦ ἑπανωφορίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρόσεχον πολὺ διὰ τὴν καλαισθητὸν ἐμφάνισίν του.

Αἱ γυναῖκες ἰδίως διέθετον διὰ τὸ ἔνδυμα τοῦτο ὄλην τὴν ἐφευρετικότητά των. Εἶδος ἱματίου ἦτο καὶ ἡ *χλαμύς*, φόρεμα κοντὸν καὶ ἑλαφρόν.

Ἄνθρ μὲ χιτῶνα καὶ ἄνθρ μὲ ἱμάτιον

Χλαμύδα ἐφόρου οἱ ἵππεῖς, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὄδοιπόροι.

Αἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔφερον κάλυμμα εἰς τὴν κεφαλὴν. Μόνον οἱ ἵππεῖς, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ ὄδοιπόροι ἐφόρου στρογγύλον καὶ πλατύγυρον πῖλον, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο *πέτασος*. Δὲν ἦτο ἐπομένως παράδοξον ὅτι περιεπιούντο τὴν κόμη των, ἡ ὁποία συνήθως ἦτο μακρά. Διητήρου ἀκόμη καὶ μέτριον πώγωνα. Διὰ τὴν περιπλοήσιν αὐτοῦ καὶ ἰδίως τῆς κόμης, προσέφευγον οἱ ἄνδρες εἰς τὰ *κουρεῖα*.

Μεγαλυτέραν φροντίδα διὰ τὴν *κόμμωσίν* των ἐδείκνυον, ὅπως ἦτο φυσικόν, αἱ γυναῖκες. Τὰ εἶδη τῶν γυναικείων κομμώσεων ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα. Πολλὰ σχέδια σημερινῶν γυναικείων κομμώσεων

έχουν γίνει κατά τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Διὰ νὰ διατηρῆται ἐπὶ μακρότερον χρόνον τὸ σχῆμα τῆς κόμης, οἱ κουρεῖς μετεχειρίζοντο τὸ αἰγυπτιακὸν κόμμι (γόμμα). Αἱ γυναῖκες ἐξ ἄλλου διὰ τὴν συγκράτησιν τῆς κόμης ἔδενον αὐτὴν ὀλόγυρα μὲ ταινίαν (κεφαλόδεσμον).

Καὶ τὰ ὑποδήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν πολὺ ἀπλά. Ἐφόρουσαν σανδάλια ἢ πέδιλα, τὰ ὅποια ἀπετελοῦντο ἐξ ἐνὸς δερματίου πέλματος καὶ ἐδέοντο μὲ ἱμάντας εἰς τὰ σφυρά. Τὰ ἐχρησιμοποιοῦν εἰς ἐπίσημους ἐμφανίσεις (ἐπισκέψεις, πανηγύρεις κλπ.),

Γυνὴ μὲ χιτῶνα καὶ γυνὴ μὲ ἱμάτιον

διότι συνήθως ἄνδρες καὶ γυναῖκες περιεπάτουσαν ἀνυπόδητοι.

3. Ἡ μόρφωσις τῶν νέων

Τὰ παιδιά μέχρι ἐπτά ἐτῶν ἔμενον εἰς τὴν οἰκίαν των. Ἐκεῖ ἐπαιζον, ὅπως καὶ σήμερον, τὰ ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικίαν των παιγνίδια εἰς τὸν γυναικωνίτιν ἢ τὴν αὐλήν. Ὅταν ἐμεγάλωνον, τὰ ἄρρενα ἐστέλλοντο

εἰς κατωτέρους διδασκάλους, διὰ νὰ διδαχθοῦν τὰ πρῶτα γράμματα. Τὰ κορίτσια ἠσχολοῦντο μὲ τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας.

Σκοπὸς τῆς μόρφωσως τῶν νέων εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ ἀρμοικὴ ἀνάπτυξις τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δυνάμεων των, διὰ νὰ γίνουσι τέλειοι ἄνθρωποι, « καλοὶ κάγαθοι », ὅπως ἔλεγον. Αἱ Ἀθηναὶ δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὴν μόρφωσιν νὰ παρασκευάσουσιν ἀποκλειστικῶς στρατιώτας, ὅπως συνέβαινε μὲ τὴν Σπάρτην. Ἡ Σπάρτη ὡς σκοπὸν τῆς εἶχε θέσει νὰ δημιουργήσῃ ἄνδρας ρωμαλέους καὶ γενναίους, διὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν μόνον τὰ συμφέροντα τῆς πολιτείας, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πίπτουσιν ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ ἐκπαίδευσις εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεδίωκε νὰ πλάσῃ ἄνθρώπους πλήρεις φρονήματος καὶ ἀνδρείας, μὲ συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῆς προσωπικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας, συγχρόνως ὁμως ἠθικοὺς καὶ ἐξηυγενισμένους.

Τὰ *σχολεῖα* δὲν ἦσαν δημόσια ἀλλὰ ιδιωτικά, οἱ δὲ διδάσκαλοι ἰδιῶται, οἱ ὅποιοι ἐπληρῶνοντο ἀπὸ τοὺς γονεῖς. Ἐλέγοντο *γραμματισταὶ* (γραμματοδιδάσκαλοι) καὶ ἐδίδασκον ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμητικὴν καὶ γεωμετρίαν. Εἰδικοί διδάσκαλοι ἐδίδασκον τὰ παιδιὰ τὴν γυμναστικὴν. Οὗτοι ἐκαλοῦντο *παίδοτριβαί*. Ἄλλοι πάλιν ἐδίδασκον μουσικὴν καὶ ἐλέγοντο *κιθαρισταί*. Οἱ μαθηταὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων γνώσεων ἐμάνθανον νὰ

Σχολεῖον. (Ἀπὸ ἀγγείων τοῦ ἀγγειογράφου Δούρωδος)

Εἰς τὸ μέσον ὁ διδάσκαλος μὲ ἀνοικτὸν τὸ βιβλίον ἀκούει τὸν μαθητὴν νὰ ἀπαγγέλλῃ ποίημα. Ἀριστερὰ ἄλλος διδάσκει μουσικὴν. Δεξιὰ ὁ δούλος παιδαγωγὸς ἀναμένει τὸν μαθητὴν, διὰ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὸν τοῖχον κρέμονται μουσικὰ ὄργανα.

ἀπαγγέλλουν ποιήματα μεγάλων ποιητῶν, τὰ ὅποια ἀπεστήθιζον. Μετὰ τὴν μόρφωσιν τῶν αὐτῶν ἐπεδίδοντο εἰς ἀσκήσεις εἰς τὰς παλαιστράς καὶ τὰ δημόσια *γυμνάσια* (γυμναστήρια). Ἦσκούντο εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ ἄλμα, ἔρριπτον τὸν δίσκον καὶ τὸ ἀκόντιον. Ὑπῆρχον καὶ διπλᾶ ἀγωνίσματα, ὅπως τὸ *παγκράτιον*, τὸ ὅποιον ἦτο ἀγὼν πυγμῆς καὶ πάλης.

Οἱ νέοι κατὰ τὸ στάδιον τῆς σωματικῆς ἀσκήσεως δὲν παρημέλουν τὴν πνευματικὴν τῶν μόρφωσιν. Ἀνώτερα *ἐκπαιδευτήρια*, δη-

μόσια ἢ ἰδιωτικά, δὲν ὑπῆρχον. Εἶχον ὁμως τὴν ἐξαιρετικὴν εὐτυχίαν οἱ ἔφηβοι τῶν Ἀθηνῶν νὰ ζοῦν εἰς περιβάλλον, εἰς τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς τὴν μὀρφωσιν καὶ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια. Εἰς τὰς Ἀθήνας συνέρρεον ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὅλοι οἱ σοφοί, διὰ νὰ ἐπιδείξουν τὴν σοφίαν των. Διὰ τοῦτο μὲ δικαιολογημένην ὑπερηφάνειαν ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν πόλιν των παίδευμα (ἐκπαιδευτήριον) τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης.

Οἱ νέοι ἐν τούτοις τῶν πλουσιωτέρων οἰκογενειῶν δὲν περιωρίζοντο μόνον εἰς αὐτὴν τὴν μὀρφωσιν. Ὅσοι ἰδίως ἠσθάνοντο ἑλ-

Παλαίστρα. (Ἀπὸ ἐρυθρόμορφον ἀγγεῖον)

Ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ παιδοτρέβου, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸ μέσον, δύο ἔφηβοι ἀριστερὰ παλαίουσιν. Δεξιὰ ἄλλος ἔφηβος θέλει νὰ χαραῖξῃ γραμμὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

ξιν πρὸς τὴν πολιτικὴν προσέφευγον εἰς τοὺς λεγομένους σοφιστάς, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον τὴν πολιτικὴν τέχνην καὶ τὴν ρητορικὴν μὲ μεγάλα δίδακτρα.

4. Αἱ στρατιωτικαὶ ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων

Οἱ νέοι εἰς τὰς Ἀθήνας ἐστρατεύοντο εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν, ὅτε καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν πολιτῶν. Μόλις ἐστρατεύοντο, ἐλάβανον ἀπὸ τὸν ἀρμόδιον ἄρχοντα τὰ ὄπλα καὶ ἔδιδον τὸν ἀκόλουθον ὄρκον: «Ὁὗ καταίσχυνῶ ὄπλα τὰ ἱερά, οὐδ' ἐγκαταλείψω τὸν παραστάτην, ὅτῳ ἂν στοιχίσω ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν τὴν πατρίδα δὲ οὐκ ἐλάττω παραδώσω, μισροστεργ

μεγαλύτερη δὲ ἰσχυρότερη ἀπὸ οὐδὲ τὴν παραλαβὴν
πλείω δὲ καὶ ἀρείω ὄσης ἂν παραδέξωμαι. Καὶ εὐηκοήσω τῶν ἀεὶ
κρινόντων καὶ τοῖς θεομοῖς τοῖς ἰδρυθμένοις πείσομαι καὶ οὐστυνας ἂν
ἄλλους τὸ πλῆθος ἰδρῶσθαι ὁμοφρόνως· καὶ ἂν τις ἀναίρη τοὺς θεσμοὺς
ἢ μὴ πειθῆται, οὐκ ἐπιτρέψω, ἀμυνῶ δὲ καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν.
Καὶ ἱερὰ τὰ πάτρια τιμήσω. "Ἱστορες θεοὶ τούτων" Ἀγλαυρος, Ἐνώ-
λιος, Ζεὺς, Ἀδξώ, Θαλλώ, Ἡγεμόνη ».

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία ἦτο διετής. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος οἱ νέοι
ἤσκούντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὄπλων. Κατὰ τὸ δεύτερον ὑπηρέτου-
ν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς, ἐφρούρουσαν τὰ τεῖχη καὶ τὰ ὄχυρα
τῶν συνόρων καὶ ἐτήρουν τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἀπὸ τοῦ
εἰκοστοῦ ἔτους μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ὁ πολίτης ὑπεχρεοῦτο εἰς ἐπι-
στράτευσιν, ὡσάκις εἶχεν ἀνάγκην αὐτοῦ ἢ πατρὶς. Ἀπὸ τοῦ πεντη-
κοστοῦ ὅμως μέχρι τοῦ ἑξηκοστοῦ ἀνήκεν εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ἢ ὁ-
ποῖα δὲν ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἐκστρατείας καὶ
εἶχεν ἔργον νὰ ὑπερασπίζη τὰ σύνορα τῆς χώρας ἀπὸ κοινοῦ μετὰ
τῶν ἐφῆβων.

Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ ὀπλίτας, ψιλοῦς καὶ ἰππεῖς.
Οἱ ὀπλίται ἦσαν βαρέως ὀπλισμένοι καὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίαν δύ-
ναμιν τοῦ στρατοῦ. Προήρχοντο ἀπὸ τὰς τρεῖς εὐπορωτέρας τά-
ξεις—τοὺς πεντακοσιομέδιμους, τοὺς ἰππεῖς καὶ τοὺς
ζευγίτας—καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ προμηθεύωνται τὰ ὄπλα μὲ ἰδι-
κά των χρήματα.

Οἱ ἀνήκοντες εἰς τὰς δύο ἀνωτέρας τάξεις ἔδιδον τοὺς ἀναγ-
καίους ἰππεῖς. Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν προηγουμένως, τὸ ἵππικὸν τῶν
Ἀθηναίων εἶχε μᾶλλον διακοσμητικὴν ἀποστολήν. Πολύ σπανίως
ἐλάμβανε μέρος εἰς τοὺς πολέμους. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀξιό-
λογον ἵππικὸν εἶχον οἱ Βοιωτοὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Θεσσαλοὶ καὶ
οἱ Μακεδόνες.

Οἱ ψιλοὶ ἦσαν ἐλαφρῶς ὀπλισμένοι (πελτασταί, σφενδονῆται,
τοξόται) καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ τὴν τελευταίαν τάξιν τῶν θητῶν.

5. Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον O X I

Ἡ Ἀττικὴ ἦτο χώρα ἄγονος καὶ ἡ παραγωγή δὲν ἐπῆρκει διὰ
τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων τῆς. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε
πολλὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης, ἰδίως σῖτον, νὰ εἰσάγουν ἀπὸ τὸ

έξωτερικόν. Διὰ τὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ ἀναγκαῖον χρήμα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς τὴν βιομηχανικὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως. Καὶ πράγματι κατώρθωσαν νὰ ὀργανώσουν ἀξιόλογον βιομηχανίαν, τῆς ὁποίας τὰ προϊόντα εἶχον μεγάλην διάδοσιν εἰς τὰς ξένας ἀγοράς.

Κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα αἱ Ἀθηναίαι εἶναι μεγάλη βιομηχανικὴ πόλις. Εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργάζονται χιλιάδες δούλοι. Μεγάλην ἰδίως ἐξέλιξιν ἐσημείωσεν ἡ κεραμευτικὴ. Τὰ προϊόντα τῆς γί-

Ἐσωτερικόν σιδηρουργεῖον. (Ἀπὸ ἀγγείων)

Εἰς τὸ μέσον δύο δούλοι ἐργάζονται ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ ἐργοστασίου. Μεταξὺ τοῦ δούλου καὶ τοῦ ἰδιοκτῆτου εἰκονίζεται ἐπισκέπτῃς.

νοῦνται πολὺ ταχέως ὀνομαστὰ καὶ τὰ περίφημα ἀττικὰ ἀγγεῖα κυριαρχοῦν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγοράν. Ὁ πρωτόγονος τροχὸς τοῦ ἀσήμου ἀγγειοπλάστου καὶ ὁ πτωχικὸς χρωστήρ τοῦ ταπεινοῦ ἀγγειογράφου ἔδιδον εἰς τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα χάριν, κίνησιν, ζωὴν.

Ἐκτὸς τῆς κεραμευτικῆς καὶ ἡ *ναυπηγική*, ἡ βιομηχανία τῶν μετάλλων, τῶν ὀπλων, τῶν οἰκιακῶν ἐπίπλων, τῶν ὑφασμάτων, τῶν ἀρωμάτων εἶχον μεγίστην ἀνάπτυξιν. Ὅλα τὰ προϊόντα διακρίνονται διὰ τὴν λεπτότητα τῆς κατεργασίας καὶ τὴν καλαισθησίαν.

Ἡ βιομηχανικὴ ἀνάπτυξις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀκμὴν τοῦ

ἐμπορίου. Ἄλλὰ καὶ πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιομηχανίας οἱ Ἀθηναῖοι διεξῆγον εὐρὺ ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ἐβοήθει καὶ ἡ ἐπικαιροτάτη θέσις τοῦ Πειραιῶς, ὁ ὁποῖος ἐνωρὶς εἶχε γίνεαι ὁ σπουδαιότερος λιμὴν τῆς Μεσογείου. Ὁ Πειραιεὺς ἦτο ὁ ἀναγκαῖος σταθμὸς δι' ὅλα τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Δύσιν ἢ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐταξιδεύον πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἄλλας χώρας. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν λαὸς ναυτικός, ἡ δὲ ναυτιλία ἔχει μεγάλην συγγένειαν μὲ τὸ ἐμπόριον. Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου οἱ πρῶτοι ἔμποροι τῆς Ἑλλάδος.

Σπουδαίας ἐμπορικᾶς συναλλαγᾶς εἶχον ἰδίως μὲ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέφερον εἰς τὴν Ἀττικὴν σιτηρά, ἀλίπαστα, ξυλείαν, δέρματα καὶ ἔστελλον ἄγγεῖα καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη τῆς βιομηχανίας των. Εἰς τὴν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ τὸν Εὐξείνου πόντον ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι μεγάλην σημασίαν, διότι ἀπὸ ἐκεῖ πρὸ πάντων ἐπρομηθεύοντο τὸν ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἀγορὴν Ἀττικὴν σῖτον. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα τὴν ἀνεμπόδιστον εἴσοδον εἰς τὸν Εὐξείνου, κατέλαβον τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἡ ὁποία μετὰ τῆς ἀντικρῆ ἀσιατικῆς ἀκτῆς σχηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλλον διόδια εἰς ὅλα τὰ διερχόμενα πλοῖα. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἐφρόντιζον νὰ εὐρίσκωνται πάντοτε εἰς καλὰς σχέσεις μὲ τὸν βασιλέα τῆς Θράκης. ✓

Σῖτον ἐπρομηθεύοντο οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι καὶ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Μὲ αὐτὴν εἶχον ἀνάκαθεν ζωηρὰν ἐμπορικὴν ἐπικοινωνίαν, διότι, ἐκτὸς τοῦ σίτου, εὕρισκον ἐκεῖ τὰ περιζήτητα προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῶν νήσων τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καὶ ἰδίως μπαχαρικά. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν Κύπρον μετέφερον ἐπίσης σῖτον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ διετήρουν μετ' αὐτῶν συνεχεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις.

Καὶ μὲ τοὺς κατοίκους τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας εἶχον ἐπίσης οἱ Ἀθηναῖοι συναλλαγᾶς. Ἀπὸ τὴν περιοχὴν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Στρυμόνος καὶ Νέστου— ὅπου οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον μεταλλεῖα— ἐπρομηθεύοντο ξυλείαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἵδρυσαν καὶ περίφημον ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι ἵδρυσαν ἀποι-

κίαν, τοὺς Θουρίους. Διὰ τῆς ἀποικίας αὐτῆς ἐξέτεινον τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς τῶν μέχρι τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Τυρρηνίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισαν νὰ συναγωνίζωνται ἐπιτυχῶς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὅποιοι εἶχον προηγηθῆ καὶ ἠνυσοῦντο ἀπὸ τὰς ἀριθμητικῶς περισσοτέρας δωρικὰς ἀποικίας τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμποροι μάλιστα ἐπροχώρησαν ἀκόμη δυτικώτερον μέχρι τῶν παραλίων τῆς Γαλατίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τοιοτοτρόπως εἰς ὁλόκληρον τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τῶν χωρῶν τοῦ Εὐξείνου πόντου οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ πλοῖα, τὰ ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῶν καὶ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα συνεκέντρωσαν εἰς χεῖρας τῶν τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔμπορίου. Νομίσματα παντὸς εἶδους ἐκυκλοφόρουν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν ἀγορὰν. Διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν καὶ διὰ τὴν χορήγησιν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν δανείων ἐδημιουργήθησαν τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀργυραμοιβοῦ καὶ τοῦ τραπεζίτου.

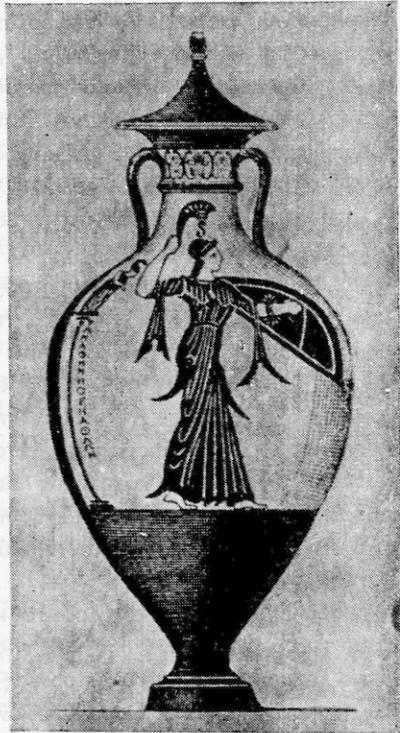
6. Αἱ μεγάλοι ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἠγάπων τὰς ἑορτάς. Γνωρίζομεν μάλιστα, ὅτι μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς, —ὅπως τὰ Ὀλύμπια, τὰ Πύθια, τὰ Ἴσθμια καὶ τὰ Νέμεα— εἶχον γίνεαι πανελλήνιοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι σχετικῶς μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἶχον τὰς περισσοτέρας ἑορτάς. Αἱ ἐπισημότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν τὰ Παναθηναῖα, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια, τὰ ὅποια ἐτελοῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα. Εἰς τὰς ἑορτάς ἐλάμβανον μέρος ὄχι μόνον οἱ πλούσιοι ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοί. Περί αὐτοῦ ἐφρόντισε νόμος τοῦ Περικλέους. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον ἔπρεπε νὰ δίδωνται εἰς τοὺς ἀπόρους χρήματα ἀπὸ τὸ δημόσιον ταμεῖον, διὰ νὰ μετέχουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν γενικὴν χαρὰν καὶ νὰ μὴ αἰσθάνωνται πικρίαν, διότι εὕρισκοντο εἰς κατωτέραν θέσιν ἀπέναντι τῶν πλουσίων.

Τὰ Παναθηναῖα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ ὅλων τῶν δήμων τῆς Ἀττικῆς εἰς μίαν πόλιν, τὰς Ἀθήνας. Ἦτο ἡ μεγίστη ἀθηναϊκὴ ἑορτή. Ἐωρτάζετο ἀνὰ τέσσαρα ἔτη κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον. Ἐντόπιοι καὶ ξένοι προσήρχοντο ἀθροοὶ εἰς τὴν ἑορτὴν, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὴν τελε-

τὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ νὰ θαυμάσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πόλεως. Κατὰ τὰ Παναθηναῖα κυρίως ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ἵππικὸν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἑορτὴ διήρκει ἕξ ἡμέρας. Τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγίνοντο ἀγῶνες μουσικοὶ, ἀθλητικοὶ, ἵππικοὶ, ἀρματοδρομικοὶ, ναυτικοὶ. Οἱ μουσικοὶ ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ὠδεῖον, οἱ ναυτικοὶ, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο εἰς λεμβοδρομίας, διεξήγοντο εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τοὺς ἀθλητικούς ἀγῶνας ἠγωνίζοντο εἰς τὰ γνωστὰ ἀγωνίσματα. Τὸ βραβεῖον διὰ τὸν νικητὴν ἦτο ἀμφορεὺς μὲ ἔλαιον ἀπὸ τὰς ἱερὰς ἐλαιάς τῆς Ἀθηνῶν, τὰς μορίας, ὅπως ἐλέγοντο. Ἐγίνετο ἐπίσης ἀγὼν εὐαριδρίας, εἰς τὸν ὅποιον ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ Ἀθηναῖοι. Κατ' αὐτὸν ἐκάστη φυλὴ ἔστειλεν ἀριθμὸν ἀνδρῶν καὶ γερόντων, ἐνῆκα δὲ ἐκείνη, ἡ ὅποια παρουσίαζε τοὺς ρωμαλεωτέρους καὶ ὠραιότερους ἀνδρας ἢ τοὺς ἀκμαιότερους γέροντας. Τὴν ἑορτὴν ἐποίκιλλον καὶ ἀπαγγελίαι τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου καὶ λόγοι ρητορικοὶ. Κατὰ τὴν τελευταίαν νύκτα τῶν Παναθηναίων ἐγίνετο λαμπαδηδρομία.

Παναθηναϊκὸς ἀμφορεὺς

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον καὶ θαυματικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς ἦτο ἡ *πομπὴ τῶν Παναθηναίων*, ἡ ὅποια διεξήγετο τὴν τελευταίαν ἡμέραν. Κατ' αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνέβαινον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ προσφέρουν εἰς τὴν πολιοῦχον θεὰν τὸν κίτρινον μάλλινον *πέπλον*, τὸν ὅποιον εἶχον ὑφάνει εὐγενεῖς παρθέναι τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπὶ τοῦ πέπλου ἦσαν κεντημένα σκηναὶ ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τῆς Ἀθηνῶν κατὰ τῶν Γιγάντων.

Ἡ πομπή ἐξεκίνηει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπροχώρει εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Προηγείτο πλοῖον κινούμενον ἐπὶ τροχῶν. Ἐπάνω εἰς τὸν ἴστόν του ἦτο κρεμασμένος ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς. Εὐθύς κατόπιν ἠκολούθουν οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς. Μετὰ τούτους αἱ κ α ν η φ ὀ ρ ο ι καὶ μετ' αὐτὰς τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα. Ἦκολούθουν προσέτι ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ τῶν ξένων, γέροντες μὲ κλάδους ἐλαίας, οἱ μέτοικοι μὲ τὰς γυναῖκας τῶν καὶ ἄρματηλάται. Τὴν μακρὰν συνοδείαν ἔκλειον ἵππεις, οἱ ὅποιοι μὲ δυσκολίαν συνεκράτουν τοὺς ζωηροὺς ἵππους τῶν. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως ὁ πέπλος κατεβιβάζετο καὶ μετεκομίζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα. Ἐπηκολούθουν θυσίαι καὶ γενικὴ εὐωχία. Τὴν πομπὴν ἀπηθανάτισαν εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του.

Τὰ *Διονύσια* ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τοῦ οἴνου καὶ τῆς βλαστήσεως. Ἐωρτάζοντο μὲ μεγάλην εὐθυμίαν κατὰ μῆνα Μάρτιον. Κατ' αὐτὰ ὅλοι οἱ πολῖται ἦσαν στεφανωμένοι μὲ κισσόν. Νέοι μετημφιεσμένοι εἰς σατύρους ἔλεγον πειρακτικούς λόγους εἰς οἰονδήποτε χωρὶς νὰ παρεξηγοῦνται. Ἦρκει νὰ προκληθῆ γέλως εἰς τοὺς ἀκροατάς. Ἦτο καὶ αὐτὸς τρόπος λατρείας πρὸς τὸν θεόν, ὁ ὅποιος ἡγάπα τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν γέλωτα. Πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ ἐψάλλετο ἐνθουσιῶδες ὄσμα, τὸ ὅποιον ἐλέγετο *διθύραμβος*. Κατὰ τὰ Διονύσια ἐπαίζοντο εἰς τὸ θέατρον νέα δραματικὰ ἔργα.

Τὰ Ἐλευσίνια ἐτελοῦντο κατ' ἔτος εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου πρὸς τιμὴν τῆς *Δήμητρος* καὶ τῆς κόρης τῆς *Περσεφόνης*. Διήρκουν ἐννέα ἡμέρας. Κατὰ τὰς πρῶτας πέντε ἐγίνοντο καθαρμοί, θυσίαι καὶ προσευχαί. Τὴν ἕκτην, μεγάλη πομπή ἐξεκίνηει ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν καὶ διὰ τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ ἔφθανεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐγίνοντο οἱ λεγόμενα *γεφυρισμοί*, πειράγματα δηλαδὴ καὶ ἀστεῖσμοι πρὸς τοὺς διαβάτας. Μετὰ τετράωρον πορείαν ἡ πομπή ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ τὸ πλῆθος διενυκτέρευεν εἰς τὸν εὐρύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας ἐγίνοντο μυστικαὶ τελεταὶ ἐντὸς τοῦ *τελεστηρίου* (ναοῦ) τῆς Δήμητρος, τὰ λεγόμενα Ἐλευσίνια μυστήρια. Αὐτὰ παρηκολούθουν ὀλίγοι μόνον ἄνθρωποι μεμνημένοι εἰς τὴν μυστικὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Κατὰ

πᾶσαν πιθανότητα οἱ μύσται μέσα εἰς τὴν καταναυκτικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ ναοῦ ἤκουον ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς τῆς Δήμητρος συμβολικοὺς λόγους σχετικούς μετὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

7. Αἱ λειτουργίαι

Αἱ μεγάλαι ἑορταί, περὶ τῶν ὁποίων ἐγίνε λόγος, ἀπῆλθον καὶ μεγάλα ἐξοδα. Διὰ τὰ ἀνακουφίζεσθαι ἀπὸ τὰς δαπάνας αὐτὰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας ὠρισμένας ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις. Οἱ Ἀθηναῖοι προθύμως ἀνελάμβανον τὰ πρόσθετα αὐτὰ βάρη. Ἐπιλοτιμοῦντο νὰ συντελέσουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέραν ἐμφάνισιν τῶν ἑορτῶν, αἱ ὁποῖαι προσέδιδον αἰγλήν καὶ μεγαλεῖον εἰς τὴν πατρίδα. Διὰ τοῦτο ὄχι σπανίως τὰ ἀνελάμβανον μόνοι των. Αἱ ἰδιαίτεροι αὐταὶ ὑποχρεώσεις τῶν εὐπόρων Ἀθηναίων πολιτῶν ἐλέγοντο λειτουργίαι καὶ ἀπετέλουν τρόπον τινὰ εἰδικὴν φορολογίαν τῶν πλουσίων. Αἱ σπουδαιότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν: ἡ χορηγία, ἡ γυμνασιαρχία, ἡ ἀρχιθεωρία καὶ ἡ τριηραρχία.

Ἡ χορηγία ἦτο πολὺ δαπανηρὰ λειτουργία. Ὁ ἀναλαμβάνων αὐτὴν ὠνομάζετο χορηγός. Ἐκάστη φυλὴ ἐξέλεγε μεταξὺ τῶν πλουσίων πολιτῶν ἰδικόν της χορηγόν. Αὐτὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ εὔρη τὰ κατάλληλα πρόσωπα διὰ τὸν χορόν, ὁ ὁποῖος προωρίζετο διὰ τοὺς λυρικοὺς ἢ δραματικοὺς ἀγῶνας, νὰ δίδῃ μισθὸν εἰς τοὺς χορευτάς, νὰ τοὺς συντηρῇ, ἐφ' ὅσον χρόνον ἤσκοῦντο. Ἐπὶ πλεόν ὑπεχρεοῦτο νὰ εὔρη καὶ νὰ μισθοδοτῇ τὸν κατάλληλον χοροδιδάσκαλον. Ἐπρεπεν ἀκόμη νὰ ἐτοιμάσῃ μετὰ ἐξοδὰ του τὰς εἰδικὰς ἐνδυμασίας, τὰς προσωπίδας κλπ., αἱ ὁποῖαι ἐχρειάζοντο διὰ τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου.

Ἐὰν τὸ δράμα, διὰ τὸ ὁποῖον προωρίζετο ὁ χορός, ἐνίκα εἰς τὸν δραματικόν ἀγῶνα, ὁ χορηγός ἐλάμβανεν ὡς βραβεῖον ἀπλοῦν στέφανον ἀπὸ κισσόν. Πρὸς διαιώνισιν τῆς νίκης του ἀνέθετε χάλκινον τρίποδα μετὰ ἀναμνηστικὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὸν Δίονυσον ἢ τὸν Ἀπόλλωνα εἰς τὴν ὁδὸν Τριπόδων. Αὐτοὶ οἱ τρίποδες ἐλέγοντο χορηγικοί καὶ τὰ καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων τοὺς ἐτοποθετοῦν, χορηγικά. Σῶζεται ὑπὸ τὸν ἀνατολικὸν βράχον τῆς

Ἄκροπόλεως ὠραιότατον χορηγικὸν μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται κοινῶς Φανάρι τοῦ Διογένους.

Ὁ πολίτης, ὁ ὁποῖος ἀνελάμβανε τὴν λειτουργίαν τῆς γυμνασιαρχίας, ἐλέγετο γυμνασίαρχος. Κυριώτατον ἔργον του ἦτο ἡ προετοιμασία τῆς λαμπαδηδρομίας, ἡ ὁποία ἐγίνετο κατὰ τὰ Παναθηναῖα καὶ εἰς ἄλλας ἑορτάς. Ὁ γυμνασίαρχος κατέβαλλεν ὅλα τὰ ἔξοδα διὰ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν διατροφήν τῶν ἀγωνιστῶν τῆς λαμπαδηδρομίας.

Ἡ ἀρχιθεωρία συνίστατο εἰς τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης διὰ τὰς θεωρίας. Ἐλέγετο δὲ θεωρία ἡ ἀποστολὴ ἀντιπροσώπων ἐκ μέρους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων εἰς τὰς πανελληνίους ἑορτάς, ἡ τοὺς ἱεροὺς τόπους, ὅπως εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ ἀντιπρόσωποι ὠνομάζοντο θεωροί.

Ἐκ τῶν δαπανηροτέρων λειτουργιῶν ἦτο ἡ τριηραρχία. Ὁ τριήραρχος παρελάμβανε ἀπὸ τὴν πολιτείαν κενὴν τριήρη καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ τὴν ἐξοπλίσῃ καὶ νὰ τὴν συντηρῇ ἐξ ἰδίων του. Βραδύτερον ἢ ὑποχρέωσις τοῦ τριηράρχου συνίστατο μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῆς τριήρους. Ἐπειδὴ μάλιστα καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν αὐτὸν τὰ ἔξοδα ἦσαν μεγάλα, ἡ λειτουργία αὕτη ἀνετίθετο πολλακίς εἰς δύο πολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο συντριήραχοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

X 1. ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΑΚΜΗ 0 x 1

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, μὲ τὸν ὅποῖον συμπίπτει ἡ ἐνεργὸς πολιτικὴ δράσις τοῦ Περικλέους, αἱ Ἀθηναὶ ἔφθασαν εἰς μεγίστην ἀκμὴν. Ὅχι μόνον ἡ ὁμαδικὴ καὶ ἀτομικὴ δραστηριότης ὑπήρξεν ἔντονος εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν ἔφθασεν εἰς μοναδικὴν τελειότητα.

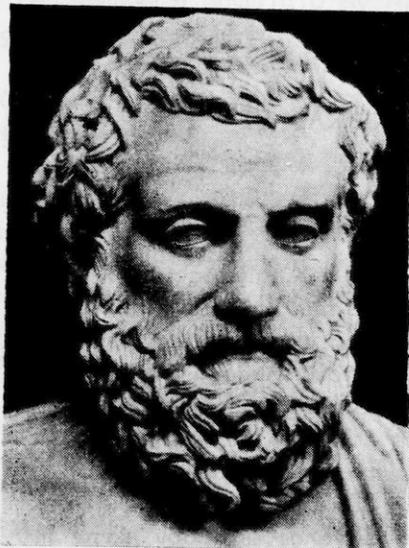
Εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν, ἀπὸ ὅσας διῆλθε μέχρι σήμερον ὁ κόσμος, παρουσιάσθησαν ἄνδρες τόσο σοφοί, καὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι τόσο ἐμνευσμένοι καὶ μεγαλοφυεῖς, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Δι' αὐτό, ὅταν λέγωμεν αἰῶν τοῦ Περικλέους, ἐννοοῦμεν τὴν λαμπροτέραν περίοδον ὄχι μόνον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος.

0 x 4 Ἡ ποίησις και

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους ἀνεπτύχθη τὸ καθαρῶς ἑλληνικὸν δημιούργημα, ἡ δραματικὴ ποίησις.

Ἡ δραματικὴ ποίησις ἐγεννήθη καὶ ἐκαλλιεργήθη μέχρι τοῦ ἀκροτάτου βαθμοῦ τῆς τελειότητος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ποίησις αὕτη εἶναι ἔντεχνος συνδυασμὸς τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως, αἱ

αί όποίαι άνεπτύχθησαν ένωρίτερον. 'Η *έπική ποιήσις* ή ψάλλει τὰ ένδοξα κατορθώματα τών ήρώων (ήρωικόν έπος) ή δίδει χρησίμους διὰ τόν βίον συμβουλὰς (διδακτικόν έπος). 'Η *λυρική ποιήσις* έγεννήθη, όταν ό άνθρωπος ήρχισε νά προσέχη περισσότερο τόν έαυτόν του. Διὰ τοϋτο έκφράζει τὰς σκέψεις και τὰ συναισθήματά του. Το *δράμα* συνδέεται στενώς μέ τήν λατρείαν τοϋ θεοϋ Διονύσου και τούς μύθους, οί όποίοι αναφέρονται εις αυτόν και τὰ παθήματά του, και άποτελεί έξέλιξιν τοϋ διθυράμβου. 'Επειδή άπό τούς

Αίσχύλος

μύθους αυτούς άλλοι μέν έχουν υπόθεσιν θλιβεράν, άλλοι δέ φαιδράν, έγεννήθησαν δύο είδη δραματικής ποιήσεως, ή τραγωδία και ή κωμωδία. Οί ένδοξότεροι τραγικοί ποιηταί τών 'Αθηνών είναι κατά χρονολογικήν σειράν ό Αίσχύλος, ό Σοφοκλής και ό Εϋριπίδης.

✕ Ο Αίσχύλος υπήρξε ποιητική μεγαλοφυία και τὰ έργα του δημιουργήματα ύψηλής και ρωμαλέας έμπνεύσεως. Τὰ πρόσωπα τών τραγωδιών του είναι ύπερφυσικά, δέν συναντώνται δηλ. εις τὰς κοινωνίας τών ανθρώπων. Τὰ νοήματα είναι μεγάλα και ύψηλά. Μαραθωνομάχος, άλλα πρό πάντων Σαλαμινομάχος ό ίδιος,

έγραψε και ιστορικήν τραγωδίαν, τούς Πέρσας, διὰ νά έξυμνήση τήν νίκην τών 'Ελλήνων εις τήν Σαλαμίνα.

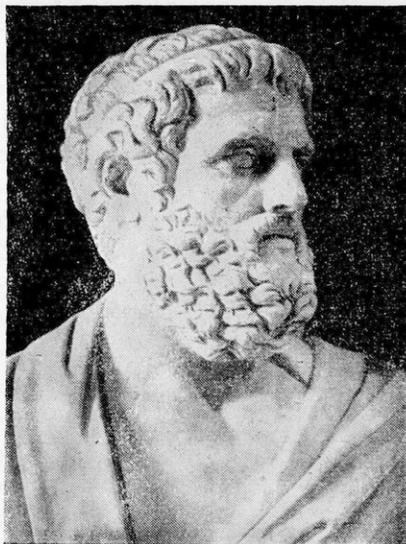
✕ Ο Σοφοκλής είναι ό γνησιώτερος αντιπρόσωπος τών χρόνων τοϋ Περικλέους. 'Αγαπᾷ τὸ μέτρον και τήν άρμονίαν εις τήν διαγραφην τών χαρακτήρων. Δέν άναβιβάζει εις τήν σκηνήν πρόσωπα υπεράνθρωπα, ούτε ταπεινά και χυδαία. Παρουσιάζει μορφὰς ιδανικάς, τὰς όποίας πρέπει νά φροντίζουν νά φθάσουν οί άνθρωποι.

✕ Ο Εϋριπίδης πλησιάζει περισσότερο τόν πραγματικόν άνθρω-

πον με τὰ πάθη καὶ τὰς ἀδυναμίας του. Τὰ πρόσωπά του ζοῦν καὶ κινοῦνται ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας· ἐπειδὴ δὲ πολλάκις ἐκφράζουν καὶ φιλοσοφικὰς ἰδέας, ὁ Εὐριπίδης ὠνομάσθη ἄ π ὁ σ κ η ν ἦ ς φ ι λ ὁ σ ο φ ο ς. Ἐμφανίζει τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὰς τραγωδίας του, ὅπως πράγματι εἶναι καὶ ὄχι ὅπως ἔπρεπε νὰ εἶναι.

Ἀπὸ τοὺς κωμικοὺς ποιητὰς ἐξοχώτερος εἶναι ὁ Ἄ ρ ι σ τ ο φ ἄ ν η ς, ὁ ὁποῖος σατιρίζει μεγάλους συγχρόνους του ἀνδρας: ποιητὰς, φιλοσόφους, στρατηγούς, πολιτικούς. Τὴν σάτιράν του δὲν διέφυγεν οὔτε αὐτὸς ὁ Σωκράτης, τοῦ ὁποίου εἶχε παρεξηγήσει τὴν διδασκαλίαν. Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς διασύρει ὑπερβολικὰ τὸν Εὐριπίδην. Συντηρητικὸς εἰς τὰς ἀντιλήψεις του δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ καινοτομίας. ἕως ἐδῶ, γιὰ τὸ

ἰὸν ἔξαμηνον
Ἄ ὁ ς Ἡ Ἱστορία

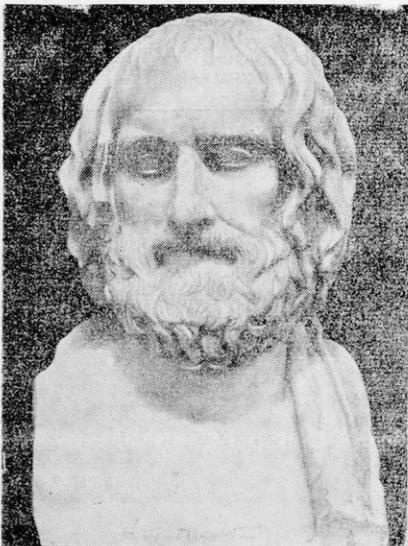
Σ ο φ ο κ λ ῆ ς

Οἱ Ἕλληνες κατ' ἀρχὰς ἐκαλλιέργησαν τὸν *ποιητικὸν λόγον*. Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ ὅλους τοὺς λαοὺς εἰς τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν των, κατὰ τὴν ὁποίαν παρουσιάζει μεγάλην δύναμιν ἢ φαντασίαν. Ὅταν με τὴν πάροδον τοῦ χρόνου προήχθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κρίσις, ἔστρεψαν οὗτοι περισσότερο τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς πρακτικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξυπηρετηθῆ ἢ ποιήσις. Τότε ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται ὁ *πεζὸς λόγος*.

Ὅπως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ποιήσεως, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πεζοῦ λόγου προηγήθησαν οἱ Ἴωνες. Τὰ πρῶτα ἔργα δηλαδὴ τοῦ πεζοῦ λόγου ἐγράφησαν εἰς τὴν ἰωνικὴν διάλεκτον. Ἴωνες φιλόσοφοι πρῶτοι διετύπωσαν τὰς σκέψεις των εἰς πεζὸν λόγον. Ἀμέσως κατόπιν ἄλλοι ἤρχισαν νὰ καταγράφουν κατὰ

χρονολογικήν σειράν τὰ σπουδαιότερα γεγονότα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθη ἡ πρώτη *ἱστορικὴ ἔλλη*.

Εἰς τὸν βον π. Χ. αἰῶνα παρουσιάζονται οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς. Αὐτοὶ μαζί με τὰ πραγματικὰ γεγονότα ἀνιμείγνυσον εἰς τὰ ἔργα των καὶ μυθικὰς διηγήσεις καὶ τοπικὰς παραδόσεις χωρὶς νὰ κάμνουν διάκρισιν τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μύθου, διότι ἀπέβλεπον κυρίως εἰς τὴν τέρψιν τῶν ἀναγνωστῶν. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοὶ ὠνομάσθησαν *λογόγραφοι*.

Εὐριπίδης

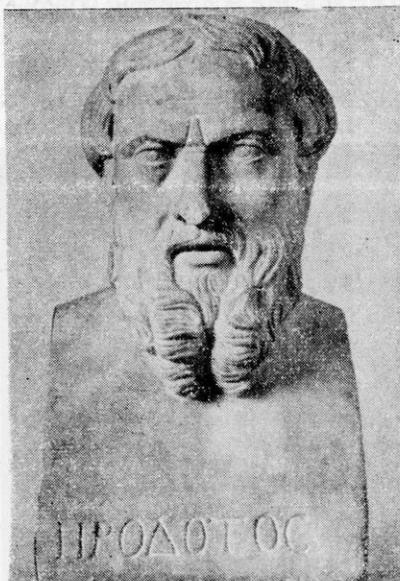
Πατὴρ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ Ἡρόδοτος, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλικαρνασσὸν τὸ 484 π. Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ εὐγενῆ οἰκογένειαν. Οἱ περσικοὶ πόλεμοι, με τοὺς ὁποίους συμπίπτει ἡ παιδικὴ του ἡλικία, τὸν συνέκνησαν πολὺ. Διὰ τοῦτο ἠθέ-

λησε νὰ ἐκθέσῃ τὰ αἷτια, τὰς ἀφορμὰς, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν. Συγχρόνως ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διηγηθῇ καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ὑπήκοοι τῶν Περσῶν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν τιτανικὴν πάλην τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας.

Ὁ Ἡρόδοτος ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του, ἀφοῦ προηγουμένως περιῆλθεν ὅλας τὰς τότε γνωστὰς χώρας τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ συγκεντρώσῃ πληροφορίας καὶ σχηματίσῃ προσωπικὴν ἀντίληψιν περὶ ὧν ἐπρόκειτο νὰ διηγηθῇ. Κατὰ τὴν διήγησιν τῶν γεγονότων, καίτοι προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὸ ἔργον του ἀπηλλαγμένον ἀπὸ μύθους, δὲν τὸ κατορθώνει. Καὶ αὐτὸς εἶναι ἐπηρεασμένος εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς μυθικὰς διηγήσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστοριογράφων. Γενικῶς ὅμως λέγει τὴν ἀλήθειαν, ὅπως ἀπέδειξαν αἱ ἀρχαιολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι. *Ἡ διήγη-*

σις τοῦ Ἡροδότου εἶναι ἀπλή καὶ εὐχάριστος. Τὸ ἔργον του ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην ἔθνικὴν μας ἱστορίαν. Ὡς τοιοῦτον ἐνέπνευσεν ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς γενεάς.

Πολὺ τελειότεραν καὶ περισσότερον ἐπιστημονικὴν μορφήν λαμβάνει ἡ Ἱστορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους. Τότε ἐξήσεν ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ὁ Θουκυδίδης, ἐκ τοῦ δήμου Ἀλιμοῦντος τῶν Ἀθηνῶν (παρὰ τὸν σημερινὸν Ἀλιμον, πέραν τοῦ Π. Φαλήρου). Ὁ Θουκυδίδης εἶναι ὁ πρῶτος κριτικὸς ἱστοριογράφος καὶ ὁ ἐπιστημότερος ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀττικῶν πεζογράφων. Συνέγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μετὰ μεγίστην ἀκρίβειαν, μοναδικὴν ἀμεροληψίαν, σπανίαν κρίσιν καὶ ἀπαράμιλλον ἐκφραστικὴν δύναμιν. Διὰ τὰς ἀρετάς του αὐτὰς ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖται ὑπόδειγμα ἱστορικοῦ συγγραφέως.

Ἡρόδοτος.

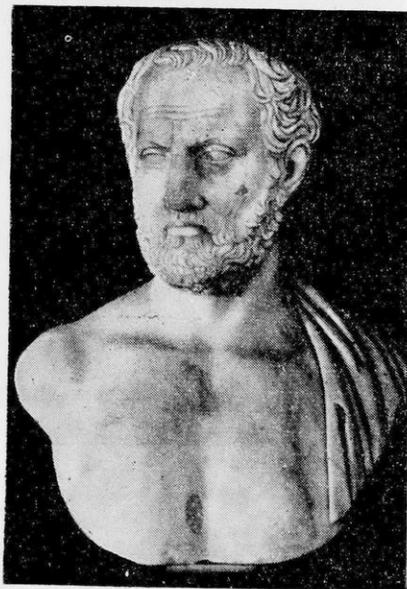
~~οὐκ~~ Ἡ φιλοσοφία = ἀγάθη ἀπὸ τῆν σοφίαν
 α) Οἱ φυσικοὶ φιλόσοφοι. — Οἱ σοφισταί

Οἱ Ἕλληνας ἀπὸ τὴν παλαιότητα ἀκόμη ἐποχὴν ἐζήτησαν νὰ ἐξηγήσουν τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου. Μετὰ τὴν ζωηρὰν καὶ δροσερὰν φαντασίαν των ἔπλασαν περὶ αὐτοῦ θελκτικωτάτους μύθους. Ὅταν ὁμως προώδευσαν πνευματικῶς, δὲν ἤρκοῦντο πλέον εἰς τὰς περὶ κόσμου ἐρμηνείας τῶν μύθων.

Πρῶτοι οἱ Ἕλληνας τῶν ἰωνικῶν πόλεων προσεπάθησαν νὰ εὗρουν λογικὴν ἐξήγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέ-

γοντο φιλόσοφοι και έπειδή ήσυχολούντο με την έρευνα τής φύσεως, ώνομάστησαν φυσικοί φιλόσοφοι. Είς τούς φυσικούς φιλοσόφους ανήκουν οί Ίωνες Θαλής, Αναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ηράκλειτος, Έμπεδοκλής και Δημόκριτος.

Κατά τούς χρόνους τής άκμής τών Αθηνών μαζί με άλλους μορφωμένους ανθρώπους ήλθον είς τās Αθήνας και φιλόσοφοι. Μετα-

Θουκυδίδης

ξυ αυτών διεκρίνετο ό Αναξαγόρας από τās Κλαζομενάς τής Ίωνίας. Υπήρξε διδάσκαλος του Περικλέους και έδημιούργησε σπουδαία φιλοσοφική κίνηση είς τās Αθήνας. Με τον Αναξαγόρα έγινε αξιόλογος πρόοδος είς την φιλοσοφική έρευνα. Πρώτος αυτός έκήρυξε ότι ό νοϋς ζωογονεί, κινεί και ρυθμίζει τὰ πάντα. Κατά την θεωρία αυτήν ό κόσμος παρουσιάζεται ως προϊόν λογικής δυνάμεως.

Αμέσως κατόπιν ένεφανίστησαν οί σοφιστάι. Όπως δεικνύει και τὸ όνομα (σοφιστής = σοφός), οϋτοι ήσαν άνθρωποι εύρείας μορφώσεως, προήρχοντο δε ως επί τὸ πολυ από τās άποικίας. Οί έπιστημότεροι έξ αυ-

τών ήσαν ό Γοργίας ό Λεοντίνος, ό Πρωταγόρας ό Αβδηρίτης, ό Ιππίας ό Ηλείος και ό Πρόδικος ό Κεΐος.

Με τούς σοφιστάς αρχίζει ή φιλοσοφία να έγκαταλείπη την εξέτασιν του έξωτερικού κόσμου, δηλαδή τής φύσεως, και να στρέφη την προσοχήν της είς τον έσωτερικόν άνθρωπον. Κεντρική ιδέα είς την διδασκαλία αυτών είναι, ότι *δεν υπάρχει αλήθεια παραδεκτή από όλους* τούς ανθρώπους. Βάσις κάθε γνώσεως είναι ή προσω-

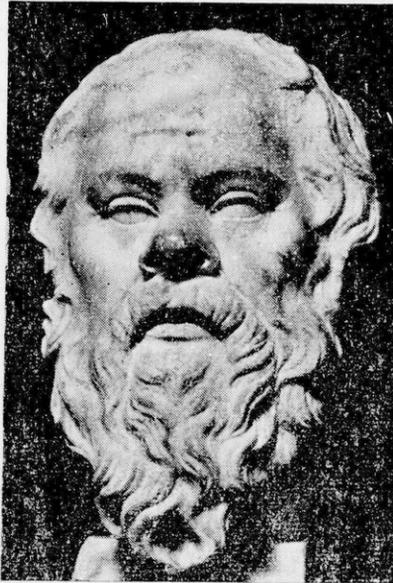
πικὴ ἀντίληψις διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἀληθὲς εἶναι, ἔλεγον, ὅ,τι συμ-
φέρει εἰς τὸ ἄτομον καὶ ἀγαθὸν ὅ,τι τὸ ὠφελεῖ. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅ-
που εἶχον συρρεύσει κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος,
ἦσκον, ὅπως εἶδομεν, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς πολιτικῆς
καὶ τῆς ρητορικῆς. Ἡ πρὸς μάθησιν δίψα τῶν Ἀθηναίων ἐφήβων καὶ
ἡ καταπλήσσοσα εὐφυΐα τῶν σοφιστῶν προσεπόρισαν εἰς τοὺς
περισσότερους ἐξ αὐτῶν ἄφθονον πλοῦτον καὶ ζηλευτὴν δόξαν.
Συγχρόνως ἡ παρουσία των εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν πόλιν τῆς διανοήσεως
ἔδωκε μεγάλην ὄθησιν εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν. Ἀλλ' ἡ προσ-
πάθεια νὰ διαστρέφουν τὰ πράγματα μετὰ τὴν ρητορικὴν δεξιοτεχνίαν
των ἐκλόνισε τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ κόσμου πρὸς αὐτοὺς. Αἱ πρόχει-
ροι ἐξ ἄλλου καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπατηλαὶ λύσεις, τὰς ὁποίας ἔ-
διδον εἰς τὰ σύγχρονα προβλήματα, καὶ γενικῶς ἡ νεωτερίζουσα
διδασκαλία των ἀνεστάτωσε τὴν συντηρητικὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν.
Διὰ τοῦτο ἀργότερα ἐδυσφημήθησαν καὶ ἐθεωρήθησαν ὑπεύθυνοι
τῆς παρακμῆς τῶν Ἀθηναίων.

~~α' ὁ~~ β) ὁ Σωκράτης

Συγχρόνως σχεδὸν μετὰ τοὺς σοφιστὰς παρουσιάσθη ὁ Σωκρά-
της. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 469 π. Χ. ἀπὸ πτωχοῦ γονεῖς,
τὸν λιθοξόον *Σωφρονίσκον* καὶ τὴν μαῖαν *Φαινάρητην*. Γράμματα
ἔμαθεν ὀλίγα, ἀλλ' ἡ φύσις τὸν εἶχε προικίσει μετὰ δυνατόν, δημι-
ουργικὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν. Κατ' ἀρχὰς ἠκολούθησε τὸ ἐπάγ-
γγελμα τοῦ πατρὸς του, ταχέως ὅμως τὸ ἐγκατέλειπεν. Ἠσθάνετο τὸν
ἑαυτὸν του προωρισμένον δι' ὑψηλοτέραν εἰς τὸν κόσμον ἀποστο-
λήν. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεδόθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία δι' αὐτοῦ
ἔλαβε σπουδαίαν ἐξέλιξιν.

Ἀντικείμενον τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης τοῦ Σωκράτους, ὅπως καὶ
τῶν σοφιστῶν, εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλὰ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
σοφιστὰς, ὁ Σωκράτης ἐδίδασκεν, ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀλήθεια καὶ ἀγα-
θόν, τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται ὁμοίως. Τὸ *λογι-
κόν*, ἔλεγεν, εἶναι τὸ ἴδιον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Δι' αὐτὸ σκοποῖν
τῆς φιλοσοφίας του ἔθεσε τὴν εὕρεσιν τῶν αἰώνιων καὶ ἀναλλοιώτων
ἠθικῶν νόμων, οἱ ὁποῖοι κανονίζουν τὴν *διαγωγὴν τοῦ ἀθρώπου*
καὶ τὸν ὀδηγοῦν νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν.

Ἐδίδασκεν ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀπατηλὴν καὶ πρόσκαιρον ὕλικὴν εὐτυχίαν, ὅπως ἐπρέσβευον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. « Δὲν ἐντροπέσαι, ἔλεγε εἰς τὸν πρῶτον τυχόντα διαβάτην τὸν ὁποῖον εὗρισκεν εἰς τὸν δρόμον του, ἐνῶ εἶσαι πολίτης τῆς μεγαλυτέρας πόλεως τοῦ κόσμου διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν δυνάμιν της, νὰ φροντίζῃς διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ νὰ ἀδιαφορῆς διὰ τὴν ἀρετὴν ; » Εἶναι δὲ ἀρετὴ κατὰ τὸν Σωκράτην ἡ γνῶσις. Ὅσοι κατορθώνουν νὰ ἀποκτήσουν γνῶσεις, γίνονται ἐνάρετοι

Σωκράτης

ἄνθρωποι, ὠφέλιμοι εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἄλλ' ἡ πρώτη γνῶσις, τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἡ γνῶσις τοῦ ἑαυτοῦ του, τὸ γνῶθι σαυτόν. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς σωκρατικῆς διδασκαλίας.

Μὲ τὴν διδασκαλίαν του, διὰ τὴν ὁποῖαν οὐδέποτε ἔλαβε χρήματα, ἀπέβλεπεν ὁ Σωκράτης εἰς τὸν διαφωτισμὸν καὶ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν συμπολιτῶν του. Πλῆθος νέων, ἰδίως ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ἀλλὰ καὶ ὠρίμων ἀνθρώπων τὸν ἠκολούθει διαρκῶς καὶ ἤκουε τὴν διδασκαλίαν του. Τόσῃν γλυκύτητά, ἡμερότητά καὶ σοφίαν ἐστάλαζεν ὁ λόγος του. Ἐκτὸς ὅμως τῶν πολυπληθῶν θαυμαστῶν καὶ φίλων ὁ Σωκράτης ἀπέκτησε καὶ

ἐχθροὺς θανασίμους. Οἱ σοφισταὶ πρῶτοι, τῶν ὁποίων ἐπολέμησε τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Ἀθηναῖοι, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ πλάνην ἐθεώρουν αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς δημοκρατίας, ἐπέδιωκον νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Τέλος τὸ κατώρθωσαν. Ὑπέβαλον ἐναντίον του μῆνυσιν δι' ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ ἐπέτυχον νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον τὸ 399 π. Χ.

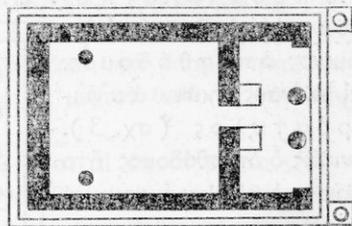
~~ο' ο' α'~~ Η ἀρχιτεκτονική. — Οἱ ρυθμοὶ

Κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦ Περικλέους ἐξ ἴσου μὲ τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ αἱ καλαὶ τέχναι: ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική.

Ἡ ἀρχιτεκτονική προῆλθεν ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀνάγκην τοῦ ἀνθρώπου νὰ μένη μὲ τὴν οἰκογένειάν του ὑπὸ στέγην. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔδωκεν αὕτη ἐξαιρετὰ δείγματα σημαντικῆς ἀναπτύξεως ἀκόμη ἀπὸ τοὺς μυκηναίους χρόνους. Διὰ νὰ φθάσῃ ὅμως εἰς τὴν τελειότητα τῶν μέσων τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἐπέρασεν ἀπὸ πολλὰ στάδια. Τὰ στάδια αὐτὰ δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς, διότι εἰς αὐτοὺς κατὰ πρῶτον οἱ Ἕλληνες ἀφιέρωσαν τὴν ἐφευρετικότητά καὶ τὴν δημιουργικὴν ἰκανότητά των. Ἐπειδὴ ἐθεώρουν τοὺς ναοὺς ὡς κατοικίας τῶν θεῶν, κατέβαλον ὅλην τὴν προσπάθειάν των νὰ τοὺς παρουσιάσουν μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικούς. Ὁ θεὸς ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀνταξίαν πρὸς τὸ μεγαλεῖον του κατοικίαν.

Οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ δὲν εἶχον τὰς διαστάσεις τῶν σημερινῶν ἐκκλησιῶν, εἰς τὰς ὁποίας συγκεντρώνονται οἱ πιστοί, διὰ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ λατρεύσουν τὸν Δημιουργόν. Οἱ ναοὶ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν γενικῶς μικροί. Ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν των δὲν ἦτο ὁμοιόμορφον.

Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπέτυπώθη πολὺ ζωηρὰ ὁ διαφορετικὸς χαρακτήρ τῶν δύο μεγάλων ἑλληνικῶν φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ἰωνῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἐδημιουργήθησαν δύο τεχνοπρίαι, δηλαδή δύο διαφορετικὰ σχέδια κατασκευῆς ναῶν, τὰ ὁποῖα λέγονται ρυθμοί: ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ἰωνικὸς. Ὁ δωρικὸς ρυθμὸς εἶναι βαρὺς καὶ ἐπιβλητικός, ἐνῶ ὁ ἰωνικὸς εἶναι ἐλαφρότερος καὶ κομψότερος.

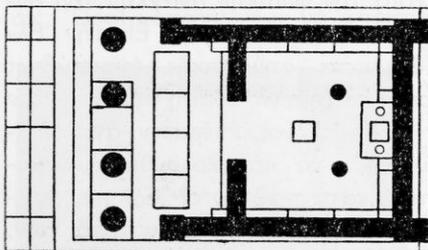

Σχ. 1. Ναὸς ἐν παραστάσι

- 1) Πρόσσει κ' ποῖαι· αἱ μορφαὶ τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν.
 2) Ποῖους ρυθμούς διαμόρφωσαν μινῶν διακρίνονταί εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Μορφαὶ ἑλληνικῶν ναῶν Ἑλληνικῶν.

ναὶ

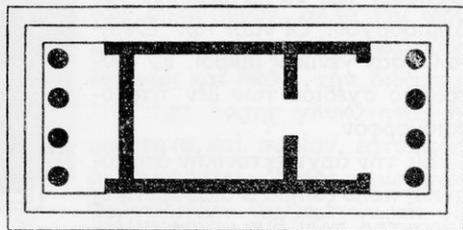
Κατ' ἀρχὰς ὁ ναὸς ἦτο πολὺ ἀπλοῦς. Ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἓν ὀρθογώνιον δωμάτιον, τοῦ ὁποῖου οἱ δύο μακροὶ τοῖχοι ἐξεῖχον πρὸς ἀνατολὰς. Μεταξὺ τῶν ἄκρων τῶν τοίχων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο **παραστάδες**, ἐτοποιηθήσαν δύο κίονες. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ναὸς ἀποτελεῖτο ἀπὸ δύο μέρη. Τὸ πρὸς ἀνατολὰς μέρος,

Σχ. 2. Ναὸς πρόστυλος

ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ εἴσοδος, ἐλέγετο **πρόδρομος** ἢ **πρόναος**. Ὁ ὀπισθεν τοῦ προνάου κλειστὸς χώρος ἐλέγετο **σηκός**. Εἰς τὸν σηκὸν ἐτοποιεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. Ὁ ναὸς, ὁ ὁποῖος εἶχεν αὐτὸ τὸ σχῆμα, ἐλέγετο **ναὸς ἐν παραστάσι** (σχ. 1).

Ἀργότερα οἱ ἀρχιτέκτονες ἐτοποιήθησαν κίονας καὶ πρὸ τῶν παραστάδων εἰς τὴν ἰδίαν γραμμὴν μὲ τοὺς μεσαίους. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίσθη εἶδος στοᾶς μὲ τέσσαρας κίονας. Ὁ τοιοῦτος ναὸς ἐλέγετο **πρόστυλος** (σχ. 2). Χάριν συμμετρίας προσετέθη ὁμοία στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς, ὁ λεγόμενος **ὀπισθόδομος**, καὶ ὁ ναὸς ἐγένετο **ἀμφιπρόστυλος** (σχ. 3). Γενικῶς ὁ ὀπισθόδομος ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν πρόναον καὶ ἀπετέλει τὴν ὀπισθίαν πρόσοψιν τοῦ ναοῦ.

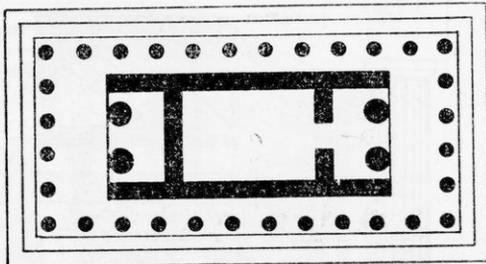
Σχ. 3. Ναὸς ἀμφιπρόστυλος

Ὁ τύπος τοῦ ἀρχαίου ναοῦ διεμορφώθη πλέον ὀριστικῶς, ὅταν προσετέθη ὀλόγυρά του στοὰ ἀπὸ κίονας. Ἡ στοὰ τοῦ εἶδους αὐτοῦ ἐλέγετο ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους **περίστασις** ἢ **πτέρων** καὶ ὁ ναὸς μὲ τὸ σχῆμα τοῦτο ὠνομάσθη **περίπτερος** (σχ. 4). Συχνὰ ἡ στοὰ αὐτὴ εἶναι διπλῆ καὶ τότε ὁ ναὸς ἐκαλεῖτο **δίπτερος**. Ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν

κίωνων εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς ὠνομάζετο ὁ ναὸς τετράστυλος, ἑξάστυλος, ὀκτάστυλος.

Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται εἰς βᾶσιν λιθόκτιστον, τὸ κρηπίδωμα, ὅπως λέγεται, τὸ ὁποῖον ἔχει βαθμίδας διὰ τὴν ἀνάβασιν. Πρὸ τοῦ ναοῦ ὑπῆρχε βωμός. Ἐπ' αὐτοῦ ἐγίνοντο αἱ θυσίαι κατὰ τὰς τελετάς, κατὰ τὰς ὁποίας ὁ λαὸς συνηθροίζετο περίξ τοῦ βωμοῦ.

Τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, τὸ ὁποῖον στηρίζεται εἰς τοὺς τοίχους καὶ τοὺς κίονας μέχρι καὶ τῆς στέγης, λέγεται θριγκός. Ὁ θριγκὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἐπιστύλιον, τὸ διάζωμα καὶ τὸ γείσον. Εἰς τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν τὸ διάζωμα φέρει παραστάσεις μυθολογικὰς ἢ ἱστορικὰς καὶ λέγεται ζωφόρος. Εἰς τὸν δωρικὸν τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τριγλύφους καὶ μετόπας. Αἱ πρῶται ἔχουν τρία κάθετα σκαλισματά, αἱ δὲ μετόπαι εἶναι τετράπλευροι πλάκες με ἀναγλύφους παραστάσεις. Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ εἶναι ἐπικλινὴς καὶ σχηματίζει εἰς τὰς στενὰς πλευρὰς τρίγωνα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἀετώματα. Καὶ τὰ δύο ἀετώματα ἐστολίζοντο με ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα παρίστανον σκηνὰς ἀπὸ τοὺς μύθους τοὺς σχετικοὺς με τὸν θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἦτο ὁ ναὸς ἀφιερωμένος.

Σχ. 4. Ναὸς περίπτερος

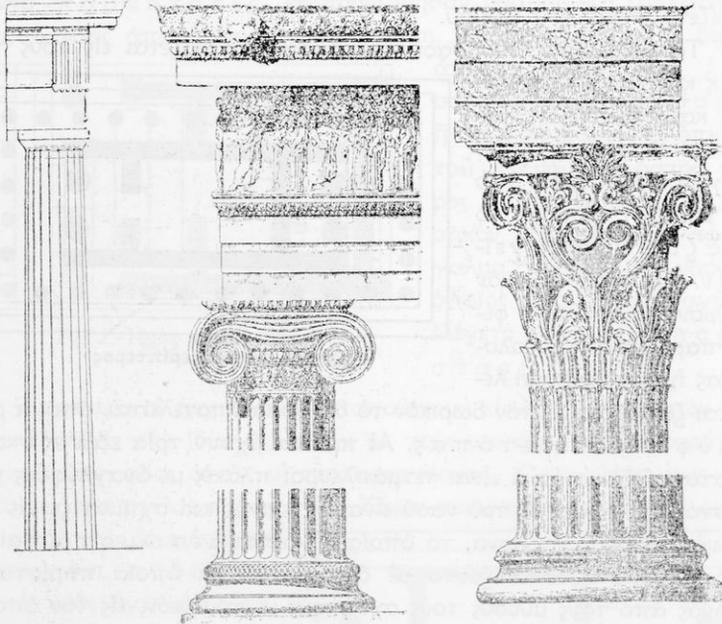
Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοαὶ με τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικόν.

Τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι αἱ στοαὶ με τοὺς κίονας. Ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν κίωνων δυνάμεθα εὐκόλως νὰ διακρίνωμεν τοὺς δύο ρυθμούς, τὸν δωρικὸν καὶ τὸν ἰωνικόν.

Ὁ δωρικὸς κίων στηρίζεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ κρηπίδωμα καὶ φέρει ἀπὸ ἐπάνω ἕως κάτω αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς ὀξέα ἄκρα. Ὁ ἰωνικὸς κίων στηρίζεται εἰς ὠραίαν βᾶσιν, ἢ ὁποῖα λέγεται σπειρα. Εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος τοῦ δωρικοῦ καὶ ἔχει περισσότερας αὐλακας, αἱ ὁποῖαι ἀπολήγουν εἰς στενὰς ταινίας. Τὸ κιονόκρανον τοῦ δωρικοῦ κίονος εἶναι πολὺ ἀπλοῦν, ἐνῶ τοῦ ἰωνικοῦ φέρει κοσμήματα, τὰ ὁποῖα λέγονται ἑλικες.

Βραδύτερον ἀπὸ τὸν ἰωνικὸν κίονα προῆλθεν ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς με καταστόλιστον κιονόκρανον. Ὅπως γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὁ κίων αὐτὸς ἐχρησιμοποίηθη κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῆς Κορίνθου. Τὸ κορινθιακὸν κιονόκρανον ἔχει σχῆ-

Κίονες

Δωρικὸς

Ἰωνικὸς

Κορινθιακὸς

μα καλαθίου, τὸ ὁποῖον περιβάλλεται ἀπὸ φύλλα ἀκάνθης. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη καὶ τρίτος ρυθμὸς, ὁ κορινθιακὸς. Οἱ ἀρχαῖοι, διὰ νὰ ἐξηγήσουν τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κορινθιακοῦ κιονοκράνου, ἔπλασαν τὴν ἐξῆς παράδοσιν. Ὁ ἔξοχος καλλιτέχνης Καλλίμαχος (β' ἡμισυ τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος) εἶδε κάποτε εἰς τὸν τάφον μικρᾶς κόρης εἰς τὴν Κόρινθον ἓν καλάθιον μετὰ τὰ παιγνίδια τῆς, σκεπασμένον μετὰ πλάκα. Τὸ καλάθιον αὐτὸ εἶχον περιβάλλει φύλλα ἀκάνθης. Τὸ σχέδιον ἤρесе πολὺ εἰς τὸν καλλιτέχνην καὶ τοῦ ἐνέπνευσε τὸν νέον αὐτὸν τύπον κιονοκράνου.

~~ο' αλ~~

οχι

Ἡ γλυπτική.— Ἀρχαϊκὴ τέχνη

Ἡ γλυπτικὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔφθασεν εἰς τελειότητα, τὴν ὁποίαν κανεὶς λαός, ἀρχαῖος ἢ νέος, δὲν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ. Τὰ ἀγάλματα, οἱ ἀνδριάντες καὶ τὰ ἀνάγλυφα τῶν μεγάλων ἀλλὰ καὶ

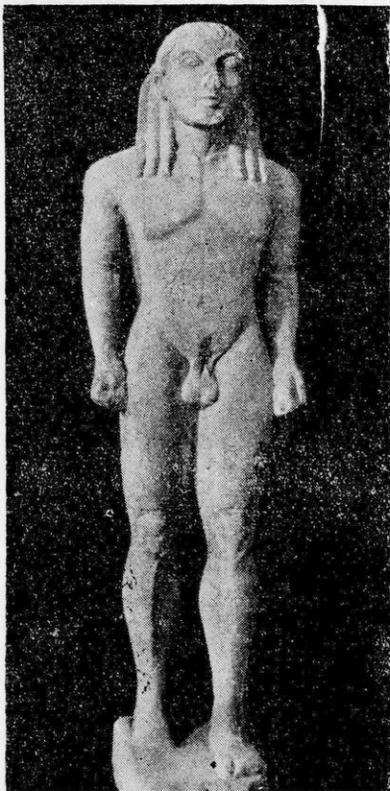

Ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (Ἀπτέρου) Νίκης, ἰωνικοῦ ρυθμοῦ
(Ἀναπαράστασις)

τῶν μικρῶν γλυπτῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα πρὸς μίμησιν εἰς ὅλους τοὺς καλλιτέχναις τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν παραχθῆ ἔργα ὅμοια.

Εἰς τὴν ἀκμὴν αὐτὴν ἔφθασεν ἡ γλυπτικὴ ὕστερον ἀπὸ μακρὰς καὶ ἐπιπόνους προσπάθειας. Εἰς τὴν μυκηναϊκὴν τέχνην ἔχομεν τὰ πρῶτα σημαντικὰ δείγματα τῆς ἑλληνικῆς γλυπτικῆς. Ἡ δωρικὴ

μετανάστευσις ἐξηφάνισε τὸν μυκηναϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ἐσταμάτησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Μόλις μετὰ τὸν 7ον π. Χ. αἰῶνα ἀναφαίνεται ἐκ νέου κάποια προσπάθεια νὰ ἀναζήση.

Κοῦρος
Μαρμαρινὸν ἀρχαῖκόν ἀγαλμα
δωρικῆς τέχνης

θηλῆς γυμνούς, δυνατοὺς εἰς τὸ σῶμα, σχεδὸν ὑπερφυσικούς. Χρησιμοποιεῖ κυρίως τὸν ὀρείχαλκον, ὁ ὅποιος ἀποδίδει ζωηρότερον τὸ σκληραγωγημένον, τὸ ψημένον ἀνδρικὸν σῶμα. Οἱ ἀνδριάντες αὐτοὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν μορφήν καὶ ὀνομάζονται κ ο ῦ ρ ο ι.

Τὰ πρῶτα δημιουργήματα τῆς γλυπτικῆς ἦσαν ἄτεχνα. Εἶχον τοὺς ὀφθαλμοὺς κλειστούς, τὰς χεῖρας προσεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ τοὺς πόδας ἠνωμένους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποίηθη κατ' ἀρχὰς τὸ ξύλον· μὲ κορμούς δένδρων δηλαδὴ ἤρχισαν οἱ τεχνῖται νὰ κατασκευάζουν ἀγάλματα θεῶν, τὰ λεγόμενα ξόανα.

Πρῶτοι οἱ Σάμιοι καλλιτέχναι Ροῖκος καὶ Θεόδωρος τὸν 7ον π. Χ. αἰῶνα ἐχρησιμοποίησαν διὰ τὴν κατασκευὴν ἀγαλμάτων τὸν ὀρείχαλκον. Ἡ τέχνη, ἡ ὁποία προηγήθη τῶν περσικῶν πολέμων, λέγεται ἀρχαῖκή καὶ περιλαμβάνει δύο αἰῶνας, τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον.

Ὅπως εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν [διακρίνομεν δύο τεχνотροπίας, τὴν δωρικὴν καὶ τὴν ἰωνικὴν. Οἱ Δωριεῖς ἐτίμων ὑπερβολικὰ τοὺς ρωμαλέους ἀνδρας. Διὰ τοῦτο ἡ δωρικὴ τέχνη προτιμᾷ νὰ παριστάνη ἀ-

Κόρη

Μαρμάρινον ἀρχαῖον ἀγαλμα ἰωνικῆς τέχνης

Ἡ ἰωνικὴ τεχνοτροπία διαφέρει ἀπὸ τὴν δωρικὴν. Οἱ Ἴωνες ἦσαν ἄνθρωποι εὐθυμοί. Ἐθαύμαζον τὴν εὐλυγισίαν, τὴν χάριν καὶ τὴν δροσερότητα τοῦ σώματος. Διὰ τοῦτο ἡ τέχνη τῶν Ἴωνων παρέστηκε κατὰ προτίμησιν τὸ γυναικεῖον σῶμα. Ὡς ὑλικὸν μετεχειρίσθη τὸ μάμαρον, διότι εἶναι καταλληλότερον, διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὴν λευκὴν καὶ τρυφερὰν γυναικεῖαν σάρκα. Τὰς γυναῖκας παριστάνουν μὲ πλουσίαν γυναικεῖαν ἐνδυμασίαν, ἡ ὁποία σχηματίζει πολλὰς πτυχάς, μὲ ὠραῖον κτένισμα καὶ μὲ ἐλαφρὸν μειδιάμα εἰς τὰ χεῖλη. Τὸ μειδιάμα αὐτό, τὸ ὁποῖον εἶναι κοινὸν καὶ εἰς τοὺς κούρους, ὀνομάζεται ἀρχαῖκὸν μειδιάμα. Ὀφείλεται εἰς ἀδυναμίαν τῶν καλλιτεχνῶν νὰ δώσουν κατ' ἄλλον τρόπον ζωὴν εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου καὶ εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης. Τὰ γυναικεῖα ἀγάλματα λέγονται κόραϊ.

1) ~~Ἡ οἱ εἰ διασημότεροι γλύπται τοῦ χρυσῆ αἰῶνος ἰων~~
~~οἱ~~ Οἱ μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος Ἀθηνῶν
 5' Ἡ οἱ εἰ ἔργα αἰῶνος φέρεται.

Κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα ἐζησαν οἱ διασημότεροι γλύπται ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τῶν ἔδωκαν εἰς

Κεφαλή τοῦ Διὸς τῆς Ὀλυμπίας
 (Ἐπὶ νομίσματος τῶν Ἡλείων)

τὸν ἄψυχον χαλκὸν καὶ λίθον κίνησιν, παλμόν, ζωὴν. Ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν μόνων ἀντίγραφα σώζονται. Ἄν δὲ τὰ διασωθέντα ἀντίγραφα, ἔργα κοινῶν κατὰ τὸ πλεῖστον τεχνιτῶν, κινοῦν τὸν παγκόσμιον θαυμασμόν, ἡμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν, ποῖαν καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν θὰ προεκάλλουν τὰ ἴδια τὰ πρωτότυπα.

Διὰ τοῦτο οἱ ἐπιφανέστεροι ἀντιπρόσωποι τῆς τέχνης αὐτῆς, ὁ Φειδίας, ὁ Μύρων καὶ ὁ Πολύκλειτος ἐγίναν αἰώνια πρότυπα καλλιτεχνικῆς μεγαλοφυΐας καὶ ἀσυγκρίτου ἐμπνεύσεως.

Μεταξὺ τῶν τριῶν καλλιτεχνῶν τὴν πρώτην θέσιν κατέχει ὁ Φειδίας. Αὐτὸς δὲν ἦτο μόνον γλύπτης, ἀλλὰ καὶ ἀρχιτέκτων. Κατὰ

Μαρμάρινον αντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς
(Ἀθηνᾶ τοῦ Βαυβαζείου)

πᾶσαν πιθανότητα μάλιστα εἶχε καὶ γνώσεις ζωγραφικῆς. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὀλίγον μετὰ τὸ 500 π. Χ. καὶ ἔζησε περίπου 80 ἔτη. Τὰ ὀνομαστότερα ἔργα του εἶναι τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ ἐπίσης χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ.

Πῶς ἀπεικονίζετο ὁ Ζεὺς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, σχηματίζομεν μικρὰν ἰδέαν ἀπὸ τὰ νομίσματα τῶν Ἡλείων. Ὁ Φειδίας ἐπέτυχε νὰ συνδυάσῃ εἰς τὸ ἔργον του τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοβαρότητα μαζὶ μετὰ τὴν ἀπαλὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν γλυκύτητα τοῦ ἀνωτάτου θεοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀρχαίους τὸ ἄγαλμα αὐτό, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ὁ Φειδίας ἀπέδωκε κατὰ τρόπον τέλει τὴν μορφήν τοῦ Διός, διότι κατέβη ὁ ἴδιος ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν οὐρανόν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπον εἰς τὸν καλλιτέχνην :

Ἡ θεὸς ἦλθ' ἐπὶ γῆν ἐξ οὐρανοῦ εἰκόνα δειξῶν

Φειδίᾳ, ἣ σὸ γ' ἔβησ τὸν θεὸν ὀφόμενος

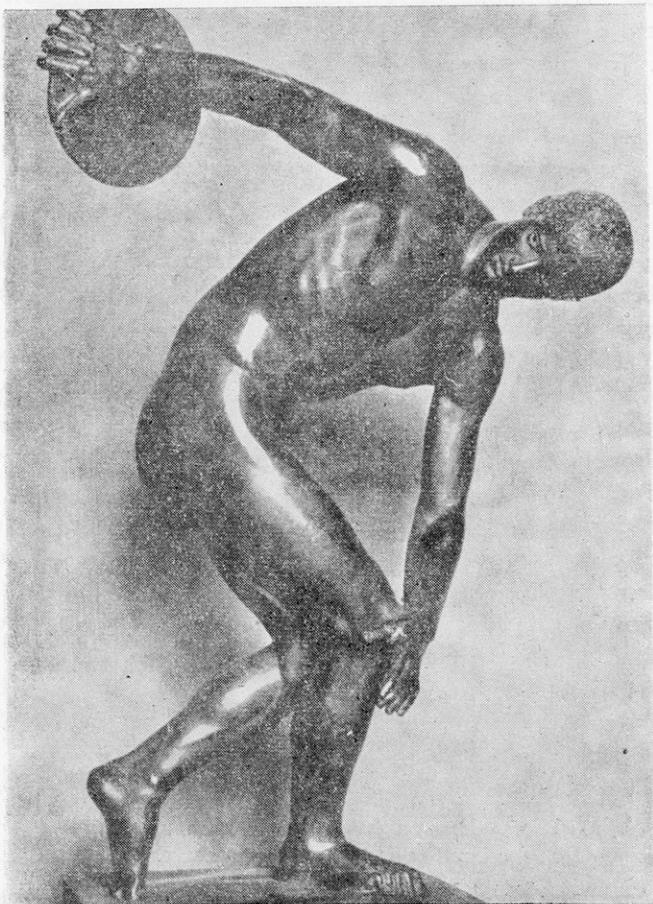
λέγει παλαιὸν ἐπαινετικὸν ἐπίγραμμα διὰ τὸν Φειδίαν.

Ἐξαιρετικῆς ἐπίσης τέχνης ἦτο καὶ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν σηκόν τοῦ Παρθενῶνος. Ἰδέαν τοῦ ἀγάλματος αὐτοῦ λαμβάνομεν ἀπὸ μαρμάρινον ἀντίγραφον, τὸ ὁποῖον εὑρέθη κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν θεμελίων τοῦ Βαρβακείου, τὴν λεγομένην Ἀθηνᾶν τοῦ Βαρβακείου.

Περίφημον ἄγαλμα τοῦ Φειδίου ἦτο καὶ ἡ χαλκίνη Λημνία Ἀθηνᾶ. Ὁνομάσθη Λημνία, διότι τὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κληροῦχοι τῆς Λήμνου. Ἡ κεφαλὴ μετὰ τὰς ἀπαλὰς γραμμάς καὶ τὴν αὐστηρὰν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου εἶναι πραγματικὸν ἀριστούργημα.

Ἄλλ' ὁ Φειδίας δὲν ἔκαμε μόνον ἀγάλματα. Κατ' ἐντολὴν τοῦ φίλου του Περικλέους, εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐποπτεῖαν ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων, μετὰ τὰ ὁποῖα ὁ μέγας πολιτικὸς κατεστόλισε τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως φέρουν τὴν σφραγίδά τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ. Ἡ ζωφόρος μάλιστα τοῦ Παρθενῶνος εἶναι γνήσιον ἔργον τῆς φειδιακῆς τεχνοτροπίας καὶ μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ Ἀθηναίου γλύπτου.

Ὁ Μύρων εἶναι ἐπίσης Ἀθηναῖος ὀλίγον προγενέστερος τοῦ

Ὁ Δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος
(Ἀντίγραφον)

Φειδίου. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ χαλκοπλάστου Ἀγελάδα ἀπὸ τὸ Ἄργος. Τὰ ἔργα τοῦ Μύρωνος εἶναι ὀρειχάλκινα καὶ παρουσιάζουν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς κινήσεις. Περίφημον ἔργον του ἦτο ἡ χαλκῆ βοῦς, τὴν ὁποίαν εἶχε στήσει εἰς μίαν πλατεῖαν τῶν Ἀθηναίων. Ἦτο τόσον φυσικὴ, ὥστε—κατὰ τὴν παράδοσιν—ὄταν διήρχετο ἀγέλη βοῶν, ἐξηπάτα τὸν μόσχον καὶ τὸν ἴδιον τὸν βουκόλον. Τὸ μαρτυρεῖ χαριτωμένον ἐπίγραμμα τοῦ Ἀνακρέοντος :

*Βουκόλε, τὴν ἀγέλην πόρρω νέμε, μὴ τὸ Μύρωνος
βοῖδιον ὡς ἔμπνουν βοῦσι συνεξελάσης.*

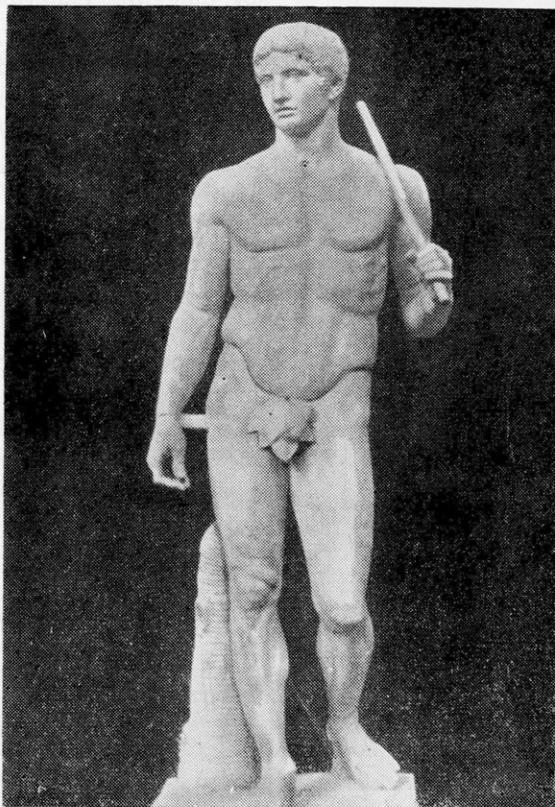
Ὡραῖον ἄγαλμα τοῦ Μύρωνος ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ Δισκοβόλος. Ἐπρόκειτο περὶ ἀθλητοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἔτοιμος νὰ ἐκσφενδονίσῃ τὸν δίσκον. Τὸν παριστᾷ εἰς μίαν στιγμιαίαν στάσιν, ἣ ὁποία δεικνύει, ὅτι ὁ καλλιτέχνης κατάρθρωσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴν παράδοσιν καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὰ ἔργα του κίνησιν καὶ ζωὴν.

Ὁ Πολυκλείτος ἦτο νεώτερος τοῦ Φειδίου καὶ κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα τῆς Κορινθίας. Ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Ἀγελάδα καὶ ἔγινεν ὁ διασημότερος καλλιτέχνης τῆς σχολῆς τοῦ Ἄργους. Ὡς ὑλικὸν ἐχρησιμοποιοῦν τὸν ὀρειχάλκον καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος χαλκοπλάστης. Παρίστανεν ἰδίως νέους ἀθλητάς, εἰς τοὺς ὁποίους ἡ σωματικὴ ἀσκήσις εἶχε δώσει δύναμιν καὶ ὠραιότητα. Ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰς ὀρθὰς ἀναλογίας τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διότι, ὅπως ἔλεγεν, ἐκεῖ ἐστηρίζετο τὸ κάλλος τῆς μορφῆς. Τὰς ιδέας του αὐτὰς ἐφήρμοσεν εἰς τὸν περίφημον Δορυφόρον, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη κανὼν καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόδειγμα τῶν σωματικῶν ἀναλογιῶν εἰς τοὺς κατόπιν καλλιτέχνας. Ἄλλο ἐξαιρετὸν ἔργον τοῦ Πολυκλείτου ἦτο ὁ Διαδοῦμενος. Ὁ ἀνδρὶς παριστᾷ ἔφηβον, ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ δέσῃ τὴν κόμην του μετὰ ταινίαν.

~~οὐδὲ~~ Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία οχι

Ἡ ζωγραφικὴ εἶχε λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν εἰς τὴν κρητικὴν καὶ μυκηναϊκὴν τέχνην. Αἱ περίφημοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης καὶ τῆς Τίρυνθος ὁμιλοῦν εὐγλώττως περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐνῶ γνωρίζομεν τόσον καλὰ τὴν προϊστορικὴν ζωγραφικὴν, αἱ γνώσεις μας διὰ τὴν ἑλληνικὴν ζωγραφικὴν τῶν ἱστορικῶν χρόνων εἶναι πολὺ περιορισμέναι. Δι' αὐτὴν ἔχομεν μόνον εἰδήσεις ἀπὸ

ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἀπὸ αὐτοὺς μανθάνομεν περὶ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἀξίας τῶν μεγαλυτέρων ζωγράφων τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος: τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Παρρασίου, διότι οὐδεὶς πίναξ αὐτῶν σώζεται.

Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου
Μαρμάρινον ἀντίγραφον

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰς πληροφορίας τῶν παλαιῶν, διαφωτίζουν σημαντικώτατα τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους αἱ ἀγγειογραφίαι. Οἱ ἀγγειογράφοι, καίτοι ἦσαν ἀπλοῖ τεχνῖται, μᾶς ἀφῆκαν ἐν τούτοις ἀληθινὰ

καλλιτεχνήματα. Πολλά μάλιστα είναι έμπνευσμένα από τὰ έργα τῶν μεγάλων ζωγράφων. Τὰ θέματα τῶν ἀγγειογράφων ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μυθολογικά. Συχνὰ τὰ ἀγγεῖα κοσμοῦνται μὲ σκηνὰς

Μελανόμορφος ἀμφορεύς

Ὁ Αἴας καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς παίξουν πεσσοῦς.
(Ἔργον τοῦ ὀνομαστοῦ Ἀθηναίου ἀγγειογράφου τοῦ βίου αἰῶνος Ἐξηκτίου).

τοῦ ἀγγείου καὶ τὰς μορφὰς ἐρυθράς. Τὰ ἐρυθρόμορφα εἶναι τὰ ὠραιότερα.

ἀπὸ τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων καὶ συμπληρώνουν τὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας ἔχομεν δι' αὐτοὺς ἀπὸ ἄλλας πηγὰς. Πλήθος τοιούτων ἀγγείων ἔχουν διασωθῆ καὶ στολίζουν ὄλα τὰ μουσεῖα τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγγειογραφίας ἐπεκράτησαν δύο ρυθμοί, ὁ μελανόμορφος καὶ ὁ ἐρυθρόμορφος. Ὁ μελανόμορφος ἔχει πατρίδα τὴν Κόρινθον καὶ ἐκυριάρχησε κατὰ τὸν βον π. Χ. αἰῶνα. Ὁ ἐρυθρόμορφος ἀνεπτύχθη βραδύτερον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπεκράτησε κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα.

Τὰ μελανόμορφα ἀγγεῖα φέρουν ζωγραφισμένους μὲ μαῦρον χρῶμα τὰς μορφὰς. Τὰ ἐρυθρόμορφα ἀντιθέτως ἔχουν μαῦρον χρῶμα εἰς ὄλην τὴν ἐπιφάνειαν

3. Η ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

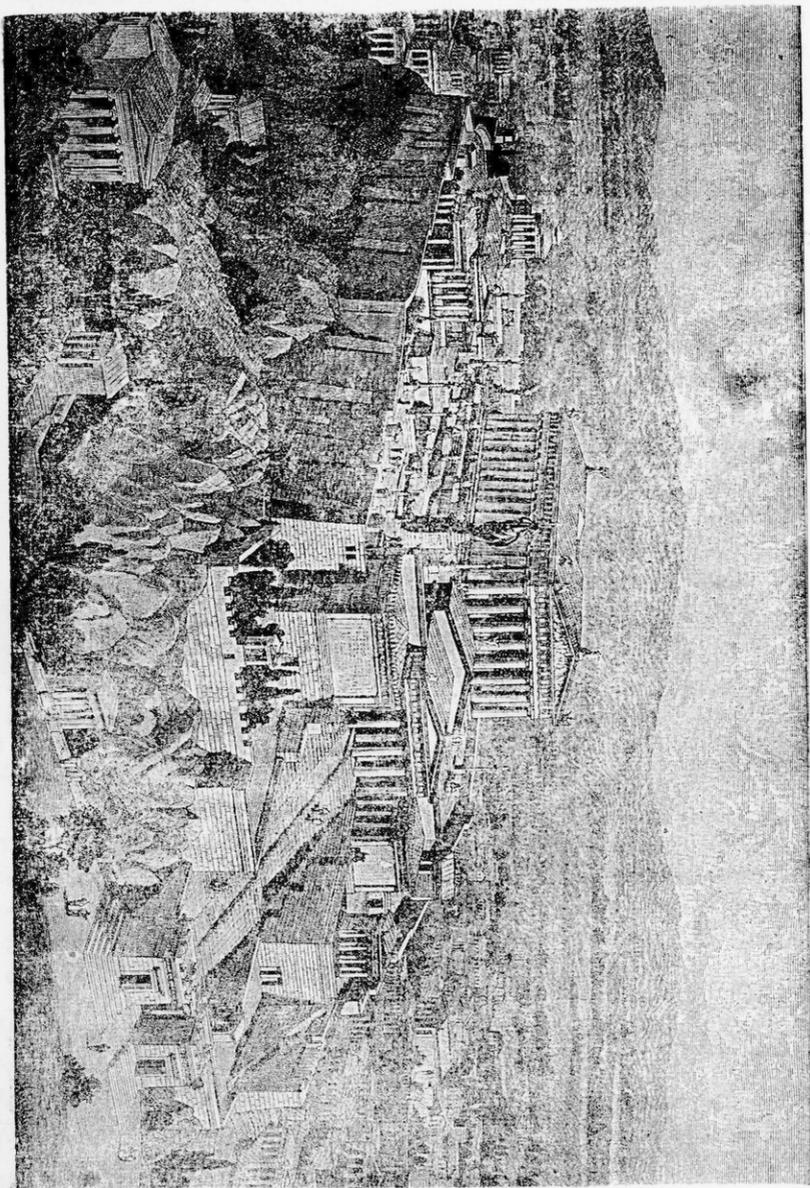
Οἱ εὐσεβεῖς κάτοικοι τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν των ἀπέδωκαν εἰς τὴν πολιοῦχον Ἀθηνᾶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἀφιερωμένη ἡ Ἀκρόπολις. Αἱ Ἀθῆναι εἶναι τώρα μεγάλη δύναμις μὲ πλούσια εἰσοδήματα. Διαθέτουν ἐπὶ πλεόν καὶ ἐξαιρετον ὑλικόν, τὰ λευκὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης. Οἱ

Ἄθηναῖοι λοιπὸν ἀπὸ εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν θεὰν ἀπεφάσισαν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως νὰ κτίσουν τοὺς ἐρειπωμένους ναοὺς τοῦ Ἀκροπόλεως πολυτελεστέους καὶ ὠραιότερους. Τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς. Ἐμόχθησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη καὶ κατώρθωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Φειδίου νὰ καταστήσῃ τὴν Ἀκρόπολιν τὸ λαμπρότερον καλλιτεχνικὸν μνημεῖον ὄλων τῶν αἰώνων.

Εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνερχόμεθα ἀπὸ τὴν δυτικὴν πλευράν, ὅπου σήμερον ὑπάρχει λιθινὴ κλίμαξ. Ὄταν ἀνέλθωμεν τὴν κλίμακα, εὐρισκόμεθα ἔμπροσθεν μεγαλοπρεποῦς εἰσόδου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Προπύλαια. Τὸ λαμπρὸν αὐτὸ οἰκοδόμημα ἔκτισεν ὁ ἀρχιτέκτων Μνησικλῆς ὁλόκληρον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου. Ἡ κατασκευὴ του διήρκεσε πέντε ἔτη. Ταυτοχρόνως μὲ τὰ Προπύλαια ἐκτίσθη ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης, ὅπως λέγεται σήμερον. Εἶναι ναὸς ἀμφιπρόστυλος ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, εὐρίσκεται δὲ δεξιὰ μας, πρὶν διέλθωμεν τὰ Προπύλαια, ἐπὶ προεξοχῆς τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως.

Ὄταν περάσωμεν τὰ Προπύλαια καὶ προχωρήσωμεν, θὰ παρατηρήσωμεν χῶρον τετράγωνον, ὅπου σώζονται τμήματα βάσεως τοῦ κολοσσιαίου ὀρειχαλκίνου ἀγάλματος τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, τὸ ὁποῖον κατεσκεύασεν ὁ Φειδίας. Τόσον μέγα ὕψος εἶχε τὸ ἄγαλμα, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἔβλεπον κατὰ τὰς ἀνεφελούς ἡμέρας τὴν αἰχμὴν τοῦ δόρατος τῆς θεᾶς νὰ ἀκτινοβολῇ ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ ἡλίου.

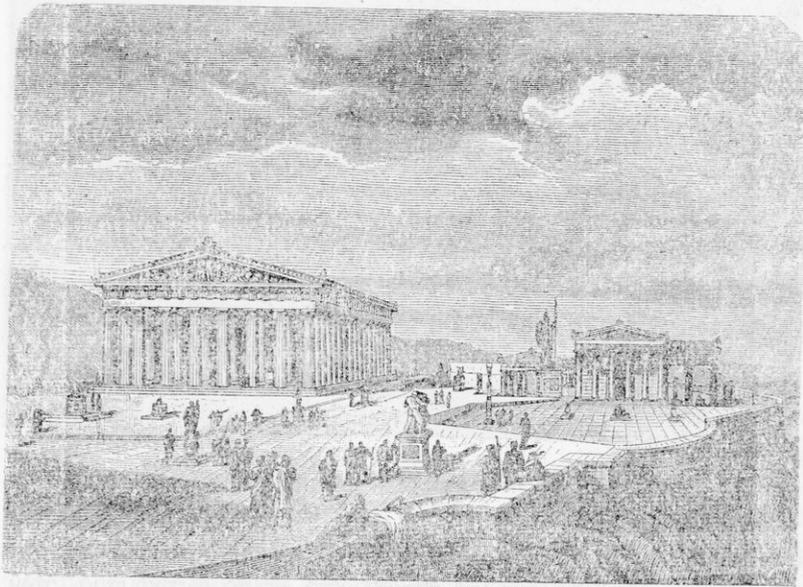
Καθὼς προχωροῦμεν, συναντῶμεν ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον χῶρον τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπέστερον καὶ σεβαστότερον μνημεῖον τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸν Παρθενῶνα. Ὁ ναὸς αὐτὸς τῆς Ἀθηνᾶς ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου εἶναι τὸ τελειότερον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς. Ὁ Ἰκτῖνος καὶ ὁ Καλλιμαχίας ἦσαν οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι περίπτερος δωρικοῦ ρυθμοῦ. Εἰς τὸν σηκὸν του ὑπῆρχε τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Φειδίου. Ὁ ὀπισθόδομος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς θησαυροφυλάκιον τῆς πόλεως. Περίφημα εἶναι τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ ἀνάγλυφα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐστόλισαν τὸν ναὸν ἀπὸ παντοῦ ὁ Φειδίας καὶ οἱ μαθηταὶ του. Εἰς τὴν ζωφόρον τοῦ σηκοῦ εἰκονίζετο ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων. Εἰς τὸ ἀνατολι-

Η Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν (Ἀκροπόλις)

κόν ἀέτωμα παριστάνετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς καί εἰς τὸ δυτικὸν ἢ φιλονικία τῆς μὲ τὸν Ποσειδῶνα διὰ τὴν κατοχὴν τῆς πόλεως.

Ἀπέναντι τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος ὑπάρχει τὸ κομψότατον καὶ χαριτωμένον δημιούργημα τῆς ἀττικῆς τέχνης, τὸ Ἐρέχθειον. Ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπεῖ διωρικὸν ρυθμὸν τοῦ Παρθενῶνος ὁ λεπτὸς καὶ ἐλαφρὸς ἰωνικὸς τοῦ Ἐρεχθείου δίδει τὴν ἐντύπωσιν μικροῦ κομψοτεχνήματος. Εἰς τὸν χώρον, ὅπου ἰδρύθη ὁ ναός, ἔγινε κατὰ τὴν παράδοσιν ἡ φιλονικία

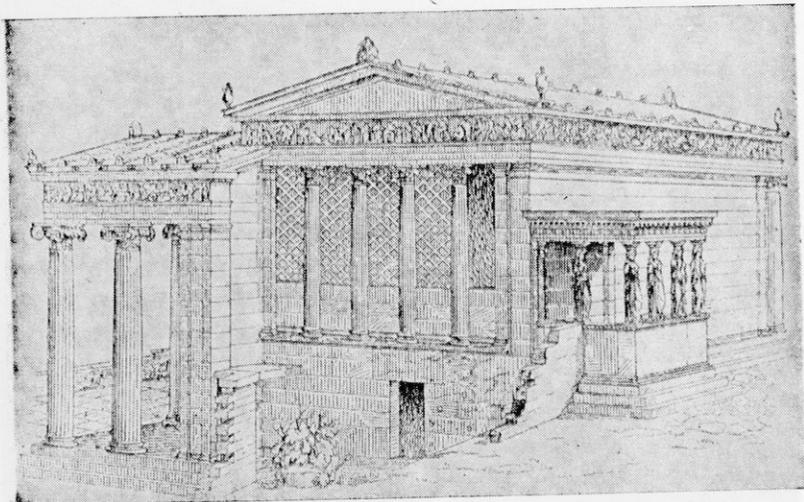

Παρθενῶν (Ἀναπαράστασις)

τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς πόλεως. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ ναοῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν νοτιὰν πλευρὰν, ἡ ὁποία ἔχει στεγασμένην προεξοχὴν ἐν εἴδει στοᾶς. Ἀντικιόνων ἕξ ὥραϊαι κόραι μὲ τὴν τοπικὴν ἐνδυμασίαν τῶν γυναικῶν τῆς μικρᾶς κόμης τῆς Λακωνικῆς, τῶν Καρυῶν (σήμερον Ἀράχωβα), ὑποβαστάζουν τὴν στέγην τῆς στοᾶς. Εἶναι αἱ περίφημοι Καρυάτιδες, ἀπὸ τὰ ζωντανώτερα καὶ θελκτικώτερα

γλυπτά τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἐμπνεύσει πλείστους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ὄλων τῶν ἐποχῶν.

Ὅπως βλέπομεν, ἐπάνω εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἦσαν συγκεντρωμένα τὰ σεβαστότερα καὶ μεγαλοπρεπέστερα μνημεῖα, τὰ ὁποῖα κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ δημιουργήσῃ ἡ βαθεῖα εὐλάβεια πρὸς τὸ θεῖον, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Ὅλος

Τὸ Ἐρέχθειον Στοὰ τῶν Καρυατίδων
(Ἀναπαράστασις)

ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἠσθάνετο ἐξαιρετικὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐθαμβώνετο εἰς τὸ ἀντίκρυσμά των.

Ὁ ἴδιος θαυμασμὸς πρὸς τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τῶν ἀρχαίων προγόνων μας καὶ ὁ ἴδιος σεβασμὸς πρὸς τὰ ἀθάνατα προϊόντα τῆς παρακινεῖ καὶ σήμερον τοὺς πολιτισμένους ἀνθρώπους νὰ ἔρχωνται ἀπὸ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ τῶν ἱερῶν ἐρειπίων τῆς Ἀκροπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. ΑΙ ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἣ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ πενήτηκοντα ἔτη τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἔδιδεν αἰσιοδοξίαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Γενικὴ ἦτο ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐχώριζον τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἔσβησαν καὶ ὅτι ἐμφύλιοι πόλεμοι δὲν θὰ ἀνεστάτωνον πλέον τὴν χώραν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη ἐνισχύθη, ὅταν τὸ 445 π. Χ. συνωμολογήθη ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὁμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο καθόλου εὐχάριστος.

Ἡ Σπάρτη—τῆς ὁποίας τὸ κύρος εἶχε καταπέσει ἔνεκα τῆς κακῆς διαγωγῆς τοῦ Πausανίου—περιορίσθη, καθὼς εἶδομεν, εἰς τὸ κράτος της, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσε νὰ καιροφυλακτῆ. Συνεκέντρωσε καὶ ὠργάνωνε τὰς δυνάμεις της, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν τὸ παλαιὸν καὶ φιλόδοξον σχέδιόν της νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν ἐδείκνυε καμμίαν διάθεσιν νὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς μόνιμον κατάστασιν τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Αἱ προθέσεις τῆς Σπάρτης ἐφάνησαν μὲ τὴν ματαιώσιν ἐξ αἰτίας της τοῦ γνωστοῦ σχεδίου τοῦ Περικλέους περὶ πανελληνίου συνεδρίου διὰ τὴν ἔνωσιν ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀθαιρέτος διαγωγή τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς συμμάχους συνετέλεσεν, ὥστε νὰ γεννηθοῦν μίσση καὶ νὰ ἐξαφθοῦν τὰ παλαιὰ πάθη εἰς μέγαν βαθμόν. Τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐπωφε-

λήθησαν οί Σπαρτιᾶται καί παρουσιάσθησαν προστάται τῶν καταδυναστευομένων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς δὲν ἦτο δυνατόν νά διατηρηθῆ ἡ εἰρήνη. Μία ἀσήμαντος ἀφορμὴ ἐχρειάζετο, διὰ νά ἀνάψῃ τὴν καταστρεπτικὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καί αὐτὸ δὲν ἐβράδυνε νά συμβῆ.

Κατὰ τὸ ἔτος 431 π. Χ. ἡ τριακονταετὴς εἰρήνη κατελύθη καί ἤρχισε μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστὸς ὡς **431 - 404 π. Χ. Πελοποννησιακὸς πόλεμος**, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 27 ἔτη. Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐξήντηλε τὴν Ἑλλάδα καί τὴν ὠδήγησεν εἰς τὴν καταστροφὴν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ποτέ πλέον δὲν ἠδυνήθη νά συνέλθῃ. Μὲ τὸ τέλος τοῦ ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος.

2. ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὸ σπουδαιότερον αἷτιον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο ἡ παλαιὰ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν Ἀθηναίων καί τῆς ὀλιγαρχικῆς Σπάρτης. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ηὔξηθη εἰς μέγαν βαθμὸν μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἐκτεταμένου καί ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ἀθηναίων καί τὴν καταπληκτικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου των. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κυριαρχήσει εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου καί τῆς Αἰγύπτου. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των ἦσαν περιζήτητα παντοῦ. Τοῦτο ἐγέννησε τὴν ἀντιζηλίαν καί τὸν φθόνον τῶν Σπαρτιατῶν καί πρὸ πάντων τῶν ἰσχυρῶν συμμάχων των Κορινθίων. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἀνταγωνισταὶ τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν βιομηχανίαν καί τὸ ἐμπόριον.

Οἱ Κορινθιοὶ ἀνησύχησαν πολὺ, ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νά ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς νήσους καί εἰς τὰς πόλεις τοῦ Ἰονίου πελάγους καί εἰς τὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας καί Σικελίας. Εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἕως τότε οἱ Κορινθιοὶ εἶχον τὸ μονοπώλιον τῶν ἐμπορικῶν συναλλαγῶν. Αἱ προσπάθειά των νά σταματήσουν μὲ εἰρηνικὰ μέσα τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηναίων καί νά ἐμποδίσουν τὴν κυριαρχίαν των ἐπὶ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων δὲν ἔφεραν κανὲν ἀποτέλεσμα. Διὰ τοῦτο οἱ Κορινθιοὶ ἐπεδίωκον καί παρασκεύαζον τὸν πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των. Μόλις ἐδόθη ἡ πρώτη ἀφορμὴ,

τὴν ἐπωφελήθησαν καὶ ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Εἰς τὸ τέλος κατώρθωσαν νὰ παρασύρουν μὲ τὸ μέρος των καὶ τοὺς Σπαρτιάτας, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον μὲν μὲ ἀνήσυχον βλέμμα τὴν ἀνάπτυσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ' ἦσαν πάντοτε διστακτικοὶ νὰ ἀναλάβουν πόλεμον ἐναντίον των.

Ἐπιδημίας εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἔδωκαν τὰ ἐξῆς γεγονότα. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐπίδαμον (σημερινὸν Δυρράχιον), ἡ ὁποία ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰλλυρίας, ἐγένετο ἐπανάστασις. Εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιδημίων ἀνεμείχθησαν οἱ Κορίνθιοι. Ἄλλ' ἡ ἐπέμβασίς των κατέληξεν εἰς πόλεμον μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Κερκυραίων, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, μολοντί ἐγνώριζον, ὅτι μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς Κερκυραίους παρεβιάζον τοὺς ὄρους τῆς τριακονταετοῦς εἰρήνης, ἔκριναν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ χάσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ προσεταιρισθοῦν ὡς σύμμαχον τὴν Κέρκυραν. Ἡ νῆσος εἶχεν ἀξιόλογον ναυτικὴν δύναμιν καὶ εὕρισκετο εἰς ἐξαιρετικὴν θέσιν.

Οἱ Κορίνθιοι διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν τὴν Ποτειδαίαν, ἡ ὁποία ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλὰ σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ὅταν ἔμαθον αὐτὸ οἱ Ἀθηναῖοι, ἔστειλαν ἀμέσως στρατὸν καὶ στόλον εἰς τὴν Ποτειδαίαν καὶ τὴν ἐπολιόρησαν στενῶς.

Ἄλλη σοβαρὰ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξε τὸ ψήφισμα τοῦ Περικλέους, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Μεγαρεῖς—σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν—ἀπεκλείοντο ἀπὸ τοὺς λιμένας καὶ τὰς ἀγορὰς τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν.

3. ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ Εἰς ΣΠΑΡΤΗΝ. — Ἡ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Κατόπιν τῶν γεγονότων αὐτῶν οἱ Κορίνθιοι ἐπέτυχον νὰ συκληθῆ συνέδριον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Πελοποννησιακῆς συμμαχίας εἰς τὴν Σπάρτην. Τὸ συνέδριον ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον παρ' ὅλην τὴν ἀντίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν οἱ φιλοπόλεμοι. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰρήνη δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ καταστρεπτικὸς ἐμφύλιος πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήχθησαν εἰς τρεῖς περιόδους.

Ἡ *πρώτη περίοδος* ὠνομάσθη δεκαετῆς ἢ Ἀρχιδάμειος πόλεμος (431 - 421). Ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σπαρτιατικοῦ καὶ λοιποῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ, τὸν Ἀρχίδαμον, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἦσαν ἀμφίβολα.

Ἡ *δευτέρα περίοδος* περιλαμβάνει τὴν εἰς Σικελίαν ἐκστρατείαν τῶν Ἀθηναίων (415 - 413 π. Χ.), ἡ ὁποία ἀπέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν.

Τὴν *τρίτην περίοδον* ἀποτελεῖ ὁ λεγόμενος Δεκελεικὸς πόλεμος (413 - 404 π. Χ.), ὁ ὁποῖος ἐτελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἀγωνιώδη πάλιν τῶν δύο ἐπιφανῶν Ἑλληνικῶν πόλεων ἔλαβε μέρος ὅλη ἡ Ἑλλάς. Μὲ τὴν Σπάρτην εἶχε συνταχθῆ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ Πελοπόννησος, μερικαὶ πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ἡ Λευκάς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτὸς τῶν ὑπηκόων τῶν εἶχον ὡς συμμάχους τὴν Ναύπακτον, τοὺς Ἀκαρνανὰς καὶ ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Ζάκυνθον. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιάται εἶχον συμπαθείας καὶ μεταξὺ τῶν ὑπηκόων τῶν Ἀθηνῶν, διότι διεκλήρυττον, ὅτι πολεμοῦν, διὰ νὰ τοὺς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Ἀθηναίων. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι κατήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον μὲ ἀκμαίας δυνάμεις. Ἰσχυρότεροι οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ θάλασσαν, ὑστέρουσαν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν δύναμιν κατὰ ξηρὰν. Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις διεξήγοντο μόνον κατὰ τὸ θέρος (Μάρτιος - Νοέμβριος). Ἡ περίοδος τοῦ χειμῶνος (Δεκέμβριος - Φεβρουάριος) προωρίζετο διὰ τὰς πολεμικὰς προετοιμασίας τῶν ἐμπολέμων.

4. ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἀρχιδάμειος πόλεμος. — Ὁ λοιμὸς τῶν Ἀθηνῶν *vai*

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 431 π. Χ. ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμος μὲ ἰσχυρὸν στρατὸν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε κατὰ τὴν συνθήειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νὰ κόπτη τὰ δένδρα καὶ νὰ κα-

ταστρέφη τους αγρούς. Οί αγρόται με πόνον ψυχῆς παρηκολούθουν τὴν φθορὰν τῆς περιουσίας των μέσα ἀπὸ τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον καταφύγει με τὰς οἰκογενείας των καὶ με τὰ κινητὰ πράγματά των κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους. Ὁ μέγας πολιτικός καὶ στρατηγὸς εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι κατὰ ξηρὰν οἱ Ἀθηναῖοι ἔπρεπε νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς ἄμυναν. Δι' αὐτό, μόλις ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, παρήγγειλεν εἰς τοὺς κτηματίας τῆς Ἀττικῆς νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὴν πόλιν. Τοιοῦτοτρόπως ὅλως ὁ χώρος ὁ μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν ἐγένισεν ἀπὸ πρόσφυγας. Ἐκεῖ ἦσαν ἀσφαλεῖς, διότι τὰ μακρὰ τείχη προεφύλαττον τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Οἱ Ἀθηναῖοι, διὰ νὰ ἀποδώσουν τὰ ἴσα εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἔστειλαν τὸν στόλον των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ δι' αὐτοῦ ἐληλάτουν τὰ παράλια της.

Ὁ Ἀρχίδαμος δὲν παρέτεινεν ἐπὶ μακρὸν τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Μόλις ἤρχισαν νὰ λείπουν αἱ τροφαί, ἐγκατέλειπε τὴν ἐπιχείρησιν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ ἄθηναϊκὸς στόλος ἐπίσης, ἀφοῦ ἐληλάτησε τὰ εὐφορώτερα μέρη τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπέρασε τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους τούτου οἱ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν με φροντίδα τοῦ δημοσίου τοὺς πρῶτους νεκροὺς τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ σύμφωνα με παλαιὸν ἔθιμον ἔπρεπε κατὰ τὴν ταφὴν νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τιμὴν των ἐκ μέρους τῆς πόλεως ἀνὴρ με γενικὴν ὑπόληψιν καὶ κῦρος, ὠρίσθη ὁ Περικλῆς νὰ εἴπῃ « ἐ π ' α ὕ τ ο ἰ ς ἔ π α ι ν ο ν τ ὸ ν π ρ ἔ π ο ν τ α ». Ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησε τότε ὁ Ἀθηναῖος πολιτικός, εἶναι πραγματικὸν ἀριστοῦργημα. Ὁ Ἐπιτάφιος τοῦ Περικλέους, ὅπως λέγεται, ἀποτελεῖ ὕμνον πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των καὶ τὸν πολιτισμὸν των. « *Μόνη, λέγει, ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ ὅλας τὰς σημερινὰς πόλεις παρουσιάζεται εἰς τὰ μάτια τοῦ ἐρευνητοῦ ἀνωτέρα τῆς φήμης της καὶ μόνη αὐτὴ οὔτε εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅταν ἔλθῃ ἐναντίον της, δίδει ἀφορμὴν νὰ ἀγανακτῇ, διότι κακοπαθεῖ ἀπὸ τοιούτους ἀσημάντους ἀνθρώπους, οὔτε εἰς τὸν ὑπῆκοον νὰ παραπονῆται, διότι τάχα κυβερνᾶται ἀπὸ ἀναξίους... Λοιπὸν χάριν τοιαύτης πόλεως αὐτοὶ ἐδῶ γενναίως μαχόμενοι ἐφρονεῦθησαν, ἐπειδὴ ἐθεώρησαν χρέος των νὰ μὴ τὴν ἀφήσουν νὰ χαθῇ, καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ὅσους μένονν*

εις τὴν ζωὴν δίκαιον εἶναι νὰ θέλῃ νὰ ὑποφέρει πρὸς χάριν τῆς ». (Θουκυδίδου, Περικλέους Ἐπιτάφιος).

Τὸ δεύτερον ἔτος ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὁ δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν Περικλέα ἐληλάτησεν ἐκ νέου διάφορα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλὰ τὸ ἔτος αὐτὸ μεγάλη συμφορὰ ἐπληξε τοὺς Ἀθηναίους. Συγχρόνως περίπου μὲ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σπαρτιατῶν, φοβερὰ ἐπιδημικὴ νόσος, λοιμὸς, ὅπως τὸν λέγει ὁ Θουκυδίδης, ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ. Εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεδόθη εἰς τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ ξένου ἐμπορικῶν πλοίων, τὸ ὁποῖον προήρχετο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ ἡ ἐπιδημία ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν. Ὁ συνωστισμὸς, ὁ ὁποῖος εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ τὴν συγκέντρωσιν ὅλου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ὑπαίθρου εἰς τὸν μεταξὺ τῶν μακρῶν τειχῶν χώρον καὶ τὰς ἀνθυγιεινὰς καλύβας, ὑπεβοήθει τὴν ἐξάπλωσίν τῆς. Προσέβαλεν ὅλους χωρὶς διάκρισιν φύλου ἢ ἡλικίας.

Ὁ Θουκυδίδης, ὁ ὁποῖος προσεβλήθη ἀπὸ τὸν λοιμὸν καὶ ἐσώθη, τὸν περιγράφει μὲ θαυμαστὴν ἀκρίβειαν. Ἀπὸ τὰ συμπτώματα φαίνεται, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τυφοειδοῦς πυρετοῦ. « *Τόσον ἀσύνηθες ἦτο τὸ νόσημα, λέγει, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἀπέθνησκον, ὅπως τὰ πρόβατα, καὶ πολλοὶ ἔμεινον ἄταφοι. Τὰ δὲ πτηνὰ, τὰ ὁποῖα τρώγουν ἀνθρώπινα πτώματα, ἢ δὲν ἐπλησίαζον τοὺς ἀτάφους νεκρούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολλοί, ἢ, ὅσα ἔφαγον ἀπὸ αὐτούς, ἐμολόνησαν καὶ ἀπέθανον. Τὰ πτηνὰ αὐτὰ ἐξηφανίζοντο ἀπὸ τὰ μέρη, ὅπου ἐδρίσκοντο ἄταφα πτώματα* ». Ὁ λοιμὸς διήρκεσε μὲ μικρὰς ὑποχωρήσεις καθ' ὅλον τὸ δεύτερον καὶ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου καὶ ἐπροξένησε μεγάλην φθορὰν εἰς τὸν πληθυσμὸν.

Δυσφορία τῶν Ἀθηναίων. — Θάνατος τοῦ Περικλέους

Ὁ Ἀρχίδαμος, ἐφοβήθη μήπως προσβληθῆ ὁ στρατὸς του ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν, καὶ ἀπεχώρησε μὲ σπουδὴν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Περικλῆς ἐξ ἄλλου, ὅταν ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν λεηλασίαν τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου, ἔστειλε τὸν στόλον ὑπὸ ἄλλους στρατηγούς εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄλωσιν τῆς Ποτειδαίας. Ὁ στόλος ὅμως ἐπανῆλθεν ἀπρακτος εἰς τὰς

Ἄθηνas, ὅπου ἡ κατάστασις ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν θραῦσιν τοῦ λοιμοῦ ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστικὴ. Οἱ Ἄθηναῖοι ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἠθικὸν των. Εἰς τὴν ἀπόγνωσίν των ἐστρέφοντο κατὰ τοῦ Περικλέους, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὑπαίτιον τῶν συμφορῶν.

Ὁ Περικλῆς τότε συνεκάλεσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ μὲ τὴν γνωστὴν ἀταραξίαν του ὠμίλησε πρὸς τοὺς Ἄθηναίους ὡς πατὴρ καὶ ὄχι ὡς ἀνώτατος ἄρχων. « *Ἄν ἡ πατρις εὐτυχῆ, εἶπεν, αἱ ἰδιωτικαὶ ἀτυχίαι θεορατεῖόνται, ἐνῶ σὺδμεῖα ἰδιωτικὴ εὐτυχία δύναται νὰ διατηρηθῆ, ὅταν ἡ πατρις περιέλθῃ εἰς δυστυχίαν... Ὅταν λοιπὸν ἡ μὲν πατρις ἤμπορῆ νὰ βαστάσῃ τὰς συμφορὰς τῶν πολιτῶν, ἕνας δὲ ἕκαστος μεμονωμένος πολίτης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὴν βοηθήσῃ, πῶς δὲν ἐπιβάλλεται ὅλοι μαζὶ νὰ τὴν ἐπισχῶσωμεν καὶ νὰ μὴ μᾶς τρομάζωσιν αἱ ἀτομικαὶ κακοτυχίαι μας ;* »

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ λόγου ὑπῆρξε μεγάλη. Ἡ δυσφορία τῶν Ἄθηναίων κατὰ τοῦ Περικλέους ἔπαυσεν, ἀλλὰ προσωρινῶς. Αἱ τάλαιπώρια των ἀπὸ τὴν νόσον ἐμεγάλωνον καὶ ἡ ὀργὴ των ἐξέσπασε καὶ πάλιν κατὰ τοῦ Περικλέους, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τῶρα ἀφήρεσαν τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ. Χωρὶς δυσφορίαν καὶ παράπικρον ὁ Ἄθηναῖος πολιτικὸς ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ζωὴν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἔχασεν ἀπὸ τὴν νόσον τοὺς δύο υἱοὺς του. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν συμφορὰν διετήρησεν ὅλον τὸ ψυχικὸν μεγαλεῖον του.

Ἡ ἀνικανότης τῶν διαδόχων τοῦ Περικλέους, ἠνάγκασε τοὺς Ἄθηναίους νὰ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὴν ἀρχὴν. Δὲν ἦτο ὅμως πλέον πεπρωμένον νὰ ὑπηρετήσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν πατρίδα του. Προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν θανατηφόρον ἐπιδημίαν καὶ ἀπέθανε τὸ φθινόπωρον τοῦ 429 π. Χ. εἰς ἡλικίαν 62 ἐτῶν.

Ὁ θάνατος τοῦ Περικλέους εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ὑπῆρξε διὰ τοὺς Ἄθηναίους ἀνεπανόρθωτος συμφορὰ. Ὁ Περικλῆς, καθὼς γνωρίζομεν, ἦτο μέγας πολιτικὸς καὶ στρατηγὸς καὶ ρήτωρ. Μὲ τὰ προτερήματα αὐτὰ ἀπέκτησε μέγα κύρος, μὲ τὸ ὁποῖον κατώρθωνε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς Ἄθηναίους τὴν πειθαρχίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν προκοπὴν τῶν λαῶν. Καὶ ἐπετύγχανεν αὐτὸ χωρὶς καθόλου νὰ δεσμεύῃ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν πολιτῶν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀπώλειά του ἦτο βαρὺ πλῆγμα διὰ τοὺς Ἄθηναίους.

Μετά τόν Περικλέα ἐπεκράτησαν πολιτικοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἀπέβλεπον εἰς τὸ συμφέρον τῆς ὀλότητος, ἀλλ' εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς προσωπικῆς των φιλοδοξίας. Ἀπέκρυπτον ἀπὸ τὸν λαὸν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκολάκευον τὰς ἀδυναμίας του, διὰ νὰ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐκλογὴν των εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα. Οἱ πολιτικοὶ οὗτοι ὠνομάζοντο *δημαγωγοί*. Περίφημος *δημαγωγός*, ὁ ὅποιος ἐπεβλήθη εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς, ὑπῆρξεν ὁ Κλέων, ἄνθρωπος ἐμπαθέστατος καὶ τυχοδιώκτης. Οὗτος κατήγετο ἀπὸ ταπεινὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εἶχε πλουτήσῃ ὡς βιομήχανος βυρσοδέψης. Πλὴν τῶν χρημάτων ὅμως διέθετε καὶ ρητορικὴν καὶ *δημαγωγικὴν* ἱκανότητα μοναδικήν. Μὲ τὰ προσόντα αὐτὰ ἐπεβάλλετο εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸ παρέσυρεν εἰς τὰς ἰδέας του. Ἦτο ὑπὲρ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου μέχρις ἐσχάτων.

Ἀποστασία τῆς Λέσβου. ΟΧΙ

Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων

Κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τὸν φόβον τοῦ λοιμοῦ. Δὲν ἔμειναν ὅμως ἄργοι. Ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιδάμου ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν Πλαταιῶν, τὰς ὁποίας ἐπολιόρκησαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἔπεσεν ἡ Ποτείδαία καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος (428 π. Χ.) ἀπεστάτησεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους ἡ Λέσβος. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀμέσως στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτιλήνην κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ Μυτιληναῖοι ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν κατὰ τὸν ἐπόμενον ἔτος νὰ παραδοθοῦν, διότι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν κατώρθωσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Λέσβος ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων.

Μετά τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης, ἐφάνη ἡ ἐμπάθεια καὶ ἡ ἀγριότης τοῦ Κλέωνος. Οὗτος προέτεινεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ θανατώσουν ὅλους τοὺς ἐνήλικας Μυτιληναίους. Καὶ ἀπεσοβῆθη μὲν τὸ φρικτὸν τοῦτο ἀνοσιούργημα, διότι ἐπεκράτησαν ἄλλαι φρονιμώτεραι γνώμαι, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόνευσαν χιλίους αἰχμαλώτους ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τῆς Μυτιλήνης.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον οἱ Σπαρτιᾶται ἐκυρίευσαν μετὰ διετῆ

πολιορκίαν τὰς Πλαταιὰς καὶ διὰ τὰ εὐχαριστήσουν τοὺς συμμάχους των Θηβαίους, ἐφόρευσαν τοὺς ὀλίγους ὑπερασπιστὰς τῆς ἐνδόξου πόλεως. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ πόλεμος ἐγένετο διαρκῶς ἀγριώτερος.

Κατὰ τὴν ἐπομένῃν περίοδον τὸ σημαντικώτερον πολεμικὸν γεγονός ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Πύλου καὶ τῆς Σφακτηρίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Τὸ 425 π. Χ. ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης κατέπλευσε μὲ πέντε πλοῖα εἰς τὸν λιμένα τῆς Πύλου, ἀπεβίβασθη εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ὠχύρωσε τὴν περιοχὴν. Ἐπειδὴ ἡ πόλις ἔκειτο εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μεσσηνίας, ὁ Δημοσθένης ἐσχεδίαζε νὰ τὴν καταστήσῃ ὀρμητήριον, διὰ νὰ ἀποκλείσῃ ἐκ δυσμῶν τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ ἐξεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς δυσηρεστημένους κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν κατοίκους τῆς. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀντελήφθησαν τοὺς σκοποὺς του καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον του ἀπὸ τὴν ξηρὰν καὶ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως ἀπεβίβασαν 420 ὀπλίτας εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, ἡ ὁποία εὑρίσκεται ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος τῆς Πύλου. Ὁ Δημοσθένης μὲ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας του προέβαλε γενναίαν ἀντίστασιν. Ὅταν ἔφθασεν δὲ ἐνίσχυσις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ὄχι μόνον κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιατάς, ἀλλὰ καὶ ἐπολιόρκησε τοὺς 420 ὀπλίτας των εἰς τὴν Σφακτηρίαν. Ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ὀπλίτας αὐτοὺς ἀνῆκον εἰς τὰς ἐπισημοτέρας οἰκογενεῖας τῆς Σπάρτης. Διὰ τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι προέτειναν εἰς τοὺς Ἀθηναίους εἰρήνην, ἀλλ' αὐτοὶ κατὰ συμβουλήν τοῦ Κλέωνος ἀπέρριψαν τὰς προτάσεις. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ Κλέων ἐζήτησε νὰ ἀποσταλῇ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Πύλον. Ἐδωκε τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ἐντὸς 20 ἡμερῶν ἢ θὰ ἐφόρευεν ἢ θὰ ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας αἰχμαλώτους τοὺς ἀποκλεισμένους εἰς τὴν Σφακτηρίαν Σπαρτιατάς. Ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, οἱ Ἀθηναῖοι ἐγέλασαν διὰ τὰς καυχησιολογίας τοῦ Κλέωνος, ἀλλ' ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν του. Ἠλπίζον, ὅτι ἐδίδετο εὐκαιρία «*δοῖν ἀγαθὸν τοῦ ἐτέρου τεύξεσθαι: ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγῆσεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον, ἢ Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι*».

Ὅταν ὁ Κλέων ἀπεβίβασθη εἰς τὴν νῆσον, εὔρεν ὅλα ἔτοιμα διὰ τὴν ἐπίθεσιν ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐκυκλώθησαν ἀπὸ παντοῦ καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ διαφύγουν. Δι' αὐτὸ ἐπολέμησαν μὲν γενναίως, ἀλλὰ τέλος ἠναγκάσθησαν νὰ

παραδοθοῦν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κλέων ἐντὸς 20 ἡμερῶν μετέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, τοὺς 292 ἐπιζήσαντας Σπαρτιάτας ὀπλίτας τῆς Σφακτηρίας. Ἀπὸ τότε ὁ τυχοδιώκτης δημογωγὸς ἔγινε παντοδύναμος. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀττικὴν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἠπειλήσαν ὅτι, ἂν συνέβαινε τοῦτο, θὰ ἐθανάτωνον τοὺς αἰχμαλώτους.

Νικίειος εἰρήνη

Ἀπὸ τὴν δύσκολον θέσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρέθη ἡ Σπάρτη μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίας, ἐξήγαγε τὴν πατρίδα του ὁ χρηστὸς, γενναῖος καὶ ἐξαιρετὸς στρατηγὸς Βρασίδης. Οὗτος, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον, ἐσκέφθη νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Μὲ τὴν μοναδικὴν διὰ Σπαρτιᾶτην ρητορικὴν του ἰκανότητα, ἔπεισε τοὺς ἐφόρους νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τολμηροῦ του σχεδίου.

Ὁ Βρασίδης ἐπέρασε μὲ ὀλίγας δυνάμεις τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς ἄμεσον συνεννόησιν μὲ τὸν βασιλέα *Περδίκκων*, φίλον τῶν Σπαρτιᾶτῶν. Μὲ τὴν συνεργασίαν αὐτοῦ ὁ Βρασίδης ἀπέσπασε πολλὰς πόλεις ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Χαλκιδικήν. Τέλος ἐκυρίευσεν τὴν *Ἀμφίπολιν*, ἀποικίαν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ὁ *ἱστορικὸς Θουκυδίδης*, ναύαρχος τότε τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰ παράλια τῆς Θράκης, δὲν ἠδυνήθη νὰ πλεύσῃ ἐγκαίρως εἰς τὴν Ἀμφίπολιν καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν κατάληψίν της. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἀναπολόγητον εἰς θάνατον. Ὁ Θουκυδίδης, διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν τιμωρίαν, ὑπεβλήθη εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν τὸν Κλέωνα. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀφίξιν του οἱ δύο ἀντίπαλοι συνεκρούσθησαν εἰς τὴν Ἀμφίπολιν. Κατὰ τὴν μάχην ὁ ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐνίκηθη καὶ ὁ Κλέων ἐφονεύθη. Τὴν ἰδίαν ὁμως τύχην εἶχεν καὶ ὁ στρατηγὸς Βρασίδης, ὁ ὁποῖος ἐτάφη μὲ μεγάλας τιμὰς εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀμφιπόλεως. Τοιοῦτοτρόπως ἔλειψαν οἱ δύο φιλοπόλεμοι ἀρχηγοὶ Βρασίδης καὶ Κλέων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπερίσχυσε τότε τὸ κόμμα τοῦ Νικίειου, ὁ

ὁποῖος ἤρχισεν ἀμέσως διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σπαρτιάτας περὶ εἰρήνης. Αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαί, διότι καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον ἐξαντληθῆ ἀπὸ τὴν παράτασιν τοῦ πολέμου. Ἀθηναῖοι καὶ Σπαρτιάται τὸ 421 π. Χ. ἐκλείσαν εἰρήνην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποδοθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰχμάλωτοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἔγινε μὲ τὴν μεσολάβησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ στρατηγοῦ Νικίου, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη Νικίειος εἰρήνη.

Ὁ Νικίας

Ὁ Νικίας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν οἰκογένειαν. Ἀπὸ τὰ ἀργυρωρυχεῖα τοῦ Λαυρείου καὶ ἀπὸ βιομηχανικὰς ἐργασίας ἠύξησε τὸν πλοῦτον, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμησε, καὶ ἔγινεν ὁ πλουσιώτερος ἄνθρωπος τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Νικίας ἦτο πολίτης ἐνάρετος καὶ συνετός. Ἡ ἰδιωτικὴ καὶ δημοσίᾳ ζωὴ του ἦτο ἀμεμπτος. Ἐξ οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς ἠσθάνετο βαθὺν σεβασμὸν πρὸς τὴν προγονικὴν θρησκείαν. Καίτοι πλοῦσιος διῆγε βίον ἀπλοῦν καὶ λιτόν. Ἡ νομιμοφροσύνη, ἡ ἐντιμότης καὶ ἡ δικαιοσύνη του ἦσαν ὑποδειγματικά. Ἄλλ' ὑπεράνω ὅλων τῶν ἀρετῶν του διέλαμπεν ἡ φλογερὰ φιλοπατρία του. Ὁνειρον ὅλης τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ διατήρησις « τοῦ μεγάλου ὀνόματος τῶν Ἀθηνῶν », ὅπως συνήθιζε νὰ λέγη, καὶ κατὰ τὰς ἀτυχίας τῆς πόλεως, « ἡ ἐπανόρθωσις τῆς πεπτωκυίας δυνάμεως αὐτῆς ». Ὁ Νικίας εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἄνδρας, τῶν ὁποίων ἐπαινεῖ τὸν χαρακτῆρα ὁ Θουκυδίδης. : « Ἡ ὅλη διαγωγὴ, λέγει, τοῦ Νικίου ἦτο κανονισμένη κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ ἀποβλέπη μόνον εἰς τὴν χρηστότητα ». *υαχθεύνη...*

Ὡς στρατηγὸς διεξήγαγεν ἐπιτυχῶς πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου καὶ ἀπήλασε γενικῆς ὑπολήψεως. Ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἠγαπᾶτο, διότι ὑπεβάλλετο μαζὶ των εἰς τοὺς ἴδιους κινδύνους καὶ τὰς αὐτὰς ταλαιπωρίας καὶ στερήσεις. Εἰς τὴν πολιτικὴν διεκρίθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχε χαρακτῆρα ἠπιον καὶ ἄτολμον, δὲν κατάρθρωσε νὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ἀντιπάλου Κλέωνος, ὁ ὁποῖος ἦτο βιαιότατος καὶ δὲν ἐδίσταζε νὰ μεταχειρίζεται καὶ τὰ εὐτελέστερα μέσα, διὰ νὰ ἐπιβληθῆ. Ἡ ἀγαθότης, ἡ ἐντιμότης καὶ

ἡ σωφροσύνη τοῦ Νικίου δὲν συνεβιβάζοντο μὲ τὴν ταραχώδη ἐποχὴν, μὲ τὴν ὁποῖαν συνέπεσεν ἡ ἀνάμειξις του εἰς τὴν πολιτικὴν.

Ὁ Νικίας εἶχε συμβουλευθεῖ τοὺς Ἀθηναίους μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σφακτηρίας νὰ δεχθοῦν τὰς προτάσεις εἰρήνης τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλέωνος ἐπεβλήθη ἡ πολιτικὴ του, εἰς τὴν ὁποῖαν ὠφείλετο ἡ Νικίειος εἰρήνη. Ἀλλ' ἡ εἰρήνη αὐτὴ ἦτο ἀπλῶς μία ἀνακωχὴ μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπεκράτησαν μετ' ὀλίγον οἱ φιλοπόλεμοι, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ καταφέρωνται κατὰ τῆς εἰρήνης. Ἀρχηγὸς των ἦτο νέος πολιτικὸς ἀνὴρ μὲ ὠραῖον παράστημα, εὐφυῆς καὶ δραστήριος ἀλλὰ καὶ πλήρης ἐλαττωμάτων, ὁ Ἀλκιβιάδης.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ναί

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀνῆκεν εἰς μεγάλην οἰκογένειαν. Ὁ πατὴρ του Κλεωνίας κατήγετο ἀπὸ τὸ μυθικὸν γένος τῶν Αἰακιδῶν, ἡ δὲ μήτηρ του Δειωμάχη ἀπὸ τοὺς Ἀλκμεωνίδας καὶ ἦτο συγγενὴς τοῦ Περικλέους. Πολὺ ἐνωρὶς ἔχασεν ὁ Ἀλκιβιάδης τὸν πατέρα του, ὁ ὅποιος ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (446 π.Χ.), καὶ τὴν κηδεμονίαν του ἀνέλαβεν ὁ Περικλῆς.

Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητός του παρηκολούθησε τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του. Ἰδιαιτέρως συνεδέθη μὲ τὸν Σωκράτην, ὁ ὅποιος ὅμως, παρ' ὅλας τὰς προσπαθείας του, πολὺ ὀλίγον ἐπέδρασεν εἰς τὸν ἀτίθασον χαρακτῆρα τοῦ μαθητοῦ του. Μὲ τὴν λαμπρὰν μὀρφωσιν, τὴν εὐφυΐαν, τοὺς εὐγενεῖς τρόπους καὶ τὴν ὠραιότητά του ἐγοῆτευσεν ὄλους. Ἦτο γεναιόδωρος μέχρι σπα-

Ἀλκιβιάδης

τάλης, καταδεκτικός και πειστικός εις τούς λόγους του. Είχεν ἀποκτήσει τόσην συμπάθειαν εις τὸ πλῆθος, ὥστε, ὅπως λέγει ὁ Πλούταρχος «οὐδὲν θαυμαστόν, ὅτι ἦνθει ἡ δόξα αὐτοῦ μετ' ἐθνοῖας καὶ τιμῆς, ἐπεὶ καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἔνια πολλάκις χάριν εἶχε».

Ἄλλ' εἶχεν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ μεγάλα ἐλαττώματα, διότι ἦτο ὑπερβολικὰ φιλόδοξος καὶ φίλαρχος. Χάριν τῶν προσωπικῶν ἐπιδιώξεων του ἔγινεν ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν χωρὶς νὰ πιστεύῃ εις τὰς δημοκρατικὰς ἰδέας. Ἐνῶ ἦτο καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ὅπως καὶ ὁ Νικίας, ἐν τούτοις ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τὴν ὑπογραφήν της ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου. Ἐφραντάζετο, ὅτι θὰ ἐδίδετο εις αὐτὸν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν καὶ ὄνομα. Μὲ τὴν ἄλλοπρόσαλλον πολιτικὴν καὶ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην του ὠδήγησε τὴν πατρίδα του εις μεγάλας συμφοράς. Ἀπὸ τὸν Ἀλκιβιάδην ἔλειπεν ὁ ἄγνος πατριωτισμὸς τοῦ Ἀριστείδου, τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ Κίμωνος, τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ συγχρόνου του πολιτικοῦ Νικίου.

5. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Τὰ πολιτικὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου

διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας

Ὁ Ἀλκιβιάδης εις τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτικοῦ του σταδίου ἦτο φίλος τῶν Σπαρτιατῶν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Σπαρτιαῖται διὰ τὴν νεαρὰν κυρίως ἡλικίαν του δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εις αὐτὸν καὶ διέτηρουν φιλικὰς σχέσεις μὲ τὸν Νικίαν καὶ τοὺς ὄπαδούς του, ὁ Ἀλκιβιάδης ἔγινεν ἐχθρὸς των. Διὰ νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ, ὅταν ἐξελέγη στρατηγὸς (420 π. Χ.), συνεννοήθη μὲ τοὺς ἀντιπάλους τῆς Σπάρτης εις τὴν Πελοπόννησον, τοὺς Ἀργεῖους, Ἀρκάδας καὶ Ἡλείους, μὲ σκοπὸν νὰ προσβάλλῃ τὴν Σπάρτην εις τὴν ἰδίαν της χώραν. Οἱ Σπαρτιαῖται ὅμως ἐνίκησαν εις ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοιοῦτοτρόπως τὰ σχέδια τοῦ Ἀλκιβιάδου ἐματαιώθησαν.

Ἐν τούτοις ἡ ἀποτυχία αὐτῆ δὲν ἐσωφρόνισε τὸν φιλόδοξον

πολιτικόν. Διὰ τὴν ἀνακτῆσιν τὸ γόητρόν του, ἔβαλε τῶρα εἰς τὸν νοῦν τολμηρότερα σχέδια καὶ περιέμενε τὴν εὐκαιρίαν νὰ τὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν.

Ἐκ τῆν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στρέψει τὴν προσοχὴν των πρὸς δυσμάς. Τοὺς προσεῖλκυεν ἰδίως ἡ ἐπικαιροσ θέσις τῆς Σικελίας μὲ τὰς πλουσίας ἀποικίας της, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν πρώτην θέσιν κατεῖχον αἱ Συρακοῦσαι. Ἐὰν ἐγίνοντο κύριοι τῆς μεγάλης νήσου, θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν ἡγεμονίαν των σπουδαιότατα ἑλληνικὰ κέντρα τῆς δύσεως. Ἐξ ἄλλου ἡ Πελοπόννησος θὰ ἀπεκλείετο ἀπὸ παντοῦ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ ἦτο ὑποχείριος εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλεπήβολον αὐτὸ σχέδιον. Ἐφαντάζετο ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνεγνωρίζετο ὡς ὁ μεγαλοφύεστατος πολιτικὸς τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ.

Εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀρχίσει ἐχθροπραξία μεταξὺ τῆς πόλεως Ἐγέστης καὶ τοῦ Σελινοῦντος. Ἐπειδὴ οἱ Συρακοῦσιοι ἐβοήθουν τοὺς Σελινοῦντίους, οἱ Ἐγεσταῖοι ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπεστήριξε θερμῶς τὴν αἴτησιν τῶν Ἐγεσταίων, τὴν ὁποίαν οἱ φρονιμώτεροι Ἀθηναῖοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Νικίας ἀπέκρουον. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ὅπως διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης, ὁ Νικίας ἐτόνισε τὸν μέγιστον κίνδυνον τὸν ὁποῖον θὰ διέτρεχον, ἂν ἀπετύγγανον εἰς τὴν μακρινὴν αὐτὴν ἐπιχείρησιν. «*Ἄν πάθωμεν, εἶπε, κάποιαν σοβαρὰν ἤτταν, θὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροὶ ἀμέσως. Αὐτοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κάμουν εἰρήνην, διότι ἔπαθον κατὰ τὸν πόλεμον μεγαλυτέρας συμφορὰς ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μᾶς. Ἐπειτα ὑπάρχον ἄρκετοὶ ὄροι τῆς εἰρήνης ἀμφισβητούμενοι... Ἄν διχάσωμεν τὰς δυνάμεις μᾶς, εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν μαζὶ μὲ τοὺς Σικελιώτας... Ἄς ἀπαντήσωμεν λοιπὸν εἰς τοὺς Ἐγεσταίους ὅτι, ὅπως ἤρχισαν τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Σελινοῦντίους χωρὶς τοὺς Ἀθηναίους, ἔτσι πρέπει μόνον των νὰ τὸν τελειώσουν. Ἡμεῖς δὲ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μὴ κάμνωμεν συμμάχους, ὅπως συνηθίζομεν, ἐκεῖνους τοὺς ὁποίους θὰ βοηθήσωμεν, ἂν ἀτυχήσουν, ἐνῶ δὲν πρόκειται νὰ ὠφεληθῶμεν τίποτε ἀπὸ αὐτοὺς εἰς περίπτωσιν ἀνάγκης*». Ἄλλ' οἱ φρόνιμοι λόγοι τοῦ Νικίου δὲν ἔπεισαν τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ γοητεία καὶ τὰ ἀπατηλὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἀλκιβιάδου τοὺς

παρέσυραν και χωρις να σκεφθοῦν τοὺς κινδύνους ἀπεφάσισαν τὴν ἔκστρατείαν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Σικελίας. — Φυγὴ τοῦ Ἀλκιβιάδου

Ἀφοῦ ἡ μεγάλη ἀπόφασις εἶχε ληφθῆ, οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ὀργανώνουν τὴν ἐκστρατείαν μὲ ζῆλον καὶ ἐνθουσιασμόν. Ἀμέσως ἐξέλεξαν στρατηγοὺς τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Λάμαχον καὶ τὸν Νικίαν. Εἶναι πρᾶγματι συγκινητικὴ ἡ δῆλωσις τοῦ Νικίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν στρατηγίαν, ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τῆς πατρίδος, καίτοι ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ἐκστρατείαν.

Στήλη Ἑρμοῦ

Ἄλλ' ἐνῶ αἱ πολεμικαὶ ἐτοιμασίαι εὐρίσκοντο εἰς τὸ τέλος των, ἀπροσδόκητον γεγονός συνετάραξε τὰς Ἀθήνας. Μίαν πρωίαν εὐρέθησαν κομμένοι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἑρμῶν. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ μικραὶ τετράγωνοι στήλαι, αἱ ὁποῖαι ἔφερον εἰς τὴν κορυφὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἑρμοῦ καὶ ἐτοποθετοῦντο εἰς τὰς δημοσίας ὁδοὺς ὡς ὁδοδείκται. Ἐπ' αὐτῶν ἀνεγράφοντο ὁδηγίαι διὰ τοὺς διαβάτας καὶ συμβουλαὶ χρήσιμοι διὰ τὴν ζωὴν. (*Μὴ φίλος ἐξαπάτα. Πορευέον δίκαια φρονῶν. Μὴ πᾶσι πιστενε. Ἀνιαρὸν ἀργία*) κ. ἄ. ὁ.

Ὁ ἀκρωτηριασμός τῶν Ἑρμῶν ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς μεγάλη ἀσέβεια καὶ ὡς κακὸς οἰωνός διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ἡ βουλὴ προεκήρυξεν ἀμέσως ἀμοιβὴν διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐνόχων. Καὶ οἱ μὲν ἔνοχοι δὲν ἀνευρί-

σκοντο, ἀλλ' οἱ πολλοὶ ὑπώπτεον τὸν Ἀλκιβιάδην. Αὐτὸς ἐζήτησε νὰ διεξαχθοῦν ἀνακρίσεις, οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως ἐπέτυχον ἀνα-

βολήν τῆς δίκης, διὰ νὰ μὴ ματαιωθῆ ῥηθεὶς ἡ ἐκστρατεία.

Ὁ στόλος μὲ τὴν ἄλλην ἐκστρατευτικὴν δύναμιν ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ μέσα τοῦ θέρους τοῦ 415 π. Χ. Ὁ ἀπόπλους ἔλαβε μορφήν πανηγυρικὴν. Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν παραλίαν καὶ κατευδῶσαν τοὺς ἀναχωροῦντας μὲ τὰς θερμότερας εὐχάς. Εἰς τὴν Κέρκυραν, ἣ ὁποία εἶχεν ὀρισθῆ ὡς τόπος συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, συνηθροίσθησαν 134 τριήρεις, 5.100 ὀπλίται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.500 Ἀθηναῖοι, 1.300 μισθοφόροι ψιλοὶ καὶ πλῆθος ἄλλο φορτηγῶν καὶ μεταγωγικῶν πλοίων. Ὅλοι αὐταὶ αἱ δυνάμεις ἦσαν ἄριστα ἐξωπλισμένοι καὶ εἶχον ἀφθονὰ ἐφόδια.

Ἀπὸ τὴν Κέρκυραν ὁ στόλος διηυθύνθη εἰς τὸ Ρήγιον τῆς Ἰταλίας καὶ κατόπιν εἰς τὴν Σικελίαν. Τότε παρουσιάσθησαν αἱ πρῶται δυσκολαί. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νήσου δὲν ἔδειξαν προθυμίαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ὅπως αὐτοὶ ἠλπίζον. Ἐξ ἄλλου οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ διεφώνησαν. Ὁ Λάμαχος εἶχε τὴν γνώμην νὰ προσβάλουν ἀμέσως τὰς Συρακούσας, ἐνῶ ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Νικίας ὑπεστήριζον, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν προηγουμένως συμμάχους.

Ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀπὸ ὅλα ἦτο τὸ ἐξῆς: Εἰς τὴν νῆσον κατέπλευσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἓν ἐκ τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν Ἀθηναίων, ἡ Σ α λ α μ ι ν ί α. Εἶχεν ἐντολὴν νὰ παραλάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην, διὰ νὰ ἀπολογηθῆ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐχθρῶν του διὰ τὸν ἀκρωτηριασμόν τῶν Ἐρμῶν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγὴν τῆς πόλεως. Ἠκολούθησε μὲ τὴν ἰδικὴν του τριήρη τὴν Σαλαμινίαν, καθ' ὁδὸν ὅμως ἐδραπέτευσε καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν κατεδίκασαν ἐρήμην εἰς θάνατον καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν του.

Τότε ἐφάνη ὁ διεστραμμένος νοῦς καὶ χαρακτήρ τοῦ Ἀλκιβιάδου. Διὰ νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς Ἀθηναίους, ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του. Συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας ἀφ' ἑνὸς νὰ στείλουν εἰς τὴν Σικελίαν ἱκανὸν στρατηγὸν μὲ ἰσχυράν δύναμιν καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ τειχίσουν εἰς τὴν Ἀττικὴν τὴν Δεκέλειαν καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς αὐτὴν μονίμως.

Ἡ καταστροφή

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοὶ Νικίας καὶ Λάμαχος ἔφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας. Ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Συρακουσίους εἰς μάχην ἐκ παρατάξεως, ἐπολιόρκησαν στενωῶς τὴν πόλιν. Οἱ Συρακούσιοι ἐπιέζοντο πολὺ ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου ἔστειλαν τὸν ἐμπειροπόλεμον στρατηγὸν Γύλιππον μὲ δύναμιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἡ ἄφιξις τοῦ Γυλίππου ἔδωκε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Συρακουσίους καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν των.

Ἀντιθέτως ἡ κατάστασις εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε διαρκῶς. Ὁ στρατηγὸς Λάμαχος ἐφονεύθη, ὁ δὲ Νικίας

Νόμισμα Συρακουσῶν

Εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης κατὰ τῶν Ἀθηναίων τὸ 413 π. Χ.

δὲν κατώρθωνε νὰ κάμῃ τίποτε ἀξιόλογον κατὰ τοῦ Γυλίππου καὶ τῶν Συρακουσίων. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ Νικίας συνέστησε δι' ἐπιστολῆς του εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀνακαλέσουν τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν ἐπιχείρησιν. Εἰς ἀπάντησιν οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν βοήθειαν ἀπὸ 70 πλοῖα καὶ 5.000 ὀπλίτας ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Δημοσθένην. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἄφισιν τῶν ἐνισχύσεων τὰ πράγματα διαρκῶς ἐχειροτέρευον διὰ τοὺς Ἀθηναίους. Ἡ ἐπίθεσις, τὴν ὁποίαν ἐνήργησαν κατὰ τῶν Συρακουσῶν, ἀπέτυχε. Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος κατεστράφη κατὰ μέγα μέρος εἰς ἐπανειλημμένας ἀτυχεῖς ναυμαχίας. Ἡ θέσις τῶν Ἀθηναίων ἔγινε τοιοῦτοτρόπως κρίσιμος. Μόνοι των ἔκαυσαν τὸν ὑπόλοιπον στόλον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Οἱ Συρακού-

σιοι άντελήφθησαν τὰς προθέσεις των και ἐπετέθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τοῦ ὑποχωροῦντος ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ.
413 π. Χ. Κατόπιν ἐξαιρετικῆς φθορᾶς και ἀφαντάστου κακοπαθείας οἱ δύο Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ των κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους 413 π. Χ.

Ἀπὸ 40.000 ἀνδρας μόλις 7.000 εἶχον διασωθῆ. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων ἄλλους ἐθανάτωσαν οἱ Συρακούσιοι, και μεταξὺ αὐτῶν τὸν Δημοσθένην και τὸν Νικίαν, και ἄλλους ἔρριψαν εἰς τὰ λατομεῖα. Ἐκεῖ ἀπὸ τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, τὰς στερήσεις και τὰς κακουχίας οἱ περισσότεροὶ προσεβλήθησαν ἀπὸ ἀσθενείας και ἀπέθανον. Ὅσοι ἔζησαν, ἐπώλῆθησαν ἀργότερα ὡς δοῦλοι. Μόνον ἐλάχιστοι κατῶρθωσαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ φέρουν τὴν θλιβερὰν εἶδησιν τῆς μεγάλης συμφορᾶς. Τὸ μέγεθος τῆς καταστροφῆς ἔδωκεν ὁ Θουκυδίδης συμπυκνωμένον εἰς μίαν φράσιν : « οὐδὲν ἐστίν, ὅ,τι οὐκ ἀπώλετο ».

6. ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Δεκέλειος πόλεμος. — Ἀποστασία τῶν συμμάχων

Ἀπὸ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 413 π. Χ. ὁ πόλεμος ἐγενικεύθη. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐπανελήφθησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Σπαρτιατικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἄγιν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὡχύρωσε τὴν *Δεκέλειαν* κατὰ τὴν συμβουλήν τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἐληλάτει τὴν χώραν και ἀπέκλεισε στενωῶς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ξηρᾶς.

Εἰς τὴν δύσκολον αὐτὴν στιγμὴν ἐφθασαν αἱ πληροφορίες διὰ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὰς ἀρχὰς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἤθελον νὰ τὰς πιστεύσουν. Ἀλλ' ὅταν τὰ γεγονότα ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰς μαρτυρίας τῶν ὀλίγων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι κατῶρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἀθήνας, μεγάλη ἀγωνία και ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσυλλογίζοντο τί ἔχασαν ἔβλεπον, ὅτι εἶχον μείνει χωρὶς στρατὸν και χωρὶς πλοῖα και κατενόουν τὴν κρίσιμον θέσιν τῆς πατρίδος των. Ἐπὶ πλέον ἐφοβοῦντο, ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν θὰ ἤρχετο ἀπὸ τὴν Σικελίαν ὁ νικητῆς και θὰ κατελάμβανε τὰς Ἀθήνας. Ἐσυλλογίζοντο ἀκόμη, ὅτι ἴσως και οἱ σύμμαχοι κινηθοῦν εἰς ἀποστασίαν ἐπωφελοῦμενοι τὴν δύσκολον θέσιν των.

Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔχασαν ὅλως διόλου τὸ ἠθικόν των. Μετὰ τὴν πρώτην κατάπληξιν ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον συμφορὰν ἤρχισαν ἀμέσως νέας ἐτοιμασίας. Ὑπεβλήθησαν εἰς περιορισμούς καὶ δαπάνας καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσαν νὰ ἀνασυγκροτήσουν τὰς δυνάμεις των. Ἡ φιλοπατρία καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν εἰ-
χον ὑπερνικήσει ὅλας τὰς δυσκολίας.

Ἐν τούτοις ἡ θεσις τῶν Ἀθηναίων ἐχειροτέρευε καθημερινῶς. Οἱ Σπαρτιᾶται δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ἀττι-
κῆς ἀπὸ τὴν Δεκέλειαν. ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι ἰσχυρὸν στόλον,
διὰ νὰ προσβάλουσι τοὺς Ἀθηναίους καὶ κατὰ θάλασσαν. Συγχρό-
νως ἔστειλαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας,
διὰ νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων νὰ ἀποστατή-
σουν καὶ νὰ ταχθοῦν μὲ τὸ μέρος των. Καὶ πράγματι πολλοὶ ἀπὸ
τοὺς σημαντικωτέρους συμμάχους τῶν Ἀθηναίων εἰς τὰς νήσους τοῦ
Αἰγαίου πελάγους καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας ἐγκατέλειψαν τοὺς
Ἀθηναίους καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιᾶται ἔκαμαν καὶ κάτι ἄλλο πολὺ φοβερώτερον.
Διὰ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Καρίας *Τισσαφέρου* συν-
ενοήθησαν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, ἔγιναν σύμμαχοί του καὶ
ἀνεγνώρισαν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς ἀντάλλαγμα ἀνέλαβεν ὁ Τισσαφέρης νὰ μισθο-
δοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου. Τοιοῦτοτρόπως
οἱ Πέρσαι ἐπεμβαίνουν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Ἑλλήνων καὶ
ἐνισχύουν μὲ χρήματα τοὺς Σπαρτιᾶτας. Πέρσαι καὶ Λακεδαιμόνιοι
ἐνώνονται, διὰ νὰ καταφέρουν τὸ τελειωτικὸν κτύπημα κατὰ τῆς
μεγάλης ἑλληνικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων.

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰς τὰς Ἀθήνας

Ὁ Ἀλκιβιάδης, τὸν ὁποῖον οἱ Σπαρτιᾶται ἐχρησιμοποίησαν,
ὅπως εἶδομεν, διὰ νὰ ἀποστατήσουν τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναί-
ων, ἐκίνησε μετ' ὀλίγον τὰς ὑποψίας των. Τότε ὁ ἐξόριστος πολιτικὸς
ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Τισσαφέρην, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδω-
κε καταστρεπτικὰς συμβουλὰς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Παρέστησεν εἰς αὐ-
τόν, ὅτι τὸ συμφέρον τῶν Περσῶν ἐπιβάλλει νὰ εὐρίσκωνται εἰς
διαρκῆ πόλεμον αἱ δύο ἰσχυρότεροι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ Ἀθῆναι
καὶ ἡ Σπάρτη, χωρὶς νὰ δύναται οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη νὰ ἐπι-

τύχη ἀπόλυτον ὑπεροχήν. Συγχρόνως ὁ Ἀλκιβιάδης ἦλθεν εἰς συν-
εννόησιν μὲ τοὺς στρατηγούς τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι εὕρισκον-
το εἰς τὴν Σάμον. Εἶχε διαβεβαιώσει αὐτούς, ὅτι θὰ ἀπέσπα τοὺς
Πέρσας ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θὰ τοὺς ἔκαμνε
φίλους τῶν Ἀθηναίων. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν τῶν οὕτω παραπλα-
νηθέντων στρατηγῶν κατώρθωσεν ὁ Ἀλκιβιάδης νὰ ἀνακληθῆ ἀπὸ
τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰς Ἀθήνας εἶχε γίνεи σοβαρὰ πολιτικὴ με-
ταβολή. Οἱ ἀριστοκρατικοί, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιρροή εἶχεν αὐξηθῆ
μετὰ τὰ ἐπανειλημμένα στρατιωτικὰ ἀτυχήματα, ἀνέκτησαν θάρρος
καὶ μετέβαλον τὴν δημοκρατίαν εἰς ὀλιγαρχίαν. Κατέλυσαν τὴν βου-
λὴν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἐγκαθίδρυσαν νέαν βουλήν,
τὴν λεγομένην *κυβέρνησιν τῶν τετρακοσίων* (411
π. Χ.). Ἄλλ' ὁ στόλος δὲν ἐνέκρινε τὴν γενομένην μεταβολὴν καὶ
ἐπανέφερε τὴν δημοκρατίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μετὰ τὴν ἀνάκλησίν του δὲν ἐπέστρεψεν ἀμέ-
σως εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἦθελε νὰ ἐπανέλθῃ μὲ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν
λάμπριν τοῦ νικητοῦ. Μὲ μικρὰν μοῖραν στόλου, τὴν ὁποίαν εἶχε
συγκροτήσει μὲ χρήματα τοῦ Τισσαφέρους, καὶ μὲ συνεργασίαν
τῶν ἄλλων Ἀθηναίων στρατηγῶν εἶχεν ἀρκετὰς ἐπι-
410 π. Χ. τυχίας κατὰ θάλασσαν. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Κύζικον
τοῦ Ἑλλησπόντου κατεναυμάχησε τὸν σπαρτιατικὸν
στόλον, ὁ ὁποῖος ἔχασε καὶ αὐτὸν τὸν ναύαρχόν του, τὸν *Μίνδα-
ρον*. Ἐπὶ πλεόν κατέλαβε τὴν Κύζικον καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις
τοῦ Ἑλλησπόντου, ἔγινε κύριος τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Χαλ-
κηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον. Κατόπιν τῶν ἐπιτυχιῶν αὐτῶν ὁ Ἀλ-
κιβιάδης ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὰ μέσα
τοῦ 407 π. Χ. ἔπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ
ἕξαλλον χαρὰν καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς ἐκκλησίας ἀνεκήρυξεν αὐτὸν
στρατηγὸν αὐτοκράτορα, δηλαδὴ στρατηγὸν μὲ ἀπε-
ριόριστον ἐξουσίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης μὲ ἰσχυρὸν στόλον ἔπλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' ἡ τύχη ἔπαυσε πλεόν νὰ τὸν εὖνοῃ. Κατὰ
τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρείος Β' διώρισε
ρισε σατράπην τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας τὸν νεώτερον υἱὸν του
Κῦρον ἀντὶ τοῦ Τισσαφέρους. Ὁ Κύρος ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν

Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς ἐβοήθει, ὅσον ἠδύνατο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἄλκιβιάδης ἔχασε τὴν συνεργασίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρνους.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλος σοβαρὸς ἀντίπαλος τοῦ Ἄλκιβιάδου παρουσιάσθη. Τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου ἀνέλαβε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μινδάρου ἀνὴρ κατὰ πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς προηγουμένους, ὁ Λύσανδρος. Μὲ τὴν στρατηγικὴν πείραν ὁ νέος Σπαρτιάτης ναύαρχος συνεδύαζε καὶ ἐξαίρετον διπλωματικὴν εὐστροφίαν.

Ὁ ἀθηναϊκὸς στόλος ἐδοκίμασε τὴν ἀξίαν τοῦ Λυσάνδρου πολὺ ταχέως. Κατὰ τὴν πρώτην σύγκρουσιν μὲ αὐτὸν βορείως τῆς Ἐφέσου εἰς τὸ ἀκρωτήριον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας Νότιον ἠττήθη. Εἰς τὴν ναυμαχίαν δὲν ἔλαβε μέρος ὁ Ἄλκιβιάδης, διότι ἀπουσίαζεν εἰς ἄλλην ἀποστολήν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν εὐθύνην. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ ἀτυχήματος καὶ τὸν κατήρεσαν ἀπὸ τὴν στρατηγίαν. Εἰς ἀντικατάστασίν του ἐξέλεξαν δέκα στρατηγούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἰκανώτερος ἦτο ὁ Κόνων.

Ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἄλκιβιάδου ὑπῆρξε σοβαρὸν σφάλμα τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν εἶχον ἄλλον ἀντάξιον αὐτοῦ στρατηγόν. Ὁ Ἄλκιβιάδης δὲν ἐπανῆλθε πλεόν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀπεσύρθη εἰς ἰδιόκτητον ὠχυρωμένην περιοχὴν εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Καλλιπόλεως.

Ἡ ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινούσας

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 406 π. Χ., ἐπειδὴ ἔληξεν ὁ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιᾶται ἔστειλαν ὡς ναύαρχον τοῦ στόλου τὸν Καλλικρατίδαν, ἄνδρα μὲ πανελλήνια αἰσθήματα. Μὲ ψυχικὸν πόνον ἐβλεπεν ὁ Καλλικρατίδας νὰ συνεχίζεται ὁ ἀδελφοκτόνος ἐμφύλιος σπαραγμὸς καὶ νὰ τὸν ὑποθάλλουν μὲ χρήματα οἱ Πέρσαι: «Εἶναι ἀθλιώτατοι οἱ Ἕλληνες, ἔλεγε, διότι κολακεύουν τοὺς βαρβάρους δι' ὀλίγα χρήματα» καὶ προσέθετεν ὅτι, ἂν ἐπιστρέψῃ σῶος εἰς τὴν Σπάρτην, θὰ καταβάλλῃ ὅλας τὰς δυνάμεις του νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐν τούτοις ὁ Καλλικρατίδας δὲν ἔδειξεν ἀδράνειαν εἰς τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν ἡ πατρίς του. Εἶχε μάλιστα εὐθὺς

άμέσως σπουδαίαν έπιτυχίαν. Κατώρθωσε νά άποκλείση τόν ναύ-
αρχον τοῦ άθηναιικοῦ στόλου Κόνωνα μετά τῶν πλοίων του εἰς τόν
λιμένα τῆς Μυτιλήνης.

Οἱ Ἶθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὸ άτύχημα τοῦ Κόνωνος, ἠτοί-
μασαν ταχέως 110 τριήρεις, αἱ ὁποῖαι ἔπλευσαν εἰς τήν Σάμον. Ἐ-
κεῖ ἠνώθησαν μέ άλλας 40 συμμαχικάς καὶ διηυθύνθησαν πρὸς τήν
Λέσβον. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Καλλικρατίδας ἄφησε μίαν μοῖραν τοῦ
στόλου νά πολιορκῆ τόν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ ἐξέπλευσε μέ τὰ ὑπόλοιπα
120 πλοῖα πρὸς συνάντησιν τῶν Ἶθηναίων.

Οἱ δύο στόλοι συνεκρούσθησαν πλησίον τῶν νησίδων Ἶργι-
νοῦσῶν, μεταξύ τῆς Λέσβου καὶ τῶν μικρασιατικῶν παραλίων.

Κατὰ τήν ναυμαχίαν αὐτὴν οἱ Ἶθηναῖοι ἐνίκησαν περι-
406 π. X. φανῆ νίκη. Μέγα μέρος τοῦ σπαρτιατικοῦ στόλου κα-
τεστράφη, ὁ ἴδιος δὲ ὁ ναύαρχος Καλλικρατίδας ἐπνί-
γη. Οἱ Σπαρτιᾶται, οἱ ὁποῖοι ἐπολιόρκουν τόν Κόνωνα, ὅταν ἔμα-
θον τήν ἥτταν, ἔλυσαν τήν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσαν εἰς Χίον.
Κατ' αὐτὸν τόν τρόπον ὁ Κόνων ἠλευθερώθη, ἠνώθη μέ τοὺς νικη-
τὰς καὶ ὅλος μαζί ὁ άθηναικὸς στόλος ἔπλευσε εἰς τήν Σάμον.

Ἶλλ' οἱ Ἶθηναῖοι ἔδειξαν ἀξιοκατάκριτον διαγωγὴν ἀπέναντι
τῶν νικητῶν στρατηγῶν καὶ ἠμαύρωσαν τήν νίκην των. Μετὰ τήν
ναυμαχίαν οἱ στρατηγοὶ δὲν ἠδυνήθησαν λόγῳ τῆς μεγάλης θα-
λασσοταραχῆς νά περισυλλέξουν τοὺς ναυαγούς καὶ τοὺς νεκρούς
των. Κατηγορήθησαν ἔνεκα τούτου ἀπὸ τοὺς δημαγωγούς διὰ παρά-
βασιν καθήκοντος καὶ ἀνεκλήθησαν εἰς τὰς Ἶθήνας. Μετὰ μικρὰν
διαδικασίαν ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου κατεδικάσθησαν ὅλοι
εἰς θάνατον πλην τοῦ Κόνωνος, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε λάβει μέρος εἰς
τήν ναυμαχίαν. Εἰς τήν δραματικὴν ἐκείνην περίστασιν ἔθαυμάσθη
ἠ ἀφοβία καὶ ὁ ἀνώτερος χαρακτήρ τοῦ προεδρεύοντος τῆς ἐκκλησίας
φιλοσόφου Σωκράτους, ὁ ὁποῖος μόνος ἀντετάχθη εἰς τήν παράνομον
καταδίκην τῶν στρατηγῶν.

Ἡ καταστροφή τοῦ Ἶθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς ναί

Ἶλίγον μετὰ τήν ναυμαχίαν τῶν Ἶργινοῦσῶν, κατ' ἀπαίτη-
σιν τῶν συμμάχων, οἱ Σπαρτιᾶται ἀνέθεσαν τήν ἀρχηγίαν τοῦ στό-
λου εἰς τόν Λύσανδρον. Ἶπειδῆ ὅμως ἀπηγόρευεν ὁ νόμος νά ἐ-
κλεγῆ ναύαρχος δύο φορές τὸ ἴδιον πρόσωπον, διώρισαν κατὰ τύ-

πους ἄλλον ἀρχηγὸν τοῦ στόλου, ὡς ἐπιστολέα δέ, δηλαδή ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον.

Ὁ Λύσανδρος ἐπλευσεν εἰς τὰ μικρασιατικὰ παράλια, ἀλλ' ἀπέφυγε νὰ ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος τὸν ἀθηναϊκὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἦτο ἰσχυρότερος τοῦ σπαρτιατικοῦ. Μὲ ἐπιδεξίους ἐλιγμούς ὁ Σπαρτιάτης ναύαρχος κατῶρθωσεν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἰωνίας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ νὰ προσορμισθῇ κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς τὴν Ἄβυδον, ἔπειτα δὲ εἰς τὴν Λάμψακον, πόλεις ἐπὶ τῆς μικρασιατικῆς παραλίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἠκολούθουν κατὰ πόδας τὸν Λύσανδρον καὶ ἠγκυροβόλησαν μὲ 180 πολεμικὰ σκάφη εἰς μίαν θέσιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ ὁποία ὠνομάζετο Αἰγὸς ποταμοί. Ἀπὸ ἐκεῖ ἰσχυραὶ μοῖραι τοῦ στόλου ἐξήρχοντο καθημερινῶς εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ Λύσανδρος ἠρκεῖτο νὰ παρακολουθῇ τὰς κινήσεις καὶ τὰς ἀσχολίας των εἰς τὸ ἀγκυροβόλιόν των. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὰς κινήσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Λυσάνδρου ἀπὸ τὰ κτήματά του, συνεβούλευσεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς νὰ ἀλλάξουν ἀγκυροβόλιον. Ἄλλ' αἱ συστάσεις του ἔμειναν ἄκαρποι « αὐτοὶ γὰρ νῦν ἔλεγον στρατηγεῖν, οὐκ ἐκεῖνον ».

Τοιοῦτοτρόπως τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἅψ' ὅτου οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καταπλεύσει εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, συνετελέσθη εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην τὸ μεγαλύτερον δράμα ὀλοκλήρου τοῦ πολέμου. Ἐνῶ τὰ πληρώματα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἶχον ἀποβιβασθῆ καὶ ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς τὴν ξηρὰν, ὁ Λύσανδρος ἐπετέθη αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέλαβεν ὀλόκληρον. Μαζὶ μὲ τὰ πλοῖα ἠχμαλώτισε καὶ τὰ πληρώματά των, τὰ ὁποῖα ἀνήρχοντο εἰς 3.000 ἄνδρας. Ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν του κατόρθωμα ἐκηλίδωσε μὲ ἀπάνθρωπον πρᾶξιν, διότι διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς συλληφέντας αἰχμαλώτους.

Μόνον ὁ Κόνων μὲ δώδεκα πλοῖα κατῶρθωσε νὰ διαφύγῃ εἰς τὴν Κύπρον. Ἐξέφυγεν ἐπίσης καὶ τὸ ἱερὸν πλοῖον τῶν Ἀθηναίων, ἡ Πάραλος, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν τῆς πρωτοφανοῦς καταστροφῆς.

Ἡ συμφορὰ διὰ τοὺς Ἀθηναίους ὑπῆρξεν αὐτὴν τὴν φορὰν ἀνεπανόρθωτος. Ὁ μακροχρόνιος καὶ καταστρεπτικὸς πόλεμος ἔληξε πλέον ὀριστικῶς.

Ὁ Λύσανδρος μετὰ τὴν νίκην του κατέπλεεν εἰς τὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἔμενον ἀκόμη εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὑπεχρέωνε τὰς ἀθηναϊκὰς φρουρὰς καὶ τοὺς κληρούχους νὰ ἀπέρχωνται εἰς τὰς Ἀθήνας. Συγχρόνως κατεκράτει τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα μετέφερον ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου πόντου σῖτον εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ Ἀθηναῖοι θὰ ἠναγκάζοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν νὰ ὑποκύβουν εὐκολώτερον. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέλαβε τὰς σπουδαιότερας πόλεις ἐκ τῶν συμμαχῶν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Βυζάντιον, τὴν Χαλκηδόνα, ἄλλας θρακικὰς πόλεις, τὴν Λέσβον καὶ τὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας. Εἰς ὅλας αὐτὰς ἐγκαθίστα ὀλιγαρχικὰ πολιτεύματα, τὰς λεγομένας δεκαρχίας, καὶ σπαρτιατικὴν φρουράν.

Ἀφοῦ ὁ Λύσανδρος ἐτακτοποίησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ πράγματα εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰς συμμαχικὰς πόλεις τῶν Ἀθηνῶν, ἔπλεε πρὸς τὸν Πειραιᾶ μὲ 200 πολεμικὰ πλοῖα.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν

Ἦτο νύξ, ὅταν ἡ Πάραλος ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν τρομερὰν εἶδησιν. Ὅλοι οἱ Πειραιεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐσηκώθησαν ἐπὶ ποδός. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα οὐδεὶς ἐκοιμήθη. Θρηῖνοι καὶ κλαυθμοὶ ἐγέμιζον τὴν ἀτμόσφαιραν. « Δὲν ἐπένθον, λέγει ὁ Ξενοφῶν, μόνον τοὺς σκοτωμένους, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο ἀκόμη τοὺς ἰδίους ἑαυτούς των, ἐπειδὴ εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ πάθουν ὅ,τι κακὸν εἶχον κάμει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν Ἑλλήνων ».

Τὴν ἐπομένην ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ὁ Λύσανδρος εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἤρχισε τὴν πολιορκίαν τῶν δύο πόλεων ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Συγχρόνως οἱ βασιλεῖς Ἄγαις καὶ Πausανίας μὲ ὅλην τὴν πεζικὴν δύναμιν τῆς σπαρτιατικῆς συμμαχίας ἀπέκλεισαν τὰς Ἀθήνας τελείως ἀπὸ τὴν ξηράν.

Ἐν τούτοις ἡ πόλις ὑπέμεινε μὲ καρτερίαν τὴν πολιορκίαν ἐπ' ἀρκετόν. Μόνον ὅταν αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον ἐντελῶς καὶ οἱ θάνατοι ἀπὸ τὴν πείναν ἐπληθύνοντο καθημερινῶς, ἠναγκάσθησαν νὰ στείλουν πρέσβεις εἰς τοὺς πολιορκητὰς περὶ παραδόσεως. Ἄλλ' ὁ Ἄγαις ἀπήντησεν, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἀρμόδιος διὰ τὴν εἰρήνην καὶ συνέστησε νὰ σταλοῦν οἱ πρέσβεις εἰς τὴν Λακεδαίμονα. Οἱ Ἀθηναῖοι ὑπήκουσαν.

Εἰς τὴν Σπάρτην ὅλοι οἱ Σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν συνήλθον εἰς συνέδριον, διὰ νὰ ἀποφασίσουν περὶ τῆς εἰρήνης. Κατ' αὐτὸ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι προέτειναν νὰ μὴ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ νὰ καταστρέψουν ἐντελῶς τὰς Ἀθήνας. Οἱ Σπαρτιαῖται ὅμως « οὐκ ἔφασαν πόλιν ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν μέγα ἀγαθὸν εἰργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις τοῖς Ἑλλάδος » (Ξενοφώντας Ἑλληνικά). Ὡδηγήθησαν δηλαδὴ οἱ Σπαρτιαῖται εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποῖαν ἐκαυχῶντο οἱ Ἀθηναῖοι, ὅτι ἠκολούθουν μόνοι αὐτοὶ ἐξ ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς πολέμους πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς: « πρὸς τὸ ὁμόφυλον μέχρ' οὐκ νίκης δεῖ πολεμεῖν καὶ μὴ δι' ὄργην ἰδίαν τὸ κοινὸν τῶν Ἑλλήνων διαφθεῖρειν » (Πλάτωνος Μενέξενος). Ἡ γνώμη τῶν Σπαρτιατῶν ὑπερίσχυσε.

Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν νὰ συνάψουν εἰρήνην μὲ βαρυτάτους ὄρους. Κατὰ τὰς διατάξεις τῆς συνθήκης ὑπεχρέωθησαν: 1) νὰ κρημίσουν τὰ μακρὰ τείχη **404 π. Χ.** καὶ τὰ ὀχυρώματα τοῦ Πειραιῶς, 2) νὰ παραδώσουν τὸν στόλον των ἐκτὸς 12 πλοίων, 3) νὰ δεχθοῦν τὴν ἐπάνοδοσιν τῶν ἐξορίστων διὰ τὰ πολιτικὰ ἀδικήματα καὶ 4) νὰ ἔχουν τοὺς ἰδίους ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τοὺς Σπαρτιατάς καὶ νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν ὅπουδῆποτε πολεμοῦν.

Μετὰ τὴν ἐπικύρωσιν τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, ὁ Λύσανδρος ἀπεβιβάσθη εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀμέσως ἤρχισε νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη, ἐνῶ αὐλητρίδες ἐχόρευον μὲ τὴν συνοδείαν αὐλοῦ καὶ οἱ σύμμαχοι ἐπανηγύριζον. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχιζεν ἡ πραγματικὴ ἐλευθερία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τοῦτο ὁ Λύσανδρος ἐπλευσε εἰς τὴν Σάμον, ἣ ὁποία ἔμενε ἀκόμη πιστὴ εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέλαβε τὴν νῆσον καὶ ἀνέθεσε τὴν κυβέρνησίν της εἰς τοὺς ὀλιγαρχικοὺς. Κατόπιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην θριαμβευτῆς. Ἐφερε μαζί του ἐκτὸς τῶν ἄλλων λαφύρων καὶ 470 τάλαντα, περισσεύματα ἐκ τῶν περσικῶν χρημάτων.

7. ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ *vau*

Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦτο ὀλέθριος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν μὲ τόσον πείσμα, ὥστε αἱ κατα-

στροφαί, τὰς ὁποίας ἐπροξένησαν εἰς τὴν χώραν, ὑπῆρξαν ἀνεπανόρθωτοι. Ὅλη ἡ μακρὰ, ἐπίπονος καὶ δημιουργικὴ ἐργασία, τὴν ὁποίαν εἶχον καταβάλλει οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν περίδον τῆς εἰρήνης, ἐξεμηδενίσθη. Οἱ ἀγροὶ ἐγκατελείφθησαν, ἡ ὑπαιθρος ἐδενδροτομήθη, σπουδαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια καὶ οἱ κάτοικοὶ τῶν ἐξωντώθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Μυριάδες ἀνθρώποι ἐξ ἄλλου ἐχάθησαν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία ἀπὸ τὰς στερήσεις, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἐπιδημίας. Γενικῶς ἡ ὑλικὴ φθορὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἠθικαὶ ζημίαι δὲν ἦσαν μικρότεροι. Οἱ Ἕλληνες διεκρίνοντο ἀνέκαθεν διὰ τὸν ἡρεμὸν χαρακτῆρα καὶ τὰ ἀπαλά των ἦθη. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τοῦ πολέμου αὐτοῦ τόσον εἶχον ὀξυνθῆ τὰ πάθη, ὥστε καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι παρεσύρθησαν εἰς ἀγριότητας, αἱ ὁποῖαι ἐκηλίδωσαν τὸν πολιτισμὸν των. Ἐλησμόνησαν τὴν κοινὴν καταγωγὴν, τοὺς κοινούς κατὰ τῶν Περσῶν ἀγῶνας καὶ ἔθεσαν ὡς σκοπὸν τὴν ἐξόντωσιν τῶν ὁμοφύλων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῆς ὠραίας των χώρας. Δὲν ἐσεβάσθησαν οὔτε τοὺς θεοὺς οὔτε τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους. Φονεύουν τοὺς αἰχμαλώτους, πωλοῦν ὡς δούλους Ἕλληνας, καταστρέφουν ἐκ θεμελίων πόλεις καὶ γενικῶς διαπράττουν κακουργήματα ἀνάξια τῶν παραδόσεών των. Τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου εἶναι ὁ μόνος νόμος, τὸν ὁποῖον ἀκολουθοῦν. Ὁ Θουκυδίδης περιγράφων τὴν ἠθικὴν κατάπτωσιν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησε κατὰ τὴν περίδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἰς τὴν Ἑλλάδα, λέγει τὰ ἑξῆς: « *Συνέβησαν ταῦτα, καθόσον οὐδὲν μέσον συμφιλώσεως τῶν ἀντιπάλων ὑπῆρχεν, ἀφοῦ οὔτε οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδοντο, ἐτηροῦντο, οὔτε οἱ ὄροιοι ἐνέπνεον φόβον, ἀλλ' ὅλοι γενικῶς, ὅταν συνῆπτον συμφωνίαν, ὑπελόγιζαν μᾶλλον, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τηρηθοῦν τὰ συμφωνηθέντα καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐλάμβανον ἐκ τῶν προτέρων τὰ μέτρα των, διὰ νὰ μὴ πάθουν κακὸν ἀπὸ τὴν ἀσφαλῆ παραβίασίν των* ».

Ἐφθασαν ἀκόμη εἰς τοιοῦτο σημεῖον ταπεινώσεως οἱ Ἕλληνες, ὥστε νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν καὶ αὐτῶν τῶν Περσῶν εἰς τὸν μεταξὺ των ἀγῶνα. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐνίκησαν τοὺς Ἀθηναίους με περσικὰ χρήματα.

Αὐτὰς τὰς ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς συμφορὰς ἐπεσώρευσε εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος. Ἐν τούτοις διετήρει ἀκόμη τὸ ἔθνος ἀρκετὴν ζωτικότητα, τὴν ὁποῖαν ὅμως ἐξήντηλε μετ' ὀλίγα ἔτη εἰς ἄλλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ παρέσυρεν ἐκ νέου ὁ ἐγωισμὸς καὶ ὁ φθόνος μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

Ἐπῆρξε δυστύχημα διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, οἱ ὁποῖοι τόσον ἐξύψωσαν τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ ἐδημιούργησαν πολιτισμόν, πρὸ τοῦ ὁποῖου κλίνει εὐλαβῶς τὸ γόνυ ἡ ἀνθρωπότης, εἶχον καὶ σοβαρὰ ἑλαττώματα. Τὰ χειρότερα ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ φιλοπρωτία. Ἀπὸ τοὺς ὀμηρικοὺς ἀκόμη χρόνους ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν ἡρώων καὶ ὁ ἀσυγκράτητος πόθος πρὸς ὑπεροχὴν ἐδημιούργησε ὀξείας ἀντιθέσεις καὶ ἐδίδεν ἀφορμὴν εἰς συγκρούσεις, αἱ ὁποῖαι παρέβλαπτον τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἴδια ἑλαττώματα ἐβάρυνον τοὺς προγόνους μας καὶ κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους. Εἰς αὐτὰ ἀκριβῶς ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι δὲν κατώρθωσαν αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις νὰ ἀποτελέσουν ἑνιαῖον κράτος μὲ κοινὰς πολιτικὰς ἐπιδιώξεις. Αὐτὰ προεκάλεσαν τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικὸς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τὸ ἔθνος εἰς τὴν παρακμὴν, ἐξησθένισαν τὰς δυνάμεις του καὶ ὑπέσκαψαν τὴν ἐλευθερίαν του. Τοῦτο ἀποτελεῖ διδακτικώτατον μάθημα δι' ἡμᾶς. Μόνον ἡ εὐγενὴς ἀμιλλα μεταξὺ τῶν πολιτῶν καὶ ἡ ἰσχυρὰ ἔθνικὴ ἀλληλεγγύη συντηροῦν τὴν δύναμιν τῶν λαῶν καὶ ὀδηγοῦν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκμὴν καὶ τὴν εὐημερίαν.

8. ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἀκμὴ τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὴν λαμπρὰν πεντηκονταετίαν, ἡ ὁποία ἠκολούθησε μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, ὀφείλετο εἰς τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν δραστηριότητα τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Κυρίως ὅμως ἦτο ἔργον τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι διηύθυνον κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην τὰς τύχας των.

Ὁ *Μιλτιάδης* πρῶτος μὲ τὴν στρατηγικὴν ἰδιοφυίαν, τὸν ἐξοχον νοῦν, τὴν φλογερὰν φιλοπατρίαν καὶ τὴν ἰσχυρὰν θέλησιν ἔθεσεν εἰς τὸν Μαραθῶνα τὰ θεμέλια τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον μοναδικὴν τύχην κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἠτύχησαν πράγματι νὰ γενήσουν ὄχι μόνον ἓνα, ἀλλὰ σειρὰν

μεγάλων ἀνδρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς προσέθετε κάτι εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἄλλου.

Ὁ Θεμιστοκλῆς μὲ τὸν δαιμόνιον νοῦν κατέστησε τὰς Ἀθήνας ναυτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία συνέτριψε τὸν περσικὸν στόλον, ἐξησφάλισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκεν ἀργότερα διέξοδον πρὸς ὅλας τὰς θαλάσσας εἰς τὸν ἐπιχειρηματικὸν νοῦν, τὴν τόλμην καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀθηναίων. Τοιοτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ναυτικὸν κράτος τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἄλλος ὀνομαστὸς Ἀθηναῖος, ὁ Ἀριστείδης, διωργάνωσε καὶ ἐστερέωσε.

Ὁ ἀντάξιος πρὸς τὸν πατέρα υἱὸς τοῦ Μιλτιάδου Κίμων ἠύξησε τὴν ναυτικὴν δύναμιν, διότι προσέθεσεν εἰς αὐτὴν τὰς νησιωτικὰς καὶ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ περιώρισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν μόνον εἰς τὰς κατὰ ξηρὰν κτήσεις του.

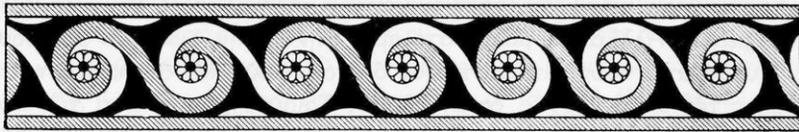
Ὅταν μετὰ τὸν θάνατον ὄλων αὐτῶν τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν ἡ διοίκησις τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς τὰς ἰσχυρὰς χεῖρας τοῦ μεγαλοφυοῦς Περικλέους, ἡ δύναμις τῆς πόλεως ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Τὸ λέγει ὁ ἴδιος εἰς τὸν περίφημον Ἐπιτάφιόν του. «Ὁ,τι ἐδημιουργήθη πέραν ἀπὸ τὴν κυρίαρχον θέσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ πατέρες μας, τὸ ἀνεπτύξαμεν οἱ ἴδιοι ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι εὐρισκόμεθα ἀκόμη σήμερον εἰς τὴν ὥριμον περίπου ἡλικίαν, καὶ ἐφωδιάσαμεν τὴν πόλιν μας καθ' ὅλα, ὥστε καὶ διὰ τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν εἰρήνην νὰ ἔχη πλήρη αὐτάρκειαν». Ὅλοι οἱ πολῖται αἰσθάνονται τὴν ὄρεξιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συντελέσουν εἰς τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῆς πατρίδος των. Ἡ κοινωνικὴ, ἡ πνευματικὴ, ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ζωὴ φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀνθησιν, ἡ ὁποία ἔδωκε δόξαν καὶ γόητρον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπέβαλεν εἰς τὴν συνείδησιν ὄλων τῶν Ἑλλήνων ὡς πρώτην πόλιν τῆς Ἑλλάδος.

Τοιοτοτρόπως ὁ Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμων, καὶ ὁ Περικλῆς ἔγιναν οἱ πρωτεργάται τῆς θαυμαστῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους ^{χάνονται} ἐκλείπουν αἱ μεγάλοι φυσιογνωμίαι μὲ τὸν ἀγνὸν πατριωτισμὸν, τὸν ἐσοχον νοῦν, τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρα. Τὴν θέσιν των καταλαμβάνουν κατὰ τὸ πλεῖστον δημαγωγοί, ταπεινοὶ συμφεροντολόγοι, αὐθάδεις ἐγωισταί, χωρὶς πολιτικὰς ἢ ἠθικὰς ἀρχάς, ἀνθρωποὶ μὲ ἓνα λόγον φαῦλοι. Αὐτοὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἐσπατάλησαν ἀσκόπως τὰς δυνάμεις τῆς πόλεως, διέλυσαν

τὴν ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν καὶ πρητοίμασαν τὴν παράδοσιν τῆς πα-
τρίδος τῶν εἰς τὴν δουλείαν τῆς Σπάρτης.

Εὐτυχεῖς οἱ λαοί, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν τύχην νὰ τοὺς κυβερνοῦν
εὐφυεῖς, ἱκανοί, φιλοπάτριδες καὶ ἠθικοὶ ἄνδρες ! Καὶ ἂν δὲν τοὺς ὀδη-
γοῦν πάντοτε εἰς τὴν μεγαλουργίαν, ἐξασφαλίζουν τουλάχιστον
εἰς αὐτοὺς τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν προκοπὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αἱ νέαι ὀλιγαρχίαι.—Ἡ ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἡ μόνη κυρίαρχος δύναμις. Ἄλλ' οἱ Σπαρτιᾶται, ἀφοῦ ἐπέτυχον νὰ γίνουσι ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος, ἐλησμόνησαν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἐλευθερίας, τὰς ὁποίας εἶχον δώσει εἰς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἡ πρώτη πολιτικὴ πρᾶξις τῆς Σπάρτης μετὰ τὸν εὐτυχῆ δι' αὐτὴν τερματισμὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦτο νὰ μεταβάλῃ τὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Παντοῦ οἱ Σπαρτιᾶται κατέλυσαν τὰς δημοκρατίας καὶ ἐγκατέστησαν ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους φίλους των. Ἔστελλον ἐπίσης εἰς κάθε σύμμαχον πόλιν Σπαρτιᾶτην διοικητὴν, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο ἀρμολίτης, καὶ τὰς ὑπεχρέωνον νὰ πληρῶνουν φόρον μεγαλύτερον ἀπὸ ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον ἔδιδον ἄλλοτε εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἠγωνίσθησαν καὶ ὑπέστησαν θυσίας, διὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Σπάρτη, δὲν ἐβράδυνον νὰ μετανοήσουν. Πολὺ ταχέως ἐνόησαν, ὅτι ἔπεσαν εἰς νέον ζυγὸν χειρότερον ἀπὸ τῶν πρώτων.

Εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τριάκοντα ὀλιγαρχικοὺς μετὰ τὴν πρόφασιν, ὅτι θέλει νὰ κα-

ταρτίση τὸν νέον καταστατικὸν χάρτην τῆς πολιτείας, ὅπως λέγομεν σήμερον. Ἄλλ' αὐτοὶ μάλιστα κατέλαβον τὴν ἀρχήν, διώρισαν 500 βουλευτὰς ἀπὸ τοὺς ἐμπιστοτέρους ὀλιγαρχικοὺς καὶ ἀντικατέστησαν ὅλας τὰς ἄλλας ἀρχάς, ὅπως ἤθελον. Τοιοῦτοτρόπως ἀντὶ τῶν νόμων ἐκυβέρνησα ἡ αὐθαίρετος θέλησις τῶν ὀλίγων.

Διὰ τὰ στηριξίον τὴν ἀρχήν των οἱ τριάκοντα, ἐχρησιμοποιοῦν ἐκτὸς τῆς σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, τὴν ὁποίαν ἐγκατέστησεν ὁ Λύσανδρος, καὶ σῶμα ἰππέων ἀπὸ ὀλιγαρχικοὺς τῆς ἀρεσκείας των. Συγχρόνως ἐπεδίωξαν τὰ ἐπιβληθούσιν μετὰ τὴν τρομοκρατίαν, τὴν ἐξορίαν, τὴν σφαγὴν. Κάθε πολίτην, ὁ ὁποῖος δὲν ἐνέπνεεν εἰς αὐτοὺς ἐμπιστοσύνην, τὸν ἐφόνεον. Δὲν ἔκαμνον διάκρισιν μετὰξὺ πλουσίων ἢ πτωχῶν, δημοκρατικῶν ἢ ὀλιγαρχικῶν, ἐντοπίων ἢ ξένων. Ὅπως λέγει ὁ Ἴσοκράτης, « εἰς διάστημα τριῶν μόνον μηνῶν ἐθανάτωσαν χωρὶς καμίας διαδικασίας περισσοτέρους ἀπὸ ὅσους ἐδίδαξεν ἡ πόλις καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῆς δημοκρατίας » (Ἴσοκράτους Πανηγυρικός). Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1.500 πολίτας, ἐνῶ πολλοὺς ἄλλους ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν. Διὰ τὰ βίαια μέσα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίσθησαν ἐναντίον τοῦ λαοῦ, καὶ διὰ τὰς φρικιαστικὰς κακουργίας των ὠνομάσθησαν τ ὕ ρ α ν ν ο ι . Ἡ τρομοκρατία τῶν τριάκοντα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀποκορύφωσίν της, ὅταν ὁ σημαντικώτερος καὶ αἰμοβωρότερος ἀπὸ αὐτοὺς, ὁ Κ ρ ι τ ῖ α ς , ἐθανάτωσε καὶ αὐτὸν τὸν συνάρχοντά του Θ η ρ α μ ἔ ν η ν .

Ἐποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς Ἀθήνας

Ἀπ' αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶτε ἐξωρίσθησαν εἶτε μόνοι των ἐγκατέλειψαν τὰς Ἀθήνας ὡς δημοκρατικοί, πολλοὶ κατέφυγον εἰς τὰς Θήβας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Θ ρ α σ ὕ β ο υ λ ο ς , ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ ὡς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Θρασύβουλος δὲν ἠνείχετο νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ τὴν τυραννίαν τῶν τριάκοντα καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Πρὸς τοῦτο ὠργάνωσε δύναμιν ἐξ 70 ἀνδρῶν ἀπὸ τοὺς ἀνδρειοτέρους ἐξορίστους καὶ μετὰ αὐτοὺς κατέλαβε τὴν Φ υ λ ῆ ν , ὀχυρὸν φρούριον ἐπὶ τῆς Πάρνηθος.

Οἱ τριάκοντα ἐπετέθησαν μετὰ ἀρκετὴν δύναμιν κατὰ τοῦ φρου-

ρίου, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ δύναμις τῶν δημοκρατικῶν ἔδεκαπλασιάσθη καὶ μὲ αὐτὴν ὁ Θρασύβουλος ἐπροχώρησε καὶ κατέλαβε τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κριτίας ὤρμησεν ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐφρονεύθη. Τότε οἱ ἴδιοι οἱ ὀλιγαρχικοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καθήρσαν τοὺς τριάκοντα, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Οἱ Σπαρτιαῖται, οἱ ὅποιοι ἦλθον ἐν τῷ μεταξύ εἰς βοήθειαν τῶν ὀλιγαρχικῶν, δὲν ἤκουσαν τὰς συστάσεις τοῦ Λυσάνδρου νὰ προσβάλουν τοὺς δημοκρατικούς. Προετίμησαν νὰ μεσολαβήσουν διὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν δύο μερίδων. Χάριν αὐτῆς ἐδέχθησαν νὰ μὴ ἐπανέλθουν οἱ τριάκοντα εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ὄταν ἀποκατεστάθῃ ἡ τάξις εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς, καὶ ὁ Θρασύβουλος εἰσήλθε
403 π. X. θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν. Ἡ πρώτη πράξις του ἦτο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν. Κατόπιν ἐχορήγησε γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανέφερε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν τριάκοντα διήρκεσε μόνον ὀκτῶ μῆνας, ἡ δὲ κατάλυσις τῆς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ταπεινώσις τῆς σπαρτιατικῆς ἡγεμονίας.

Ἡ Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι. — Ἡ Κύρου Ἀνάβασις

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι κατώρθωσαν, ὅπως εἶδομεν, νὰ ἀποκτήσουν τὴν συμπάθειαν τῶν Περσῶν καὶ νὰ λαμβάνουν ἀπὸ αὐτοὺς χρήματα. Ἐν τούτοις μεταξύ τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ μεγάλου βασιλέως δὲν ἐβράδυνε νὰ δημιουργηθῇ ἐχθρότης. Ἀφορμὴν εἰς αὐτὴν ἔδωκεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου τοῦ Β', βασιλέως τῶν Περσῶν.

Τὸ ἔτος 404 π. X. ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος Β'. Οὗτος ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κύρον τὸν νεώτερον, σατράπην τῆς Λυδίας. Ὁ Κύρος ἐσκέφθη νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ νὰ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σχεδίων του ἐβάσιζε κυρίως εἰς τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφον πρὸς αὐτὸν οἱ Πέρσαι τῆς σατραπείας του, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων. Πράγματι δὲ εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὴν τελευταίαν

περίοδον τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των. Οἱ Σπαρτιάται ἐδέχθησαν εὐχαρίστως νὰ τὸν βοηθήσουν κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὁ Κύρος εἶχε κυρίως ἀνάγκην δυνάμεων κατὰ ξηρὰν. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθη νὰ χρησιμοποίησιν τὴν δοκιμασμένην ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, λόγῳ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας ἢ ὁποῖα ἐπεκράτει εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ ἄνθρωποι εἶχον μείνει χωρὶς ἐργασίαν ἢ ἄλλον πόρον ζωῆς, καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ ὑπηρετοῦν οἰονδήποτε ὡς μισθοφόροι. Ὁ Κύρος λοιπὸν συνήθροισεν ἐξ αὐτῶν 13.000 μαχητὰς μὲ ἰδικούς των ἀρχηγούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ Σπαρτιάτης Κλέαρχος. Μὲ τὴν δυνάμιν αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι χάριν συντομίας ὠνομάσθησαν Μυρίοι, καὶ μὲ 100.000 περσικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἀριαῖον ἐξεκίνησεν ὁ Κύρος ἀπὸ τὰς Σάρδεις τὴν ἀνοιξιν τοῦ 401 π. Χ. καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος Κύρου Ἀνάβασις.

Ὁ Ἀρταξέρξης ἐπληροφορήθη ἐγκαίρως ἀπὸ τὸν σατράπην τῆς Καρίας Τισσαφέρην τὰ σχέδια καὶ τὰς ἐτοιμασίας τοῦ Κύρου καὶ ἐπῆλθεν ἐναντίον του μὲ μεγάλας δυνάμεις. Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν παρὰ τὰ Κούναξα τῆς Βαβυλωνίας. **401 π.Χ.** Κατὰ τὴν μάχην (Σεπτέμβριος τοῦ 401 π. Χ.) ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι τοὺς ἀπέναντί των παρατεταγμένους βαρβάρους, ἀλλ' ὁ Κύρος ἐφονεύθη καὶ ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχεν. Ὁ Ἀρταξέρξης ἐζήτησε τότε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὅπλα· ὅμως αὐτοὶ ἀπέκρουσαν τὴν ἀξίωσίν του. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀπάντησις ἐνὸς ἀπλοῦ Ἀθηναίου μισθοφόρου εἰς τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως. « *Ἡμεῖς, εἶπε, δὲν ἔχομεν αὐτὴν τὴν στιγμὴν τίποτε ἄλλο ἀγαθὸν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἀνδρείαν μας. Λοιπὸν ἂν κρατήσωμεν τὰ ὅπλα μας, νομίζομεν ὅτι ἠμποροῦμεν νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἀνδρείαν μας. Ἄν ἀντιθέτως τὰ παραδώσωμεν, ἔχομεν τὴν ἰδέαν, ὅτι θὰ χάσωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν μας. Μὴ φαντάζεσθαι ἐπομένως, ὅτι θὰ παραδώσωμεν εἰς σᾶς τὰ μόνα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα διαθέτομεν* » (Ξενοφῶντος Κύρου Ἀνάβασις).

Ἡ κάθοδος τῶν Μυρίων Ο Χ Ι

Οἱ Ἕλληνες μετὰ τὰς προτάσεις τοῦ βασιλέως ἐσκέφθησαν, ὅτι μόνον συντεταγμένοι, ὅπως ἦσαν, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς

τὴν πατρίδα των. Οἱ Πέρσαι προσεποιήθησαν κατ' ἀρχάς, ὅτι ἦσαν πρόθυμοι νὰ τοὺς διευκολύνουν εἰς αὐτό, ἕως ὅτου ὁ Τισσαφέρ- νης κατώρθωσε μὲ δόλον νὰ φονεύσῃ τοὺς στρατηγούς των.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμήν ὁ Ἀθηναῖος *Ξενοφῶν*, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀκολουθήσει ὡς ἰδιώτης τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Κύρου, ἐνεθάρρυνε τὸν ἀπηλπισμένον στρατὸν τῶν Μυρίων μὲ λόγους πατριω- τικούς καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικόν του. Κατὰ συμβουλήν του ὁ στρα- τὸς ἐξέλεξε νέους στρατηγούς καὶ μεταξύ αὐτῶν καὶ τὸν ἴδιον. Τότε ἤρχισεν ἡ πορεία διὰ μέσου τῶν ἀγνώστων καὶ χιονοσκεπῶν ὁρέων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Περσίας μὲ διεύθυνσιν πρὸς τὸν Εὐξείνιον. Αὐτὴ εἶναι ἡ πολυθρύλητος Κ ἄ θ ο δ ο ς τ ῶ ν Μ υ ρ ί ω ν. Μὲ τὴν ὁδηγί- αν τῶν νέων στρατηγῶν καὶ πρὸ πάντων τοῦ Ξενοφῶντος οἱ Μύριοι ἐβάδισαν ἐπὶ τέσσαρας μῆνας μέσα εἰς τὴν ἀγνωστον χώραν πολεμοῦν- τες πρὸς τὸ δριμύτατον ψῦχος, τὴν πείναν, τὰς κακουχίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔφθασαν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 400 π. Χ. εἰς τὴν Τ ρ α - π ε ζ ο ὕ ν τ α. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐσυνέχισαν παραλιακῶς τὴν πορείαν, ἔ- ἔφθασαν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐπέρασαν εἰς τὸ Βυζάντιον περίπου 9.000. Ἀπὸ τὴν Θράκην οἱ ἑναπομείναντες 6.000 ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα ἐπέ- στρεψαν ἐκ νέου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ ἠνώθησαν μὲ τὸν σπαρ- τιατικὸν στρατὸν τοῦ στρατηγοῦ *Θίβρωνος*, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποβι- βασθῆ εἰς τὴν Ἰωνίαν καὶ ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέρνους.

Τὸ κατόρθωμα τῶν Μυρίων, νὰ διέλθουν μὲ ὀλίγας σχετικῶς ἀπω- λείας ἀπὸ αὐτὴν τὴν καρδίαν τῆς Περσικῆς αὐτοκρατορίας, ἐπέδειξεν ὅτι, καίτοι ἀκόμη διετήρει αὕτη τὴν παλαιὰν ἔκτασίν της, εὕρισκε- το εἰς παρακμὴν. Ἐπιστοποίησε προσέτι, τί θὰ ἠδύνατο νὰ κατορ- θώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἂν εὕρισκεν ἱκανὸν ἀρχηγὸν νὰ τὸ ἐνώσῃ, νὰ τὸ ὑποβάλλῃ εἰς πειθαρχίαν καὶ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ μὲ τὸ παράδειγμα του θάρρος καὶ αὐτοπεποίθησιν. Δι' αὐτὸ ἔμεινεν ἀθάνατον τὸ ὄ- νομα τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς τὸν ὁποῖον κυρίως ὠφείλετο τὸ θαῦμα τῆς καθόδου τῶν Μυρίων.

Πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Περσῶν.— ○ × 1

Ἀπόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.—

Ὁ Ἀγησίλαος

Οἱ Σπαρτιαῖται ἐσκέφθησαν νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἐξασθένησιν τοῦ Περσικοῦ κράτους. Δὲν ἐχρειάζετο παρὰ νὰ δοθῇ δι' αὐτὸ ἡ

κατάλληλος ευκαιρία. Και πράγματι δὲν ἤργησεν αὕτη νὰ παρουσιασθῆ.

Ὁ Ἄρταξέρξης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου, διὰ νὰ ἀνταμείψῃ τὸν Τισσαφέρην, διώρισεν αὐτὸν σατράπην καὶ τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον πρωτύτερα εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Κύρου. Ὁ Τισσαφέρης ἐσκέφθη τότε νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἰωνίας, διότι εἶχον ταχθῆ μετὰ τὸν Κύρον. Οἱ Ἴωνες ἐνόησαν τὰ σχέδια τοῦ πονηροῦ Πέρσου καί, ἐπειδὴ ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀπὸ τὴν ὄργην τοῦ Πέρσου σατράπου, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην.

Οἱ Σπαρτιᾶται ὡς ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προστατεύσουν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ὅπως προηγουμένως οἱ Ἀθηναῖοι. Μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἐδέχθησαν εὐχαρίστως τὴν πρόσκλησιν τῶν ἰωνικῶν πόλεων. Κατ' ἀρχὰς ἔστειλαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τὸν στρατηγὸν Θίβρωνα μὲ μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν. Μὲ αὐτὴν ἠνώθησαν οἱ 6.000 ἀπὸ τοὺς διασωθέντας μυρίους ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα καὶ ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς ἐντοπίους. Ἄλλ' ὁ Θίβρων δὲν ἠδυνήθη νὰ κάμῃ τίποτε ἀξίολογον. Ἀντιθέτως μετὰ τὴν ἀνικανότητά του προεκάλεσε τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέθεσε τὸ σπαρτιατικὸν γόητρον. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιᾶται τὸν ἀντικατέστησαν μετὰ τὸν στρατηγὸν Δερκυλίδα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς διπλωματικῆς του εὐστροφίας κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Αἰολίδα.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶχε γίνεῃ βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Ἀγησίλαος. Οὗτος ἦτο μὲν μικρόσωμος καὶ χωλὸς εἰς τὸν ἕνα πόδα, ἀλλ' εἶχε μεγάλας ἀρετάς, αἱ ὁποῖαι τὸν ἀνέδειξαν ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἦτο ἀπλοῦς εἰς τοὺς τρόπους, εὐγενής, φιλόνομος καὶ εὐπειθής εἰς τοὺς ἀρχοντας, στρατηγὸς ἔξοχος καὶ πρὸ πάντων ἀνὴρ μὲ *πανελλήνια αἰσθήματα*.

Ὅταν ἐφθασαν εἰδήσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐτοιμάζει μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, προφανῶς ἐναντίον τῆς Σπάρτης, ὁ Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἀσίαν. Τὸ 396 π. Χ. ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐνίκησε τὸν Τισσαφέρην κατ' ἐπανάληψιν καὶ ἐξηυτέλισε τὴν δύναμιν τοῦ Ἄρταξέρξου. Ὁ μέγας βασιλεὺς τόσον πολὺ ἐταράχθη ἀπὸ τὰς ἡττας τοῦ Τισσαφέρους, ὥστε ἐλησμόνησε τὰς μεγάλας εὐεργεσίας τοῦ σατράπου του καὶ διέταξε νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν.

Ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρνους Τιθραύστης ἐφάνη πολιτικώτερος. Ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ πολεμήσῃ ἀποτελεσματικῶς τὸν Ἀγησίλαον, συνωμολόγησε μαζί του ἐξάμηνον ἀνακωχὴν. Τὸν ἔπεισε μάλιστα νὰ στραφῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνακωχῆς ἐναντίον τοῦ Φαρναβάζου, σατράπου τῆς Φρυγίας. Ἦτο καὶ αὐτὸ δεῖγμα τῆς παραλυσίας καὶ παρακμῆς τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἄλλοτε ἰσχυρᾶς αὐτοκρατορίας εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἔπλαττε μεγάλα καὶ τολμηρὰ σχέδια. Δὲν ἀπέβλεπε μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀλλὰ ὠνειρεύετο νὰ καταλύσῃ ὅλως διόλου τὸ Περσικὸν κράτος. Τὰ σχέδιά του ὅμως ἐναυάγησαν. Ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν οἱ Πέρσαι διὰ τῶν ὀπλων, τὸ ἐπέτυχεν ὁ Τιθραύστης διὰ τοῦ χρήματος. Μὲ ἄφθονον χρυσόν, τὸν ὁποῖον ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ τὰς σημαντικωτέρας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

ΟΙ ΝΕΟΙ ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΟΧΙ

Ἀνάκλησις τοῦ Ἀγησιλάου ἐκ τῆς Ἀσίας.—

Ὁ βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον παρατηρεῖται εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μεταβολή. Ἡ ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς Σπάρτης ἔνεκα τῆς δεσποτικῆς πολιτικῆς της εἶναι γενικὴ. Καὶ αὐτοὶ οἱ παλαιοὶ σύμμαχοι εἶναι πολὺ δυσηρεστοί καὶ στρέφονται ἐναντίον της. Τοιοῦτοτρόπως αἱ ἀντίπαλοι τῆς Σπάρτης ἑλληνικαὶ πόλεις αὐξάνουν εἰς ἀριθμόν. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυνάμεις των, αἱ ὁποῖαι εἶχον φθαρῆ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρουσιάζονται τῶρα ἐνισχυμένα.

Αἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν νὰ ἀναλαμβάνουν οἰκονομικῶς μὲ τὸ ἐμπόριον. Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμά των ἐστερεώθη καὶ οὐδεὶς φόβος ὑπῆρχε πλέον ἀπὸ τοὺς ὀλιγαρχικοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐκμηδενισθῆ τελείως. Ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος αἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν τὴν παλαιὰν λάμψιν των καὶ νὰ ἀσκοῦν γοητεῖαν εἰς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Οἱ Κορίνθιοι ἐξ ἄλλου δὲν ὠφελήθησαν τίποτε ἀπὸ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ προεκάλεσαν. Ὅταν μάλιστα εἶδον, ὅτι ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ ὑποδουλωθῶν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἐγκατέλειψαν τὴν Σπάρτην καὶ προσεχώρησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς.

Αἱ Θῆβαι εἶχον ἀρχίσει νὰ δημιουργοῦν ἀξίολογον δύναμιν καὶ δὲν ἠνείχοντο τὰς αὐθαιρεσίας τῆς Σπάρτης. Ἀντὶ τῆς βοήθειάς, τὴν ὁποῖαν ἀνέμενον ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας διὰ νὰ συνενώσουν τὰς βοιωτικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, συνήντων περιφρόνησιν καὶ ἀδιαφορίαν.

Τέλος τὸ Ἄργος, τὸ ὁποῖον πάντοτε εἶχεν ἀντιζηλίαν πρὸς τὴν Σπάρτην, ἐξηκολούθει νὰ διατηρῆ τὴν ὑπεροχὴν του μεταξὺ τῶν δευτερευουσῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος.

Δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, μόλις ἔφθασαν τὰ χρήματα τοῦ Τιθραύστου εἰς τὴν Ἑλλάδα, Θηβαῖοι, Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ πολεμήσουν κατὰ τῆς Σπάρτης. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι λόγῳ τῆς παλαιᾶς ἐχθρας των πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Ἐκτὸς τούτου ἤθελον νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς Θηβαίους, οἱ ὁποῖοι τόσον τοὺς ἐβοήθησαν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν τριάκοντα. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέος ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ λεγόμενος β ο ι ω τ ι κ ὸ ς ἢ κ ο ρ ι ν θ ι α κ ὸ ς (395 π. Χ.).

Οἱ Σπαρτιάται πρὸ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησίλαον. **395 π. Χ.** Καὶ ἐλυπήθη μὲν οὗτος, διότι κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐματαιώνοντο τὰ σχέδιά του, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς πατρίδος του.

Ἡ μάχη τῆς Κορωνείας. — Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης

Οἱ νέοι ἀγῶνες διεξήχθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βοιωτίαν μεταξὺ Σπαρτιατῶν καὶ Θηβαίων. Ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς μικρᾶς πόλεως Ἀ λ ι ἄ ρ τ ο υ οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν τὸν σπαρτιατικὸν στρατὸν. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Λύσανδρος ἔπεσεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀγησίλαος σπεύδει διὰ ξηρᾶς πρὸς τὸν Ἑλλησποντον, προχωρεῖ εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ

κατέρχεται εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα. Καθ' ὁδὸν συνήντησε τὸν Δερκυλίδαν, ὁ ὁποῖος μετέβαινε εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ὅταν δὲ ὁ Δερκυλίδας ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Ἀγησίλαον μὲ χαρὰν, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης ἔχασαν εἰς τὰς πρώτας συγκρούσεις τῆς Κορινθίας 10.000 μαχητάς, ὁ φιλέλλην βασιλεὺς εἶπε μὲ ἀναστεναγμὸν : « *Φεῦ, φεῦ, ὦ Ἑλλάς, ἐπεὶ οἱ νῦν τεθνηκότες ἱκανοὶ ἦσαν ζῶντες νικᾶν μαχόμενοι πάντας τοὺς βαρβάρους* » (Ξενοφῶντος Ἀγησίλαος). Κατόπιν ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βοιω-
394 π. Χ. τίαν (τέλος Αὐγούστου τοῦ 394 π. Χ.) μετὰ 30 ἡμέρας, ἀφ' ὅτου ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν. Πλησίον τῆς Κορωνείας ἐνίκησε τοὺς ἠνωμένους συμμάχους εἰς μάχην φονικωτάτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐτραυματίσθη καὶ ὁ ἴδιος.

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας, ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν εἰς τὴν Κορινθίαν καὶ περίξ τοῦ Ἴσθμοῦ ἐπὶ ἕξ ἔτη. Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν διεκρίθη ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἰφικράτης. Οὗτος ἀναδιωργάνωσεν στρατιωτικῶς τὸν ἐκ πελταστῶν μισθοφορικὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ὁποῖου ἦτο ἀρχηγός. Κατέστησεν αὐτὸν ἐλαφρότερον καὶ περισσότερον εὐκίνητον, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπεροχὴν ἀπέναντι τοῦ δυσκινήτου στρατοῦ τῶν ὀπλιτῶν τῆς Σπάρτης. Πλησίον τῆς Κορίνθου μὲ τοὺς πελταστάς τοῦ ἐξώντωνσεν ὁ Ἰφικράτης ὀλόκληρον σπαρτιατικὸν τάγμα ἐκ 400 ἀνδρῶν.

Μὲ τὰ γεγονότα αὐτὰ κατὰ ξηρὰν συμπίπτουν ἄλλα κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος Κόνων μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς εἶχε καταφύγει, ὅπως εἶπομεν, εἰς τὴν Κύπρον. Ἐκεῖ εὐρισκόμενος ἔπεισε τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν διὰ τοῦ σατράππου Φαρναβάζου νὰ τοῦ ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τοῦ περσικοῦ στόλου. Μὲ αὐτὸν προσέβαλε τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (394 π. Χ.) καὶ τὰς κατέστρεψε. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης κατὰ θάλασσαν κατελύθη διὰ παντός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος Κόνων καὶ Φαρνάβαζος ἔπλευσαν μὲ ἰσχυρὸν στόλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, περιέπλευσαν τὴν Πελοπόννησον, ἐληλάτησαν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβον τὰ Κύθηρα καὶ ἦλθον ἔπειτα διὰ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Ἐκεῖ συνέστησαν εἰς τοὺς συμμάχους νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς χρήματα. Κατόπιν ὁ μὲν Φαρνάβαζος ἐπέστρεψεν

εἰς τὴν Ἀσίαν, ὃ δὲ Κόνων ἔπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μὲ περσικὰ χρήματα ἀνοικοδόμησε τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

Προσέγγις Σπάρτης καὶ Περσῶν. — Ἀνταλκίδειος Εἰρήνη

Οἱ Σπαρτιᾶται ἔβλεπον, ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντεπεξέλθουν ἐναντίον τόσων ἐχθρῶν, τοὺς ὁποίους μάλιστα ἐβοήθουν χρηματικῶς οἱ σατράπαι τοῦ μεγάλου βασιλέως. Διὰ τοῦτο ἐσκέφθησαν νὰ συνεννοηθοῦν μὲ τοὺς Πέρσας. Ἡ περίστασις ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν σχεδίων των. Ὁ Ἀρταξέρξης μὲ δυσαρέσκεια ἔβλεπε τὴν αὔξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν προσχώρησιν πολλῶν πόλεων εἰς τὴν συμμαχίαν των. Τὴν ἀνησυχίαν αὐτῆν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀσίαν τὸν ναύαρχον Ἀνταλκίδα, ὃ ὁποῖος ἐφημίζετο διὰ τὴν πανουργίαν τοῦ. Σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του ἦτο νὰ διαρρήξῃ τὰς φιλικὰς σχέσεις Ἀθηναίων καὶ Περσῶν.

Ὅταν ὁ Ἀνταλκίδας ἦλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν, εὔρε σατράπην τῆς Ἰωνίας τὸν *Τιρίβαζον*, τοῦ ὁποῖου δὲν ἐβράδυνε νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην. Ὑπεσχέθη εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ Σπάρτη ἦτο πρόθυμος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Τιρίβαζος ἔδωκε χρήματα εἰς τὸν Ἀνταλκίδα, διὰ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν σπαρτιατικὸν στόλον. Διὰ νὰ δείξῃ μάλιστα καὶ κατ' ἄλλον τρόπον τὰ φιλικὰ του αἰσθήματα, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν Κόνωνα, ὃ ὁποῖος ὅμως κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανε. Ἐν τούτοις ὁ μέγας βασιλεὺς ἐδίσταζεν ἀκόμη νὰ δεχθῆ τὰς προτάσεις τῆς Σπάρτης.

Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει μὲ σοβαρὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὴν Προποντίδα. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος μετέβησαν εἰς τὰ Σοῦσα, διὰ νὰ πείσουν τὸν Ἀρταξέρξην νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν πόλεμον. Ἐκεῖ χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους ἐνεργείας τοῦ Τιριβάζου ἐπέτυχεν ὁ Ἀνταλκίδας νὰ ἐκδώσῃ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐξευτελιστικὴν διὰ τοὺς Ἕλληνας διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ εἰρήνη

387 π. X. αὕτῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀνταλκίδου, ὃ ὁποῖος τὴν διεπραγματεύθη, ὠνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ὁ Ἀνταλκίδας καὶ ὁ Τιρίβαζος ἐπέστρεψαν εἰς

τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς εἰρήνης. Ὁ Ξενοφῶν διέσωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὰ Ἑλληνικά του. Ἴδου αὐτοί: « Ἀρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι καὶ τῶν νήσων Κλαζομενὰς καὶ Κύπρον, τὰς δὲ ἄλλας ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας ἀυτονόμους ἀρεῖναι, πλὴν Λήμνον καὶ Ἰμβρον καὶ Σκύρον, ταύτας δὲ ὥσπερ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων. Ὅπότεροι δὲ ταύτην τὴν εἰρήνην μὴ δέχονται, τούτοις πολεμήσω μετὰ τῶν ταῦτα βουλομένων καὶ πεζῇ καὶ κατὰ θάλατταν καὶ ναυσὶ καὶ χρήμασι ».

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν εἰς Ἴωνίαν, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς βαρεῖς ὅρους τῆς Περσικῆς συνθήκης. Μὲ αὐτὴν ὑπεχρεώθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὁ ὅποιος ἐλάμβανε τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ κανονίζῃ ὡς ἀνώτατος ἄρχων τὰς μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων διαφοράς.

Ποία ἦτο ἡ ἐντύπωσις τῶν φρονίμων Ἑλλήνων ἀπὸ τὸ ἀτιμωτικὸν ἔγγραφον, μᾶς λέγει ὁ ρήτωρ Ἴσοκράτης: « Ἄλλοτε, λέγει ἡμεῖς περιορίζαμεν τὰ ὄρια τοῦ κράτους τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν καὶ ἐκανονίζαμεν τὸ ποσοστὸν τοῦ φόρου, τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ καταβάλλουν μερικαὶ πόλεις ἐκ τῶν ὑψηλῶν του, καὶ τοῦ ἐθέταμεν φραγμῶς εἰς τὸν ἐλεύθερον διάπλον τῶν θαλασσῶν. Σήμερον ἀντιθέτως ἐκεῖνος κανονίζει τὴν ἑλληνικὴν πολιτικὴν κατάστασιν καὶ αὐτὸς ὑπαγορεύει εἰς τὸν καθένα τὰς ὑποχρεώσεις του καὶ μόνον πὸν δὲν διορίζει καὶ σατράπας εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Διότι, ἂν ἐξαιρέσωμεν αὐτό, ποῖος ἄλλος ἐξευτελισμὸς ὑπολείπεται; Μήπως δὲν διευθύνει ἐκεῖνος τὴν πολιτικὴν κατάστασιν; Δὲν κάμνομεν ὀλόκληρον ταξίδι οἱ Ἕλληνες προκειμένου νὰ κατηγορήσωμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὡσὰν νὰ ἦτο κυρίαρχός μας; Δὲν τὸν προσφωνοῦμεν μὲ τὸν τίτλον τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὡσὰν νὰ εἴμεθα αἰχμάλωτοί του; Ὅταν πολεμοῦμεν ἀναμεταξύ μας, δὲν στηρίζομεν τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν συνδρομὴν ἐκεῖνου, πὸν μὲ ὄλην τὴν εὐχαρίστησιν θὰ ἐξώντωνεν, ἂν ἦτο δυνατόν, ὅλους τοὺς Ἕλληνας; Λοιπὸν ἀφοῦ λάβουν ὅλα αὐτὰ ὑπ' ὄψιν των οἱ Ἕλληνες, ἐπιβάλλεται νὰ αἰσθανθοῦν ἀγανάκτησιν διὰ τὸ σημερινὸν κατάντημα καὶ νὰ ἀποδώσουν μομφὴν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, διότι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν τὸν (Πελοποννησιακὸν) πόλεμον μὲ ἀντικειμενικὸν δῆθεν σκοπὸν

τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὰ τελευταῖα παρέδωκαν τοὺς περισσοτέρους εἰς τοὺς βαρβάρους » (Ἰσοκράτους Παναηγυρικός).

Ἄλλ' ἡ κατακραυγὴ κατὰ τῆς συνθήκης δὲν ἔσταμάτησε τὴν ἐφαρμογὴν τῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι διέλυσαν τὴν νέαν συμμαχίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχον ἰδρύσει, καὶ οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἡγεμονίας των ἐπὶ τῶν ἄλλων βοιωτικῶν πόλεων. Μόνον ἡ Σπάρτη μὲ τὴν συμμαχίαν τῆς ἔμενε πλέον κυρίαρχος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς αὐτὴν ἀνέθεσεν ὁ Ἄρταξέρξης νὰ ἐπιβλέπῃ διὰ τὴν αὐστηρὰν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης. Μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Περσῶν οἱ Σπαρτιαῖται μετεβλήθησαν εἰς τυράννους τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Εἰς ἄλλας πόλεις ἐπέβαλλον ὀλιγαρχικὰς κυβερνήσεις, ἄλλας ἠνάγκαζον διὰ τῆς βίας νὰ γίνουσι σύμμαχοί των, ἐνῶ τοὺς κατοίκους τῆς Μαντινείας ὑπεχρέωσαν νὰ χωρισθοῦν εἰς τέσσαρας κώμας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

1. ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΑΔΜΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι κατὰ τὸν Πελοποννησιακόν, καὶ ἰδίως κατὰ τὸν Βοιωτικὸν πόλεμον, ἐπέδειξαν ἀξιόλογα προτερήματα: θάρρος, τόλμην καὶ γενναιότητα. Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ ἐφάνησαν ἀκόμη καθαρώτερα, ὅταν οἱ Σπαρτιᾶται κατὰ παράβασιν τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν.

Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατὰ τὸ ἔτος 382 π. Χ. ἐστάλη μὲ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐναντίον τῆς Ὀλύμφου, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται εὗρισκοντο εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ὀλυνθίους, διότι οὗτοι εἶχον σχηματίσει ὁμοσπονδίαν μὲ τὰς γειτονικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των. Τοῦτο ὅμως ἦτο ἀντίθετον πρὸς τὰς διατάξεις τῆς εἰρήνης καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Σπαρτιατῶν. Ὄταν ὁ Φοιβίδας διέβαινεν ἀπὸ τὴν Βοιωτίαν, ἐστάθμευσε πλησίον τῶν Θηβῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ὀλιγαρχικῶν εἰς τὰς Θήβας Λεοντιάδης ἦλθεν εἰς συνάντησίν του καὶ προέτεινεν εἰς αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν ἀκρόπολιν τῆς πόλεως Καδμείαν. Ὁ Φοιβίδας, ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἐδέχθη τὴν πρότασιν. Ἄ- **382 π. Χ.** μέσως εἰς μὲν τὴν ἀκρόπολιν ἐγκατέστησε σπαρτιατικὴν φρουράν, τὴν δὲ διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην. Συγχρόνως συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισε τὸν ἀρχηγὸν τῶν δημοκρατικῶν Ἰσμηνίαν. Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοὶ κατέφυγον

εις τὰς Ἀθήνας, ὅπου εὔρον πρόθυμον φιλοξενίαν, ὅπως πρὸ εἰκοσι
δύο ἐτῶν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξόριστοι εἰς τὰς Θήβας.

Ἡ καταπάτησις τῆς εἰρήνης ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτας προεκάλεσε
γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διὰ τοῦτο ἡ Σπάρτη προσε-
ποιήθη, ὅτι ἀπεδοκίμαζε τὸ πραξικόπημα τοῦ Φοιβίδου καὶ τὸν ἐ-
τιμώρησεν, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκε τὴν Καδμείαν. Ἐπὶ πλέον παρέπεμ-
ψε τὸν Ἴσμηνίαν εἰς σπαρτιατικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον κατεδί-
κασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

2. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Οἱ Θηβαῖοι δημοκρατικοί, οἱ ὅποιοι κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας,
κατώρθωσαν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα των τρία ἔτη μετὰ
τὴν κατάληψιν τῆς Καδμείας. Μεταξὺ τῶν πατριωτῶν τούτων
ἦτο καὶ ὁ Πελόπιδας, νέος μὲ θερμὴν φιλοπατρίαν καὶ ἐξαιρετι-
κὴν γενναιότητα.

Ὁ Πελοπίδας καὶ ἄλλοι ἐξόριστοι Θηβαῖοι συνενόηθησαν μυστι-
κῶς μὲ ὁμόφρονas εἰς τὰς Θήβας, εἰσῆλθον κρυφίως ἐν-
379 π. X. τὸς τῆς πόλεως καὶ ἐφόνευσαν τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὀλι-
γαρχικῶν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῆς σπαρτιατικῆς
φρουρᾶς καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Καδμείαν. Τοιοῦτο-
τρόπως οἱ ἐπαναστάται ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως καὶ ἐπανε-
φερον εἰς τὴν πόλιν τὴν δημοκρατίαν.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεστράτευσαν ἐ-
πανειλημμένως κατὰ τῶν Θηβῶν χωρὶς νὰ κατορθώσουν τίποτε ἀ-
ξιόλογον. Τὸ φρόνημα τῶν Θηβαίων εἶχε τώρα ἀναπτερωθῆ καὶ ἡ
δύναμις των ἐντὸς τῆς Βοιωτίας ἐνισχύθη σημαντικῶς.

3. ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΑΘΗΝΑΪΚΗΣ ΣΥΜΜΑΧΙΑΣ

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Πελοπίδου εἰς τὰς Θήβας καὶ ἡ ταπεινωσις
τῆς Σπάρτης ἔδωκε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἐσκέφθησαν λοι-
πὸν νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀνασύστασιν τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας, ἡ
ὁποία εἶχε διαλυθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αἱ περιστάσεις ἦσαν τώρα εὐνοϊκώτεραι. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις
ἤθελον νὰ ἀπαλλαγούν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς Σπάρτης καὶ ὡς μέ-
σον δι' αὐτὸ ἐθεώρουν τὴν συμμαχίαν των μὲ τοὺς Ἀθηναίους ἐν-

τὸς τῶν διατάξεων τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης. Οὕτω τὸ Βυζάντιον, ἡ Τένεδος, ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Εὐβοία ἔγιναν μέλη τῆς συμμαχίας. Ὡς σκοπὸς τῆς ὠρίσθη ἡ προστασία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων ἀπὸ σπαρτιατικὴν ἀπόπειραν πρὸς ἡγεμονίαν.

378 π. Χ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς δευτέρας συμμαχίας διαφέρει ἀπὸ τὸν παλαιόν. Τὴν νέαν συμμαχίαν διοικεῖ συνέδριον ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν συμμάχων, τὸ ὅποιον ἐδρεύει εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ συμμαχικαὶ πόλεις διατηροῦν πλήρη τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτονομίαν των, δὲν πληρώνουν φόρους καὶ ἔχουν ἴσην ψῆφον με τοὺς Ἀθηναίους.

Ἡ νέα ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀπετέλεσε τὸ σπουδαιότερον προσκομμα εἰς τὰς ἐπιδιώξεις τῆς Σπάρτης διὰ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴ ἐπίσης ἔδωκε τὴν πρώτην ἀποτελεσματικὴν ἐνίσχυσιν εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Θηβαίων ἐναντίον τῆς Σπάρτης, μέχρις οὗτο ἔγιναν οὗτοι ἱκανοὶ νὰ τὸν διεξαγάγουν μόνοι.

4. Η ΠΑΛΗ ΜΕΤΑΞΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΘΗΒΩΝ

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας

Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ὁ πατριωτισμὸς δύο ἀνδρῶν, τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ἔφερον τὰς Θήβας εἰς τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβον κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ὁ Πελοπίδας κατήγετο ἀπὸ ἐπιφανῆ καὶ πλουσίαν οἰκογένειαν τῶν Θηβῶν καὶ ἔλαβε λαμπρὰν ἀνατροφὴν. Μολονότι πλούσιος, ἔζη ἀπλούστατον βίον. Ἠγάπα τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν σκληραγωγίαν. Τὸν διέκρινε φλογερὰ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, διὰ τὴν ὁποίαν διέθεσε τὸν πλοῦτον του καὶ ὅ,τι πολυτιμότερον εἶχε, τὴν ζωὴν του. Ὁ Πελοπίδας εἶναι ὁ ὀργανωτὴς τοῦ περιφήμου *ἱεροῦ λόγου* τῶν Θηβῶν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἀπετελεῖτο ἀπὸ 300 ἐκλεκτοῦς νέους, οἱ ὅποιοι συνεδέοντο μεταξὺ των με στενωτάτην φιλίαν καὶ ἦσαν ἀφωσιωμένοι ὁ εἰς εἰς τὸν ἄλλον μέχρι θανάτου. Τὴν φιλίαν των ἐπεσφράγιζον με ὄρκον εἰς τὸ ἐν Θήβαις ἱερὸν τοῦ μυθικοῦ ἥρωος *Ἰολάου*, φίλου τοῦ Ἡρακλέους. Ἐξ αὐτοῦ ὁ λόχος ἔλαβε τὸ ὄνομα *ἱερός*. Ὁ Πελοπίδας με τὸν ἱερὸν λόχον πρῶτος ἐνίκησε τοὺς Σπαρτια-

τας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐνίσχυσε τὸ θάρρος καὶ τὸ φρόνημα τῶν συμπατριωτῶν του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ ἀλλὰ πτωχὴν οἰκογένειαν. Ἡ πενία ἐν τούτοις δὲν τὸν ἐστενοχώρει, διότι ἐξῆ βίον λιτόν. Ἦσκειτο μὲ τοὺς ἄλλους νέους εἰς τὰ γυμνάσια καὶ τὰ πολεμικὰ ἔργα, ἀλλ' ἐφρόντιζε πολὺ καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν του ἀνάπτυξιν. Διὰ τοῦτο ἠκροάσθη τοὺς σοφωτέρους ἀνδρας τῆς ἐποχῆς του καὶ ἀπέκτησε σπουδαίαν φιλοσοφικὴν μόρφωσιν. Καίτοι εὐφραδέστατος ρήτωρ, ἐν τούτοις ἀπεστρέφετο τοὺς ἐπιδεικτικούς λόγους καὶ ἦτο ὀλιγολόγος μέχρις ὑπερβολῆς. Πρὸ πάντων ὁμως ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦτο ἐξαιρετικὴ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα. Αὐτὸς ἐφήρμοσεν εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην νέα σχέδια, μὲ τὰ ὁποῖα κατώρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν μοναδικὸν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους στρατὸν τῆς Σπάρτης.

Ἡ φιλία μεταξὺ τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἔμεινε παραδειγματικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Πλούταρχος ὁμιλεῖ μὲ θαυμασμόν δι' αὐτὴν καὶ τὴν θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἐξαιρετικῆς ἀρετῆς των: *« Ἡ αἰτία, λέγει, τῆς φιλίας τῶν δύο Θεβαίων ἦτο ἡ ἀρετὴ των. Χάρις εἰς αὐτὴν δὲν ἐπεδίωκον μὲ τὰ ἔργα των δόξαν ἢ πλοῦτον, τὰ ὁποῖα προκαλοῦν τὸν φοβερὸν φθόνον, τὸ αἴτιον τοῦ καταστρεπτικοῦ ἀλληλοφαγώματος. Καὶ οἱ δύο εἶχον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸν εὐγενέστατον ζῆλον νὰ ἴδον τὴν πατρίδα των λαμπροτάτην καὶ ἰσχυροτάτην »*.

Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην

Οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις των κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τῆς Σπάρτης προσέφεραν ἀξιολόγους ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Θεβαίους. Ἔδωκαν καιρὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν των τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν δύναμίν των. Ἄλλ' ἡ παράτασις τοῦ πολέμου δὲν συνέφερε πλέον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἔβλεπον ὅτι, ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐφθείροντο, οἱ Θεβαῖοι ἀντιθέτως ἐγίνοντο καθημερινῶς ἰσχυρότεροι. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἐνήργησαν νὰ συγκαληθῇ εἰς τὴν Σπάρτην συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ συζητήσῃ τὴν σύναψιν εἰρήνης μεταξὺ ὄλων τῶν ἐμπολέμων.

Τὸ συνέδριον συνήλθε καὶ ὡς πρῶτον ὅρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν ἐδέχθη νὰ γίνουιν ὅλαι αἱ πόλεις αὐτόνομοι. Ἄλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Θεβαίων Ἐπαμεινώνδας ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ, διότι ὁ ὅρος

αὐτὸς τῆς συνθήκης κατέλυε τὴν ἡγεμονίαν τῶν Θηβῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Καὶ ἡ μὲν εἰρήνη συνωμολογήθη μεταξύ τῶν ἄλλων πόλεων, ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο μὲ στρατὸν εἰς τὴν Φωκίδα, διετάχθη νὰ εἰσβάλη εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ νὰ ἐπιβάλη εἰς τοὺς Θηβαίους τὴν εἰρήνην διὰ τῶν ὀπλων.

Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Βοιωτίαν κατετρόμαξε τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ' ἡ ἄμυνα τῆς χώρας εὐρίσκετο τώρα εἰς ἰσχυρὰς καὶ ἀτρομήτους χεῖρας. Ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔδωκαν θάρρος εἰς τοὺς συμπολίτας των καὶ ἐνίσχυσαν τὸ ἠθικόν των.

Οἱ δύο στρατοὶ συνήντηθησαν εἰς τὰ Λεύκτρα, μικρὰν πόλιν τῆς Βοιωτίας. Εἰς τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐκεῖ, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέδειξε τὰ μεγάλα στρατιωτικὰ προτερήματά του. Ἐφήρμοσε νέον τρόπον παρατάξεως, ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως, τὴν λεγομένην λοξὴν φάλαγγα. Παρέταξε δηλαδή εἰς μέγα βάθος καὶ ἐνίσχυσε πολὺ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ στρατεύματός του, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ἦτο ἡ δεξιὰ τῶν Σπαρτιατῶν μὲ τὸν Κλεόμβροτον καὶ τοὺς καλυτέρους στρατιώτας του. Μὲ τὴν πτέρυγα αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας θὰ ἔκαμε τὴν ἐπίθεσιν. Θὰ ἐπέπιπτε κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ εἰσέδυνεν εἰς αὐτὸ ὡς σφῆν καὶ θὰ ἐπέφερε τὴν διάσπασίν του. Κατόπιν θὰ ἔκαμε στροφὴν καὶ θὰ προσέβαλλεν ἐκ τῶν πλαγίων τὸ ἄλλο τμήμα τῆς φάλαγγος τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ κέντρον καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς παρατάξεώς του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀσθενέστερα, εἶχον ἄλλην ἀποστολήν. Παρατεταγμένα ὅπως ἦσαν ὄχι ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ἀλλὰ μὲ λοξὴν διεύθυνσιν πρὸς τὰ ὀπίσω, προωρίζοντο νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ κέντρου καὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀντιθέτως ἠκολούθησαν τὸ παλαιὸν σύστημα εἰς τὴν παράταξιν των. Εἰς ὀλόκληρον τὸ μέτωπόν των παρετάχθησαν εἰς βάθος 12 ἀνδρῶν.

Τὸ εὐφυὲς σχέδιον τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐπέτυχε καθ' ὀλοκληρίαν. Ἡ νίκη τοῦ ὑπῆρξε περίλαμπρος. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πελοπίδας μὲ τὸν ἱερὸν λόχον, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἐπολέμησε γενναϊότατα. Ἡ καταστροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο

πρωτοφανής. Κατά την μάχην αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, 400 γνήσιοι Σπαρτιαῖται καὶ πολλοὶ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι.

Ἡ ἀπροσδόκητος ἤττα τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ ὅποιοι μάλιστα παρέταξαν εἰς τὰ Λεύκτρα μεγαλυτέραν δύναμιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους των, εἶχε βαρύτατον ἀντίκτυπον εἰς τὴν σπαρτιατικὴν ἡγεμονίαν. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ σύμμαχοι πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς συμμαχίας, ἐνῶ οἱ εἰλωτες καὶ οἱ περίοικοι ἐκινήθησαν εἰς ἐπανάστασιν. Καὶ ὅμως ἡ μεγάλη ἐκείνη συμφορὰ ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ θαυμασθῆ τὸ ψυχικὸν σθένος τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἡ πειθαρχία των εἰς τὸν νόμον καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἴδου τὴ μᾶς διηγέεται ὁ Ξενοφῶν: «Ὁ ἀγγελιαφόρος, ὁ ὁποῖος ἐστάλη εἰς τὴν Σπάρτην, διὰ νὰ ἀναγγείλῃ τὴν συμφορὰν, ἔφθασε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν γυμνοπαιδιῶν, ὅταν ὁ ἀνδρικός χορὸς ἦτο ἀκόμῃ μέσα εἰς τὸ θέατρον. Καὶ οἱ ἔφοροι, ἅμα ἤκουσαν τὴν καταστροφὴν, ἐλποῦντο μὲν, ὡς ἦτο φυσικόν ἐν τούτοις, δὲν διέταξαν τὸν χορὸν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ θέατρον, ἀλλὰ τὸν ἄφησαν νὰ συνεχίσῃ τὰς χορευτικὰς ἐπιδειξείας. Καὶ τὰ μὲν ὀνόματα τῶν νεκρῶν ἀνεκοινώθησαν εἰς τοὺς συγγενεῖς των παρήγγειλαν ὅμως εἰς τὰς γυναῖκας νὰ μὴ φωνάζουν, ἀλλὰ νὰ ὑπομένουν τὴν συμφορὰν σιωπηλῶς. Καὶ τὴν ἐπομένην ἀντίκρουσε κανεὶς τὸ ἐξῆς παράδοξον θέαμα: Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων οἱ συγγενεῖς εἶχον πέσει εἰς τὴν μάχην, περιεφέροντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ὄλων εἰθυμοὶ καὶ φαιδροὶ ἀπὸ ἐκείνους, ἀντιθέτως, εἰς τοὺς ὁποίους ἔφθασεν ἡ εἰδησις, ὅτι ζοῦν οἱ συγγενεῖς, πολλὸ ὀλίγους ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ συναντήσῃ καὶ αὐτοὺς νὰ γροῖζον μὲ σκυθρωπὰ πρόσωπα » (Ξενοφῶντος Ἑλληνικά).

Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον

Μετὰ τὴν μάχην τῶν Λεύκτρων εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐδημιουργήθη εὐνοϊκὴ κατάστασις διὰ τοὺς Θηβαίους. Αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις ἠνώθησαν εἰς ὀμοσπονδίαν, ἡ ὁποία εἰσῆλθεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν. Ἀργεῖοι καὶ Ἡλείοι ἐπίσης ἤρχισαν νὰ κινουῦνται ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Ἡ εὐκαιρία διὰ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἦτο μοναδική. Τὸν χειμῶνα τοῦ 370 π. Χ. κατὰ πρόσκλησιν τῶν συμμάχων κατήλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ στρατόν. Ἀμέσως ὄλοι οἱ ἐχθροὶ τῆς Σπάρτης, Ἀρ-

κάδες, Ἄργεῖοι, Ἡλεῖοι ἠνώθησαν μαζί του. Κατ' ἀπαίτησίν των, ὁ Θηβαῖος στρατηγὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν προθύρων τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς δωρικῆς κατακτήσεως ἐχθρικός πούς δὲν εἶχε πατήσει εἰς τὴν Λακωνικὴν. Περίφοβοι αἱ γυναῖκες τῆς Σπάρτης ἤρχισαν νὰ θρηνοῦν γοεῶς, ὅταν ἀντελήφθησαν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπλησίαζε. Καὶ ὁμως ἄλλοτε ἐκαυχῶντο, ὅτι οὐδέποτε εἶδον καπνὸν νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον !

Ἐν τούτοις ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην, διότι τὴν ὑπερήσπιζεν ὁ γηραιὸς Ἀγησίλαος. Ἐπροχώρησεν ὁμως πρὸς νότον μέχρι τοῦ Γυθείου, ἐλεπάτησε τὴν χώραν, ἔκαυσε τοὺς ναυστάθμους τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀρκαδίας. Τότε ἴδρυσεν πλησίον τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς τὴν Μεγάλην πόλιν (Μεγαλόπολιν), τὴν ὁποίαν ὠχύρωσε καὶ κατέστησε κοινὴν μητρόπολιν τῶν Ἀρκάδων. Εἰς αὐτὴν συνήρχοντο ἀντιπρόσωποι τῶν ἀρκαδικῶν πόλεων καὶ συνεσκέπτοντο διὰ τὰ συμφέροντά των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐστερέωσε τὴν ἀρκαδικὴν ὁμοσπονδίαν, τὸ κοινὸν τῶν Ἀρκάδων, ὅπως ἔλεγετο.

Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε καὶ ἄλλας σοβαρὰς συνεπειὰς διὰ τὴν Σπάρτην. Ἡ Μεσσηνία ἀπληλευθέρωθη ἀπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγὸν καὶ ἀπετέλεσεν ἀνεξάρτητον κράτος. Ἡ πόλις Μεσσηνίη, ἡ ὁποία ἐκτίσθη τότε πλησίον τῆς παλαιᾶς ἀκροπόλεως τῆς Ἰθώμης, ἔγινε πρωτεύουσα τοῦ νέου μεσσηνιακοῦ κράτους.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Θηβαῖος στρατηλάτης ἐξηντέλεισε τὴν Σπάρτην καὶ τὴν περιώρισεν εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἐπέστρεψε θριαμβευτὴς εἰς τὰς Θήβας.

Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν Ο Χ Ι

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἀνεπαύθη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχιῶν, τὰς ὁποίας εἶχεν ἕως τότε. Ὀνειρευέτο νὰ κάμῃ τὰς Θήβας τὴν πρώτην δύναμιν τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενον ἔτος 369 π. Χ. ἐστράφη πρὸς βορρᾶν. Κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Θεσσαλικοῦ λαοῦ ἔστειλε τὸν Πελοπίδαν μετὰ στρατὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Πελοπίδας ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀπο-

στολήν του. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας προσετέθη εἰς τὴν δύναμιν τῶν Θηβῶν. Ὀλίγοι μόνον πόλεις παρέμειναν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου.

Ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Πελοπίδας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὅποιαν κατέστησε σύμμαχον τῶν Θηβῶν. Διὰ τὴν ἐξασφαλίση μάλιστα τὴν συμμαχίαν, ἔλαβε 30 ὁμήρους ἀπὸ τὰς ἐπισημοτέρας οικογενείας τῆς μακεδονικῆς κοινωνίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ νεαρὸς Φίλιππος, υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀμύντου Γ' καὶ κατόπιν ἔνδοξος βασιλεὺς.

Ἡ ραγδαία αὐξησης τῆς δυνάμεως τῶν Θηβῶν ἀνησύχησε τοὺς Ἀθηναίους. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐλησμόνησαν τὰς παλαιὰς διαφορὰς πρὸς τὴν Σπάρτην καὶ συνῆψαν μὲ αὐτὴν συμμαχίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τὸν Ἐπαμεινώνδαν νὰ εἰσβάλῃ ἐκ νέου εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταστήσῃ συμμάχους τῶν Θηβῶν τὴν Σικυῶνα καὶ τὴν Ἀχαίαν. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν ἐξετείνεται εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Αἱ περισσότεραι χῶραι μεταξὺ Θερμοπυλῶν καὶ Ἴσθμοῦ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Μακεδονία ἦσαν κατ' οὐσίαν ὑπήκοοι τῶν Θηβῶν.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι δὲν ἀπέφυγον τὰ σφάλματα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν. Δὲν ἐστήριξαν τὴν ἡγεμονίαν των εἰς τὴν ἰσοπολιτείαν καὶ τὴν ἰσοτιμίαν μεταξὺ τῶν συμμαχικῶν πόλεων, ἀλλ' εἰς τὴν βίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν ὁποίων διετήρουν πικρὰν ἀνάμνησιν οἱ Ἕλληνες. Διὰ τὴν ἐξασφαλίσουν τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Θηβαῖοι, δὲν ἐδίστασαν νὰ προκαλέσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Περσῶν, ὅπως ἔκαμαν, ἄλλοτε οἱ Σπαρτιαῖται. Ὁ Πελοπίδας τὸ 367 π. Χ. μετέβη εἰς τὰ Σοῦσα καὶ ἐνήργησε διὰ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν Ἑλλάδα. Πράγματι ὁ Πέρσης βασιλεὺς ἐξέδωκε διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἀνεγνωρίζετο ἡ αὐτονομία τῆς Μεσσηνίας, οἱ Ἀθηναῖοι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἀφοπλίσουν τὸν στόλον των καὶ οἱ Θηβαῖοι ἀνεκηρύσσοντο ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος. Ἐπανελήφθη δηλαδὴ πρὸς ὠφέλειαν τῶν Θηβῶν, ὅτι ἔγινε πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν μὲ τὸν Ἀνταλκίδαν πρὸς ὄφελος τῆς Σπάρτης.

Ἡ ἐνέργεια ὁμως αὐτὴ τῶν Θηβαίων προεκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν τὴν εἰρήνην, τὴν ὅποιαν διέταξεν ὁ μέγας βασιλεὺς. Ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξαν-

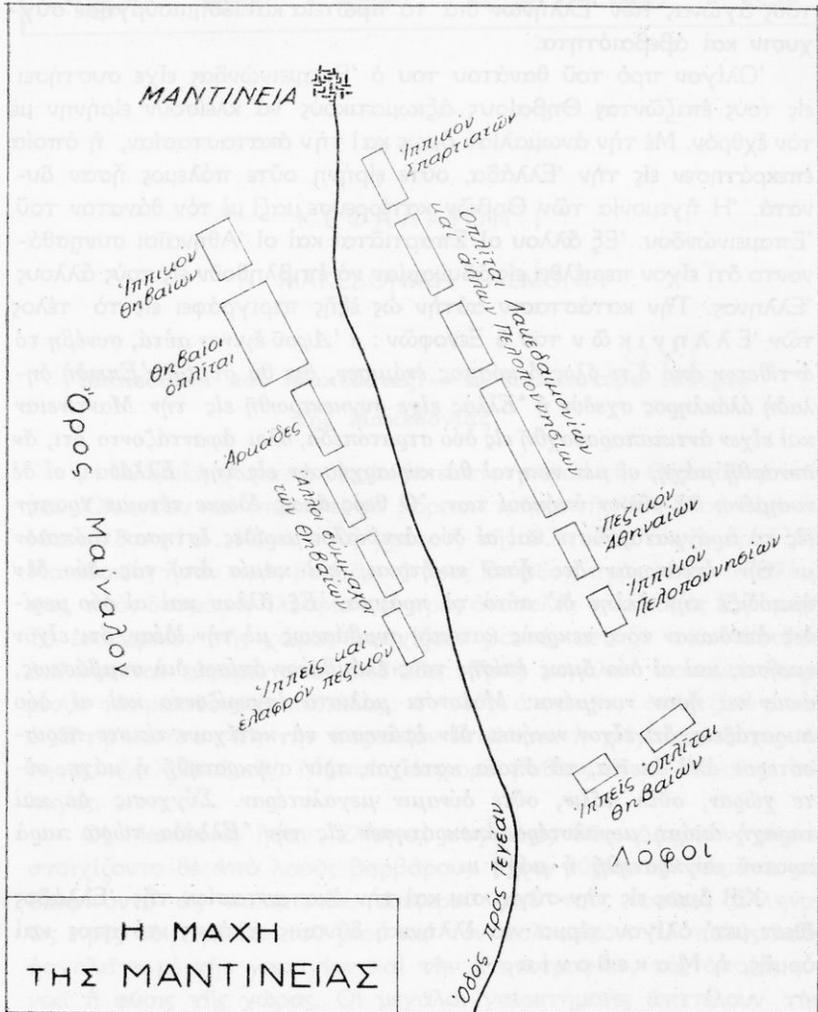
δρος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηναίων ὑπέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πελοπίδης ἔσπευσε μὲ στρατὸν ἐναντίον του καὶ τὸν ἐνίκησεν, ἀλλ' ἔφρονεῦθη. Οἱ Θηβαῖοι καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατεσκεύασαν στόλον, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν. Ὅλα τὰ σημεῖα ἐδείκνυον, ὅτι ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν παρουσίαζε συμπτώματα καταρρέουσας.

Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤρχισε νὰ λαμβάνη δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Ἡ Ἀρκαδία ἰδίως ἦτο ἀνάστατος. Αἱ βόρειαι ἀρκαδικαὶ πόλεις μὲ τὴν ὑποκίνησιν τῶν Μαντινέων εἶχον συμμαχήσει μὲ τοὺς Σπαρτιάτας, εἰς τοὺς ὁποίους προσεχώρησαν καὶ οἱ Ἀχαιοὶ καὶ οἱ Ἡλείοι. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη διὰ τετάρτην φορὰν νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς τοὺς ἀπομεινάντας συμμάχους τῶν Θηβῶν καὶ νὰ συντρίψῃ τοὺς ἀντιπάλους. Μὲ πολυάριθμον στρατὸν διέβη τὸν Ἴσθμόν, κατῆλθε πρὸς νότον καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἤλθον καὶ ἠνώθησαν μὲ τὸν στρατὸν του οἱ νότιοι Ἀρκάδες, οἱ Μεσσηνιοὶ καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Οἱ ἀντίπαλοί του Σπαρτιάται, Ἀθηναῖοι, Μαντινεῖς, Ἀχαιοὶ, Ἡλείοι καὶ βόρειοι Ἀρκάδες συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μαντινείαν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἐπειδὴ ἐβλεπεν ὅτι παρήρχετο ἀσκόπως ὁ χρόνος, συνέλαβε τὸ παράτολμον σχέδιον νὰ καταλάβῃ τὴν Σπάρτην. Μὲ καταπληκτικὴν αἰφνιδιαστικὴν ἐνέργειαν εὐρέθη πρὸ αὐτῆς, ἐνῶ ἦτο ἔρημος ἀπὸ ὑπερασπιστάς. Ἐγκαίριος ἐν τούτοις ἔλιγμος τῶν σπαρτιατικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸν γηραιὸν Ἀγησίλαον καὶ τὸν νεαρὸν υἱὸν του Ἀρχίδαμον ἔσωσε τὴν ἀτείχιστον πόλιν. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ νὰ συνάψῃ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας (362 π. Χ.).

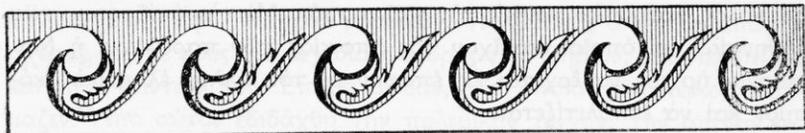
Ὁ Ἐπαμεινώνδας παρέταξε τὰς δυνάμεις του, ὅπως καὶ εἰς τὰ Λεῦκτρα. Μὲ ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν διέσπασεν ὁ στρατὸς του καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν παράταξιν. Κατὰ τὴν κρίσιμον ὅμως στιγμήν τῆς μάχης καὶ ἐνῶ ἡ νίκη ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων,

ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐφονεύθη. Ἡ νίκη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔμεινεν ἀμφίβολος καὶ τὴν διεξεδίκουν καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοί. 362 π. Χ. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι ἡ μάχη τῆς Μαντινείας ἔθεσε τέρμα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰ πρωτεῖα καὶ ἐδημιούργησε σύγχυσιν καὶ ἀβεβαιότητα.

Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ὁ Ἐπαμεινώνδας εἶχε συστήσει εἰς τοὺς ἐπιζῶντας Θηβαίους ἀξιωματικούς νὰ κλείσουν εἰρήνην μὲ τὸν ἐχθρόν. Μὲ τὴν ἀνωμαλίαν ὅμως καὶ τὴν ἀκαταστασίαν, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οὔτε εἰρήνη οὔτε πόλεμος ἦσαν δυνατά. Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν κατέρρευσε μαζί μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἐπαμεινώνδου. Ἐξ ἄλλου οἱ Σπαρτιῆται καὶ οἱ Ἀθηναῖοι συνησθάνοντο ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς ἀδυναμίαν νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὡς ἐξῆς περιγράφει εἰς τὸ τέλος τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ ὁ Ξενοφῶν : « Ἀφοῦ ἔγιναν αὐτά, συνέβη τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ὄλος ὁ κόσμος ἐνόμισεν, ὅτι θὰ συμβῆ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δλόκληρος σχεδὸν ἡ Ἑλλάς εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Μαντινείαν καὶ εἶχεν ἀντιπααραταχῆ εἰς δύο στρατόπεδα, ὅλοι ἀφαντάζοντο ὅτι, ἂν συναφθῆ μάχη, οἱ μὲν νικηταὶ θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἱ δὲ νικημένοι θὰ γίνονν ὑπήκοοί των. Ὁ θεὸς ὅμως ἔδωκε τέτοια τροπὴν εἰς τὰ πράγματα, ὥστε καὶ αἱ δύο ἀντίπαλοι μερίδες ἔστησαν τρόπαιον μὲ τὴν ἐντόπωσιν ὅτι ἦσαν νικήτριαι, καὶ καμία ἀπὸ τὰς δύο δὲν ἠμποδίζε τὴν ἄλλην δι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Ἐξ ἄλλου καὶ αἱ δύο μερίδες ἀπέδωκαν τοὺς νεκροὺς κατόπιν συμβάσεως μὲ τὴν ιδέαν, ὅτι εἶχον νικήσει, καὶ αἱ δύο ὅμως ἐπίσης τοὺς ἐλάμβανον ὀπίσω διὰ συμβάσεως, ὡσὰν νὰ ἦσαν νικημένοι. Μολονότι μάλιστα ἰσχυρίζοντο καὶ αἱ δύο παρατάξεις, ὅτι εἶχον νικήσει, δὲν ἐφάνησαν νὰ κατέχουν τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα κατεῖχον, πρὶν συγκροτηθῆ ἡ μάχη, οὔτε χώραν, οὔτε πόλιν, οὔτε δύναμιν μεγαλυτέραν. Σύγχυσις δὲ καὶ ταραχὴ ἀκόμη μεγαλυτέρα ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τώρα παρὰ προτοῦ συγκροτηθῆ ἡ μάχη ».

Καὶ ὅμως εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν ἀκαταστασίαν τῆς Ἑλλάδος ἔθεσε μετ' ὀλίγον τέρμα νέα ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης νεότητος καὶ ὀρμῆς, ἡ Μακεδονία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες. — ^{Ο x I} Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας

Ἡ ἑλληνικὴ χώρα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται πέραν τῆς Θεσσαλίας καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, λέγεται **Μακεδονία**. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἑλληνικῆς ἀκμῆς ὄρια τῆς Μακεδονίας ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ ὄρος Σκάρδος, πρὸς νότον ὁ Ὀλυμπος, πρὸς δυσμὰς ἡ Ἰλλυρία καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὁ ποταμὸς Στρυμῶν. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας διασχίζουν βουνά, μεταξύ τῶν ὁποίων ἀπλώνονται εὐφορώτατα πεδιάδες. Τρεῖς μεγάλοι ποταμοὶ διαρρέουσι τὰς μακεδονικὰς πεδιάδας: ὁ Ἀλιὰκμων, ὁ Ἀξιὸς καὶ ὁ Στρυμῶν. Εἰς τὴν παραλίαν ἐκτείνεται ἡ τρίγωνος χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ ὁποία εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνας, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, περιστοιχίζοντο δὲ ἀπὸ λαοὺς βαρβάρους. Εἶχον εὖρωστα σώματα καὶ διεκρίνοντο ὡς πολεμισταί. Διέφερον ἀπὸ τοὺς νοτίους Ἕλληνας ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ βίου καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὁ πολὺς λαὸς ἠσχολεῖτο μὲ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, τὰς ὁποίας εὐνοεῖ ἡ φύσις τῆς χώρας. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μακεδόνες ἔζων ἀγροτικὸν βίον καὶ ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνας τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἦτο πολὺ

δύσκολος, καθυστέρησαν εις τὸν πολιτισμὸν. Μὲ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰς ἀποικίας τῶν παραλίων, ἡ Μακεδονία ἤρχισε νὰ ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἄλλον ἑλληνικὸν κόσμον καὶ νὰ ἐκπολιτίζεται.

Ἡ διοικήσεις τῆς χώρας ἦτο εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως καὶ τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο ἑταῖροι. Οἱ βασιλεῖς εἶχον κατ' ἀρχὰς τὴν πρωτεύουσάν των εἰς τὰς Αἰγᾶς, τὴν σημερινὴν Ἐδεσσαν. Κατόπιν τὴν μετέφεραν εἰς τὴν Πέλλαν, τὰ σημερινὰ Γιανιτσά, διὰ νὰ εἶναι πλησιέστερον πρὸς τὴν θάλασσαν. Μέχρι τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἦταν ἀνεξάρτητοι εἰς τὴν χώραν των. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν περσικῶν πολέμων ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποκύβουν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρος Α', ὅπως εἶδομεν, ἔφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας καὶ ἀργότερα ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς Ἕλληνας στρατηγούς τὸ σχέδιον τοῦ Μαρδονίου πρὸ τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν. Οἱ Μακεδόνες βασιλεῖς ἐθεώρουν τοὺς ἑαυτοὺς των ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐκαυχῶντο, ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος Α' (498 - 454 π. Χ.) μετὰ τὸν εὐτυχῆ τερματισμὸν τῶν περσικῶν πολέμων ζήτησε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ὅπως γνωρίζομεν, μετείχον μόνον Ἕλληνες. Καὶ ἡ αἴτησις του ἔγινε δεκτὴ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπὸ τοὺς ἑλλανοδίκας.

Ὀνομαστὸς βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν ὁ Ἀρχέλαος. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ χώρα προώδευσε πολὺ. Ὁ Ἀρχέλαος κατεσκεύασε δρόμους, ἴδρυσεν πόλεις καὶ διωργάνωσεν τὸν μακεδονικὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον ἠύξησεν καὶ τελειότερον ἐξώπλισεν. Ἦγάπα τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ κατέστησεν τὴν πρωτεύουσάν του κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Πολλοὶ σοφοὶ ἐκ 413 - 399 π. Χ. τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοξενήθησαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀρχελάου. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Εὐριπίδης, ὁ ὁποῖος διῆλθε πλησίον του τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του.

Φίλιππος ὁ Β'

Ὁ Φίλιππος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμύντου τοῦ Γ'. Δεκαπενταετῆς ὠδηγήθη, ὅπως ἐμάθομεν, ἀπὸ τὸν Πελοπίδαν, ὡς ὄμηρος εἰς τὰς

Θήβας. Ἐκεῖ ἔλαβε λαμπρὰν μὀρφωσιν. Πολὺ ἰδίως ὠφελήθη ἀπὸ τὰς σχέσεις του μὲ τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας τῶν Θηβῶν, τὸν Πελοπίδαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Ἑπαμεινῶνδαν, τὸν ὁποῖον ἰδιαιτέρως ἐθαύμαζεν. Ἀπὸ αὐτὸν ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποῖαν κατόπιν ἐφήρμοσεν ὁ ἴδιος. Εἰς τὰς Θήβας εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ ὄχι μόνον τὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν νοτίων Ἑλλήνων καὶ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Ἡ γνώσις αὐτῆ τοῦ ἐχρησίμευσεν ἀργότερα πολὺ. Ἐφρόντισεν ἄλλωστε ἐνωρὶς νὰ συγκεντρώσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ὡς συμβούλους « οὐ μόνον Μακεδόνων τοὺς σπουδαιοτάτους ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων πολλοὺς οὐκ ἀδόξους ἄνδρας οὐδ' ἀνοήτους » (Ἰσοκράτους Φίλιππος). Εἶχε προσέτι ὁ Φίλιππος τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἡγάπα τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐγογγύετο μὲ τοὺς τρόπους του.

Παρ' ὅλα ἐν τούτοις τὰ προτερήματα αὐτά, τὴν μὀρφωσιν καὶ τὴν εὐφυΐαν, διετήρει ὁ Φίλιππος τὰς συνηθείας καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν Μακεδόνων εὐγενῶν. Ἦτο βίαιος καὶ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του. Ἠγάπα μὲ πάθος τὸ κυνήγιον, τὰς διασκεδάσεις καὶ τὸν οἶνον. Τὰ ἐλαττώματα ἐν τούτοις αὐτὰ ἐπεσκοτίζον αἱ ἄρεται του. Εἶχε προικισθῆ ἔκ φύσεως μὲ σπανίαν διπλωματικὴν ἰκανότητα καὶ εἶχε τὸ μέγα προσὸν νὰ διακρίνῃ ἀμέσως τὸ συμφέρον του εἰς τὰς διαφόρους περιστάσεις καὶ νὰ προχωρῆ μὲ ἀποφασιστικὴν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος ὑπῆρξεν ἔκ τῶν εὐφυστέρων καὶ δραστηριωτέρων ἀνδρῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ ὁ κυριώτερος δημιουργὸς τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ ἐλληνισμοῦ.

Ὅταν ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὰς Θήβας, ἐβασίλευεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ ἀδελφὸς του Περδικκας, ὁ ὁποῖος τὸν διώρισε κυβερνήτην εἰς μίαν μακεδονικὴν ἐπαρχίαν. Ἐκεῖ ὁ Φίλιππος ὠργάνωσεν μικρὰν στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἑπαμεινῶνδου.

Φίλιππος Β'

Μετά τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Περδίκκου ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατ' ἀρχάς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Ἄμυντου, υἱοῦ τοῦ Περδίκκου. Ἄλλ' αἱ περιστάσεις ἦσαν πολὺ δύσκολοι διὰ τὴν Μακεδονίαν. Οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τοὺς βαρβάρους λαούς, οἱ ὅποιοι περιέβαλλον τὸ κράτος, ἦσαν μεγάλοι. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῶν φίλων του καὶ τοῦ στρατοῦ, τὸν ὅποιον εἶχεν ὀργανώσει, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνηλίκου καὶ ἐγένεν αὐτὸς βασιλεύς. Ἐφρόντισε κατόπιν νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ διὰ νὰ τὸ ἐπιτύχη, ἐξόντωσεν ὅλους τοὺς ἀνταπειτητὰς τοῦ θρόνου του. Μετὰ τοῦτο ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συνόρων τοῦ κράτους. Οἱ βάρβαροι, οἱ ὅποιοι τὸ περιστοιχίζον, ἦσαν πολλοὶ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς καταβάλη ἀμέσως διὰ τῶν ὄπλων. Ἐχρησιμοποίησε λοιπὸν κατ' ἀρχάς τὴν διπλωματίαν. Μὲ δῶρα καὶ ἄλλας παροχὰς καὶ ὑποσχέσεις ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Θρᾶκας. Ἀμέσως κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν αὔξησιν καὶ τὴν ὀργανώσιν τῶν στρατιωτικῶν του δυνάμεων, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν ὑπολοίπων ἐχθρῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους

Βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὀργανώσεως τοῦ κράτους ἔθεσεν ὁ Φίλιππος τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατολογίαν. Ὑπεχρέωσε δηλαδὴ ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἐκτελοῦν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Κατόπιν ἐπεδόθη εἰς τὴν ὀργανώσιν τοῦ στρατοῦ μὲ νέας στρατιωτικὰς μεθόδους. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο εἶχεν ὁ Φίλιππος πολῦτιμον ὁδηγὸν τὰ διδάγματα, τὰ ὅποια ἔλαβε πλησίον τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατὰ τὴν παρραμονὴν του εἰς τὰς Θήβας.

Πρὸ τοῦ Φιλίππου ὁ πεζικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἀπετελείτο ἀπὸ ἀτελῶς ὀπλισμένους πελταστὰς, οἱ ὅποιοι πολλάκις ἐνικήθησαν ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Ἐλείπεν ἀκόμη ἀπὸ αὐτοῦς ἡ ἀπαραίτητος στρατιωτικὴ ἐκπαίδευσις καὶ πρὸ πάντων ἡ πειθαρχία. Ὁ Φίλιππος ἐβελτίωσε τὸν ὀπλισμὸν τῶν, ἀλλ' ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς δευτερεύουσαν θέσιν εἰς τὸν στρατόν.

Κύριον σῶμα τοῦ πεζικοῦ κατέστησεν ὁ Φίλιππος τὴν περίφημον μακεδονικὴν φάλαγγα, τὴν ὅποιαν ἐδημιούργησε καὶ ἐξώπλισεν ὁ ἴδιος. Οἱ φαλαγγῖται, οἱ πεζέταίροι, ὅπως ἐλέ-

γοντο, ἦσαν Μακεδόνες ὀπλίται μὲ σπουδαιότερον ὄπλον ἀμυντικὸν καὶ ἐπιθετικὸν τὴν σάρισα ν, ἡ ὁποία ἦτο μακρότατον δόρυ μήκους ἕξ μέτρων. Παρετάσσοντο εἰς δέκα ἕξ πυκνὰς γραμμάς. Οἱ ἄνδρες τῶν πρώτων πέντε γραμμῶν ἐκράτουν τὰς σαρίσας εἰς ὀριζοντίαν θέσιν, οὕτως ὥστε ἡ σάρισα τοῦ φαλαγγίτου τῆς πέμπτης προεξεῖχε κατὰ ἓν μέτρον ἀπὸ τὸν στρατιώτην τῆς πρώτης γραμμῆς τῆς φάλαγγος. Τοιοῦτοτρόπως ἐσχηματίζετο τεῖχος λογχῶν, τὸ ὁποῖον ἐκινεῖτο ἀπὸ συμπαγῆ ὄγκον ἀνδρῶν.

Βοηθητικὰ σώματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν οἱ πελτασταί, οἱ ἄκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς προήρχοντο ἀπὸ τοὺς πέριξ βαρβάρους. Καὶ οἱ μὲν πελτασταὶ προορισμὸν εἶχον νὰ ἀσφαλίζουν τὰ πλευρὰ τῆς φάλαγγος, οἱ δὲ ἄκοντισταὶ καὶ οἱ τοξόται νὰ προπορεύονται ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ.

Τὸ ἱππικόν, τὸ ὁποῖον ἀνεκαθεν ἦτο ἄριστον, διετήρησε τὴν σπουδαίαν θέσιν του εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ στρατεύματος. Ὁ ὀπλισμὸς του ἔγινε τώρα βαρύτερος. Οἱ ἵππεις ἔφερον περικεφαλαίαν, θώρακα, ξίφος καὶ βραχεῖαν λόγχην, τὸ λεγόμενον ξυστόν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σῶμα τοῦτο ἀπέβη χρησιμώτατον κατὰ τὰς μάχας. Εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἢ ἐπέμβασις τοῦ μακεδονικοῦ ἱππικοῦ ἔκρινε τὸν ἀγῶνα. Οἱ ἵππεις προήρχοντο ἀπὸ τὰς εὐπόρους τάξεις τῶν γαιοκτημόνων καὶ ὠνομάζοντο ἑταῖροι.

Ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν του σιδηρᾶν πειθαρχίαν. Οἱ νεοσύλλεκτοι ὑπεβάλλοντο εἰς διαρκεῖς, ἐπιπόνους καὶ συστηματικὰς ἀσκήσεις. Εἰδικοὶ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ἐφρόντιζον διὰ τὴν προμήθειαν τῶν ἀπαραιτήτων στρατιωτικῶν εἰδῶν, διὰ νὰ εἶναι πάντοτε τὸ στράτευμα ἐτοιμοπόλεμον. Τέλος ὁ Φίλιππος ἐφωδίασε τὸν στρατὸν του μὲ πλῆθος *πολεμικῶν μηχανῶν*, ἐκ τῶν ὁποίων πολυλαὶ διὰ πρώτην φοράν ἐχρησιμοποιοῦντο.

Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἰσχυρότατος στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς, μὲ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς ἄλλος προηγούμενος ἢ σύγχρονος ἠδύνατο νὰ παραβληθῆ.

Μακεδῶν ἵππεὺς
(παράστασις ἐπὶ νομίσματος τοῦ 5ου αἰῶνος)

Ὁ Φίλιππος, ἀφοῦ ἀπήλλαξε τὴν χώραν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν γειτόνων καὶ διωργάνωσε τὸν στρατόν, ἐστράφη πρὸς κατάκτησιν τῶν παραλίων τῆς Μακεδονίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐγκατεσπαρμέναι ἀποικίαι τῶν νοτίων Ἑλλήνων. Σκοπὸς του ἦτο νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος εὐρείαν διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ τὸ ἀσφαλίσῃ ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος εὐρίσκετο ἀξιόλογος διὰ τὴν στρατηγικὴν θέσιν τῆς πόλις, ἡ Ἀμφίπολις, παλαιὰ ἀποικία τῶν Ἀθηναίων. Πρὸς αὐτὴν πρῶτον ἔστρεψε τὰ βλέμματά του ὁ Φίλιππος. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔδειξε διαλλακτικὰς διαθέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ὑπεσχέθησαν νὰ παραχωρήσουν εἰς αὐτὸν τὴν σύμμαχόν των πόλιν Πύδναν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ. Μετ' ὀλίγον ὅμως καιρὸν κατέλαβε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν (357 π. Χ.).

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐπροχώρησεν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος καὶ κατέλαβε τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ὑπὸ τὸ Πάγγαιον ὄρος. Ἐκεῖ ὑπῆρχε παλαιὰ πόλις ὀνομαζομένη Κρηνίδεις, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος μετωνόμασε Φιλίππουσ. Τὴν πόλιν αὐτὴν κατέστησε κέντρον τῶν μεταλλουργικῶν ἐργαστηρίων, τὰ ὁποῖα ἰδρυσεν ἐκεῖ, διὰ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὰ μεταλλεῖα χρυσοῦ τοῦ Παγγαίου. Ἀπὸ τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ ἀπέκτησεν ἐτήσιον εἰσόδημα 1000 ταλάντων. Τότε ἔκοψε χρυσᾶ νομίσματα, τὰ ὁποῖα ἐξετόπισαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τοὺς περσικοὺς δαρεικοὺς.

Μὲ τὰ εἰσοδήματα τῶν χρυσορυχειῶν κατεσκεύασεν ἀξιόλογον στόλον, διὰ τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐξησφάλιζε τὰ παράλια του, ἀλλὰ καὶ ἠπέιλει νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἑλλησποντον καὶ τὸν Βόσπορον.

Παραλλήλως μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτὰς ὁ Φίλιππος διεξῆγε πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ὅπου ἐκυρίευσεν τὴν Ποτειδαιαν (356 π. Χ.). Τὴν πόλιν αὐτὴν παρεχώρησεν εἰς τοὺς Ὀλυνθίους, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν φιλίαν των. Διότι ἡ Ὀλυθος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἰσχυροτάτη πόλις ὡς κέντρον καὶ μητρόπολις τῆς ὀμοσπονδίας πολλῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς.

Ὁ συμμαχικός πόλεμος

Μετὰ τὴν μάχην τῆς Μαντινείας αἱ Ἀθηναὶ παρέμειναν ἡ ἰσχυροτέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος, διότι εἶχον τὴν ναυτικὴν ἡγεμονίαν καὶ προΐσταντο πολλῶν καὶ ἰσχυρῶν συμμάχων. Μεταξὺ αὐτῶν ἡ Λέσβος, ἡ Χίος, ἡ Σάμος, ἡ Ρόδος, αἱ παράλιοι πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης καὶ ἰδίως τὸ Βυζάντιον κατεῖχον πρωτεύουσαν θέσιν.

Ἄλλ' οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ παρημέλουν τὰ στρατιωτικὰ των καθήκοντα. Ἀπέφευγον νὰ στρατεύωνται οἱ ἴδιοι καὶ ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὀπλίτας καὶ ναύτας ξένους μισθοφόρους. Ὁ μισθοφορικός των στρατὸς πολλάκις κατεπίεζε τοὺς συμμάχους. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ ἴδιοι οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς περιεπιούνητο τοὺς συμμάχους των, κατόπιν ἤλλαξαν ἀπέναντί των συμπεριφορὰν. Τὸ χειρότερον ἦτο, ὅτι κατέλαβον πολλὰ κτήματα εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, τὰ ὅποια ἔδωκαν εἰς Ἀθηναίους κληρούχους. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς τὸ 358 π. Χ. οἱ Χῖοι, οἱ Κῶοι, οἱ Ρόδιοι καὶ οἱ Βυζάντιοι ἐπανεστάτησαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν διὰ τῆς βίας τοὺς ἀποστατήσαντας εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ τοιουτοτρόπως ἤρχισε πόλεμος μεταξὺ των. Ὁ ἀγὼν διεξήχθη κατὰ θάλασσαν ἐπὶ ὀλόκληρον τριετίαν (358 — 355 π. Χ.), κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ εἰς χρῆμα καὶ ἄνδρας ἀπώλεια τῶν Ἀθηνῶν ἦσαν σημαντικά. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποστατῶν.

Ὁ τριετής αὐτὸς πόλεμος ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν συμμαχικός πόλεμος καὶ ἐπέφερε τὴν ὀριστικὴν διάλυσιν τῆς δευτέρας ναυτικῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων.

Πρώτη ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος

Ὁ συμμαχικός πόλεμος δὲν ἦτο τὸ μόνον δεῖγμα, ὅτι, παρ' ὅλα τὰ παθήματα τοῦ παρελθόντος, αἱ διαμάχαι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχον παύσει ὀριστικῶς. Κατὰ τοὺς ἰδίους περίπου χρόνους ἄλλος ἐμφύλιος πόλεμος ἐξεργάγη εἰς τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος

ἀμφικτιονικὸν συνέδριον = δέματα μαντείου
καὶ διὰ τὰς γύρω πόλεις

αὐτὸς εἶχε τοῦτο τὸ χαρακτηριστικόν. Ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ εἰς σημαντικὸν τμήμα αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν του. Ὁ νέος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου προεκλήθη ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα περιστατικά.

Οἱ Θηβαῖοι ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Ἀφ' ὅτου ἰδίως οὗτοι ἠρνήθησαν νὰ συνεκστρατεύσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὴν τελευταίαν εἰσβολὴν τοῦ Ἑπαμεινώνδου, οἱ Θηβαῖοι ἐζήτησαν ἀφορμὴν, διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσουν. Ἡ εὐκαιρία ἐνόμισαν, ὅτι ἐδόθη, ὅταν οἱ Φωκεῖς ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη, τὰ ὅποια ἀνήκον εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ Θηβαῖοι κατήγγειλαν τὴν βέβηλον πράξιν εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ αὐτὸ κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Ἄλλ' οἱ Φωκεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ καταβάλουν τὸ ὑπέρογκον τοῦτο ποσόν. Ἐπειδὴ δὲ ἦσαν βέβαιοι, ὅτι τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου θὰ μετεχειρίζοντο ἕνεκα τούτου βίαν ἐναντίον των, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν μάλιστα χρήματα, ἐπετέθησαν αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τῶν Δελφῶν καὶ διήρπασαν τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου.

Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκήρυξε τότε ἰερόν πόλεμον κατὰ τῶν ἱεροσύλων, τὸν ὅποιον ἀνέλαβον νὰ διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοὶ. Ἐν τούτοις οἱ Φωκεῖς ὄχι μόνον ἠμύνθησαν ἐπὶ μακρόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπὸ τὸν στρατηγόν των Ὀνόμαρχον.

Οἱ εὐγενεῖς τῆς Θεσσαλίας ἐκάλεσαν τότε εἰς βοήθειαν τὸν Φίλιππον, ὁ ὅποιος ἐδέχθη προθύμως τὴν πρόσκλησιν. Ὁ Φίλιππος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἐξεδίωξε τοὺς Φωκεῖς καὶ κατέλαβε τὰς Παγασσὰς καὶ τὴν χερσόνησον τῆς Μαγνησίας. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Ἀλλὰ τὸ στενὸν εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ ἀθηναϊκὸν στρατὸν καὶ ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῆ, διότι δὲν ἠθελε νὰ συγκρουσθῆ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Μὲ τὴν ἐκστρατείαν του αὐτὴν ὁ Φίλιππος ἐπέτυχεν ἀφ' ἐνὸς μὲν νὰ γίνῃ κύριος ὀλοκλήρου τῆς Θεσσαλίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ παρουσιασθῆ εἰς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ὡς προστάτης τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν.

Ἡ καταστροφή τῆς Ὀλύνθου

Μετά τὴν ἐπάνοδόν του εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Προποντιδος. Τοιουτοτρόπως τὸ κράτος τοῦ Φιλίππου ἐκτείνεται τώρα ἕως τὸν Σκάρδον, τὰ ὄρη τῆς Ἰλλυρίας, τὰς Θερμοπύλας καὶ τὴν θρακικὴν χερσόνησον.

Κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐστράφη κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Τὸ 349 π. Χ. μετὰ τὴν πρόφασιν ὅτι οἱ Ὀλύνθιοι ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν. Εἰς τὰς κρίσιμους ἐκείνας διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν στιγμῶν οἱ Ὀλύνθιοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἔδειξαν ἀδράνειαν καὶ ἔστειλαν εἰς αὐτοὺς μόνον μικρὰν μισθοφορικὴν δύναμιν. Ματαίως ὁ πολιτικὸς καὶ ρήτωρ Δημοσθένης διὰ τῶν περιφήμων Ὀλυνθιακῶν του λόγων συνέστησε νὰ στείλουν γενναίαν βοήθειαν. Τοιουτοτρόπως ἡ Ὀλυνθος ἐγκαταλειφθεῖσα εἰς μόνας τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις ἀντέστη γενναίως μέχρι τοῦ φθινοπώρου τοῦ 348 π. Χ., ὅτε ὑπέκυψε διὰ προδοσίας. Ὁ Φίλιππος κατέσκαψε τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἐπώλησεν ὡς δούλους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ὀλύνθου ὀλόκληρος ἡ Χαλκιδικὴ προσηρτήθη εἰς τὸ Μακεδονικὸν κράτος.

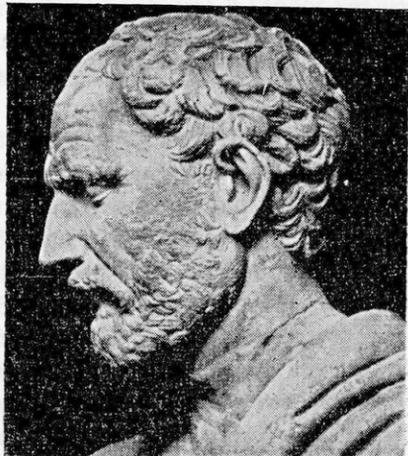
Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα

Εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς τρεῖς μεγάλας πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον διεκδικήσει τὴν ἡγεμονίαν, μόνον αἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διετήρουν ὅπωςδῆποτε μέρος ἀπὸ τὴν παλαιὰν δύναμιν τῶν. Καίτοι ἡ δευτέρα ἀθηναϊκὴ συμμαχία εἶχε διαλυθῆ μετὰ τὴν ἀποστασίαν τῶν κυριωτέρων συμμαχῶν, ἐν τούτοις αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἀκόμη ὑπολογίσιμος δύναμις. Εἰς οἰανδήποτε στιγμὴν ἠδύνατο ἡ πόλις νὰ παρατάξῃ ἰσχυρότατον στόλον, μετὰ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει εἰς τὸ Αἰγαῖον.

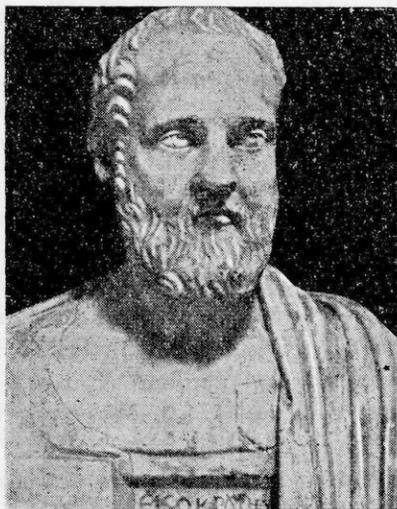
Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς δὲν εἶχον πλέον τὰς παλαιὰς τῶν ἀρετὰς. Δὲν ὑπῆρέτουν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατόν, ἀλλ' ἐρησιμοποιοῦν διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως μισθοφόρους. Τὰ ἰδανικὰ τῶν προγόνων τῶν δὲν προεκάλουν πλέον εἰς αὐτοὺς τὴν παλαιὰν συγκί-

νησιν. Μερικοί μορφωμένοι και φιλοπάτριδες Ἀθηναῖοι ὠνειρεύθησαν νὰ ἀνυψώσουν τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν παλαιὰν δόξαν καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἡγεμονίαν των ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὁ πόθος των ἦτο ἀνεκπλήρωτος. Αἱ Ἀθηναῖοι τοῦ παρελθόντος εἶχον ἀποθάνει ὀριστικῶς.

Ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ τοὺς ἄνδρας αὐτοὺς ἦτο ὁ Δημοσθένης, μέγας ρήτωρ καὶ πολιτικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Ὁ Δημοσθένης ἐξηγέρθη, ὅταν ἀντελήφθη, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν δραστηριότητά του θὰ ἐκυριάρχει εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Μὲ ἀνάλο-

Δημοσθένης

Ἰσοκράτης

γον ἐνεργητικότητα πρὸς τὸν Μακεδόνα βασιλέα ἐπεδίωξε νὰ ἀνακόψῃ τὴν πρόοδόν του. Ὑπενθύμιζε διαρκῶς εἰς τοὺς συμπολίτας του τὴν προγονικὴν τὴν δόξαν καὶ προσεπάθει νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ νὰ ἐξεγερθοῦν κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἔγινε λοιπὸν ὁ ἐπισημότερος ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης εἶχε μὲν ἀγνήν καὶ θερμὴν φιλοπατρίαν, ὡς πολιτικός ὅμως ἦτο μέτριος. Ἔμεινε προσκεκολλημένος εἰς τὴν ἰδέαν περὶ τῆς ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν. Διὰ τοῦτο ἡ πολιτικὴ του οὔτε τὴν πατρίδα του, οὔτε τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ὠφέλησε.

Ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους ἦτο ὁ ἐπίσης ρήτωρ καὶ πολιτικός Αἰσχίνης. Αὐτὸς ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τῶν φιλιππιζόντων, ὅπως ἐλέγοντο.

Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ Δημοσθένους καὶ τοῦ Αἰσχίνου καὶ τῶν ὀπαδῶν των εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχον τότε καὶ ἄλλοι ἄνδρες σοβαροὶ καὶ μεγάλης ἀξίας, οἱ ὅποιοι ἀπὸ ἰδεολογικὴν πεποιθήσιν ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ ρήτωρ Ἴσοκράτης καὶ ὁ στρατηγὸς Φωκίων. Αὐτοὶ ἐπίστευον, ὅτι μόνον ὁ Φίλιππος μὲ τὴν νέαν καὶ ρωμαλέαν ἑλληνικὴν δύναμιν τοῦ βορρᾶ ἠδύνατο νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν διαρκῆ ἀλληλοσπαραγμὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἠνωμένον τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὸν θρίαμβον. Πέρσαι καὶ Περσία ἦσαν δι' αὐτοὺς ὁ προαιώνιος ἐχθρὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ κινήθωσιν ὡς εἰς ἄνθρωπος οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἡγεσίαν τῶν Μακεδόνων.

Φιλοκράτειος εἰρήνη. — Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος

Μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ὀλύμπου ὁ Φίλιππος εἶχε φθάσει πλέον εἰς τὸ ἀποκορύφωμα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεώς του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἱερὸς πόλεμος ἐξηκολούθει. Οἱ Θηβαῖοι ἐξηντημένοι ἀπὸ τὸν μακρὸν ἀγῶνα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὴν βοήθειαν τοῦ Φιλίππου. Ἐξ ἄλλου ὁ νέος στρατηγὸς τῶν Φωκῶν Φάλακκος ἐσκέπτετο νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τὸν Φίλιππον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔπρεπεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ καταλάβουν τὰς Θερμοπύλας.

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς οἱ Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰρηνεύσουν. Ἔστειλαν λοιπὸν πρέσβεις εἰς τὸν Φίλιππον, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν εἰρήνην. Μεταξὺ τῶν πρέσβεων ἦσαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ Φιλοκράτης, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ὑπέδεχθη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Φίλιππος ἐπέβαλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, ἐξυπηρετεῖ μόνον τὰ ἰδικὰ του συμφέροντα. Κατὰ τοὺς ὅρους τῆς οἱ δύο ἀντίπαλοι θὰ διετήρουν τὰ μέρη, τὰ ὁποῖα κατεῖχον μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τὴν εἰρήνην σκοπίμως ὁ Φίλιππος ἀπέκλεισε τοὺς Φωκεῖς, καίτοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπέμενον νὰ περιλάβουν καὶ τούτους. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγομένη Φιλοκράτειος εἰρήνη.

Ἡ Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος ἐνεφανίσθη εἰς τὰς Θερμοπύλας, τὰς

ὁποίας κατεῖχεν ὁ Φάλαικος μὲ τοὺς μισθοφόρους του. Ὁ Φάλαικος, εἴτε διότι ἐδωροδοκῆθη ἀπὸ τὸν Φίλιππον, εἴτε διότι ἐθεώρησε ματαίαν κάθε ἀντίστασιν, ἐσυνθηκολόγησε καὶ ἀπῆλθε μὲ τοὺς ἄνδρας του εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Τοιοιτοτρόπως ὁ Φίλιππος κατέλαβεν ἀμαχητὴ τὴν χώραν τῶν Φωκέων. Ἀμέσως συνεκάλεσε τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον, διὰ νὰ φανῆ εὐάρεστον εἰς τὸν νικητὴν, ἔλαβε τὰς ἑξῆς ἀποφάσεις :

α) νὰ κατασκαφοῦν αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος καὶ νὰ διασκορπισθοῦν οἱ κάτοικοι εἰς κώμας· β) νὰ ἀποδοθοῦν οἱ θησαυροὶ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἀπὸ τοὺς Φωκεῖς μὲ ἐτησίαις δόσεις ἐκ 50 ταλάντων μέχρις ὀλοσχεροῦς ἐξοφλήσεως· γ) νὰ δοθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον αἱ δύο ψῆφοι τῶν Φωκέων εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον καὶ ἡ προεδρία τῶν πυθικῶν ἀγώνων.

Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος

Ἀφοῦ ὁ Φίλιππος ἐτεράτισεν, ὅπως ἤθελε, τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἐστράφη πρὸς τὴν Θράκην, διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησίν της. Τότε ἔκτισεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου τὴν Φιλίππου πόλιν (342 π. Χ.) καὶ κατέλαβε τὰς παραλίους πόλεις Ἀπολλωνίαν καὶ Ὀδησσὸν (σήμερον Βάρναν). Κατόπιν ἐπολιόρκησε τὰς πόλεις Πέρινθον καὶ Βυζάντιον, τὰς ὁποίας ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταλάβῃ χάρις εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου.

Ἐν τῷ μεταξύ νέος ἱερὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος. Τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον τοὺς κατοίκους τῆς Ἀμφίσσης, διότι ἐκαλλιέργησαν ἐδάφη τοῦ Δελφικοῦ μαντείου. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἀμφισσεῖς ἠρνοῦντο νὰ πληρώσουν, οἱ ἀμφικτίονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον νὰ τοὺς τιμωρήσῃ. Ὁ Φίλιππος κατῆλθεν ἐσπευσμένως πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Φωκίδα. Καὶ μικρὸν μὲν μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐβάδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης, τὴν ὁποίαν ἐκυρίευσεν καὶ κατέστρεψεν, αὐτὸς δὲ μὲ τὸ μεγαλύτερον τμήμα κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν, ὄχυράν πόλιν τῆς Φωκίδος. Ὁ Φίλιππος μὲ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας ἔγινε κύριος τῆς κοιλάδος τοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ, ἡ ὁποία ἔφερεν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἡ

ἀπειλή κατὰ τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐφαίνετο πλέον καθαρά.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ εἶδησις διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλατείας, τόσον τρόμον καὶ κατάπληξιν προεκάλεσεν, ὥστε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἡ ὁποία συνεκλήθη ἐκτάκτως, οὐδεις ἐτόλμα νὰ ὀμιλήσῃ. Τέλος ὁ Δημοσθένης ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα καὶ μὲ λόγον γεμᾶτον ἀπὸ φιλοπατρίαν προσεπάθησε νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς περιφόβους Ἀθηναίους. Συγχρόνως συνέστησεν εἰς αὐτοὺς νὰ λησμονήσουν τὴν παλαιὰν ἐχθροπάθειαν πρὸς τοὺς Θηβαίους καὶ ἐμπρὸς εἰς τὸν κοινὸν κίνδυνον νὰ συνάψουν μὲ αὐτοὺς συμμαχίαν κατὰ τοῦ Φιλίππου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐνέκριναν τὴν πρότασιν τοῦ Δημοσθένους. Ἔστειλαν μάλιστα τὸν ἴδιον εἰς τὰς Θήβας διὰ τὰς σχετικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ συμμαχία συνωμολογήθη καὶ τοιοῦτοτρόπως Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι ἀνελάμβανον τραχὺν καὶ ἐπίμονον ἀγῶνα διὰ τὴν ἐλευθερίαν των.

Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας

Οἱ σύμμαχοι στρατοὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Χαιρωνείας, μικρᾶς πόλεως τῆς Βοιωτίας (Αὐγουστος τοῦ 338 π. Χ.). Ἐκλεκτὸν τμήμα τοῦ στρατοῦ τῶν Θηβαίων ἀπετέλει ὁ ἱερὸς λόχος. Μετ' ὀλίγον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ Φίλιππος μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 2.000 ἵππεις.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ τῶν δύο ἰσοπάλων στρατῶν ὑπῆρξε φοβερὰ. Θηβαῖοι καὶ Ἀθηναῖοι ἠγωνίσθησαν μὲ ἀσύγκριτον ἀνδρείαν καὶ φλογερὸν πάθος διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Οἱ 300 ἰδίως Θηβαῖοι ἱερολοχίται ἐπάλαισαν ὡς μυθικοὶ ἥρωες καὶ ἔπεσαν μέχρις ἑνός. Ἀλλ' ἡ ἀνωτέρα στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα τοῦ Φιλίππου ὑπερίσχυσε καὶ ἐδῶ ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶχεν ἄλλωστε αὐτὴν τὴν φορὰν ἀτρόμητον συναγωνιστήν, τὸν δεκαοκταετῆ υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρον. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ὁ νεαρὸς βασιλόπαις κατετρόπωσε τὰς τάξεις τῶν Θηβαίων καὶ ἐγένεν ὁ κύριος αἴτιος τῆς νίκης. Κατὰ τὴν μάχην ἐφονεύθησαν 1.000 Ἀθηναῖοι καὶ 2.000 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ Θηβαῖοι εἶχον πολὺν μεγαλύτερας ἀπωλείας εἰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἔδειξε μεγάλην ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀπέλυσε τοὺς αἰχμαλώτους των, ἔθαψε τοὺς νεκροὺς

των εἰς κοινὸν τάφον, ἄφησεν ἐλευθέραν τὴν πόλιν των καὶ πολλὰς νήσους ἀνεγνώρισεν ὡς κτήσεις ἀθηναϊκᾶς. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς πρῶην συμμάχους του Θηβαίους ἐδείχθη σκληρὸς. Ἐπανέφερε τοὺς

ἐξορίστους φίλους του καὶ ἐθανάτωσε τοὺς κυριωτέρους ἐκ τῶν ἀντιπάλων του. Ἐπὶ πλέον διέλυσε τὴν βοιωτικὴν ὀμοσπονδίαν καὶ εἰς τὴν Καδμεΐαν ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουράν.

Ὁ σύγχρονος Ἀθηναῖος ρήτωρ Λυκοῦργος ἐξαιρεῖ τὸν ἥρωισμόν τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὅποιοι ἔπεσαν εἰς τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας. Θαυμάσιον ἐγκώμιον τῆς ἀνδρείας των πλέκει ἐπίσης καὶ ὁ Δημοσθένης εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του. Ἀλλὰ καὶ οἱ Θηβαῖοι, ὅταν ἀποκατεστάθη ἡ ἡρεμία εἰς τὴν χώραν, ἀπένειμαν εἰς τοὺς νεκροὺς

Ὁ λέων τῆς Χαιρωνείας

των ἐξαιρετικᾶς τιμᾶς. Ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ τάφου των κενοτάφιον, ἐπάνω εἰς τὸ ὅποιον ἐτοποθέτησαν μαρμαρίνον λέοντα, τὸν λεγόμενον λέοντα τῆς Χαιρωνείας.

Ἡ νίκη τοῦ Φιλίππου εἰς τὴν Χαιρωνεῖαν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν μιᾶς νέας μεγάλης ἱστορικῆς περιόδου διὰ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Κατ' αὐτὴν ἀντὶ τῶν Ἀθηναίων ἢ τῶν Σπαρτιατῶν ἢ τῶν Θηβαίων πρωταγωνιστεῖ ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς, ὁ ὅποιος προσέδωκε νέαν δόξαν καὶ λάμψιν εἰς ὀλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου

Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν νίκην τῆς Χαιρωνείας ἐπροχώρησεν εἰς τὴν κατάληψιν καὶ τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Ἑλλάδος. Κατέλαβε τὴν Χαλκίδα, ἐγκατέστησε μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Κόρινθον, συνήψε συνθήκας μὲ τοὺς Ἀρκάδας, Μεσσηνίους καὶ Ἡλείους καὶ περιώρισε τὴν ἀπομεμονωμένην Σπάρτην εἰς τὰ παλαιὰ λακωνικὰ σύνορα. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τοὺς φιλιππίζοντας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἀντιπάλους. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλεσαν αἱ Θῆβαι. Γενικῶς ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Φιλίππου ὑπῆρξεν ἐπιεικής, διότι σκοπὸς του ἦτο νὰ συμφιλιώσῃ καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον ἐσχεδίαζε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἀμέσως κατόπιν ὁ Φίλιππος συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον *Πανελληνίων συνέδριον*, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἀντιπρόσωποι ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων πλην τῆς Σπάρτης. Τὸ συνέδριον ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν πόλεων, κατήργησε τοὺς συνασπισμοὺς καὶ ἀπέφασκε τὴν ἀποκατάστασιν διαρκοῦς εἰρήνης μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ παραβάται τῶν ἀποφάσεων θὰ ἐδικάζοντο ἀπὸ ὁμοσπονδιακῶν δικαστηρίων. Ἄλλ' ἢ σπουδαιότερα ἀπόφασις, τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ συνέδριον, ἦτο ἡ ἴδρυσις νέας πανελληνίου συμμαχίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Φιλίππου. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν δυνάμεων εἰς τὸν ἐθνικὸν πόλεμον κατὰ τῶν βαρβάρων, ὅπως εἶχον ὄνειρευθῆ ὁ Ἰσοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεολόγοι Ἑλληνες.

Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ συνεδρίου ὁ Φίλιππος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅπως ἦτο μάλιστα ἀποφασιστικός, τὴν ἀνοιξιν τοῦ 336 π. Χ. ἔστειλεν εἰς τὴν βορειοδυτικὴν Μικρὰν Ἀσίαν τοὺς στρατηγούς Παρμενίωνα, Ἀμύνταν καὶ Ἄτταλον μὲ στρατόν, διὰ νὰ προλαίανουν τὸν δρόμον τῆς ἐκστρατείας. Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῶν πολεμικῶν παρασκευῶν ἐδολοφονήθη διὰ λόγους προσωπικοῦ ἀπὸ ἑνα ἀξιωματικόν, ἐνῶ ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του. Ἦτο δὲ τότε μόλις 47 ἐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου ὁ στρατὸς ἀνεκήρυξε βασιλεῖα τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρον.

Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων

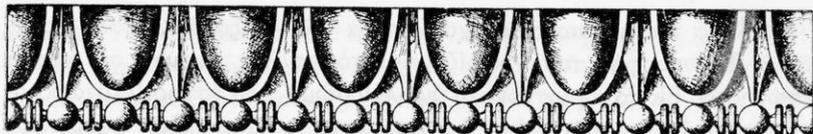
Οἱ διαρκεῖς ἐμφύλιοι πόλεμοι, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπλακῆ αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς νοτίου Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἐξήντησαν τὰς δυνάμεις των καὶ προητοίμασαν τὴν εὐκόλῳ ἐπικράτησιν τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες, νεαρὰ ἑλληνικὴ δύναμις πλήρης ὀρμῆς καὶ ζωτικότητος, ἐπενέβησαν εἰς τὸν παλαιόν, ἄγονον καὶ καταστρεπτικὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων καὶ εὐκόλως ἐπέτυχον νὰ ἐνώσουν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των ὅλους τοὺς Ἑλληνας. Ἡ ἐπικράτησις των ὑπῆρξε πολλαπλῶς ὠφέλιμος διὰ τὸν ἑλληνισμὸν.

Ἐν τούτοις ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔθνους ἐτέθη λαὸς ἑλληνικὸς μὲ ἀκμαίαν δυνάμειν καὶ ἀρχηγὸν ἰκανώτατον, δραστήριον καὶ ἀποφασιστικόν, τὸν Φίλιππον. Μόνον τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο δυνατὸν νὰ *συνενώσει* ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας τὰς *καταμερισμένας δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ*, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ὄνειρον μερικῶν ἐξαιρέτων Ἑλλήνων μὲ πανελλήνια αἰσθήματα καὶ νὰ δώσῃ νέαν δόξαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Εἰς αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέβλεπεν ἡ προσπάθεια τοῦ Φιλίππου νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἐκτὸς ὅμως τούτου ἡ ἐπικράτησις τοῦ Φιλίππου εἶχε καὶ ἄλλο καλόν. Ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι ὑπελείποντο ἀκόμη εἰς τὸ Ἔθνος. Ἐνεκα τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς πενίας, ἡ ὁποία εἶχε δημιουργηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, πολλοὶ Ἑλληνας ἐγκατέλειπον, ὡς εἶδομεν, τὴν πατρίδα των καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Περσῶν ὡς *μισθοφόροι*. Τὰς δυνάμεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἐφθείροντο μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰ περσικὰ συμφέροντα, θὰ χρησιμοποιήσῃ τώρα ὁ μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς ἐναντίον τῶν βαρβάρων.

Τὸ μεγαλύτερον ὅμως ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ ἰσχυρὰ πολιτικὴ καὶ στρατηγικὴ μορφή τοῦ Φιλίππου, ἦτο, ὅτι *ἐσταμάτησε τοὺς καταστρεπτικοὺς ἐμφυλίους πολέμους* μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, οἱ ὁποῖοι θὰ κατέληγον κάποτε εἰς τὸν ὀριστικὸν ἀφανισμὸν τῆς φυλῆς.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἔνωσις ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς Μακεδόνας ὠφέλησε καὶ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

1. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

Ἄλ ξ αν δ ρ ο ς ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον πολὺ νέος, μόλις 20 ἐτῶν. Ἡ μήτηρ του ὠνομάζετο Ὀλυμπιάς καὶ ἦτο κόρη βασιλέως τῆς Ἡπείρου. Ἀπὸ αὐτὴν εἶχε κληρονομήσει τὸν εὐκολοσυκίνητον καὶ εὐερέθιστον χαρακτῆρα καὶ ἰδίως τὴν ἀκόρεστον φιλοδοξίαν.

Ἄ νεαρὸς βασιλεὺς εἶχε πολλὰ φυσικὰ προτερήματα. Ἦτο εἰλικρινής, φιλότιμος, ἐργατικός, φιλομαθής καὶ εἶχεν ὀξεῖαν ἀντίληψιν καὶ δυνατὸν νοῦν. Ἠγάπα πολὺ τὰ στρατιωτικά, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ του. Ὁ φόβος ἦτο ἀγνωστος εἰς αὐτόν. Τουναντίον ἡ τόλμη καὶ ἡ ἀφοβία του ἦσαν μοναδικαί. Ἀπόδειξιν αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων του ἔδωκεν, ὅταν εἰς ἡλικίαν δώδεκα μόλις ἐτῶν κατώρθωσε νὰ δαμάσῃ τὸν ἄγριον θεσσαλικὸν ἵππον Β ο υ κ ε φ ἄ λ α ν, τὸν ὅποιον οὔτε ὁ πατὴρ του οὔτε ἄλλος κανεὶς ἐκ τῶν αὐλικῶν εἶχε δυνηθῆ νὰ ἵππευσῃ. Τότε λέγεται, ὅτι ὁ Φίλιππος μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν υἱὸν του καὶ τοῦ εἶπε : « ὦ παῖ, ζῆτει σεαυτῷ βασιλείαν μείζονα Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ » (Πλούταρχος). Ἡ μουσικὴ συνεκίνη πολὺ τὸν Ἀλέξανδρον· ἰδίως ἡ στρατιωτικὴ μουσικὴ διήγειρεν εἰς αὐτὸν μέγαν ἐνθουσιασμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀκόμη ἐξαιρετικὴν φαντασίαν, μὲ τὴν ὅποιαν ἐδημιούργει ὀλόκληρον κόσμον πολὺ ἀνώτερον καὶ ὠραιότερον ἀπὸ τὸν πραγματικόν.

Ἄλλὰ καὶ τὰ σωματικὰ χαρίσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦσαν μοναδικά. Τὴν μορφήν του γνωρίζομεν ἀπὸ πολλὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι ἐσώθησαν. Εἰς τὸ εὐρωστον καὶ ὑψηλὸν σῶμα του ἐστηρίζετο ὠραιοτάτη κεφαλὴ μὲ πλουσίαν βοστρυχωτὴν κόμην, εἶχε πρόσωπον ἀρρενωπὸν μὲ ὑγροὺς καὶ ἀκτινοβόλους ὀφθαλμούς, οἱ ὁποῖοι ἐφάνερον τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν συναισθηματικὸν χαρακτήρα του.

Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀκὸμήν ἡλικίαν ἔδειξε τὰ ὑπέροχα ψυχικὰ του χαρίσματα. Ἦτο δέκα ἐτῶν, ὅταν ἦλθον εἰς τὴν Πέλλαν ὁ Δημοσθένης, ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ οἱ ἄλλοι πρέσβεις τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ διαπραγματευθοῦν τὴν Φιλοκράτειον εἰρήνην. Κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου, τὸ ὅποιον ὁ Φίλιππος παρέθεσεν εἰς τοὺς ξένους του, ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ἓν ἄλλο παιδίον παρέστησεν ὀλόκληρον σκηνὴν ἑλληνικοῦ δράματος. Ἄλλοτε πάλιν ἐτραγούδησε μόνος χορικὰ ἀπὸ δράματα τῶν μεγάλων δραματικῶν ποιητῶν. Ἐφαλε μάλιστα τόσον ὠραῖα, ὥστε ὁ Φίλιππος τοῦ ἔκαμεν εἰς τὸ τέλος τὴν ἐξῆς πικρὰν παρατήρησιν : *« οὐκ αἰσχύνει οὕτω καλῶς ψάλλον ; οὐ γὰρ βασιλικόν »*.

Ὅσάκις ἤρχετο εἶδησις, ὅτι ὁ πατὴρ του ἐνίκησεν εἰς μάχην ἢ ἐκυρίευσεν σπουδαίαν πόλιν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐστενοχωρεῖτο. Μὲ θλίψιν καὶ μελαγχολίαν ἔλεγεν εἰς τοὺς συνομηλικούς του : *« παιδιὰ, ὅλα θὰ τὰ κατορθώσῃ ὁ πατέρας μου καὶ τοιοντοτρόπως δὲν θὰ μείνῃ κανὲν σπουδαῖον καὶ λαμπρὸν ἔργον, διὰ νὰ τὸ πραγματοποιήσω ἐγὼ μαζὶ σας »*.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο δέκα τριῶν ἐτῶν, ὁ πατὴρ του ἐκάλεσεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας τὸν μέγαν Μακεδόνα φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσε τὴν μόρφωσίν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειξεν ἐξαιρετικὴν ἐπιμέλειαν καὶ τόσῃν ἀφοσίωσιν καὶ σεβασμὸν ἠσθάνετο πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγε συχνά : *« εἰς μὲν τὸν πατέρα μου ὀφείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν »*. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰργάσθη μὲ ἐπιμονήν, διὰ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ ἀγάπην εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς μεγάλας καὶ εὐγενεῖς πράξεις. Πόσον δὲ πράγματι βαθεῖα ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ φιλοσόφου καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπ' αὐτοῦ, μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκράτης. Εἰς μίαν ἐπι-

στολήν, τὴν ὁποίαν ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, λέγει : « Ἀκούω πάντων λεγόντων ὡς φιλόθεωπος εἶ καὶ φιλαθήναιος καὶ φιλόσοφος... Σωφρονεῖς οὖν ταῦτα μελετῶν· ἐλπίδας γὰρ τῷ τε πατρὶ καὶ τοῖς ἄλλοις παρέχεις, ὡς ἂν πρεσβύτερος γενόμενος ἐμμείνης τοῦτοις,

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

τοσοῦτον προέξεις τῇ φρονήσει τῶν ἄλλων, ὅσον περὶ ὁ πατὴρ σου διενήροχεν ἀπάντων »).

Ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ὁ Ἀλέξανδρος ἠγάπησεν ἰδιαιτέρως τὸν Ὅμηρον, διότι ἐθαύμαζε τοὺς ἥρωας τῆς Ἰλιάδος καὶ πρὸ πάντων τὸν

Ἀχιλλέα, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ ἐξομοιωθῆ. Εἰς ὅλας τὰς ἐκστρατείας ἔφερε πάντοτε μαζί του τὰ ὁμηρικὰ ποιήματα.

Ἐπανάστασις καὶ καταστροφή τῶν Θηβῶν Ο ΧΙ

Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν, εἶχε νὰ παλαίση πρὸς σοβαρὰς δυσκολίας. Οἱ νότιοι Ἕλληνες μόλις ἔμαθον τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζονται πρὸς ἐπανάστασιν. Οἱ ὑποτεταγμένοι ἐπίσης βάρβαροι ἐκινούντο, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἐξ ἄλλου εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον οἱ ἀνταπαιτηταὶ τοῦ θρόνου. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς δὲν ἤτο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι χάνουν εὐκόλως τὸ θάρρος των. Μὲ κεραινοβόλον ταχύτητα ἠνάγκασεν ὅλους νὰ ὑποταχθῶν εἰς τὴν θέλησίν του.

Κατὰ πρῶτον ἐστράφη ὁ Ἀλέξανδρος ἐναντίον τῶν ἀνταπαιτητῶν τοῦ θρόνου. Ἀπὸ αὐτοὺς ἄλλοι ἐφρονεύθησαν καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὴν Ἀσίαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ βασιλεὺς ἐστερέωσε τὴν ἀρχὴν του καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας.

Κατόπιν διηθύνθη πρὸς νότον μὲ ἰσχυρὸν στρατόν. Ἐπέρασεν ἀνενόχλητος τὴν Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Κορίνθου. Ἐκεῖ συνεκάλεσε *πανελλήμιον συνέδριον*, ὅπως ἄλλοτε ὁ πατὴρ του. Ὅλαί αἱ πόλεις ἐκτὸς τῆς Σπάρτης ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὸ συνέδριον, τὸ ὁποῖον ὁμοφώνως ἀνεκήρυξε τὸν Ἀλέξανδρον ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῶν ἰβαρβάρων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πολὺ πέραν τῶν μακεδονικῶν συνόρων. Ἀλλ' ἐνῶ ἐπολέμει ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδὴς φήμη, ὅτι ἐφρονεύθη. Ἀμέσως τότε οἱ Θηβαῖοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν μακεδονικὴν φρουρὰν εἰς τὴν Καδμείαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, μόλις ἐπληροφορήθη τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων, ἔσπευσε μὲ καταπληκτικὴν ταχύτητα εἰς τὰς Θήβας. Ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῆ βίαν, ἐκάλεσε τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσουν τὰ ὄπλα μὲ τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀμνηστίαν. Οἱ Θηβαῖοι ἠρνήθησαν. Τότε ἐπετέθη κατὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐκυρίευσεν (335 π. Χ.).

*Εξ χιλιάδες Θηβαίοι έφρονεύθησαν, οί δέ υπόλοιποι έπωλήθησαν ώς δούλοι έξαιρέσει τών Ιερέων, τών άπογόνων του ποιητου Πινδάρου και έκείνων, οί όποιοι είχον άντιταχθή εις την άποστασίαν. Όλόκληρος ή πόλις κατεσκάφη πλην τής Καδμείας, τών ναών και τής οίκιας του Πινδάρου. Και όμως δια την σκληράν αυτήν συμπεριφοράν προς τούς Θηβαίους ήσθάνθη ό Άλέξανδρος άργότερα μεταμέλειαν και, όπως λέγει ό Πλούταρχος, « οὐδεις τῶν περιγενομένων Θηβαίων ἦν, ὅς ἐντυχῶν καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διαπραξάτο τι παρ' αὐτοῦ ».

*Εκτός τών Θηβαίων και οί Άθηναίοι είχον δείξει επίσης έπαναστατικές διαθέσεις, αλλά μετά τό πάθημα τών γειτόνων των έσπευσαν νά υποδεχθούν τόν Άλέξανδρον και νά τόν συγχαρούν δια την νίκην του. Ό Άλέξανδρος καιτοι έλαβε γνώσιν τών σχεδίων των, έσεβάσθη την πόλιν δια τό ένδοξον παρελθόν της. Δέν ήθέλησε νά καταδιώξη ούτε τούς σφοδροτέρους αντιπάλους τών Μακεδόνων, οί όποιοι παρεκίνουν τόν λαόν εις στάσιν.

*Αφοϋ κατ' αυτόν τόν τρόπον ό Άλέξανδρος κατέπνιξε την επανάστασιν τών Θηβών, ήλθεν εις τόν *Ίσθμόν*. Εκεί συνεκεντρώθησαν αντιπρόσωποι από όλην την Ελλάδα, οί όποιοι διεβεβαίωσαν αυτόν δια την πίστιν και την άφοσίωσιν των εις τό πρόσωπόν του. Με την εύκαιρίαν αυτήν ό Άλέξανδρος καθώρισε την στρατιωτικήν δύναμιν, την όποιαν εκάστη πόλις υπεχρεούτο νά έτοιμάση δι' αυτόν μέχρι τής προσεχοϋς άνοιξης, έδωκε τās αναγκαίας οδηγίας και κατόπιν επέστρεψεν εις την Μακεδονίαν. Εκεί ήρχισε νά έτοιμάζη δραστηρίως την μεγάλην έκστρατείαν κατά τών Περσών.

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΠΕΡΣΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ Ο ΧΙ

*Από την εποχήν της καθόδου τών Μυρίων και τής εκστρατείας του Άγησιλάου εις την Μικράν Άσίαν ήτο γνωστή εις τούς Έλληνας ή παρακμή του περσικού κράτους. Με την πάροδον τών έτών ή στρατιωτική αδυναμία και ή διοικητική παράλυσις τής Περσίας έχειροτέρευσε. Διαρκείς άντιζηλίαι και συγκρούσεις μεταξύ τών σατραπών και επαναστάσεις τών υποδοϋλων εξησθένουν συνεχώς την περσικήν δύναμιν. Εις τούς έσωτερικούς αυτούς πολέμους βασιλεύς και σατράπαι χρησιμοποιοϋν Έλληνας μισθοφόρους, άκόμη και στρατηγούς.

Την άποσύνθεσιν αυτήν έγνώριζεν ό Άλέξανδρος, όπως προη-

γούμενως ὁ Φίλιππος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ἐκμεταλλευθῆ. Ἦτο βέβαιος, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ κατώρθωνε νὰ διαλύσῃ τὴν ἄλλοτε προμερὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν.

3. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

Ἐκ τῆς **Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.** —

Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 334 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν διοίκησιν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος εἰς τὰς ἰκανὰς χεῖρας τοῦ Ἀντιπάτρου, ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν Πέλλαν μὲ 30.000 πεζοὺς καὶ 5.000 ἵππους. Ἀξιόλογον τμήμα τοῦ πεζικοῦ ἀπετέλουν οἱ ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος σύμμαχοι καὶ ἄλλοι μισθοφόροι. Οἱ σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς στρατηγούς του ἦσαν ὁ πολύπειρος καὶ συνετὸς Παρμενίων, ἀρχηγὸς τοῦ πεζικοῦ, ὁ υἱὸς του Φιλώτας, ἀνώτερος διοικητὴς τοῦ ἵππικοῦ, ὁ Περδίκκας, ὁ Κράτερος, ὁ Κλεῖτος καὶ ὁ ἀγαπητότατος εἰς αὐτὸν Ἡφαιστίων.

Ἀπὸ τὴν ἀκτὴν τῆς θρακικῆς χερσονήσου διεπεραιώθη ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν κυβερνῶν ὁ ἴδιος τὴν βασιλικὴν τριήρη. Συγχρόνως ἐπέρασε καὶ ὁ στρατὸς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ μακεδονικοῦ καὶ συμμαχικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 160 πολεμικὰ καὶ βοηθητικὰ σκάφη. Ὅταν συνεπληρώθη ἡ ἀπόβασις, ὁ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, ἐτίμα ἰδιαιτέρως ἀπὸ ὅλους τοὺς ὀμηρικοὺς ἥρωας.

Βασιλεὺς τοῦ περσικοῦ κράτους ἦτο τότε Δαρεῖος ὁ Γ' ὁ Κοδομανὸς (336 - 330 π. Χ.). Οὗτος ἔμαθεν ἐγκαίρως τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ διέταξε τοὺς στρατηγούς καὶ σατράπας τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας νὰ ἐμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Οἱ σατράπαι ὑπήκουσαν εἰς τὴν ἐντολήν. Μὲ δύναμιν 20.000 Περσῶν καὶ ἴσον ἀριθμὸν Ἑλλήνων μισθοφόρων παρετάχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Γρανικοῦ ποταμοῦ, ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον (Μάϊος 334 π. Χ.). Δὲν ἤκουσαν τὴν συμβουλήν του στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων Ροδίου Μέμνονος νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, νὰ παρασύρουν πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον, νὰ καύσουν τὰς πόλεις καὶ τὴν παραγωγὴν καί, ἀφοῦ φέρουν

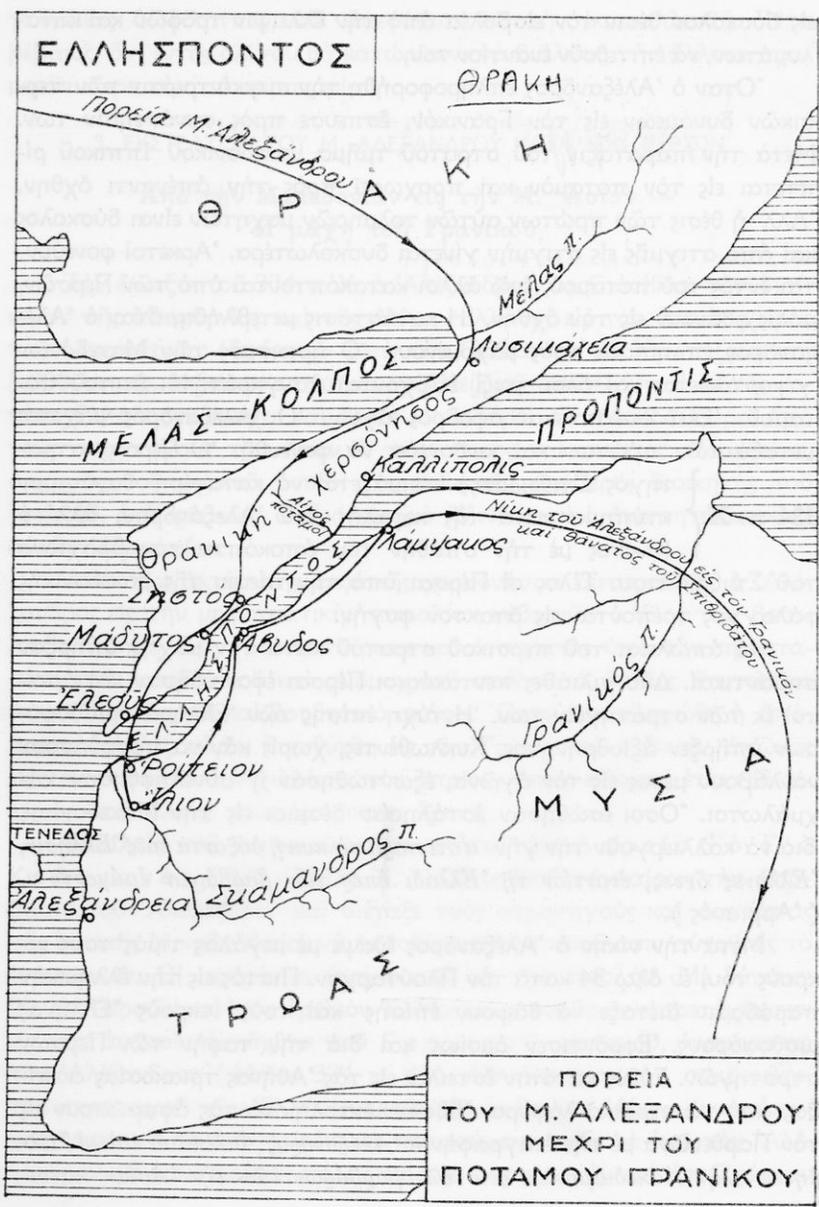
εις δύσκολον θέσιν τὸν εἰσβολέα ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τροφῶν καὶ καταλυμάτων, νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπληροφορήθη τὴν συγκέντρωσιν τῶν περσικῶν δυνάμεων εἰς τὸν Γρανικόν, ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν των. Μετὰ τὴν παράταξιν τοῦ στρατοῦ τμήμα μακεδονικοῦ ἵππικοῦ ρίπτεται εἰς τὸν ποταμὸν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὴν ἀπέναντι ὄχθην. Ἄλλ' ἢ θέσις τῶν πρώτων αὐτῶν τολμηρῶν μαχητῶν εἶναι δύσκολος καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γίνεται δυσκολωτέρα. Ἄρκετοὶ φονεύονται ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ἄλλοι κατακόπτονται ὑπὸ τῶν Περσῶν, μόλις φθάνουν εἰς τὴν ὄχθην. Ἡ κατάστασις μετεβλήθη, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε τοὺς μαχομένους. Ὁ ἥρωισμὸς τῶν Μακεδόνων γιγαντώνεται καὶ ὅλοι μαζὶ ἐξέρχονται ἀσυγκράτητοι ἐκ τοῦ ποταμοῦ. Ἐκεῖ συνάπτεται σφοδρὸς ἀγῶν. Ὁ Ἀλέξανδρος μάχεται μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ κινδυνεύει νὰ φονευθῆ. Ὁ Πέρσης στρατηγὸς Σπιθριδάτης ἐτοιμάζεται νὰ καταφέρῃ θανάσιμον

334 π. X. } κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ὁ Κλεῖτος μὲ τὴν σπάθην του ἀποκόπτει τὸν βραχίονα τοῦ Σπιθριδάτου. Τέλος οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς μακεδονικῆς φάλαγγος τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Αἱ ἀπώλειαι τοῦ περσικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην ὑπῆρξαν σημαντικά. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν καὶ ἄρκετοὶ ἐκ τῶν στρατηγῶν των. Ἡ τύχη ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων ὑπῆρξεν ἀξιοθρήνητος. Κυκλωθέντες, χωρὶς κἄν νὰ προφθάσουν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐξωντώθησαν ἢ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι ἐσώθησαν ἐστάλησαν δέσμιοι εἰς τὴν Μακεδονίαν, διὰ νὰ καλλιεργούσιν τὴν γῆν « *ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἑλλήσιν, Ἑλληγες ὄντες, ἐναντίον τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο* ». (Ἀρριανός).

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἔθαψε μὲ μεγάλας τιμὰς τοὺς νεκροὺς του, ἐν ὧν 34 κατὰ τὸν Πλούταρχον. Πιστὸς εἰς τὴν ἑλληνικὴν παράδοσιν διέταξε νὰ θάψουν ἐπίσης καὶ τοὺς νεκροὺς Ἑλλήνας μισθοφόρους. Ἐφρόντισεν ὁμοίως καὶ διὰ τὴν ταφὴν τῶν Περσῶν στρατηγῶν. Εὐθύς κατόπιν ἔστειλεν εἰς τὰς Ἀθήνας τριακοσίας ἀσπίδας ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Ἔδωκεν ἐντολὴν νὰ τὰς ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « *Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληγες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοι-*

κούντων ». Ἐπάνω εἰς τὸ ἐπιστύλιον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος διακρίνονται μέχρι σήμερον τὰ σημεῖα τῶν ἤλων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν τὰ περσικὰ λάφυρα.

Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.—Ὁ Γόρδιος δεσμός

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Γρανικοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὁλοκλήρου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου. Ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην παραδίδονται σχεδὸν ἀμαχητὶ αἱ πόλεις τῆς Φρυγίας καὶ τῆς Λυδίας. Αἱ Ἴωνικαὶ πόλεις ἐξ ἄλλου ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιασμόν τὸν μέγαν στρατηλάτην ὡς ἐλευθερωτὴν. Μόνον εἰς τὴν Μίλητον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν, τὰς ὁποίας ἐπροστάτευεν ἀπὸ τὴν θάλασσαν ὁ Μέμνων ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ περσικοῦ στόλου, συνήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἤργησε νὰ καταβάλλῃ.

Ὅταν συνεπληρώθη ἡ κατάληψις καὶ τῶν δύο πόλεων, ὁ Ἀλέξανδρος διέλυσε τὸν στόλον του. Εἰς τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν προέβη διὰ τοὺς ἐξῆς κυρίως λόγους: Ἐν πρώτοις τὸ ναυτικόν του δὲν ἦτο ἀξιόμαχον ἀπέναντι τοῦ περσικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 καὶ πλέον φοινικικά, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ σκάφη. Ἐπειτα αἱ δαπάναι διὰ τὴν συντήρησίν του ἦσαν μεγάλαι, δυσβάστακτοι διὰ τὸ πενιχρὸν ἀκόμη ταμεῖον τοῦ βασιλέως. Ἐξ ἄλλου ἦτο ἀδιάφορον πλέον διὰ τὸν Ἀλέξανδρον, ἂν ὁ περσικὸς στόλος διέκοπτε τὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τώρα εἶχεν ἐξασφαλίσει ἀφθόνως τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια διὰ τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς πλουσίας προσόδους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος στρέφεται πρὸς τὴν Φρυγίαν, διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Παρμενίωνα μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν. Ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν περιλάλητον γόρδιον δεσμόν. Δι' αὐτὸν ὑπῆρχεν ἡ παράδοσις, ὅτι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θὰ κατῴρθωνε νὰ τὸν λύσῃ, ἦτο πεπρωμένον νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν. « *Ἀπετελεῖτο ὁ δεσμός, διηγεῖται ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρριανός, ἀπὸ φλοιὸν κρانيᾶς, στριμμένον ἐπάνω εἰς τὸν ζυγὸν βοῖδαμάξης. Τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ δὲν διεκρίνοντο οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ δὲν ἠμποροῦσε μὲν νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν, δὲν ἤθελεν ὅμως καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἄλυτον, μήπως αὐτὸ προξενίῃ κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλῆθη, λέγουν, ὅτι ἀφοῦ ἐκτύπησε μὲ τὸ ξίφος, ἔκοψε τὸν δεσμόν καὶ εἶπεν ὅτι ἐλύθη ».*

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Μέμνων ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον δι' ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατῶρθωνε νὰ ἐξεγεῖρη τοὺς νοτίους Ἕλληνας ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ φέρῃ εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ', ἐνῶ ἐπολιόρκει τὴν Μυτιλήνην, ἀπέθανε καὶ ἡ προσπάθειά του ἐγκατελείφθη.

Ἀπὸ τὸ Γόρδιον ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει εἰς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ τὰς ὑποτάσσει. Κατόπιν διευθύνεται πρὸς τὴν Κιλικίαν καὶ φθάνει εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐκεῖ ἐλούσθη ἰδρωμένος εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κ Ὑ Δ ν ο υ καὶ ἠσθένησε σοβαρῶς. Ἀλλ' ὁ πατρικὸς του φίλος ἰατρὸς Φίλιππος ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν κατῶρθωσε νὰ τὸν διασώσῃ.

Ἡ μάχη τῆς Ἴσσου

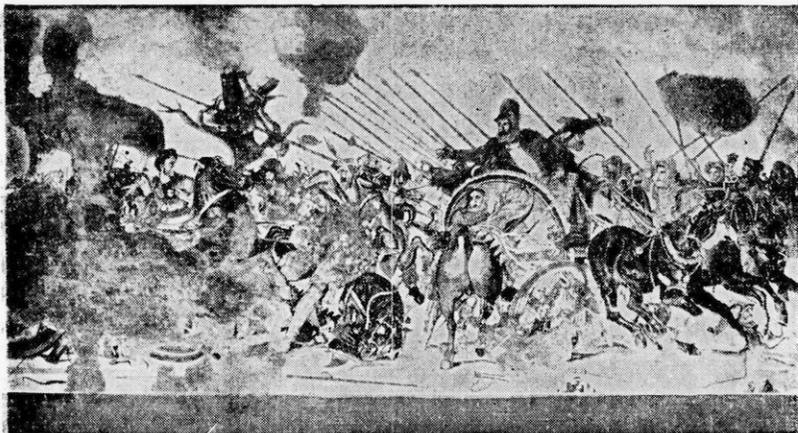
(οὐκ ἐπιβεβαιωμένη)

Ἡ ἤττα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Γρανικὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνέβαλον τὸν Δαρεῖον εἰς θλιβερὰς σκέψεις. Διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ ἀντιμετωπίσῃ αὐτοπροσώπως τὸν ἐχθρόν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Δαρεῖος συνεκέντρωσε μεγάλας δυνάμεις ἐκ 400.000 πεζῶν καὶ 100.000 ἵππέων. Ἐπειδὴ δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ στρατὸς του ἦτο ἀκατανίκητος, κατέβη ἀπὸ τὰς ἀνοικτὰς πεδιάδας τῆς Βαβυλωνίας, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ ἀναπτύξῃ ἀνέτως τὰς δυνάμεις του, εἰς τὰς στενοπωρίας τῆς Κιλικίας.

Οἱ δύο στρατοὶ συνεκρούσθησαν τὸν Ὀκτώβριον ἢ Νοέμβριον τοῦ 333 π.Χ. εἰς τὴν ἀμμώδη πεδιάδα τῆς Ἴσσου. Ἡ ἀνωτέρα τακτικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ μεγαλοφυΐα τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπερίσχυσαν τοῦ ἀριθμητικοῦ ὄγκου. Οἱ Πέρσαι, οἱ ὅποιοι ἐκτὸς τῶν ἄλλων διετήρουν ἀκόμη τὴν παλαιὰν ὀργανώσιν καὶ τὸν ὀπλισμὸν των, ὑπέστησαν ὀδυνηρὰν ἤτταν. Ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ διέρρηξε τὴν ἐχθρικὴν μᾶζαν, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸ ἵππικὸν ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πλευροῦ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως. Ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη πανικόβλητος καὶ ὁ Δαρεῖος ἐφυγεν ἔντρομος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν μάλιστα τοῦ φόβου, τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς ὁ Πέρσης μονάρχης ἐγκατέλειπεν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ καὶ αὐτὴν τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ μήτηρ, ἡ σύζυγός του, αἱ δύο νεαρὰι θυγατέρες του, ἀμέτρητοι

θησαυροὶ καὶ ἄλλα πολύτιμα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων.

Ἄλλ' ἢ συμπεριφορὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὴν ἀτυχήσαντα οικογένειαν τοῦ ἠττημένου ὑπῆρξε πραγματικῶς βασιλική: «Ὅταν διηγεῖται ὁ Ἀρριανός, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέστρεψεν ἀπὸ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν σκηνήν, τὴν ὁποίαν εἶχον προορίζει δι' αὐτὸν οἱ Μακεδόνες ὡς ἐξαιρετικὸν δῶρον. Τότε ἤκουσε θρήνους γυναικῶν καὶ θόρον ὄχι μακρὰν ἀπὸ τὴν σκηνήν του. Δι' αὐτὸ ἐξήτησε νὰ μάθῃ, ποῖαι ἦσαν αἱ γυναῖκες καὶ διὰ ποῖον λόγον μένον εἰς σκηνήν τόσον πλησίον τῆς ἰδικῆς του. Καὶ κάποιος ἀπήντησε: Βασιλεῦ,

Ἡ μάχη τῆς Ἰσοῦ (ψηφιδωτὸν τῆς Πομπηίας

Ἀριστερὰ ὁ Ἀλέξανδρος ἐφιππιος ὄρμα κατὰ τοῦ Δαρείου,
ὁ ὁποῖος τρομαγμένος καὶ ὀρθῆος χειρονομεῖ.

ἡ μήτηρ καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Δαρείου καὶ τὰ παιδιὰ του, ἐπειδὴ ἐφθασεν εἰδῆσαι εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔχει τὸ τόξον τοῦ Δαρείου καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν καὶ ὅτι ἡ ἀσπίς του ἔχει μετακομισθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον, κλαίον γοερώς μετὰ τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ἔχει φονευθῆ. Καθὼς ἤκουσεν αὐτὰ ὁ Ἀλέξανδρος, ἔστειλε τὸν Λεοννάτον, ἕνα ἀπὸ τοὺς ἐταίρους, μετὰ τὴν ἐντολήν νὰ ἀνακοινώσῃ εἰς τὰς γυναῖκας, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῆ καὶ ὅτι, ὅταν ἐτρόπη εἰς φυγὴν, ἀφήκεν ἐπάνω εἰς τὴν ἄμαξάν του τὰ ὄπλα καὶ τὸν μανδύαν του καὶ ὅτι μόνον αὐτὰ κρατεῖ ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ ὁ Λεον-

νάτος εισήλθεν εις την σκηνήν των γυναικῶν καὶ ἀνέφερεν εἰς αὐτὰς τὰς σχετικὰς πληροφορίας διὰ τὴν τύχην τοῦ Δαρείου. Ἐδήλωσεν ἀκόμη, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παραχωρεῖ εἰς αὐτὰς τὴν αὐλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ τὰς ἄλλας τιμὰς καὶ ἐπιτρέπει νὰ ὀνομάζωνται βασιλίσσαι... Λέγεται μάλιστα, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰσήλθεν εἰς τὴν σκηνήν των βασιλισσῶν συνοδευόμενος μόνον ἀπὸ τὸν Ἡφαιστίωνα. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἀμφέβαλλε, ποῖος ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δύο ἦτο ὁ βασιλεὺς, διότι καὶ οἱ δύο ἦσαν λαμπροστόλιστοι, ἐπροχώρησε πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν προσεκόνησεν, ἐπειδὴ τῆς ἐφάνη ὑψηλότερος εἰς τὸ ἀνάστημα. Ὅταν ὅμως ὁ Ἡφαιστίων ὑπεχώρησε πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ κάποιος ἀπὸ τὴν συνοδείαν τῆς ἔδειξε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τῆς εἶπεν, ὅτι ἐκεῖνος εἶναι ὁ Ἀλέξανδρος, αὐτὴ κατεντροπιασμένη ἀπὸ τὸ λάθος τῆς ὀπισθοχώρησεν. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶπεν εἰς τὴν βασιλισσαν, ὅτι δὲν ἔκαμε λάθος, διότι καὶ ἐκεῖνος εἶναι Ἀλέξανδρος ».

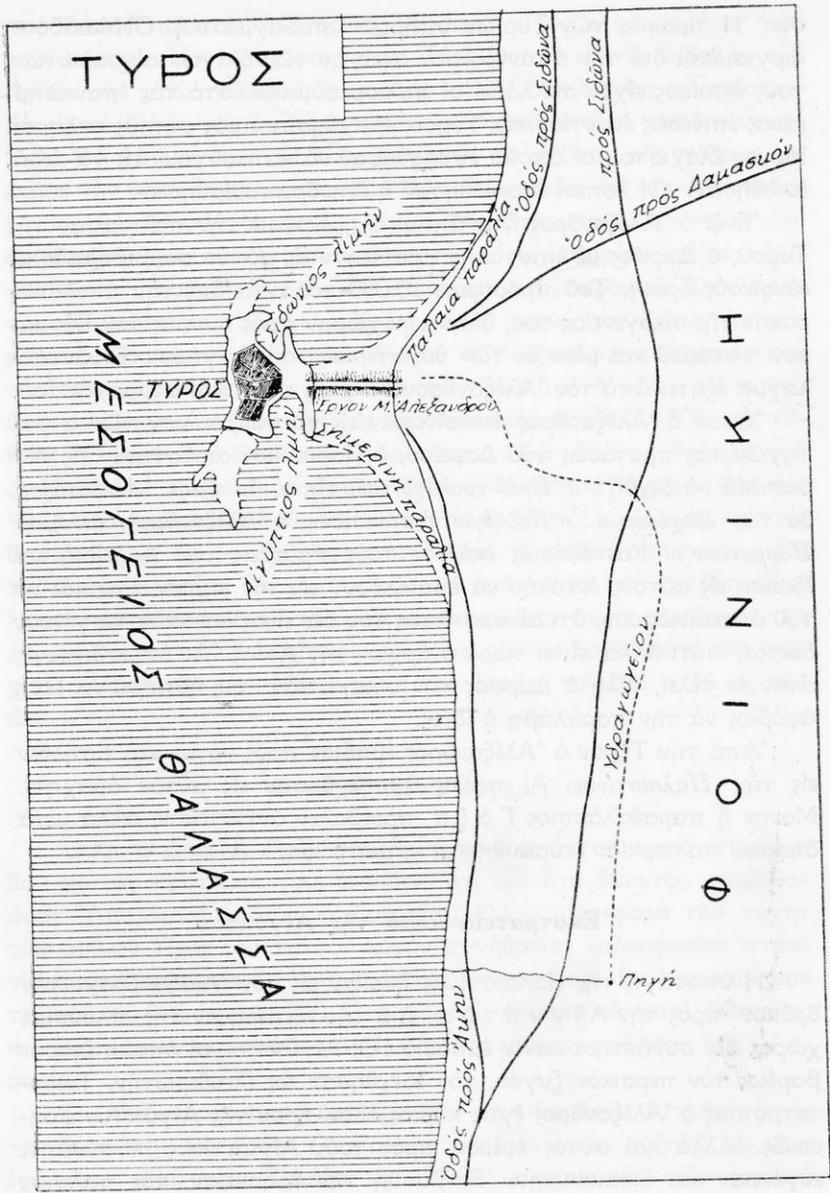
Τόσῃ ἀγάπῃ καὶ ἀφοσίωσιν εἶχεν εἰς τὸν φίλον του !

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Περσῶν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἴσσοῦ ἦσαν βαρεῖαι. Κατὰ τὸν Ἀρριανὸν πέντε στρατηγοὶ καὶ 100.000 περίπου πεζοὶ καὶ ἵππεις ἐκάλυψαν τὸ πεδίου τῆς μάχης.

Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης ΟΧΙ

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐσυνέχισε μετὰ τὴν νίκην τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ἐβάδισε νοτιώτερον πρὸς τὴν Φοινίκην, ἡ ὁποία ἦτο ἡ κυρία βᾶσις τοῦ περσικοῦ ναυτικοῦ. Αἱ φοινικικαὶ πόλεις παρεδόθησαν χωρὶς ἀντίστασιν καὶ τὰ φοινικικὰ, κυπριακὰ καὶ ροδιακὰ πλοῖα ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς εἶδομεν, ἀπετελεῖτο ὁ περσικὸς στόλος, προσεχώρησαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Περσῶν ἐξεμηδενίσθη, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος εὔρε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνασυγκροτήσῃ τὸν στόλον του, μὲ τὸν ὁποῖον ἐκυριάρχει πλέον καὶ κατὰ θάλασσαν.

Μόνον ἡ Τύρος, ἡ « βασιλις τῆς θαλάσσης », ὅπως ἐκολακεύοντο νὰ τὴν ὀνομάζουν οἱ κατοικοὶ τῆς, ἐνόμιζεν, ὅτι εἶναι ἀσφαλὴς ἐπάνω εἰς τὴν νησίδα τῆς καὶ ἠρνήθη νὰ ὑποταχθῇ. Διετήρει ἄλλως τε ζῶηρον πάντοτε τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀντιζηλίαν τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρεώθη νὰ τὴν πολιορκήσῃ καὶ μετὰ ἐπτάμηνον στενὸν ἀποκλεισμόν τὴν ἐξηνάγκασεν εἰς παράδο-

σιν. Ἡ τιμωρία τῶν Τυρίων ὑπῆρξεν ὑποδειγματική. Οἱ Μακεδόνες ὠργισμένοι διὰ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν τῶν ὀλίγων αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους εἶχον συλλάβει οἱ πολιορκούμενοι κατὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Τύρου, ἐδείχθησαν πρὸς αὐτοὺς σκληροί. Μόνον ἐλάχιστοι, οἱ ὅποιοι ἐπρόφθασαν νὰ καταφύγουν εἰς τὰ ἱερά, ἐσώθησαν. Οἱ λοιποὶ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο ἀπησχολημένος μετὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, ὁ Δαρεῖος μετὰ ἐπιστολὴν προέτεινεν εἰς αὐτὸν συμβιβασμὸν μετὰ εὐνοϊκοὺς ὅρους. Τοῦ προσέφερε 10.000 τάλαντα διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς οἰκογενείας του, ὅλην τὴν χώραν πρὸς δυσμὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ καὶ μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον. Εἰς ἀντάλλαγμα ἐζήτηε ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχος του.

Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου, ὁ Παρμενίων συνέστησεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ δεχθῆ: « *Ἐγὼ τουλάχιστον*, εἶπεν, *ἂν ἤμην Ἀλέξανδρος, θὰ τὰς ἐδεχόμην* ». « *Καὶ ἐγώ*, ἀπήντησεν, ὁ Ἀλέξανδρος, *ἂν ἤμην Παρμενίων* ». Καὶ ἀμέσως ἐκάλεσε τοὺς πρέσβεις τοῦ Δαρείου, καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐντολὴν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν κύριόν των καὶ νὰ τοῦ ἀνακοινώσουν, ὅτι αἱ προτάσεις του δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν δεκταί, διότι ἄλλος εἶναι τῶρα ὁ ἄρχων τῆς Ἀσίας. Ἄν ὅπωςδῆποτε, εἶπεν ἐν τέλει, θέλῃ ὁ Δαρεῖος τὴν οἰκογένειάν του, ἢμπορεῖ νὰ ἔλθῃ ἀφόβως νὰ τὴν παραλάβῃ ὁ ἴδιος.

Ἀπὸ τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος ἐβάδισε πρὸς νότον καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν *Παλαιστίνην*. Αἱ πόλεις ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν ἀμαχητί. Μόνον ἡ παραθαλάσσιος Γάζα προέβαλεν ἀντίστασιν, ἀλλὰ μετὰ δίμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη.

Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου

Ἡ ὑποταγὴ τῆς Παλαιστίνης ἤνοιξεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον τὸν δρόμον πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πλουσίας χώρας δὲν συνήντησε κανὲν ἐμπόδιον. Οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον βαρέως τὸν περσικὸν ζυγόν, τὸν ἐδέχθησαν ὡς ἐλευθερωτὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε κύριος ὀλοκλήρου τῆς Αἰγύπτου εἰρηνικῶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐφέρθη πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους μετὰ σύνεσιν, εὐγένειαν καὶ δικαιοσύνην. Ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν, τὰς παλαιὰς

παραδόσεις των και τὰ μνημεία, τὰ ὁποῖα εἶχον κληρονομήσει ἀπὸ τοὺς παναρχαίους προγόνους των. Τότε ἔκτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν πρώτην ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐγκατέσπειρεν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἀχανοῦς περσικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὀμώνυμον Ἄ λ ε ξ ἄ ν δ ρ ε ι α ν . Ὁ ἴδιος διέγραψε τὸ σχέδιον τῆς πόλεως καὶ ὠρίσει τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς, τῶν ἑλληνικῶν ναῶν καὶ τῆς Αἰγυπτίας Ἴσιδος. Ἡ πόλις ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἔλαβε τεραστίαν ἀνάπτυξιν, ἔγινε τὸ κέντρον τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου καὶ μετ' ὀλίγον ἔστία πνευματικὴ, ἡ ὁποία ἐξέπεμπεν ἐπὶ μακρὸν εἰς ὀλόκληρον τὴν ἀνατολήν τὴν λάμπιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς τὴν Αἴγυπτον ἔλαβεν ὁ Ἄλέξανδρος τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπισκεφθῆ τὸ μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἄ μ ὄ ν ἦ Ἄ μ μ ω ν ο ς , ὅπως τὸ ἔλεγον οἱ Ἕλληνας, εἰς τὴν θελκτικὴν ὄασιν Σ ε β ἄ τῆς Λιβύης. Ὁ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ τὸν ὠνόμασε π α ἰ δ α Δ ι ὸ ς , δηλαδὴ τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλον, τὸν ὁποῖον ἔφερον ἄλλοτε οἱ ἰσχυροὶ Φαραῶ. Ὁ Ἄλέξανδρος ἐκολακεύθη καὶ ἀπὸ τότε ἐφρόντιζε νὰ ἐμπνέῃ εἰς τοὺς δεισιδαίμονας λαοὺς τῆς Ἀσίας τὴν ιδέαν, ὅτι εἶναι πράγματι υἱὸς τοῦ Διός. Ἦλπιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιτυγχάνῃ εὐκολώτερον τὴν ὑποταγὴν των. Μετὰ παραμονὴν πέντε μηνῶν εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ τὴν διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, ὁ Ἄλέξανδρος ἐπανῆλθε κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 331 π. Χ. εἰς τὴν Φοινίκην.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμῆλων

Ὅταν ὁ Δαρεῖος ἔλαβε τὴν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἄλεξάνδρου εἰς τὰς προτάσεις του, ἐνόησεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸς συμβιβασμός. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ δοκιμάσῃ ἄλλην μίαν φορὰ τὴν τύχην τῶν ὄπλων. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν συνήθροισε κολοσσιαίαν στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀνατολικὰς σατραπείας. Ἐν ἑκατομμύριον πεζικοῦ, 40.000 ἵππεις, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα, ἄρκετοὶ ἐλέφαντες καὶ κάμηλοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς Ἀσσυρίας.

Ὁ Ἄλέξανδρος ἐν τῷ μεταξύ ἀπὸ τὴν Φοινίκην ἐστράφη πρὸς τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὁ στρατὸς του εἶχε τώρα αὐξηθῆ μὲ νέας ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς 47.000 μαχητάς, ἐκ τῶν ὁποίων

7.000 ἦσαν ἵππεις. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασεν ἀνενόητος τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα καὶ ἐπροχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου. Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν εἰς τὴν θέσιν Γ α υ γ α μ ἡ λ α , πλησίον τῆς ἀσσυριακῆς πόλεως τῶν Ἀ ρ β ῆ λ ω ν (Σεπτέμβριος 331 π. Χ.). Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε τρομερά. Οἱ Πέρσαι ἠγωνίσθησαν μὲ γενναϊότητα, ἀλλ' **331 π. Χ.** ἐδείχθησαν καὶ ἐδῶ κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Δαρεῖος ἐπεχείρησε νὰ κυκλώσῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Μακεδόνων, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε. Ἡ φάλαγξ εἰσέδυσεν εἰς τὴν μᾶζαν τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ ὀρμητικὰς καὶ ριψοκινδύνους ἐπιθέσεις τοῦ ἵππικοῦ ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς περσικῆς παρατάξεως ἔσπειρε τὴν ταραχὴν, τὸν πανικὸν καὶ τὸν θάνατον εἰς τὰς παλυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀντιπάλων. Ὁ περσικὸς στρατὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ μὲ ἀταξίαν καὶ καταδιωκόμενος διελύθη. Τριακόσιοι χιλιάδες νεκροὶ κατὰ τὸν Ἀρριανὸν καὶ ἄλλοι τόσοι αἰχμάλωτοι ὑπῆρξαν αἱ ἀπώλειαι τῶν βαρβάρων. Ἀπὸ τοὺς Μακεδόνας ἐφονεύθησαν μόλις ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἐχάθησαν χίλιοι περίπου ἵπποι ἐκ τῶν τραυμάτων καὶ τῆς ταλαιπωρίας. Κατὰ τὴν μάχην ἐκινδύνευσε καὶ αὐτὸς ὁ Πέρσης μονάρχης. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐπλήγωσε τὸν ἠνίοχόν του, ὀρμᾶ νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν ἴδιον. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος προφθάνει νὰ πηδήσῃ ἀπὸ τὸ ἄρμα, ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππον του καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀποπνικτικοῦ κονιορτοῦ κατορθώνει νὰ διαφύγῃ.

Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμῆλων ἔκρινεν ὀριστικῶς τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἡ μεγάλη στρατιὰ τοῦ Δαρείου εἶχε διαλυθῆ καὶ ὁ δρόμος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Περσίας ἔμεινεν ἀνοικτός. Ἡ ἐνδοξος αὐτοκρατορία τοῦ Κύρου καὶ τοῦ Καμβύσου εἶχε καταρρεῦσει.

Ἀμέσως μετὰ τὴν μάχην ἡ Β α β υ λ ῶ ν ἤνοιξε τὰς πύλας εἰς τοὺς Μακεδόνας. Τὰ Σ ο ὦ σ α μὲ τοὺς ἀμυθήτους βασιλικούς θησαυροὺς ἐμιμήθησαν τὴν Βαβυλῶνα. Ἐκεῖ εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τὰ καλλιτεχνήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὁποῖα εἶχε λαφυραγωγῆσει ὁ Ξέρξης. Ἡ Π ε ρ σ ε π ο λ ι ς ἐπίσης μὲ τὰ λαμπρὰ ἀνάκτορα τῶν παλαιῶν βασιλέων καὶ αἱ Π α σ α ρ γ ἄ δ α ι , ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τῆς Περσίας, παρεδόθησαν εἰρηρικῶς εἰς τὸν νικητὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκασε τὰ ἀνάκτορα τῆς Περσεπόλεως, διὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν πυρπόλησιν τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Ξέρξην. Ἀλλ' ἡ πράξις του εἶχε καὶ συμ-

βολικόν νόημα. Ἡθέλησε νὰ δείξη, ὅτι ἡ δυναστεία τῶν Ἀχαιμενιδῶν ἔληξεν ὀριστικῶς καὶ ἡ περσικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη. Τὸν χειμῶνα διῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Περσέπολιν. Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀναπαύσῃ τὸ κουρασμένον ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας στρατεύμα.

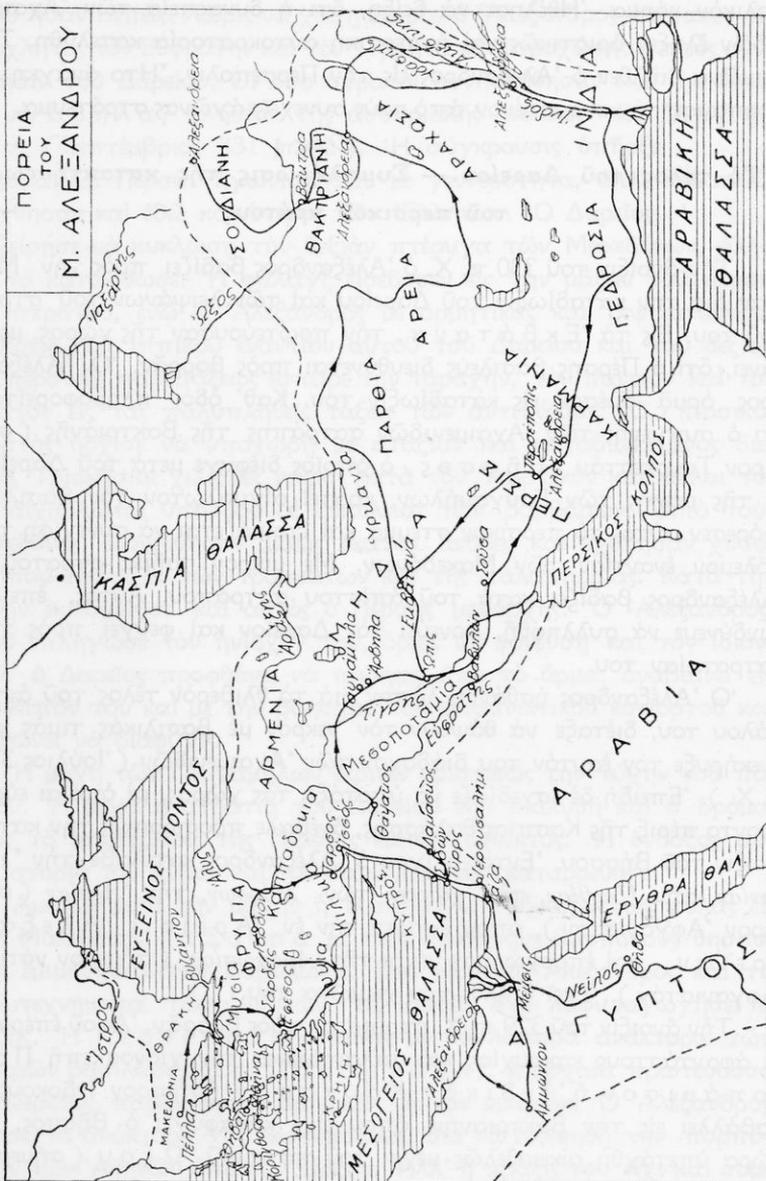
ΟΧΙ

**Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου. — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως
τοῦ περσικοῦ κράτους**

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 330 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει πρὸς τὴν Μηδιάν διὰ τὴν καταδίωξιν τοῦ Δαρείου καὶ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ του. Εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας, μανθάνει, ὅτι ὁ Πέρσης βασιλεὺς διευθύνεται πρὸς βορρᾶν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὀρμᾷ ἀμέσως εἰς καταδίωξιν του. Καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται, ὅτι ὁ συγγενὴς τῶν Ἀχαιμενιδῶν σατράπης τῆς Βακτριανῆς (σήμερον Τουρκεστάν) Βῆσσοσ, ὁ ὁποῖος διέφυγε μετὰ τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς μάχης τῶν Γαυγαμήλων, κρατεῖ αἰχμάλωτον τὸν βασιλέα, ἐφόρεσεν αὐτὸς τὸ περσικὸν στέμμα καὶ ἐτοιμάζεται νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μακεδόνων. Μὲ μικρὸν τμήμα στρατοῦ ὁ Ἀλέξανδρος βαδίζει κατὰ τοῦ ἀπίστου σατράπου. Αὐτὸς, ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῆ, φονεύει τὸν Δαρείον καὶ φεύγει πρὸς τὴν σατραπείαν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθάνθη λύπην διὰ τὸ θλιβερὸν τέλος τοῦ ἀντιπάλου του, διέταξε νὰ θάψουν τὸν νεκρὸν μὲ βασιλικὰς τιμὰς καὶ ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν Ἀχαιμενιδῶν (Ἰούλιος 330 π. Χ.). Ἐπειδὴ δὲ ἐσχεδίαζε νὰ ὑποτάξῃ τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο πέραξ τῆς Κασπίας θαλάσσης, ἀνέβαλε προσωρινῶς τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου. Ἐντὸς ὀλίγου ὁ Ἀλέξανδρος κατέλαβε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν, τὴν χώραν τῶν Μάρδων, τὴν Ἀρσίαν (σήμερον Ἀφγανιστάν), ὅπου ἔκτισεν τὴν ἐν Ἀρσίαις Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Ἀραχωσίας (σήμερον νότιον Ἀφγανιστάν). Ἐκεῖ διῆλθε τὸν χειμῶνα του.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 329 π. Χ. στρέφεται πρὸς βορρᾶν. Ἀφοῦ ἐπέρασε μὲ ἀφαντάστους κακουχίας καὶ ταλαιπωρίας τὸν χιονοσκεπῆ Πάροπάμισον ἢ Ἰνδικὸν Καύκασον (σήμερον Ἰνδοκοὺς), εἰσβάλλει εἰς τὴν Βακτριανήν, ὅπου εἶχε καταφύγει ὁ Βῆσσοσ. Ἡ χώρα ὑπετάχθη οἰκιοθελῶς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὠξου (σήμερον

Ἄμουρ-Ντάρια), ἀλλ' ὁ Βῆσσοσ διέφυγεν εἰς τὴν Σογδιανὴν, ὁ Ἀλέξανδρος τὸν ἠκολούθησε κατὰ πόδας καὶ μετὰ ἐπίπονον κατὰδίωξιν διὰ μέσου ἐρήμου χώρασ τὸν συνέλαβε. Καὶ τότε μὲν ἤρκεσθη νὰ τὸν μαστιγώσῃ. Κατόπιν ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Βάκτρα, ὅπου ἐδικάσθη ἀπὸ περσικὸν δικαστήριον ἐκ συγγενῶν τοῦ Δαρείου καὶ ἐθανατώθη μὲ βασιανισμοῦσ.

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος διὰ τῶν Μαρκακάνδων (Σαμαρκάνδης), πρωτευούσης τῆσ Σογδιανῆσ, ἐπροχώρησε πρὸσ τὸν Τάναϊν (Ἰαξάρτην, σήμερον Σιρ Ντάρια) ποταμόν. Εἰσ τὸ ἀκρότατον αὐτὸ σημεῖον τοῦ κράτουσ ἔκτισεν ὁμώνυμον πόλιν, Ἀλεξάνδρειαν τὴν Ἐσχάτην. Εἰσ τὴν νέαν Ἀλεξάνδρειαν ἐγκατέστησε κυρίωσ Ἕλληνας μισθοφόρουσ καὶ ἀπομάχουσ Μακεδόνασ, ἀλλὰ καὶ ὅσουσ ἤθελον ἀπὸ τοῦσ γειτονικοῦσ λαοῦσ.

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆσ Βακτριανῆσ καὶ Σογδιανῆσ συνεπληρώθη εἰσ διάστημα ἐπτὰ ἐτῶν ἡ κατάκτησισ τοῦ ἀπεράντου περσικοῦ κράτουσ. Εἰσ τὴν Σογδιανὴν ἔμεινεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ δύο περίπου ἔτη (328 - 327 π.Χ.). Ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν μεθόριον ἀπὸ τὰσ ἐπιδρομάσ τῶν γειτόνων *Μογγόλων*, νὰ ἀπαλύνη τὰ σκληρὰ ἦθη τῶν ἐντοπιῶν μὲ τὴν ἡμερότητα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ νὰ καταπνίξῃ τὰσ ἐξεγέρσεισ τῶν ἀτιθάσων τοπαρχῶν τῶν μερῶν ἐκείνων.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆσ παραμονῆσ του εἰσ τὴν Σογδιανὴν ἔλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος ὡσ σύζυγον τὴν ὠραιοτάτην *Ρωξάνην*, κόρην μεγιστάνοσ τῆσ Βακτριανῆσ.

Μεταβολὴ εἰσ τὰσ συνηθείασ καὶ τοῦσ τρόπουσ τοῦ Ἀλεξάνδρου

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεκήρυξεν, ὅπωσ εἶδομεν, τὸν ἑαυτὸν του διάδοχον τῶν *Ἀχαιμενιδῶν*. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτὸν του ἡγεμόνα καὶ στρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀφῆκεν ἐλευθέρουσ ὅσουσ ἤθελον ἐκ τῶν συμμάχων νὰ ἐπιστρέψουν εἰσ τὰσ ἐστίασ των καὶ ἀπέβαλε τὴν παλαιὰν ἀπλότητά του. Τώρα ἠκολούθει τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆσ περσικῆσ αὐλῆσ, παρουσιάζετο εἰσ τὰσ ἐορτάσ μὲ τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆσ Περσίασ, τὴν τιάραν καὶ τὸ πορφυροῦν ἐπανωφόριον, καὶ γε-

νικῶς ἔμιμειτο τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐπίδειξιν τῶν Ἀσιατῶν. Ἐκτὸς αὐτοῦ περιεποιεῖτο καὶ ἀπέδιδε τιμὰς εἰς τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας καὶ διετήρησε πολλοὺς σατράπας εἰς τὰς θέσεις τῶν. Τὸ σημαντικώτερον ἦτο ὅτι εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ τὸν προσκυνοῦν, ὅπως ἄλλοτε τὸν Πέρσῃν μονάρχῃν, ὄχι μόνον οἱ ἐντόπιοι ἀλλὰ καὶ οἱ ὑπήκοοί του. Ἐξ ἄλλου εἰς δοκιμασμένους διὰ τὴν ἀφοσίωσίν τῶν φίλους του καὶ στρατηγούς ἤρχισε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τρόπον ἀπτόμοτον καὶ ἐνίοτε προσβλητικόν. Ἡ μέθη ἀπὸ τοὺς θριάμβους του καὶ αἱ κολακείαι τῶν Ἀσιατῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων σοφιστῶν τῆς ἀκολουθίας του ἐθόλωσαν τὴν ἕως τότε καθαρὰν καὶ ἤμερον σκέψιν του.

Οἱ τρόποι αὐτοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου προεκάλεσαν, ὅπως ἦτο φυσικόν, βαθεῖαν δυσαρέσκειαν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἡ ἀξίωσις ἰδίως νὰ τὸν προσκυνοῦν ἐξήγειρε τὴν δυσφορίαν πολλῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐκ τῆς νοτίου Ἑλλάδος συμμάχων, οἱ ὅποιοι εἶχον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοήσουν, πῶς ὁ ἕως τότε καταδεκτικὸς βασιλεὺς, ὁ ὅποιος τοὺς συνανεστρέφετο ὡς φίλος καὶ ἀδελφός, ἐγίνεν ἐξαφνικὰ τυραννικὸς καὶ ἀπρόσιτος εἰς τοὺς συναγωνιστὰς του.

Ἡ δυσφορία τοῦ στρατοῦ, καὶ μάλιστα τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων, μετεδόθη ἀπὸ τοὺς κόλακας εἰς τὸν Ἀλέξανδρον παραμορφωμένη. Οὗτοι παρέστησαν εἰς αὐτόν, ὅτι εἰς τὸ στενώτατον περιβάλλον του ὀργανώνεται συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς του. Θύματα τῶν διαδόσεων ἔπεσαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐξοχωτέρους ἐταίρους καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἰππικοῦ Φιλώτας, υἱὸς τοῦ Παρμενίωνος. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κατήγγειλαν εἰς αὐτόν τὴν συνωμοσίαν, εἰσήγαγε τὸν Φιλώταν εἰς δίκην ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μακεδονικὴν συνήθειαν. Ἐκεῖ διετυπώθη ἡ κατηγορία κατὰ τοῦ στρατηγοῦ, ὅτι, ἂν καὶ ἐγνωρίζε σχέδια στρεφόμενα ἐναντίον τοῦ βασιλέως, δὲν τὰ ἀπεκάλυψε. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν Φιλώταν εἰς θάνατον καὶ ἡ ποινὴ ἐξετελέσθη δι' ἀκοντισμοῦ.

Τὴν θανάτωσιν τοῦ Φιλώτα ἠκολούθησε χωρὶς διαδικασίαν καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ Παρμενίωνος, ὁ ὅποιος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ἐκβάντα ὡς διοικητὴς τῆς Μηδίας. Φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος θεώρησε καὶ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν ὡς συνένοχον εἰς τὴν συνωμοσίαν ἢ δὲν ἔτρεφε πλέον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ του.

Ἐν ἔτος ἀργότερα ἐφόνευσεν ὁ Ἀλέξανδρος ἰδιοχείρως εἰς τὴν Σογδιανὴν κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου τὸν Κλεῖτον. Εἰς τὴν παράφορον αὐτὴν πρᾶξιν παρεσύρθη, διότι ὁ στρατηγὸς περιεγέλασεν ἀξίωσιν τῶν κολάκων τοῦ βασιλέως νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεὸν καὶ ἀπέδωκε μέρος τῶν κατορθωμάτων του εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν δραστηριότητα τῶν Μακεδόνων. Ἀλλ' ἠσθάνθη εὐθύς ἀμέσως ὁ Ἀλέξανδρος τόσον βάρος εἰς τὴν συνειδησιν διὰ τὴν πρᾶξιν του, ὥστε, ἂν δὲν ἠμπόδιζον αὐτὸν οἱ ἄλλοι συμποσιασταί, θὰ ἠτύοκτόνει μὲ τὸ ἴδιον ξίφος ἐπάνω εἰς τὸ θερμὸν ἀκόμη πτώμα τοῦ Κλεῖτου. Μετὰ κόπου τὸν μετέφερον οἱ ὑπασπισταὶ εἰς τὴν σκηνὴν του, ὅπου ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἔμεινεν ἄσιτος καὶ ἀνέφερε διαρκῶς τὸ ὄνομα τοῦ φονευθέντος, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Φιλῶτα, κατηγορῶν τὸν ἑαυτὸν του ὡς φονέα τῶν φίλων του. Μόλις καὶ μετὰ βίας κατῶρθωσαν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀκολουθίας του νὰ τὸν παρηγορήσουν ὑστερον ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας.

4. ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ

Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ.—

Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταποταμίας Πῶρον

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὰς περιπετείας, ἡ ἀκόρεστος δίψα πρὸς τὴν δόξαν καὶ τὰ τολμηρὰ πολιτικὰ σχέδια παρεκίνησαν τὸν Ἀλέξανδρον εἰς νέας ἐπικινδύνους ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐσκέφθη νὰ κατακτήσῃ τὴν μυστηριώδη χώραν τοῦ πλοῦτου καὶ τῶν μυθικῶν παραδόσεων, τὰς Ἰνδίας. Ὑπελόγιζεν, ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἔφερεν εἰς ἐπαφὴν τοὺς Ἕλληνας μὲ ὅλον τὸν ἀνατολικὸν κόσμον καὶ μὲ τὴν γνωριμίαν αὐτὴν θὰ κατῶρθωνε νὰ συνδέσῃ καὶ νὰ συμφιλιώσῃ διὰ παντὸς τὴν Εὐρώπην μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἡπειρον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 327 π. Χ. μὲ δύναμιν 100.000 περίπου πεζῶν καὶ 15.000 ἵππέων, βαρβάρων κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέρασε τὸ ὑπίπεδον τῆς Ἀσίας καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἀμέσως ἔστειλε κήρυκας πρὸς τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰνδοῦ ἡγεμόνας καὶ τοὺς προσεκάλει νὰ ἔλθουν πρὸς συνάντησίν του. Πολλοὶ ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ *Ταξίλης*, ὁ ὁποῖος ἔφερεν εἰς

τὸν Ἀλέξανδρον πολύτιμα δῶρα καὶ 25 ἑλέφαντας. Ἐπὶ πλέον ἔθε-
σεν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸν ἑαυτὸν του καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν
5.000 Ἴνδῶν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν Ἡφαιστίωνα καὶ τὸν Περ-
δίκκαν νὰ βαδίσουν μὲ ὄδηγόν τὸν Ταξίλην καὶ ἰσχυρὸν τμήμα τῆς
στρατιᾶς πρὸς τὸν Ἴνδόν, διὰ νὰ ζεύξουν αὐτὸν μὲ γεφύρας. Ὁ ἴδιος
μὲ τὴν ὑπόλοιπον δύναμιν παρέμεινε ὀπίσω. Ἦθελε νὰ ἐκκαθαρίσῃ
τὴν περιοχὴν ἐκείνην ἀπὸ τοὺς ἀνυποτάκτους Ἴνδούς ἡγεμόνας, οἱ
ὁποῖοι μὲ σημαντικὰς δυνάμεις εἶχον καταφύγει εἰς τὰ ὄρη. Καὶ πρά-
γματι μὲ ραγδαίας καὶ αἰφνιδιαστικὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν καταφυγίων
τῶν Ἴνδῶν κατέβαλεν ἐντὸς μικροῦ διαστήματος τὴν ἀμυνάν των καὶ
ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν μακεδονικὴν διοίκησιν. Τότε κατέλαβε
καὶ τὸ θεωρούμενον ὡς ἀπόρθητον φρούριον τῆς Ἀόρου, τὸ
ὁποῖον, ὅπως ἔλεγεν ἡ παράδοσις, δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ οὐδ'
αὐτὸς ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν του εἰς τὴν Ἀσίαν.

Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Ἴνδόν, τὸν
ὁποῖον διέβη μὲ τὸν στρατὸν ἀνενόχλητος. Ὄταν ἔφθασε πρὸ τοῦ
παραποτάμου τοῦ Ἴνδοῦ Ὑδάσπου, ἐπληροφόρηθη, ὅτι πέραν
τοῦ ποταμοῦ ἦτο ἐτοιμος νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον του ὁ βασιλεὺς τῆς
Πενταποταμίας Πῶρος.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπλησίασε πρὸς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ
εἶδε πράγματι ὅτι ἀπέναντι ἦτο παρατεταγμένος πρὸς μάχην ὁ
στρατὸς τοῦ Πῶρου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 50.000 πεζοῦς, 4.000
ἵππεις καὶ ἀρκετὰ ἄρματα. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν παράταξιν 300 πυργο-
φόροι ἑλέφαντες ἐσημάτιζον συνεχῆ καὶ ἀκατάβλητον τεῖχος. Ἀλλ' ὁ
Ἀλέξανδρος δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μὲ παραπειστικὰς μετακινή-
σεις καὶ τεχνάσματα καὶ μὲ τὴν προστασίαν καταρρακτώδους βροχῆς
κατώρθωσε νὰ διαβῇ ἀπὸ ἀβαθῆ σημεῖα τὸν ποταμὸν καὶ νὰ ἐπιτεθῇ
αἰφνιδιαστικῶς κατὰ τοῦ Πῶρου. Ὁ Ἴνδὸς βασιλεὺς ἠγωνίσθη γεν-
ναιότατα, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὄταν τὸν ὠδή-
γησαν ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὁ Μακεδῶν βασιλεὺς ἐθαύμασε τὸ
παράστημα, τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν, μὲ τὴν ὁποῖαν
παρουσιάσθη ἐμπρὸς του. Μὲ τὰς ἐντυπώσεις αὐτὰς ἠρώτησε τὸν
Πῶρον, πῶς θέλει νὰ τὸν μεταχειρισθῇ καὶ ὁ ἠττημένος βασιλεὺς
ἠρκέσθη νὰ ἀπαντήσῃ « βασιλικῶς ». « *Αὐτὸ θὰ τὸ κάμω*, ἀπήντησεν
ὁ Ἀλέξανδρος, *χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μου· ἀλλὰ σὺ ζήτησε ὅ,τι θέλεις διὰ*

τὸν ἑαυτὸν σου » Καὶ ὁ Πῶρος ἀνταπήντησεν· « εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν βασιλικῶς, περιέχονται ὅλα ». Ὁ Ἀλέξανδρος ἠὺχαριστήθη διὰ τὴν ἀπόκρισιν καὶ γενικῶς διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πῶρου καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸν τὴν χώραν του καὶ τὴν βασιλικὴν ἀρχήν. Εἰς διαιώνισιν δὲ τῆς νίκης του ἔκτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ Ὑδάσπου τὴν πόλιν Νίκαϊαν. Εἰς τὴν ἰδίαν περιοχὴν ἴδρυσεν ἐπίσης ἄλλην πόλιν τὴν Βουκεφάλειαν, πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ περιφήμου ἵππου του Βουκεφάλα, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐκεῖ ἐκ τοῦ γήρατος καὶ τῶν κακουχιῶν.

Δῆξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν

Ἀπὸ τὸν Ὑδάσπην ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Ὑφασιν, παραπτόταμον καὶ αὐτὸν τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐδῶ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ διαβῆ καὶ τὸν Ὑφασιν, διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν εὐφορον κοιλάδα τοῦ Γάγγου καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανόν. Εἰς τὰ νέα κατακτητικὰ σχέδια παρεκίνησαν αὐτὸν ἐκτὸς τῶν ἄλλων καὶ αἱ πληροφορίαι τῶν ἐντοπίων, ὅτι εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Γάγγου ἔζη λαὸς γεωργικὸς μὲ εἰδικὰς γνώσεις καὶ ἰκανότητος εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ἀλλ', ἐνῶ ἠτοιμάζετο διὰ τὴν νέαν ἐκστρατείαν, ἐδοκίμασε ἀπροσδόκητον καὶ ὀδυνηρὰν ἔκπληξιν. Στρατὸς καὶ ἀξιωματικοί, κουρασμένοι ἀπὸ τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας καὶ τὰς ταλαιπωρίας, ἠρνήθησαν διὰ πρώτην φοράν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ τοὺς φιλοτιμήσῃ. « Πέρας δὲ πόνων, εἶπεν εἰς συγκέντρωσιν τῶν ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, γενναίῳ μὲν ἀνδρὶ οὐδὲν δοκῶ ἔγωγε ὅτι μὴ αὐτοὺς τοὺς πόνους, ὅσοι αὐτῶν εἰς καλὰ ἔργα φέρουσιν... Ἡ οὐκ ἴστε, ὅτι ὁ πρόγονος ὁ ἡμέτερος Ἡρακλῆς οὐκ ἐν Τίρυνθι οὐδὲ Ἄργει, ἀλλ' οὐδ' ἐν Πελοποννήσῳ ἢ Θήβαις μένων εἰς τοσόνδε κλέος ἦλθεν, ὥστε θεὸς ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι ἢ δοκεῖν; ἀλλὰ ὑφ' ἡμῶν καὶ ἡ Ἄορος πέτρα ἢ τῷ Ἡρακλεῖ ἀνάλωτος ἐλήφθη. Πονούντων, ὦ ἄνδρες Μακεδόνες καὶ σύμμαχοι, καὶ κινδυνεούντων τὰ καλὰ ἔργα ἐστὶ καὶ ζῆν τε σὺν ἀρετῇ ἠδὲ καὶ ἀποθνήσκειν, κλέος ἀθάνατον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα ὑπολειπόμενον » (Ἀρριανός). Ἀλλ' οἱ λόγοι τοῦ βασιλέως, ὅπως καὶ αἱ ὑποσχέσεις του διὰ μεγάλας ὑλικὰς ἀμοιβάς, δὲν συνεκίνησαν κανένα. Μὲ νοσταλγίαν πρὸς τὴν ἀγονον γῆν τῆς πατρίδος των καὶ τὸν ἄσβεστον πό-

θον νὰ ἐπανίδουν τοὺς ἰδικούς των ἐδήλωσαν, ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν ὀπίσω. Ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ στρατὸς ἤκουσε τὴν ἀπόφασιν μὲ ἀλαλαγμοὺς χαρᾶς, « πολλοὶ δὲ καὶ τῇ σκηρῇ τῇ βασιλικῇ πελάζοντες ἤρχοντο Ἀλεξάνδρῳ πολλὰ ἀγαθὰ, ὅτι ὑπὸ σφῶν νικηθῆναι ἠνέσχετο ». Καὶ τὴν μὲν κατακτηθεῖσαν χώραν τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τοῦ Ὑφάσιος προσέθεσεν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Πύρου, αὐτὸς δὲ ἠτοιμάσθη πρὸς ἀναχώρησιν.

Ἐν τῷ μεταξύ μὲ ξυλείαν ἀπὸ τὰ ἀπέραντα δάση τοῦ Ὑδάσπου εἶχε ναυπηγήσει ὁ Ἀλέξανδρος στόλον ἐκ 2.000 πλοίων. Ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν ἐπεβίβάσθη μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὑδάσπου, τοῦ Ἀκεσίνου, ἄλλου παραποτάμου τοῦ Ἰνδοῦ, καὶ τέλος αὐτοῦ τοῦ Ἰνδοῦ. Ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς ἠκολούθει τὸν Ἀλέξανδρον ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας. Σκοπὸς αὐτῶν τῶν κινήσεων ἦτο νὰ φθάσῃ πέραν τοῦ Ἀκεσίνου, εἰς τὴν χώραν τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ πολεμικωτάτου λαοῦ τῶν *Μαλλῶν* καὶ νὰ τὴν κατακτήσῃ. Καὶ ἐπέτυχε μὲν πράγματι τὴν ὑποταγὴν τῆς κατόπιν ἀγώνων ἐπικῶν, ἀλλ' ὀλίγον ἔλειψε νὰ χάσῃ τὴν ζωὴν του. Ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Μαλλῶν ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος στρατιωτικὴ ἐπιχείρησις, ἣ ὁποία κατέπληξε καὶ τὴν σύγχρονον καὶ τὰς κατόπιν γενεάς.

Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῶν Μαλλῶν ὁ Ἀλέξανδρος ἔπλευσεν εἰς τὰ *Πάταλα* παρὰ τὸ Δέλτα τοῦ Ἰνδοῦ. Ἐκεῖ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ ξηρᾶς. Τὴν διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέθεσεν εἰς τὸν παιδικὸν του φίλον, Κρήτα τὴν καταγωγὴν, ναύαρχον Νέαρχον. Ἐδῶκεν εἰς αὐτὸν ἐντολὴν νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν μεγάλην θάλασσαν, δηλ. τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν, νὰ ἐρευνήσῃ τὴν παραλίαν του καὶ κατόπιν διὰ τοῦ Περσικοῦ κόλπου νὰ ὀδηγήσῃ τὰ πλοῖα εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Μέρος τοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀναχωρήσει προηγουμένως ὑπὸ τὸν Κράτερον διὰ τῆς Ἀραχωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠκολούθησε τὴν ὁδὸν διὰ τῆς Γερωσίας (σήμερον Βελουτχιστάν).

Ἡ πορεία τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τῆς ἐρήμου καὶ ἀνύ-

δρου χώρας είναι μία από τας καταπληκτικώτερας διαδρομάς, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσε ποτὲ στρατὸς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ἐπὶ 60 ἡμέρας οἱ ἄνδρες ἐβάδιζον ἐπάνω εἰς ἀμμῶδες καὶ πυρρακτωμένον ἔδαφος ὑπὸ ἀφόρητον καύσωνα. Ἀπὸ τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις ἀπέθνησκον καθ' ἡμέραν πολλοί. Διὰ νὰ προκαλῆται ὀλιγώτερον ἢ δίψα μέσα εἰς τὴν κατάσκηρον χώραν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέβαλεν εἰς τὸ στράτευμα νὰ ὀδοιπορῇ τὴν νύκτα καὶ νὰ ἀναπαύεται τὴν ἡμέραν ὑπὸ τὴν ὀλίγην σκιὰν τῶν φοινίκων καὶ τοῦ εὐωδιστοῦ σμυρνοδένδρου.

Ἡ φθορὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ὑποζυγίων ἦτο μεγάλη. Στρατιῶται ἔσφαζον τοὺς ἵππους, τὰς καμήλους καὶ τοὺς ἡμίονους τοῦ στρατοῦ καὶ ἔτρωγον τὸ κρέας τῶν. Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἐξηντλημένοι ἀπὸ τὴν δίψαν, τὴν πείναν καὶ τὴν συνεχῆ ὀδοιπορίαν ἀφήνοντο εἰς τὴν τύχην τῶν. Ὅσοι ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς νυκτερινὰς πορείας κατελαμβάνοντο ἀπὸ ὕπνου καὶ ἀπεκοιμῶντο, εὕρισκον θλιβερὸν τέλος. Ἐχانون τὰ ἴχνη τῆς στρατιᾶς καὶ ἀποπλανώμενοι εἰς τὸ πέλαγος τῶν ἀμμολόφων τῆς ἐρήμου παρεδίδοντο εἰς τὸν βραδὺν θάνατον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῆς. Ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς δὲν ὑπέφερεν ὀλιγώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης ὑπεβάλλετο εἰς ὅλας τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις. Τέλος, ἐξηντλημένη καὶ ἀποδεκατισμένη ἔφθασεν ἡ στρατιὰ εἰς τὰ Π ο Ὑ ρ α, πρωτεύουσαν τῆς Γεδρωσίας, ὅπου εὔρεν ἀφθονίαν ἀγαθῶν.

Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Κ α ρ μ α ν ἱ α ν (σήμερον Κερμάν), ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Κράτερος μὲ τὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἐλέφαντας. Μαζὶ μὲ τὸν Κράτερον ἦλθον καὶ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ σατράπαι διαφόρων περιοχῶν. Ἐφερον ἄνδρας, ὑποζύγια καὶ ἀφθονα τροφίμα διὰ τὴν στρατιάν.

Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς σατράπας κατηγορήθησαν τότε, ὅτι εἶχον κάμει καταχρήσεις καὶ ἄλλας πράξεις προσβλητικὰς διὰ τὴν μακεδονικὴν διοίκησιν. Ἡ ταχεῖα καὶ αὐστηρὰ τιμωρία ὅσων ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι ἐπροξένησε βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἐνοπίους, τοὺς Μακεδόνας καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας. Ὅλοι ἀντελήφθησαν καὶ ἐξετίμησαν τὴν ἀντιπάθειαν τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς κερδοσκόπους. Εἰς τὸ πρόσωπόν του ἔβλεπον τὸν προστάτην τῶν εὐγενῶν καὶ ἀγαθῶν πράξεων καὶ τὸν διώκτην τῆς κακίας.

Κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος εἰς τὴν Καρμα-

νίαν. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος αὐτὸν μὲν διέταξε νὰ πλεύσῃ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τίγρητος, τὸν δὲ Ἡφαιστίωνα μὲ ἰσχυρὸν μέρος τοῦ στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς παραλίας εἰς τὴν Περσίαν. Ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὑπόλοιπον στρατὸν διηυθύνθη εἰς τὰς Πασαργάδας.

Τὸν Μάρτιον τοῦ 324 π.Χ. ἦλθεν εἰς τὰ Σοῦσα. Ἐκεῖ ἐφθασε καὶ ὁ Ἡφαιστίων. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ ὁ Νέαρχος μὲ τὸ ναυτικόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐνεθουσιάσθη ἀπὸ τὰς διηγήσεις τοῦ Νέαρχου καὶ τὸν ἐτίμησε μὲ χρυσοῦν στέφανον διὰ τὸ καταπληκτικὸν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξερευνητικὸν του ἔργον εἰς τὸν Ἰνδικόν.

Τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνῶν του ἐξέθεσεν ἀργότερα ὁ Νέαρχος εἰς εἰδικὸν σύγγραμμα, τὸν « Π α ρ ἄ π λ ο υ ν », τοῦ ὁποῦ ἐσώθησαν μόνον ὀλίγα ἀποσπάσματα. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα αὐτὰ τεμάχια προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς περιγραφῆς καὶ τὴν ἀπαράμιλλον τόλμην τοῦ θαλασσοπόρου.

5. ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ὁ Ἀλέξανδρος μαζί μὲ τὸ στρατιωτικὸν δαιμόνιον συνεδύαξε μοναδικὸν πολιτικὸν νοῦν. Κανεῖς Ἕλλην πολιτικὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον, τοῦ ὁποῦ τὴν πραγματοποίησιν ἐπέδιδωξεν ὁ θαυμαστός βασιλεὺς, χωρὶς καὶ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ λόγῳ τοῦ προώρου θανάτου του. Ὀνειρεύθη νὰ συγχωνεύσῃ ὅλον τὸν βαρβαρικὸν κόσμον μὲ τὸν ἑλληνικὸν εἰς ἓν εὐρύτατον κράτος, εἰς τὸ ὅποιον ὅλοι οἱ λαοὶ θὰ εἶχον ἴσα δικαιώματα, χωρὶς φυλετικὰς διακρίσεις, χωρὶς ἐχθρότητας, μὲ κοινὰ χαρακτηριστικὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ μεγαλεπήβολου αὐτοῦ σχεδίου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐξασφαλίσῃ προηγουμένως τὴν ἀγάπην καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀλλοφύλων. Διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὰ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἐχρειάσθη ὀλίγον στρατόν. Διὰ νὰ κατακτήσῃ τὰς ψυχὰς, εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην διπλωματικὴν εὐστροφίαν. Μὲ αὐτὴν κατώρθωσεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιβληθῇ πολὺ ταχέως ἐπὶ τῶν ἠττημένων λαῶν. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐσεβάσθη, ὅπως εἶδομεν, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὰς παραδόσεις καὶ τὰς μνημεῖα τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν Περσίαν ἠκολούθησε τὴν ἐθιμοτυπίαν τῆς περσικῆς αὐλῆς, διετήρησε πολλοὺς Πέρσας σατράπας εἰς τὰς

θέσεις των, συμπεριφέρθη ήγεμονικῶς πρὸς τοὺς ἡττημένους, ἔλαβε Περσίδα σύζυγον. Διὰ νὰ φέρη ἐξ ἄλλου εἰς μεγαλυτέραν ἐπαφὴν τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς ζωῆς πρὸς τὸν βαρβαρικόν, ἔκτισε τὰς πολυπληθεῖς πόλεις καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα σημεῖα τῆς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας τὸν πυρῆνα τοῦ πληθυσμοῦ ἀπετέλουν οἱ παλαίμαχοι Μακεδόνες καὶ ἄλλοι Ἕλληνες. Εἰς τὰς πόλεις αὐτὰς ἔδιδε τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς Ἑλλάδος μὲ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις των, μὲ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ λοιπὰ ἔργα τέχνης, μὲ τὰ ὁποῖα τὰς κατεστόλιζε. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον εἰς ὅσας πόλεις κατελαμβάνεν ἐτέλει ὁ ἴδιος θυσίας, τελετὰς καὶ ἀγῶνας, διὰ τῶν ὁποίων ἐπεδίωξε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὰ τραχέα ἦθη τῶν ἐντοπίων.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, τῆς ὁποίας διενόηθη τὴν κατάκτησιν, διὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ πρόγραμμά του, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων ἐγίνεν ἀκόμη ἐντονωτέρα. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα ὅλους τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ νὰ συνορτάσουν τὴν ἀδέλφωσιν τῶν Ἀσιατῶν καὶ Ἑλλήνων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ ἴδιος νυμφεύεται τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Δαρείου, ἐνῶ τὴν νεωτέραν ἔδωκεν ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἀγαπητόν του Ἡφαιστίωνα. Ἐξ ἄλλου ὀγδοήκοντα ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντας ἐταίρους ἔλαβον ὡς γυναῖκας κόρας ἀπὸ τὴν ἀνωτέραν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Δέκα χιλιάδες ἐπίσης Μακεδόνες στρατιῶται ἐνυμφεύθησαν ἀσιάτιδας, τὰς ὁποίας ἐπροίκισεν ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξανδρος. Μὲ τοὺς γάμους αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη κατὰ τρόπον συμβολικόν ἡ συγχώνευσις τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως.

6. ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Ἐν τούτοις τὴν ὑψηλὴν πολιτικὴν τοῦ βασιλέως των δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιληφθοῦν οἱ Μακεδόνες. Εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς προτιμῆσεώς του πρὸς τὸν τρυφηλὸν βίον τῶν Περσῶν ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ λιτοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἶδον νὰ σχηματίζῃ στρατιωτικὸν σῶμα ἐκ 30.000 Περσῶν εὐγενῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Ἐπίγονοι, μὲ ὀργάνωσιν καὶ ὀπλισμὸν μακεδονικόν, ἔδοκίμασαν πικρίαν μαζὶ μὲ ἀγανάκτησιν. Ἡ ἀγανάκτησις ἐμεγάλωσεν ἀκόμη περισσότερο, ὅταν μετ' ὀλίγον ὁ

βασιλεύς προσέλαβεν εις τὴν ἰδιαιτέραν φρουρὰν ἀσφαλείας του βαρ-
βάρους.

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως προεκάλεσεν ἀναβρασμὸν μεταξύ τοῦ στρατοῦ, ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ Ἀλεξάνδρου νὰ στείλῃ ὀπίσω εἰς τὴν Μακεδο-
νίαν ὅλους τοὺς παλαιμάχους Μακεδόνας ὡς ἀχρήστους πλέον δι'
αὐτόν. Τοῦτο ἔθεωρήθη ὡς περιφρόνησις καὶ ἐξευτελισμὸς τῶν ἀν-
θρώπων, οἱ ὅποιοι κατηνάλωσαν τὰς δυνάμεις των ἀγωνιζόμενοι
διὰ τὴν δόξαν τοῦ βασιλέως. Οἱ ζωηρότεροι ἐξήγειραν στάσιν κατὰ
τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος, ἀλλὰ
καὶ περίσκεψιν. Μὲ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν τῶν πρωταιτιῶν ἀφ' ἑνός,
μὲ τὰς περιποιήσεις καὶ τὴν συγγνώμην τῶν μεταμεληθέντων ἀφ' ἑ-
τέρου κατάρθρωσε νὰ καταπραῦνῃ τὸν ἐρεθισμὸν. Εἶναι ἀξιοσημείωτοι
διὰ τὴν σύνεσιν, τὴν πολιτικότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ Ἀλεξάν-
δρου οἱ λόγοι, τοὺς ὁποίους εἶπε πρὸς τοὺς μεταμεληθέντας διὰ τὴν
στάσιν των Μακεδόνας: « Ὑμᾶς γε, ἔφη, σύμπαντας ἐμαντῶ τίθεται συγ-
γενεῖς καὶ τό γε ἀπὸ τούτου οὕτως καλέσω » (Ἀρριανός). Συγχρόνως
προσέφερεν εὐχαριστήριον θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς διὰ τὴν συμφιλί-
ωσιν καὶ κατόπιν παρέθεσε δεῖπνον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθησαν 9.000
πρόσωπα. Εἰς τοὺς Μακεδόνας ἔδωκε τιμητικὴν θέσιν πλησίον του.
Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ συμποσίου ὁ βασιλεὺς ἔπινεν ἀπὸ τὸν
ἴδιον κρατῆρα μὲ τοὺς στρατιώτας του. Ὄταν ἐπλησίαζε τὸ τέλος
τοῦ δεῖπνου, ὁ Ἀλέξανδρος προσέφερε σπονδὴν μὲ τὴν εὐχὴν νὰ
δώσουν οἱ θεοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Πέρσας καὶ ὅλα μὲν τὰ
ἄλλα ἀγαθὰ, πρὸ πάντων ὅμως ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην καὶ συμμετοχὴν
ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὰ ἔργα τῆς διοικήσεως. Τὴν ἰδίαν εὐχὴν ἐπανέλαβον
καὶ οἱ ἄλλοι συμποσιασταὶ καὶ κατόπιν ἔφαλαν τὴν παιᾶνα.

Ἀφοῦ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνεφιλιώθη ὁ στρατὸς μὲ τὸν
βασιλέα, 10.000 Μακεδόνες ἀπόμαχοι ἐκ τῶν γηρατειῶν ἢ ἐξ ἄλλων
ἀτυχημάτων ἀνεχώρησαν ἐκουσίως εἰς τὴν πατρίδα των. Εἰς ἕκαστον
ἐξ αὐτῶν ἔδωκεν ὡς δῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἕν τάλαντον. Εἰς ἕνδειξιν
δὲ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ διαφέροντός του πρὸς τοὺς παλαιμάχους του
ἀνέθεσεν εἰς τὸν πιστότατον ἐκ τῶν στρατηγῶν του Κράτερον νὰ τοὺς
συνοδεύσῃ. Ἀλλὰ καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ ἰδιαιτέραν τιμὴν ἠθέλησε νὰ
ἀποδώσῃ εἰς τοὺς συναγωνιστάς του. Διὰ τοῦτο παρήγγειλεν εἰς
τὸν Ἀντίπατρον « ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προε-
δρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθέξωιτο » (Πλούταρχος).

Μετά την ἀναχώρησιν τῶν ἀπομάχων ἀπῆλθε καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν στρατὸν εἰς τὰ Ἐκβάτανα. Ἐκεῖ ἐτέλεσεν εὐχαριστηρίους θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὠργάνωσεν ἑορτὰς καὶ μουσικοὺς ἀγῶνας. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῶν ἠσθένησεν ὁ ἐπιστήμιος φίλος του Ἡφαιστίων καὶ ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. Ὁ θάνατός του ἐπροξένησε βαθύ τραῦμα εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκάθητο πλησίον τοῦ νεκροῦ ἄσιτος καὶ ἄπυτος. Ἄλλοτε ἔκλαιεν, ἄλλοτε ἐσιώπα ἀπὸ τὴν ὀδύνην καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ πολυτίμου φίλου. Τέλος ὁ νεκρὸς τοῦ Ἡφαιστίωνος μετεκομίσθη εἰς Βαβυλῶνα καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὰς τιμὰς.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 324 π. Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἐγκατέλειπε τὰ Ἐκβάτανα. Διηυθύνετο πρὸς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν ἐσοκέπτετο νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του. Καθ' ὁδὸν συνήντησε πρεσβείας ἀπὸ τὴν Σκυθίαν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλατίαν (Γαλλίαν), τὴν Ἰβηρίαν (Ἰσπανίαν), τὴν Καρχηδόνα, τὴν Λιβύην καὶ τὴν Αἰθιοπίαν. Ἦρχοντο ἄλλαι μὲν νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀσίας, ἄλλαι δὲ νὰ ζητήσουν τὴν ἐπέμβασίν του ἐπὶ διαφορῶν τῶν μὲ γειτονικοὺς λαοὺς. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐνισχύθη πλεόν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὴν ἀκολουθίαν του ἡ πεποίθησις, ὅτι εἶχε γίνει πράγματι κύριος τοῦ κόσμου.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, εὗρε πρέσβεις ἐκ τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι ἤλθον νὰ τὸν στεφανώσουν διὰ τὰς νίκας του καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς του εἰς τὸν ἀγῶνα κυρίως πρὸς τοὺς Μαλλοὺς. Εἰς αὐτοὺς παρέδωκεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπιναφέρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅλα τὰ ἀναθήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν χώραν ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν περσικῶν πολέμων. Εἰς τὴν Βαβυλῶνα κατέπλευσε καὶ ὁ στόλος ὑπὸ τὸν Νέαρχον, ἀφοῦ ἀνέπλευσε τὸν Εὐφράτην.

Εἰς τὴν μεγάλην καὶ πλουσίαν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς ἤρχισεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὀργανῶνῃ κυρίως ἀπὸ ἐντοπίους νέον στρατόν. Μὲ ξυλείαν ἐπίσης ἀπὸ τὰς ἀφθόνους κυπαρίσσους τῆς Βαβυλωνίας ἐναυπήγει πολυάριθμον στόλον. Τώρα ὠνειρεύετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀραβίαν, τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Σκυθίαν (σημερ. Ρωσίαν) καὶ νὰ ἐνώσῃ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς

ὑπὸ τὸ σκῆπτρον του. Αἱ ἐτοιμασίαι διὰ τοὺς νέους ἀγῶνας εἶχον φθάσει σχεδὸν εἰς τὸ τέλος των. Δὲν ὑπελείπετο παρὰ ὁ καθορισμὸς τῆς ἡμέρας διὰ τὴν ἐκκίνησιν.

Ἄλλ' ἡ μοιραία ὥρα εἶχε σημάνει διὰ τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ χαλύβδινος ὀργανισμὸς, μετὰ τοὺς συνεχεῖς ἀγῶνας, τὰς κακουχίας καὶ τὰς στερήσεις, εἶχε χάσει τὴν ἀντοχὴν του. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε πολὺ ἡ θλίψις διὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡφαιστίωνος καὶ αἱ πικραὶ καὶ βασιανιστικαὶ ἀναμνήσεις τοῦ φόνου τοῦ Φιλῶτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου. Ὑψηλὸς πυρετὸς κατέλαβεν αἰφνιδίως τὸν Ἀλέξανδρον κατὰ τὴν διάρκειαν συμποσίου. Ἐπὶ ἡμέρας ὁ πυρετὸς ἐγένετο σφοδρότερος καὶ ἤρχισε νὰ ἐμπνέη ἀνησυχίας. Ἦτο συγκινητικὴ ἡ ἀγωνία, ἡ ὁποία εἶχε καταλάβει τὸν στρατόν. Οἱ Μακεδόνες συνωστίζοντο διαρκῶς περὶ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτουν νὰ ἴδουν τὸν βασιλέα.

Ὅταν ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς ἐφθασεν εἰς κρίσιμον σημεῖον, οἱ αὐλικοὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Μακεδόνας τὴν εἴσοδον εἰς τὸν θάλαμόν του. Οἱ στρατιῶται διήρχοντο μὲ τάξιν καὶ κατῆφειαν ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν κλίνην τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος, ἀνίκανος πλέον νὰ ὀμιλήσῃ, ἐχαιρέτιζεν αὐτοὺς μὲ τὸ θολωμένον του **323 π. Χ.** βλέμμα καὶ ἐλαφρὰν κίνησιν τῆς κεφαλῆς. Τὴν ἐπομένην, 13 Ἰουνίου τοῦ 323 π. Χ., ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέκυψεν εἰς τὸν θάνατον μόλις 33 ἐτῶν. *32 ἐτῶν καὶ 8 μηνῶν*

Ὁ νεκρὸς του ἐταριχεύθη καὶ ἐτοποθετήθη ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος. Μετὰ δύο ἔτη μετεκομίσθη εἰς τὴν αἰγυπτιακὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μὲ ἐξαιρετικὴν λαμπρότητα ἐντὸς τεμένους, τὸ ὁποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ ἡγεμὼν τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους διεξάγονται εὐρεῖαι ἔρευναι εἰς τὸ αἰγυπτιακὸν ἔδαφος πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ τάφου τοῦ μεγάλου κατακτητοῦ.

8. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Τὸ καταπληκτικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχει προκαλέσει τὸν θαυμασμόν ὄλων τῶν ἀνθρωπίνων γενεῶν. Κανεὶς ἄλλος περισσότερον ἀπὸ τὸν Μακεδόνα στρατηλάτην δὲν ἔλαβε τόσον ἐπαξίως τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου. Τὸ κατόρθωμά του εἶναι μοναδικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν. Μὲ ἐλαχίστας δυνάμεις καὶ εἰς πολὺ μικρὸν χρονικὸν διάστημα κατέλυσε τὴν ἰσχυρὰν περσικὴν αὐτοκρατορίαν, προῆλασε μέχρι τοῦ

Ἰνδοῦ, κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον καὶ ὠργάνωσε τὸ ἀπέραντον κράτος κατὰ τὸν ἐπιτυχέστερον τρόπον.

Ἄλλὰ πολὺ ἀνώτερον ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν, τὸ ὀργανωτικὸν καὶ τὸ διοικητικὸν εἶναι τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῶν νικῶν του ἔφερεν εἰς φιλικὴν ἐπαφὴν τὸν ἀνατολικὸν μὲ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ἑλλήνων εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοὺς ἀφύπνισεν ἀπὸ τὴν πνευματικὴν νάρκην, εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς ἐκράτει ὁ περσικὸς ζυγός. Μὲ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ γλώσσαν, μὲ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον τῆς σκέψεως καὶ τῆς ζωῆς οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀρχίζουν νὰ ἐκπολιτίζωνται. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖται νέος βίος καὶ νέος πολιτισμὸς, ὁ ὁποῖος ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατόπιν πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν μετὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ συνέχεια τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησεν ὁ Μακεδονικὸς ἑλληνισμὸς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐπιστήμη ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐχων ὁ Ἀλέξανδρος ἔμφυτον τὸ κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν γνῶρισμα τῆς περιεργείας καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν μάθησιν, ἐφρόντισε νὰ τὸν συνοδεύῃ εἰς τὰς ἐκστρατείας του ἐπιτελεῖον ἐειδικῶν ἐρευνητῶν. Μὲ τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης τῶν ἐπλούτισαν τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν μὲ νέα, ἀγνωστα ἕως τότε, στοιχεῖα. Ἡ ἱστορία, ἡ γεωγραφία καὶ ἔθνογραφία, ἡ φυσικὴ, ἡ ζωολογία, ἡ βοτανικὴ, ἡ ἀστρονομία καὶ τὰ μαθηματικὰ ἔλαβον σπουδαίαν ἀνάπτυξιν. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἔχομεν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔστειλεν εἰς τὸν Ἀριστοτέλην σπάνια φυτὰ καὶ ζῶα, διὰ νὰ τὰ μελετᾷ. Ἐξ ἄλλου αἱ περιγραφαὶ τῶν παραλιῶν τοῦ Ἰνδικοῦ, τῆς Ἀραχωσίας, τῆς ἐρήμου Γεδρωσίας κλπ. ἀπὸ τὸν Νέαρχον ἐπλάτυναν τοὺς ὀρίζοντας τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης καὶ ἔδωκαν ἀργότερα τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς τοὺς θαλασσοπόρους καὶ τοὺς ἄλλους ἐρευνητὰς διὰ τὴν ἀνακάλυψιν νέων κόσμων. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐχαρκτήρισαν τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς ἔ ν ο π λ ο ν ἔ ξ ε ρ ε ῦ ν η σ ι ν .

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

Η ΕΛΛΑΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΘΩΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ΄ ΑΙΩΝΑ. — ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ

1. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ

ἽΟ Πελοποννησιακὸς πόλεμος καὶ ἡ νεωτεριστικὴ διδασκαλία τῶν σοφιστῶν ἐπέφερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰδικώτερον τὴν ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος βαθεῖας μεταβολάς. Ὅ,τι χαρακτηρίζει τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ἡ ἄρνησις τῶν παραδόσεων τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ ἀλλαγὴ εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς. Ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν θρησκείαν ἔχει χαλαρωθῆ, ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα ἔπαυσε νὰ ἐμπνέῃ καὶ νὰ παρακινήῃ εἰς γενναίας καὶ ὑψηλὰς πράξεις. Οἱ ἄνθρωποι στρέφονται περισσότερον πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Ἡ παλαιὰ ἀπλότης εἰς τὴν κατοικίαν καὶ τὴν τροφήν, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη ἐγκαταλείπονται. Ἡ ζωὴ γίνεται πολυτελεστέρα καὶ περισσότερον δαπανηρά. Ἡ ἀφροντισία, ἡ ἀποφυγὴ τῆς κοπώσεως, ἡ « ῥ α θ υ μ ί α », ὅπως τὴν λέγουσιν οἱ σύγχρονοι ρήτορες, ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολλοὺς τὴν εὐδαιμονίαν. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ γυμναστικὴ, ἡ ὁποία πρωτύτερα ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητον στοιχεῖον μορφώσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀνθρώπου, παραμελεῖται. Ἐνομίσθη, ὅτι κουράζει τὸ σῶμα καὶ τὸ προπονεῖ μόνον διὰ τὸν πόλεμον. Ὅλα αὐτὰ εἶναι σημεῖα κοινωνικῆς καταπτώσεως.

Παρ' ὅλην ἐν τούτοις τὴν κοινωνικὴν παρακμὴν, ἡ πνευματικὴ δημιουργία εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ὄχι μόνον δὲν ἔστα-

μάτησεν, ἀλλὰ παρουσίασε σπουδαίαν ἐξέλιξιν. Ὁ πεζὸς λόγος ἰδίως καλλιεργείται ζωηρῶς καὶ ἡ ἱστορία, ἡ ρητορική καὶ ἡ φιλοσοφία λαμβάνουν τὴν τελειοτέραν αὐτῶν ἔκφρασιν καὶ μορφήν. Ἀντιθέτως ἀπὸ τοὺς δύο κλάδους τῆς δραματικῆς ποιήσεως ἡ μὲν τραγωδία δὲν ἔδωκεν ἔργα ὑψηλῆς καὶ πλουσίας ἐμπνεύσεως, ἡ δὲ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παράγει ἀξιόλογα δημιουργήματα.

Ἱστορία *vai*

Τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα ἀντιπροσωπεύει, ὅπως εἶδομεν, Ὁ Θουκυδίδης. Τὸ ἔργον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι ἀσύγκριτον ὡς πρὸς τὸν τρόπον καὶ τὴν μέθοδον τῆς ἐκθέσεως τῶν γεγονότων καὶ τὴν δύναμιν τῆς περιγραφῆς. Ἡ ἀρχαία ὁμως ἀττικὴ διάλεκτος, τὴν ὁποίαν πρῶτος αὐτὸς χρησιμοποιοῖ εἰς τὸν πεζὸν λόγον, εἶναι δύσκαμπτος.

Κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἀντιθέτως οἱ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς περιποιοῦνται τὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ δίδουν εἰς τὴν ἀττικὴν διάλεκτον εὐκαμψίαν, χάριν καὶ δροσερότητα. Μὲ τὰ προσόντα τῆς αὐτὰ ἐπιβάλλεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὡς κοινὸν γλωσσικὸν ὄργανον εἰς ὀλόκληρον τὸν ἑλληνικὸν κόσμον.

Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐξῆσαν ἀρκετοὶ ἱστορικοί, ἀλλὰ δὲν ἐσώθησαν ὅλων τὰ ἔργα. Σπουδαῖα ἱστορικὰ συγγράμματα μᾶς ἀφῆκεν ὁ Ξενοφῶν. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 430 π. Χ. Ἡ πρώτη νεότης του διῆλθε μέσα εἰς τὰς συγκινήσεις καὶ τὰ πάθη τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἐφηβος ἀκόμη εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρισθῆ μετὰ τὸν Σωκράτην, τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς ἐπέδρασαν βαθέως εἰς τὸν χαρακτῆρα του. Ἠκολούθησε τὸν Κύρον εἰς τὴν ἐστρατείαν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του βασιλέως Ἀρταξέρξου καὶ ἔγραψε τὴν Κύρου Ἀνάβασιν. Τὸ ἔργον διακρίνει ἀκρίβεια καὶ ἀμεροληψία, ἀπλότης καὶ δροστερότης εἰς τὴν ἔκφρασιν. Ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ δὲν ὑστεροῦν τῆς Ἀναβάσεως. Εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ 411 ἕως τὸ 362 π. Χ., δηλαδή μέχρι τῆς μάχης τῆς Μαντινείας. Ἡ Κύρου Παιδεία εἶναι μᾶλλον μυθιστόρημα μὲ παιδαγωγικὸν σκοπὸν. Τὰ Ἀπομνημονεύματα περιέχουν ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους. Εἰς ὅλα τὰ ἔργα

τοῦ Ξενοφώντος ἡ γλῶσσα εἶναι ρέουσα καὶ γλαφυρά καὶ θεωρεῖται ὑπόδειγμα τοῦ πεζοῦ ἀττικῆς λόγου.

Ἡ ρητορικὴ ναι

Ἡ ρητορικὴ, ὡς τέχνη «πειθοῦς δημιουργός», ὅπως ἔλεγον οἱ σοφισταί, εἶναι τὸ κατ' ἔξοχὴν δημιούργημα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος. Εἰς τὰ σχολεῖα τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος ρητοροδιδασκάλων ἐκαλλιεργήθη καὶ ἀνεπτύχθη εἰς βαθμὸν τελειότητων. Εἰς αὐτὸ συνετέλεσε κυρίως ὁ ἐλεύθερος δημοκρατικὸς βίος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξαιρετὸς καλλιτεχνικὴ φύσις τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ ρήτορες τῶν Ἀθηνῶν ἐπεδείκνυον τὴν τέχνην των εἰς πολὺς εὐκαιρίας. Ἦγόρευον ἄλλοτε ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ὡς κατήγοροι ἢ κατηγορούμενοι, ἄλλοτε εἰς μεγάλας δημοσίας ἑορτὰς ἢ πανηγύρεις καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου ἐπὶ δημοσίων ὑποθέσεων. Δι' αὐτὸ ἔχομεν τρία εἶδη ρητορικῶν λόγων: τοὺς δικανικοὺς, τοὺς πανηγυρικοὺς ἢ ἐπιδεικτικούς καὶ τοὺς συμβουλευτικούς ἢ δημογορίας.

Μεταξὺ τῶν δικανικῶν ρητόρων τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ἰκατέχει ἐξέχουσαν θέσιν ὁ Λυσίας. Ἀνῆκεν εἰς πλουσίαν οἰκογένειαν μετοίκων καὶ ἔγραφεν ἐπὶ πληρωμῇ λόγους χάριν ἄλλων κατηγορουμένων ἢ κατηγορῶν. Τοῦτο συνέβαινε, διότι εἰς τὰ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια οἱ ἴδιοι οἱ διάδικοι καὶ ὄχι διὰ συνηγόρων ἔπρεπε νὰ ὁμιλοῦν. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ λόγου διέπρεψεν ὁ Λυσίας καὶ ἀπέκτησε μεγάλην πελατεῖαν. Εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ προσαρμύζη τὸν λόγον του εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν θέσιν τοῦ πελάτου, ὥστε νὰ φαίνεται φυσικὸς καὶ ὄχι τεχνητὸς καὶ ἀγοραστὸς.

Ὁ Ἰσοκράτης ὑπῆρξεν ἔξοχος ρητοροδιδάσκαλος. Εἰς τὴν σχολὴν του συνέρρεον νέοι ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, καίτοι τὰ διδασκτὰ ἦσαν πολλὰ. Οἱ λόγοι του εἶναι δικανικοί, πανηγυρικοί, συμβουλευτικοί. Ὁ περιφημότερος ἐξ ὅλων εἶναι ὁ Πανηγυρικός, ὁ ὁποῖος μᾶς δίδει ζωηρὰν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος καὶ δικαιολογεῖ τὴν ἀξίωσιν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰ πρωτεῖα. Εἶναι ὁ μόνος λόγος, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐξεφώνησεν ὁ ἴδιος. Διότι ὁ Ἰσοκράτης δὲν ἀπήγγελλε

τούς λόγους του. Τους ἔγραφε, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ χρησιμεύουν ὡς ὑποδείγματα τῆς τέχνης του εἰς τοὺς μαθητάς του, ἀφ' ἑτέρου δέ, καὶ κυρίως, διὰ πολιτικούς σκοπούς. Δι' αὐτῶν δηλαδὴ ἐπέδωκε νὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ πρωτίστως νὰ ἐπιτύχῃ τὸ εὐγενὲς ἰδανικὸν τῆς ζωῆς του, τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ὡς συμβουλευτικοὶ ρήτορες ἀνεδείχθησαν κυρίως ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Αἰσχίνης, οἱ ὅποιοι ἤκμασαν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Δημοσθένης εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς πολιτικῆς μερίδος, ἡ ὁποία ὀνειρεύεται νέαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἐπιδίωξίν του αὐτὴν συναντᾷ, ὅπως εἶδομεν, ἐπικίνδυνον ἀνταγωνιστὴν, τὸν πολιτικώτατον καὶ δραστήριον βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησεν αὐτὸν σφοδρῶς ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ Φιλιππικοὶ καὶ Ὀλυνθιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους στρέφονται μὲ ἐξαιρετικὴν βιαιότητα κατὰ τοῦ Φιλίππου. Διακρίνονται διὰ τὴν ἀπαράμιλλον πατριωτικὴν θέρμην, τὴν δύναμιν καὶ τὸ πάθος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ διὰ τὴν στενὴν πολιτικὴν ἀντίληψιν τοῦ ρήτορος.

Ἐκτὸς τῶν συμβουλευτικῶν ἔχομεν καὶ δικανικούς λόγους τοῦ Δημοσθένους. Αὐτοὶ εἶναι δύο εἰδῶν. Ἰδιωτικοὶ καὶ δημόσιοι. Ἐκ τῶν δημοσίων περίφημος εἶναι ὁ περὶ τοῦ στενοῦ λόγος. Δι' αὐτοῦ ὁ Δημοσθένης ὑπεραμύνεται τοῦ φίλου του πολιτευομένου Κτησιφῶντος, τὸν ὁποῖον κατηγορήσεν ὁ Αἰσχίνης, ὅτι εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου παράνομον ψήφισμα. Εἶχε προτείνει δηλαδὴ ὁ Κτησιφῶν νὰ στεφανώσῃ ἡ πόλις μὲ χρυσοῦν στέφανον τὸν Δημοσθένην διὰ τὰς σπουδαίας πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του.

Ὁ Δημοσθένης θεωρεῖται καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὡς ὁ κορυφαῖος ρήτωρ τοῦ κόσμου διὰ τὴν δύναμιν, τὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ἰδανικῶν.

Πολιτικὸς ἀντίπαλος τοῦ Δημοσθένους, καὶ ἐξ ἴσου νευρώδης ρήτωρ, ἦτο ὁ Αἰσχίνης, ἀρχηγὸς τῆς φιλομακεδονικῆς μερίδος τῶν Ἀθηνῶν. Τούτου διεσώθησαν ὀλίγοι λόγοι, ἀλλ' ὁ κατὰ Κτησιφῶντος μᾶς δίδει τὸ μέτρον τῆς ἀξίας του ὡς ρήτορος.

Δύο άλλοι ρήτορες κατά την εποχήν αὐτήν εἶναι ἐπίσης ἀξιόλογοι, ὁ Ὑπερείδης καὶ ὁ Λυκοῦργος. Ὁ Ὑπερείδης ἔθεωρεῖτο δεύτερος τοῦ Δημοσθένους εἰς τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ἀλλ' ἀνώτερός του κατὰ τὴν χάριν. Ἀνῆκεν εἰς τοὺς φανατικούς ἀντιμακεδονίζοντας. Τῶν λόγων του διεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα, τὰ ὅποια μαρτυροῦν δροσερότητα ὕφους καὶ εὐφυΐαν.

Ἀπὸ τοὺς ἄκρους ἐχθροὺς τοῦ Φιλίππου ἦτο καὶ ὁ Λυκοῦργος, τοῦ ὁποίου ἐφθασαν μέχρις ἡμῶν ὀλίγα ἀποσπάσματα καὶ ἀκέραιος ὁ κατὰ Λεωκράτους λόγος. Ἄν καὶ κατώτερος ἀπὸ τοὺς προηγουμένους εἰς τὴν εὐγλωττίαν, ὑπερέχει ὅμως εἰς τὸν χαρακτῆρα, τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ αἰσθηματος.

Ἡ ποίησις οὐκ

Ὅπως εἶδομεν, κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἐκ τῆς δραματικῆς ποιήσεως μόνον ἡ κωμωδία παράγει ἀξιόλογα ἔργα, ἀλλ' ὑπὸ νέαν μορφήν. Ἡ κωμωδία τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος, ἡ παλαιὰ κωμωδία ὅπως λέγεται, σατιρίζει τὰ γελοῖα καὶ τὰ ἄξια κατακρίσεως ἐκ τοῦ δημοσίου βίου τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα τῆς ἡμέρας. Πολλάκις ἐπίσης παραλαμβάνει εἰς τὰ θέματά της ὀνομαστικῶς ἄρχοντας, στρατηγούς, ἰδιώτας, φιλοσόφους, ποιητὰς κ.λ.π., τῶν ὁποίων τὴν διαγωγὴν ἔκρινεν ἐπιβλαβῆ εἰς τὴν σύγχρονον ἠθικὴν ἢ τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ὅτε τὸ διαφέρον τῶν πολιτῶν διὰ τὰ πολιτικὰ ζητήματα εἶχε χαλαρωθῆ, ἡ κωμωδία ἐστράφη πρὸς ἄλλα θέματα. Περιορίσθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σάτιραν τῶν φιλοσοφικῶν ἐν γένει θεωριῶν, τὴν διακωμώδησιν τῶν ἠθῶν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν μύθων, τοὺς ὁποίους εἶχον χρησιμοποίησει εἰς τὰ δράματά των οἱ τραγικοί. Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κωμωδίας λέγεται μέση κωμωδία καὶ ἀντιπροσωπεύεται κυρίως ἀπὸ τοὺς ποιητὰς Ἀντιφάνην καὶ Ἀλεξιν, τῶν ὁποίων ἔχομεν μόνον ἀποσπάσματα.

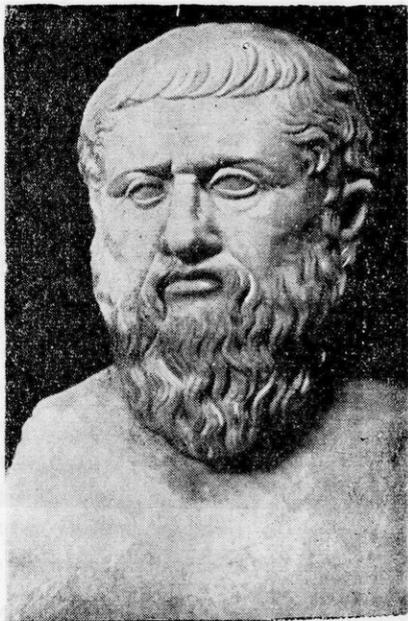
Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ἡ κωμωδία ἀλλάσσει μορφήν καὶ παρουσιάζεται ὡς νέα κωμωδία. Αὕτη σατιρίζει πρὸ πάντων γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ κοινωνικὰς κακίας, πολλάκις ὅμως καὶ ἰδιώτας καὶ ἰσχυρὰ ἀκόμη

πολιτικά πρόσωπα. Τὴν νέαν κωμωδίαν ἀντιπροσωπεύει κυρίως ὁ Φιλήμων καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐφάμιλλος τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς τὴν ποιητικὴν μεγαλοφυΐαν, ἀλλ' ἀνώτερός του εἰς τὸ ἦθος καὶ τὴν εὐπρέπειαν Μένανδρος ὁ Κηφισιεύς (342 - 290 π. Χ.).

Ἡ φιλοσοφία ○ × 1

Εἰς τὴν φιλοσοφίαν κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἔδωκεν, ὅπως εἶδομεν, διαφορετικὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τοὺς προηγουμένους φιλοσόφους ὁ Σωκράτης. Οἱ πολυπληθεῖς μαθηταὶ του ἠρμήνευσαν τὴν διδασκαλίαν του σύμφωνα με τὰς ἰδικὰς του ἕκαστος ἀντιλήψεις. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθον αἱ λεγόμεναι σωκρατικαὶ σχολαί.

Ὁ ἐπισημότερος ἐκ τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους ἦτο ὁ Πλάτων. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 427 π. Χ. ἀπὸ πλουσίαν καὶ ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Φύσις ποιητικὴ ὅπως ἦτο, ἐστράφη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ποίησιν. Ἀλλ' ἡ ἐπιβολὴ τῆς προσωπικότητος τοῦ Σωκράτους, τοῦ ὁποίου ἐγίνε πιστὸς καὶ ἀφωσιωμένος μαθητής, ἔφερεν αὐτὸν ἐνωρὶς εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Μὲ αὐτὴν ὠνειρεύετο νὰ ἀναμορφώσῃ

Πλάτων

Μαρμαρινὴ προτομὴ Μουσείου
Βατικανοῦ

τὴν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς πατρίδος του καί, ἂν ἦτο δυνατόν, ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ὄταν ὅμως ἐπέστη, ὅτι ὁ πῶθος του αὐτὸς ἦτο ἀνεκπλήρωτος, ἱδρυσεν φιλοσοφικὴν σχολὴν εἰς τὰς Ἀ-

θήνας, τὴν Ἀκαδημαίαν, τὴν ὁποίαν διηύθυνε μέχρι τοῦ θανάτου του (347 π. Χ.). Ὁ Πλάτων ὑπῆρξεν ὁ μεγαλύτερος καὶ γονιμώτερος θεωρητικός νοῦς τῶν αἰώνων.

Οἱ μεταγενέστεροι ἠγάπησαν τὸν Πλάτωνα, ὁ δὲ Χριστιανισμὸς ἐτίμησεν ἰδιαίτερώς αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς φιλοσόφους, διότι ἡ ἠθικὴ διδασκαλία του πλησιάζει πολὺ τὴν χριστιανικὴν. Τὰ συγγράμματα τοῦ Πλάτωνος διακρίνονται διὰ τὴν βαθύτητα τῶν σκέψεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ λόγου. Ὅλα, ἐκτὸς τῆς Ἀπολογίας τοῦ Σωκράτους, εἶναι εἰς διαλογικὴν μορ-

Ἀριστοτέλης

φήν καὶ διὰ τοῦτο λέγονται διάλογοι. Εἰς αὐτοὺς ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τοῦ πνευματικοῦ, ἠθικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι, αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσονται ἐκεῖ, εἶναι μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πλάσματα τοῦ δαιμονίου τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρουσιάζονται ὡς ἰδέαι τοῦ Σωκράτους, ὁ ὁποῖος διευθύνει τὴν συζήτησιν εἰς ὅλους σχεδὸν τοὺς διαλόγους. Ἀπὸ τὴν ποιητικὴν παραγωγὴν τοῦ φιλοσόφου διεσώθησαν μόνον ὀλίγα ἐπιγράμματα.

Μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος ἦτο ὁ Ἀριστοτέλης.

Ἐγενήθη εἰς τὰ Στάγिरα τῆς Μακεδονίας (παρὰ τὸν σημερινὸν Σταυρὸν τῆς Χαλκιδικῆς) τὸ 384 π. Χ. Συνεδύαξε τὸν πρακτικὸν καὶ ψυχραῖμον νοῦν τῶν βορείων Ἑλλήνων με σπανίαν ἰδιοφυῖαν δι' ἐπιστημονικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐρεῖνας.

Δεκαεπταετῆς ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔμεινεν ἐδῶ ἐπὶ 20 ἔτη. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν του διεκρίνετο διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυῖαν του, τὴν εἰλικρίνειαν, τὴν ἀκόρεστον φιλομάθειάν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἔμφυτον ἰκανότητα νὰ ταξινομῇ τὰς γνώσεις του. Κατόπι

ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὄταν ἐκεῖνος ἔγινε βασιλεὺς, ἐπέστρεψε πάλιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἵδρυσε σχολὴν, ἣ ὁποία εἶχε περὶ πᾶτον, δηλαδὴ ὑπόστεγον χῶρον κατάλληλον διὰ διδασκαλίαν. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη περιπατητικὴ καὶ ἀπὸ τὴν τοποθεσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο, Λύκειον. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν ὁ Ἀριστοτέλης ἐδημιούργησε τὴν περίφημον ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν. Ἐγράψεν ἔργα φιλολογικά, ἱστορικά, πολιτικά, φιλοσοφικά, ψυχολογικά, φυσικά κλπ. καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῶν σημερινῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὰ πολυάριθμα συγγράμματά του ἔχει ἀποθησαύρισει ὅλας τὰς γνώσεις τῆς ἐποχῆς του, ἀφοῦ τὰς ὑπέβαλεν εἰς τὸν ἔλεγχον τῆς μεγαλοφυΐας του. Μὲ αὐτὰς ἐτράφη ἐπὶ μακρὰς γενεὰς ὁ κόσμος. Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι, Βυζαντινοὶ καὶ Ἀραβες καὶ Εὐρωπαῖοι τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἰς τὴν πανσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους προσέφευγον, διὰ νὰ λύσουν τὰς ἐπιστημονικὰς ἀπορίας των. Ἄλλ' ὁ τετράγωνος ἐκεῖνος νοῦς εἶχε καὶ ποιητικὰς ἐμπνεύσεις. Ἐκτὸς ἄλλων ποιημάτων ἔγραψε καὶ περίφημον ὕμνον εἰς ἄρετήν.

2. Αἱ Καλὰι Τεχναὶ 0 x 1

Ὅπως ἡ πνευματικὴ, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα δὲν ἐσταμάτησε. Αἱ ἀναστατώσεις καὶ αἱ καταστροφαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου καὶ τῶν ἄλλων ἐμφυλίων ἀγῶνων δὲν ἀνέκοψαν τὴν καλλιτεχνικὴν πρόοδον. Ἀντιθέτως μάλιστα καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν παρήχθησαν ἔργα ἐφάμιλλα τῶν προηγουμένων. Διὰ τοῦτο ὅταν ὀμιλοῦμεν περὶ κλασσικῶν χρόνων, ἐννοοῦμεν τὸν 5ον καὶ 4ον π. Χ. αἰῶνα. Καίτοι ὁμως ἡ καλλιτεχνικὴ κίνησις κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα εἶναι ἐξ ἴσου ζωηρὰ, ὅπως καὶ ἡ τοῦ προηγουμένου, ἐν τούτοις αἱ κλίσεις τῆς εἶναι διαφορετικαί. Οἱ καλλιτέχνηται τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος ὡς κυρίαν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἔχουν τὸ ἤρεμον μεγαλεῖον τῶν θεῶν. Ἄλλ' οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἔκαμαν τοὺς Ἕλληνας νευρικούς, εὐερεθίστους, περισσότερον εὐκόλους εἰς τὰς συγκινήσεις. Τὴν συναισθηματικὴν λοιπὸν αὐτὴν κατάστασιν τῶν χρόνων των ἀπετύπωσαν οἱ καλλιτέχνηται τοῦ 4ου

π. Χ. αἰῶνος εἰς τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεώς των. Καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ προσπαθοῦν νὰ τὴν πλησιάσουν πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάθη καὶ ὄχι νὰ τὴν ἀναβιβάσουν εἰς τὰ δυσθεώρητα ὕψη τῆς φειδιακῆς τέχνης. Μὲ τὴν τάσιν αὐτὴν τῶν καλλιτεχνῶν τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν παρουσιάζονται ἀπαλώτερα, ζωηρότερα, μὲ λεπτοτέρας καὶ ὠραιοτέρας γραμμᾶς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ τεχνῖται ἀρχίζουσιν νὰ προσέχουν πολὺ εἰς τὴν κατεργασίαν τοῦ μαρμάρου, ἢ ὅποια πραγματικῶς ἔφθασε κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα.

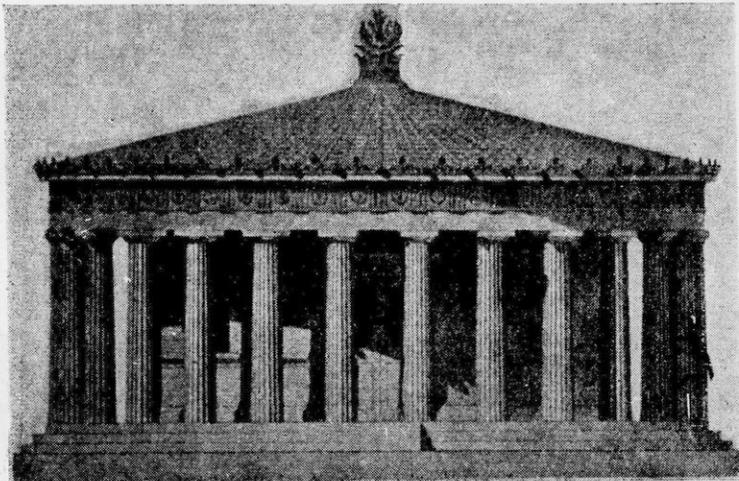
Καὶ αἱ περιστάσεις ὅμως, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐργάζονται οἱ καλλιτέχνηαι τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος, ἔχουν ἀλλάξει σημαντικῶς. Κέντρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι αἱ Ἀθήναι. Ἄλλ' ἐνῶ κατὰ τὸν 5ον π. Χ. αἰῶνα οἱ καλλιτέχνηαι ἀναλαμβάνουσιν τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων καὶ ἡ ἐμπνευσίς των προσαρμόζεται πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν ἀρχόντων καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ, τώρα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἡ ἀθηναϊκὴ πολιτεία κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι πτωχὴ. Πολὺ σπανίως ἀναθέτει εἰς τοὺς καλλιτέχνας τὴν ἐκτέλεσιν δημοσίων ἔργων. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν πάντοτε εἰς τὰς Ἀθήνας ἰδιῶται μὲ πλοῦτον καὶ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου. Αὐτοὶ δίδουν ἐργασίαν εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας, τοὺς ζωγράφους. Τοῦτο εἶχε μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς τέχνης. Ὁ καλλιτέχνης ἐργάζεται τώρα μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καὶ πρωτοβουλίαν καὶ ἡ ἐμπνευσίς του δὲν δεσμεύεται ἀπὸ κανένα περιορισμὸν.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ναὶ

Ὁ 4ος π. Χ. αἰὼν ἀκολουθεῖ εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τὴν παράδοσιν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος. Καὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν οἱ καλλιτέχνηαι κτίζουν ναοὺς δωρικοὺς καὶ ἰωνικοὺς. Σιγὰ σιγὰ ἐν τούτοις τὸν ἰωνικὸν ρυθμὸν παραμερίζει ὁ πολυτελέστερος κορινθιακὸς καὶ τὰ οἰκοδομήματα λαμβάνουσιν σχῆμα κυκλικὸν μὲ κωνικὴν στέγην. Θαυμάσιον δεῖγμα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ ἦτο ἡ Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐσώθησαν μόνον ὀλίγοι κίονες. Τὸ κτίριον εὐρίσκετο πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἀσκληπείου), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένον, ποῖος ἦτο ὁ προορισμὸς του. Κατὰ πᾶσαν

πιθανότητα ἐντὸς αὐτοῦ καὶ κυρίως εἰς τὰ ὑπόγεια διαμερίσματά του διέμενον οἱ ἀσθενεῖς, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο ἀπὸ ὅλην τὴν Ἑλλάδα πρὸς θεραπείαν τῶν νόσων των διὰ τῆς θαυματουργοῦ ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τοιοῦτον στρογγύλον οἰκοδόμημα κορινθιακοῦ ρυθμοῦ μὲ μονολιθικὴν στέγην ἔχομεν τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους (σήμερον Φανάρι τοῦ Διογένους). Ἐπάνω εἰς αὐτὸ εἶχε τοποθετηθῆ ὁ χορηγικὸς τρίπους, δηλαδὴ τὸ ἀναμνηστικὸν

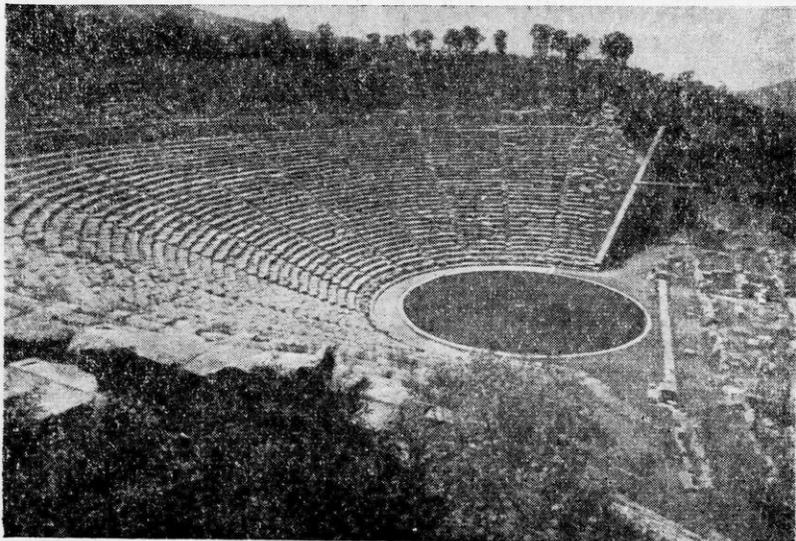
Θόλος τῆς Ἐπιδαύρου (ἀναπαύστας)

Οἱ ἐξωτερικοὶ κίονες ἦσαν δωρικοῦ ρυθμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ κιονοστοιχία ἦτο κορινθιακοῦ.

ἀνάθημα πρὸς τὸν Δίονυσον διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισεν ὁ Λυσικράτης ὡς χορηγὸς εἰς δραματικὸν ἀγῶνα.

Ἀντιθέτως πρὸς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κυριαρχεῖ καὶ κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ὁ *ἰωνικὸς ρυθμὸς*. Θαυμαστὸν οἰκοδόμημα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο ὁ νέος ναὸς τῆς Ἐφεσίου Ἄρτεμιδος καὶ ὁ μικρὸς, ἀλλὰ κομψότατος ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηναῖς εἰς τὴν Πριήνην τῆς Καρίας.

Κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα, καίτοι ἡ παραγωγή τῆς τραγωδίας δὲν εἶναι ἀξιόλογος, αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ τῶν ἀποικιῶν φιλοτιμοῦνται νὰ κτίζουσι θέατρα. Εἰς αὐτὰ ἐπαίζοντο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ αἱ τραγωδίαι τῶν μεγάλων δραματουργῶν τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος καὶ τὰ προϊόντα τῆς μέσης καὶ νεωτέρας κωμωδίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνεγείρεται μαρμάρινον τὸ Διονυσιακὸν θέατρον. Εἰς τὴν Ἐπίδαυρον κατασκευάζεται τὸ περιφημότερον διὰ τὸ κάλλος καὶ

Τὸ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου ὅπως εἶναι σήμερον

τὴν ἁρμονίαν τοῦ θέατρον τῆς Ἐπιδαύρου. Εἰς τὴν Μεγαλόπολιν ἰδρύεται παραπλεύρως τοῦ βουλευτηρίου ὁμοίον μεγαλοπρεπές κτίσμα διὰ 40.000 θετάς. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ μικρὰ κωμόπολις τοῦ ἀρκαδικοῦ Ὀρχομενοῦ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ θέατρόν της. Τὸ διαφέρον αὐτὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς τὸ θέατρον ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες, ὅπως εἶδομεν, θεώρουν αὐτὸ ὡς λαϊκὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔτερπε μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ ἐφώτιζε τὸν νοῦν καὶ ἐξηγένηζε τὴν καρδίαν.

Ἡ γλυπτικὴ

ναὶ
μόνο Πραξιτέλης

α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης

Περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αἱ κλίσεις τῶν καλλιτεχνῶν τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος γίνονται φανεραὶ εἰς τὴν γλυπτικὴν. Οἱ μεγάλοι γλύπται αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι Ἀθηναῖοι ἢ εἰργάσθησαν εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Ἀθηναῖος Κηφισόδοτος κατεσκεύασε χάλκινον ἄγαλμα τῆς θεᾶς Εἰρήνης μετὰ τὸ τέκνον τῆς, τὸν Πλοῦτον, εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς. Τοῦ ἀγάλματος σώζεται μαρμάρινον ἀντίγραφον εἰς τὴν γλυπτοθήκην τοῦ Μονάχου. Ἡ βαθεῖα καὶ ἐντελῶς ἀνθρωπινὴ ἔκφρασις τῆς μητρικῆς ἀγάπης εἰς τὸ ὠραῖον πρόσωπον τῆς θεᾶς προδίδει μεγάλον καλλιτέχνην. Ὁ Πλοῦτος εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα κρατεῖ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, σύμβολον τῆς ἀφθονίας, τὴν δὲ δεξιὰν ἀπλώνει μετὰ παιδικὴν ἀφέλειαν πρὸς τὸ πρόσωπον τῆς θεᾶς, ὡσάν νὰ θέλη νὰ τὴν θωπεύσῃ.

Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου

Υἱὸς τοῦ Κηφισοδότου ἦτο ὁ Πραξιτέλης, ὁ ἐπιφανέστερος γλύπτης τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Εἰργάσθη διὰ λογαριασμόν πολλῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ἔργων του παριστάνουν θεοὺς. Τὴν καλλιτεχνικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Πραξιτέλους δυνάμεθα νὰ ἐκτιμήσωμεν καὶ ἀπὸ ἀρκετὰ ἀντίγραφα ἀγαλμάτων του, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρωτότυπον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐσώθη ἐλαφρῶς ἠκρωτηριασμένον

εις τὴν Ὀλυμπίαν, τὸν Ἑρμῆν. Ἡ κατεργασία τοῦ ἀγάλματος εἶναι μοναδική. Ἡ σμίλη τοῦ Πραξιτέλους εἶχε πράγματι τὴν δύναμιν νὰ μεταβάλλῃ τὴν ψυχρὰν ἐπιφάνειαν τοῦ μαρμάρου εἰς λεπτότατην ἐπιδερμίδα, ἣ ὅποια δίδει τὴν ἐντύπωσιν θερμῆς, ζωντανῆς σαρκός. Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον ἀλλ' ἀπαλόν, μὲ λεπτὰς γραμμάς καὶ ἀσύγκριτον χάριν. Καὶ πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει μας ὅτι, σύμφωνα τουλάχιστον πρὸς τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν, δὲν ἐθεωρεῖτο τὸ ἄγαλμα τοῦτο ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ καλλι-

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἑρμοῦ
τοῦ Πραξιτέλους
(Μουσεῖον Ὀλυμπίας)

τέχνου. Πολὺ περισσότερον ἐφημιζέτο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῆ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς θεᾶς εἰς τὴν Κνίδον τῆς Μ. Ἀσίας, ἣ Κνιδία Ἀφροδίτη. Τὸ ἄγαλμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ ἀπεικονίσεις νομισμάτων καὶ ἀντίγραφα. Τὸ κάλλος τῆς θεᾶς ἦτο θαμβωτικὸν καὶ ἡ ἔκφρασις τόσον ζωντανή, ὥστε παλαιῶν ἐπίγραμμα ἔλεγε περὶ τοῦ ἔργου: « Ποῖος ἔδωκε ζωὴν εἰς τὴν πέτραν; Ποῖος εἶδε μέσα εἰς τὸ μάγμαρον τὴν Ἀφροδίτην; Αὐτὸ ἔδω τὸ δημιούργημα ἐβγήκε πραγματικῶς ἀπὸ τὰ χεῖρα τοῦ Πραξιτέλους ἢ μήπως χηρῆναι ὁ Ὀλυμπος, ἐπειδὴ ἡ Παφία (Ἀφροδίτη) ἐπέταξε μακρὰν εἰς τὴν Κνίδον; ». Ἐνδεικτικὰ τῆς τέχνης τοῦ μεγαλο-

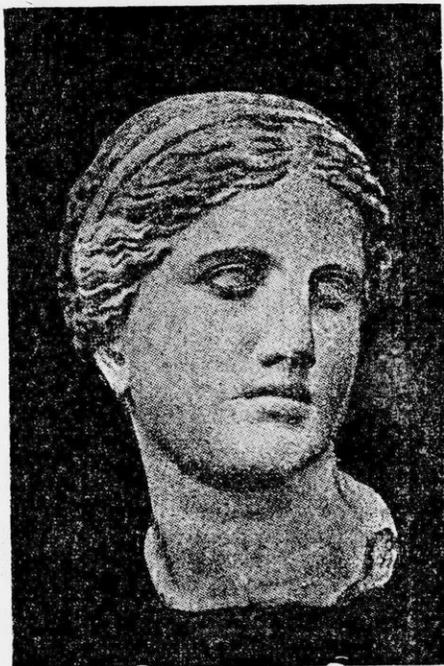
φυοῦς πλάστου εἶναι καὶ ἀντίγραφα ἄλλων ἔργων τοῦ ὅπως: ὁ Ἑρως τῶν Θεσπιῶν, ὁ ἀναπαυόμενος Σάτυρος καὶ ὁ Ἀπόλλων σαυροκτόνος.

β) Σκόπας καὶ Λύσιππος

Ἐξ ἴσου μεγάλης ἐμπνεύσεως καλλιτέχνης ἦτο καὶ ὁ Σκόπας.

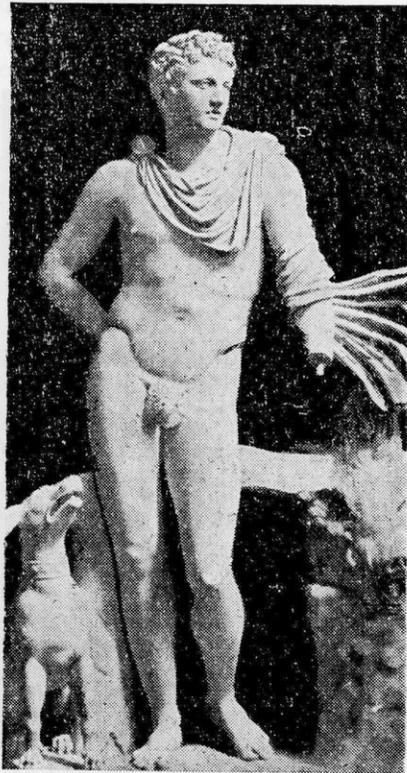
Ἐγεννήθη εἰς τὴν νῆσον Πάρον, ἀλλ' εἰργάσθη εἰς πολλὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς τῆς γλυπτικῆς δεξιότητάς εἶχε καὶ σπουδαίαν ἀρχιτεκτονικὴν μόρφωσιν. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ μαρτυρίαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἦτο ὁ ἀρχιτέκτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀλέας Ἀθηναίης εἰς τὴν Τεγέα τῆς Ἀρκαδίας. Ἀπὸ τὸν ἴδιον ναὸν σχηματίζομεν ἰδέαν καὶ διὰ τὴν πλαστικὴν ἰδιοφυίαν του. Ἐσώθησαν κάπως κολοβωμένα τὰ ἀγάλματα τῶν ἀετωμάτων τοῦ ναοῦ, ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται, ὅτι ὁ Σκόπας, κατεγίνετο πολὺ εἰς τὴν ἔκφρασιν τοῦ σφοδροῦ καὶ βιαίου πάθους. Τὴν ἰδίαν ἄλλως τε ἐντύπωσιν μᾶς ἀφήνουν καὶ τὰ ἄλλα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του, ὅπως ἡ Βακχίς (μαινάς) τοῦ Μουσείου τοῦ Μονάχου καὶ ἡ κεφαλὴ ἀγάλματος τοῦ Μελέαγρου, τοῦ μυθικοῦ ἥρωος τῶν Αἰτωλῶν. Εἰς τὴν ὥριμον τέχνην τοῦ Σκόπα ἀνήκει καὶ ὁ ἀνάγλυφος στολισμὸς τοῦ τάφου τοῦ Μασώλου, τοῦ Μασωλείου ὅπως λέγεται, εἰς τὴν Ἀλικαρνασσόν.

Νεώτερος τοῦ Σκόπα καὶ τοῦ Πραξιτέλους καὶ σύγχρονος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο ὁ τρίτος μέγας γλύπτης τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ὁ Λύσιππος. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Σικυῶνα καὶ κατειργάζετο κυρίως τὸν χαλκόν. Κατεσκεύαζεν ἀγάλματα θεῶν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἀνδριάντας ἀθλητῶν καὶ συγχρόνων ἐπιστήμων προσώπων. Ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Λύσιππος ἦτο ὁ προνομιούχος

Κεφαλὴ τῆς Κνιδίας Ἀφροδίτης
(Ἀντίγραφον)

ἀδριαντοποιός τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἡ προτίμησις αὐτῆ πρὸς τὸν Σικυώνιον καλλιτέχνην ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός, ὅτι αὐτὸς μόνον ἀπέδιδεν εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Μακεδόνα ἥρωος τὸν ἀρρενωπὸν καὶ λεοντόκαρδον χαρακτήρα του. Φαίνεται ἐπίσης, ὅτι μόνον ὁ Λύσιππος κατάρθωνε νὰ παριστᾷ τὸν Ἀλέξανδρον νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ἑπάνω,

Ὁ Μελέαγρος
(Μαρμάρινον ἀντίγραφον)

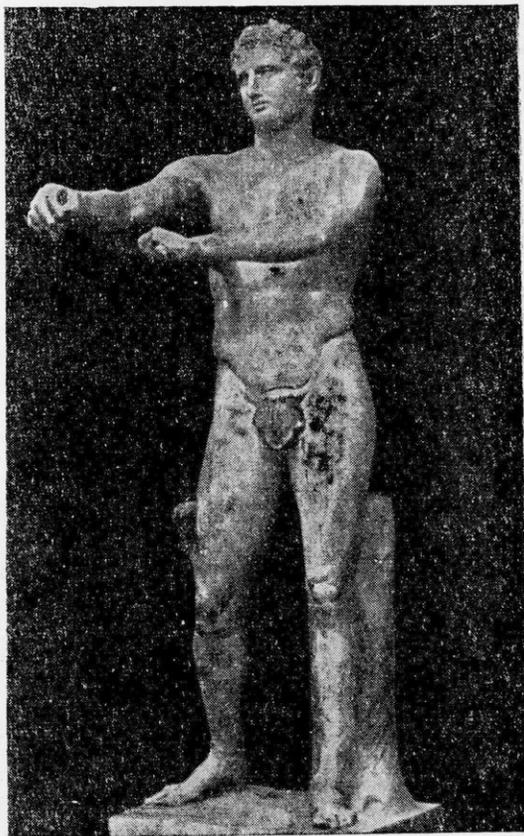
τὸ ἔλαιον καὶ τὴν σκόνην ἀπὸ τὸ δέρμα του. Ἡ στάσις τοῦ σώματος τοῦ ἀθλητοῦ μετὰ τὸ πλατὺ ἄνοιγμα τῶν σκελῶν εἶναι φυσικωτάτη. Ὁ κορμὸς φαίνεται ὡς νὰ λυγίζεται ἑπάνω εἰς τὰ ἰσχύια. Εἰς τὰ χα-

ῶπως ἐσυνήθιζεν εἰς τὴν πραγματικὴν ζωὴν. Εἰς τὸν περιφημότερον τουλάχιστον ἀπὸ τοὺς ἀνδριάντας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως ἀναφέρουν οἱ παλαιοί, παρέστησε τὸν Μακεδόνα βασιλέα ὀρθόν, μετὰ τὴν λόγχην εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν οὐρανόν. Ποίαν ἐντύπωσιν προεκάλει τὸ ἔργον, μᾶς λέγει παλαιὸν ἐπίγραμμα :

Μοιάζει ὁ χαλκὸς σὰν νὰ μιλᾷ
κοιτώντας πρὸς τὸν Δία
τὴν γῆ ἔχω ἐγὼ ὑποπόδι μου,
τὸν Ὀλυμπο εἰς κράτα.

} ἄγαλμα

Πρωτότυπον ἔργον τοῦ Λυσιππου δὲν ἐσώθη. Ἔχομεν ὅμως ἄρκετὰ μαρμάρινα ἀντίγραφα τῶν ἔργων του. Ἐξαιρετόν εἶναι ἀντίγραφον χαλκοῦ ἀνδριάντος, τοῦ Ἀποξυομένου, ὅπως τὸν ὠνόμαζον οἱ παλαιοί. Παριστάνει ἀθλητὴν, ὁ ὅποιος μετὰ τὴν νίκην του ἀποξέει μετὰ τὴν στυλεγγίδα (ξύστραν)

Ὁ ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου
(Μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ)

Ἡ κεφαλή τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος. (Χάλκινος ἀνδριάς, Ἐθνικὸν Μουσεῖον)

ρακτηριστικά τοῦ προσώπου διακρίνεται ἀκόμη ἡ ὑπερέντασις τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν ἀγῶνα. Ἄλλα μαρμάρινα ἀντίγραφα χαλκῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου εἶναι ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Ἄρης καὶ ὁ παγκρατιαστὴς Ἀγίας.

Εἰς τὰ γλυπτικά προϊόντα τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος κατατάσσεται καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης μετὰ τὰ τοξενόμενα τέκνα τῆς καὶ ὁ Ἀπόλλων, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Βατικανοῦ (Μπελβεντέρε) εἰς τὴν Ρώμην (Ἀπόλλων τοῦ Μπελβεντέρε).

Δύο ἐπίσης χάλκινα ἀγάλματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης, ὁ ἔφηβος τῶν Ἀντικυθήρων καὶ ὁ παῖς τοῦ Μαραθῶνος, εἶναι ἔργα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν ἰδίαν δημιουργικὴν ἔμπνευσιν ἀνήκουν καὶ μερικά ἐξαιρετὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα. Μεταξὺ αὐτῶν τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω εἶναι ἔργον διασήμου καλλιτέχνου. Παριστᾷ τὸν εἰκοσαετῆ ἰππέα τοῦ ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ Δεξιλέων τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὄρμῃ ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του κατὰ τὸν Κορινθιακὸν πόλεμον (394 π. Χ.), τὸν ἀνατρέπει καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸν τρυπήσῃ μετὰ τὴν λόγχην του.

γ) Εἰδώλια

Κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἀναζῆ παλαιοτάτη βιοτεχνία, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς δύο προηγουμένους αἰῶνας εἶχε παραμεληθῆ. Εἶναι ἡ βιοτεχνία τῆς κατασκευῆς μικρῶν πηλίνων ἀγαλμάτων ἡ εἰδωλίω, ὅπως λέγονται. Πλήθος τοιούτων εἰδωλίων εὐρέθη εἰς τοὺς τάφους ἰδίως τῶν ἀρχαίων νεκροταφείων τῆς Τανάγρας εἰς τὴν Βοιωτίαν. Παριστάνουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γυναῖκας μετὰ ἐνδυμασίαν περιπάτου, δηλαδὴ χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, συχνὰ μετὰ σκιάδιον εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ μετὰ ριπίδιον εἰς τὴν χεῖρα. Συνηθισμένοι εἶναι ἐπίσης κωμικαὶ παραστάσεις, ὅπως π.χ. ἄσχημοι γραῖαι τροφοὶ μετὰ παιδιὰ εἰς τὰς ἀγκάλας των, δοῦλοι παιδαγωγοί, οἱ ὁποῖοι σύρουν τὰ ὄτα τῶν μαθητῶν των κλπ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ εἰδώλια αὐτὰ εἶναι ἀληθινὰ κομψοτεχνήματα. Ἡ ἐπεξεργασία των μαρτυρεῖ γενικῶς, πόσον ἀνεπτυγμένον καὶ διαδεδομένον ἦτο τὸ αἶσθημα τοῦ ὠραίου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν κοινωνίαν.

Ζωγραφική και ἀγγειογραφία

Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀντιπροσωπεύεται κατὰ τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα ἀπὸ ἐπιφανεῖς καλλιτέχναις. Ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὅλων ἦτο ὁ Ἀπελλῆς ἀπὸ τὴν Κολοφῶνα τῆς Ἰωνίας. Τὴν ζωγραφικὴν ἐδιδάχθη εἰς

Εἰδώλια Τανάγρας

Ἄνηρ καὶ γυνὴ μὲ ἔνδυμα περιπάτου καὶ σκιάδιον

τὴν Ἐφεσον. Διὰ τὴν τελειοποιήθη, ἦλθε κατόπιν εἰς τὴν Σικυῶνα. Τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου πιστοποιεῖ τὸ γεγονός, ὅτι, ὅπως ὁ Λύσιππος εἰς τὴν γλυπτικὴν, τοιοῦτοτρόπως καὶ ὁ Ἀπελλῆς εἰς τὴν ζωγραφικὴν εἶχε μόνον αὐτὸς τὸ προνόμιον νὰ ζωγραφῇ εἰκόνας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ ἐξύμνησαν οἱ ἀρχαῖοι

τὴν Ἀναδυομένην Ἀφροδίτην, ἀφιερωμένην εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον τῆς νήσου Κῶ. Ὁ πίναξ παρίστανε τὴν γέννησιν τῆς θεᾶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τὸ ἐπάνω ἥμισυ τοῦ κορμοῦ ἦτο ἔξω ἀπὸ τὰ κύματα, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπον ἦτο διαφανὲς μέσα εἰς τὸ ὕδωρ. Ὡς περίφημον ἐπίσης ἔργον τοῦ Ἀπελλοῦ ἀναφέρεται ἡ Ἀρτεμῖς, τὴν ὁποῖαν ἐζωγράφησεν ὁ καλλιτέχνης νὰ κυνηγῇ εἰς τὰ βουναὶ μαζὶ μετὰς τὰς νύμφας τῶν ὀρέων. Ὅχι ὀλιγώτερον ἐθαυμάζετο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἄλλος πίναξ τοῦ Ἀπελλοῦ, ὁ ὁποῖος παρίστανε τὸν Μ. Ἀλέξανδρον μετὰ τὸν κεραυνὸν τοῦ Διὸς εἰς τὴν χεῖρα.

Σύγχρονος τοῦ Ἀπελλοῦ ἦτο ὁ Πρωτογένης ἀπὸ τὴν Καρίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Διὰ τὴν ἀξίαν του ὡς ζωγράφου μαρτυρεῖ ἡ ἀρχαία παράδοσις. Λέγεται δηλαδή, ὅτι ὁ Ἀπελλῆς τὸν ἐθεώρει ἴσον ἢ καὶ ἀνώτερόν του, τὸν κατέκρινεν ὁμως, διότι ἐπέμενε πολὺ εἰς τὰς λεπτομερεῖας τῶν ἔργων του.

Μὲ τὴν πρόσδον τῆς ζωγραφικῆς κατὰ τὸν 4ον π.Χ. αἰῶνα ἡ διακοσμητικὴ τῶν ἀγγείων παρακαμάζει. Τιοιουτοτρόπως ἡ μοναδικὴ εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἑλληνικὴ τέχνη τῆς ἀγγειογραφίας, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἄλλοτε ἀριστουργήματα, ἔπαυσε πλέον νὰ παράγῃ ἐκλεκτὰ προϊόντα. Ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὴν περίδον αὐτὴν τοῦ μαρasmus οἱ Ἀθηναῖοι τεχνῖται δὲν παύουν ἐντελῶς νὰ κατασκευάζουν ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν ἔχουν πλέον μεγάλην ζήτησιν. Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας, αἱ ὁποῖαι πρὸ τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν εἶχον ἀνοικτὰς τὰς ἀγορὰς τῶν εἰς τὰ ἀττικὰ ἀγγεῖα, τώρα ἔχουν διακόψει μετὰς Ἀθήνας καθε ἐμπορικὴν συναλλαγὴν. Διὰ τὰς εἰς ἀγγεῖα ἀνάγκας τῶν ἀναπτύσσουσιν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος ἰδικὴν τῶν βιομηχανίαν, ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἀττικὴν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἱ ἐξαγωγαὶ τῶν ἀττικῶν ἀγγείων ἔχουν περιορισθῆ κυρίως εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν ἀποικιῶν τῆς Σκυθίας (Ρωσίας) καὶ τῆς Κυρηναικῆς. Τὰ σχέδιά τῶν δεικνύουν πλουσίαν ἐμπνευσιν καὶ μεγάλην εὐχέρειαν εἰς τὸν χειρισμὸν τοῦ χρωστήρος, ἀλλὰ μαζὶ καὶ προχειρότητα καὶ ἀμέλειαν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν. Ὅλα προμηνύουν, ὅτι ἡ ἀγγειογραφία βαδίζει γοργῶς πρὸς τὴν δύσιν τῆς. Καὶ πράγματι κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἔσβησε σχεδὸν ἐντελῶς.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐνδοξοτέρας περιόδου τῆς ἱστορίας μας. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ Ἔθνος μας, τὸ ὁποῖον ὁ Θεὸς ἐπροόκισε μὲ σπανίας ἀρετάς, ἔκαμεν, ὅπως εἶδομεν, ἔργα παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, τὰ ὁποῖα κανέν ἄλλο ἔθνος εἰς τὸν κόσμον δὲν ἔχει παρουσιάσει.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ στοργὴ πρὸς τὴν πτωχὴν ἀλλὰ προνομιούχον γῆν, τὴν ὁποῖαν ἔταξεν εἰς αὐτὸ ὁ Θεὸς νὰ κατοικήσῃ, τοῦ ἔδωκε τὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὴν ἐξάπλωσιν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἥπειρον τῆς ἀσιατικῆς δουλείας καὶ βαρβαρότητος. Εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ ὄψις τοῦ κόσμου θὰ ἦτο σήμερον διαφορετικὴ, ἂν οἱ Ἕλληνες, ὅπως τόσοι ἄλλοι μεγαλύτεροι λαοί, ὑπέκυπτον εἰς τὴν τρομακτικὴν ὑλικὴν ὑπεροχὴν τῆς περσικῆς αυτοκρατορίας.

Μετὰ τὸ μεγαλουργημα τοῦτο οἱ πρόγονοί μας μὲ τὴν δροσερὰν καὶ γόνιμον φαντασίαν, τὸν δυνατὸν καὶ πρωτότυπον νοῦν καὶ τὴν λεπτὴν καλαισθησίαν των παρήγαγον ὅ,τι ἐξωραΐζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν ἀναβιβάζει εἰς τὴν σφαῖραν ἀνωτέρας πνευματικῆς ζωῆς. Ἴσως μάλιστα ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἑλληνισμοῦ θὰ ἦτο ἀκόμη πλουσιωτέρα καὶ διὰ τὸν ὑλικὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου, τὰς ἀνέσεις καὶ τὰς εὐκολίας του, ἂν μέγα μέρος τῆς ζωτικότητος καὶ δραστηριότητος του δὲν ἐξήντλει εἰς τοὺς μακροὺς καὶ καταστρεπτικούς ἐμφυλίους πολέμους. Ποία εἶναι ἡ ἀξία τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐδημιούργησε τὸ μικρὸν ἀλλὰ μεγαλουργὸν ἔθνος μας, ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς γεγονός : Ὅλοι οἱ μεγάλοι καὶ πολιτισμένοι λαοὶ ἀναγνωρίζουν, ὅτι ἡ πρόοδος των ἐθεμελιώθη εἰς ὅ,τι ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Δι' αὐτὸ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς φιλολογίας των διδάσκονται καὶ μὲ τὴν ἐνδοξὸν ἱστορίαν των καταγίνονται μὲ ἀγάπην καὶ τὰ καλλιτεχνικά των δημιουργήματα ἔχουν πάντοτε ὡς πρότυπα οἱ καλλιτέχναι των.

Ἄλλὰ τὸ κοσμοϊστορικὸν ἔργον τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι, ὅτι τὸν

πολιτισμόν, τὸν ὅποιον ἐδημιούργησε, μετέδωκε μὲ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς ὅλον τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Εἰς τὴν ἀσιατικὴν καὶ ἀφρικανικὴν ἤπειρον κινουῦνται συνεχῶς Ἕλληνες, φέρουν παντοῦ τὴν φιλομάθειαν, τὴν δίψαν πρὸς ἔρευναν, τὴν ἡμερότητα, τὴν γλῶσσάν των, τὰ ἔξοχα προϊόντα τῆς διανοίας τῶν μεγάλων πνευματικῶν δημιουργῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ, μὲ μίαν λέξιν τὸν πολιτισμόν των.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δὲν ἀποτελεῖ ἀξιοκατάκριτον ἔθνικὸν ἐγωισμόν, ἂν λέγωμεν μὲ σεμνὴν ὑπερηφάνειαν, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶναι ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς τῆς Θεῆς Προνοίας, ὁ ὅποιος ἐδίδαξεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀξίαν τῆς ἐλευθερίας, ἐφώτισε τὸν νοῦν των καὶ ἐξηυγένισε τὴν καρδίαν των.

670	•	Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουσι τὴν Ἀσσυρίαν
525	•	ὑποταγὴ τῆς Ἀσσυρίας εἰς τοὺς Πέρσας
2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ		
400	•	Οἱ Σολομῶντες εἰς τὸ κτερεῖν τὴν ἐκτετατὴν βασιλείαν
280	•	Ἰερουσαλὴμ τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους
110	•	ὑποταγὴ τῶν βαβυλωνιακῶν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους
612	•	Ἰερουσαλὴμ τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους
539	•	Κατὰλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου
3. ΕΒΡΑΙΟΙ		
2000	•	Ἐγκαθίστασις τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην
4. ΡΟΜΑΝΙΚΕΣ		
80	•	Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. — Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
5. ΣΕΛΤΑΙΟΙ		
1400-1300	•	Ἀκμὴ τῶν Χετταίων

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1. ΑΙΓΥΠΤΙΟΙ

- 4000 π. Χ. Ἐνωσις τῆς Αἰγύπτου εἰς ἓν κράτος.
1800-1530 » Ἐπιδρομὴ τῶν Ὑκσῶς.
670 » Οἱ Ἀσσύριοι ὑποτάσσουν τὴν Αἴγυπτον.
525 » Ὑποταγὴ τῆς Αἰγύπτου εἰς τοὺς Πέρσας.

2. ΒΑΒΥΛΩΝΙΟΙ ΚΑΙ ΑΣΣΥΡΙΟΙ

- 4000 » Οἱ Σουμέριοι εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς κάτω Μεσοποταμίας.
2000 » Ἰδρυσις τοῦ ἀρχαίου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
1100 » Ὑποταγὴ τῶν βαβυλωνίων εἰς τοὺς Ἀσσυρίους.
612 » Ἰδρυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους.
539 » Κατάλυσις τοῦ νέου βαβυλωνιακοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Κύρου.

3. ΕΒΡΑΙΟΙ

- 2000 » Ἐγκατάστασις τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν Παλαιστίνην.

4. ΦΟΙΝΙΚΕΣ

- 800 » Μεγίστη ἀκμὴ τῆς Τύρου. — Κτίσις τῆς Καρχηδόνος.

5. ΧΕΤΤΑΙΟΙ

- 1400-1300 » Ἀκμὴ τῶν Χετταίων.

6. ΜΗΔΟΙ ΚΑΙ ΠΕΡΣΑΙ

- 550 π. Χ. Ὁ Κῦρος γίνεται βασιλεὺς τῶν Μήδων καὶ τῶν Περσῶν.
546 » Ὁ Κῦρος ὑποτάσσει τοὺς Λυδοὺς.
538 » Ὁ Κῦρος κυριεύει τὴν Βαβυλώνα.
528 » Θάνατος τοῦ Κύρου

Ε Λ Λ Η Ν Ε Σ

5ος Αἰὼν

- 499 » Ἴωνικὴ ἐπανάστασις.
492 » Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
490 » Μάχη τοῦ Μαραθῶνος.
480 » Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν.—Ναυμαχία τῆς Σαλαμῖνος.—Μάχη τῆς Ἰμέρας.
479 » Μάχη τῶν Πλαταιῶν καὶ τῆς Μυκάλης.
478 » Ἰδρυσις τῆς πρώτης ἀθηναϊκῆς συμμαχίας.
467 » Νίκη τοῦ Κίμωνος παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος.
449 » Κιμώνειος εἰρήνη, θάνατος τοῦ Κίμωνος.
431 - 404 » Πελοποννησιακὸς πόλεμος
421 » Νικίειος εἰρήνη.
415 - 413 » Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν.
406 » Ἡ ναυμαχία εἰς τὰς Ἀργινούσας.
405 » Ἡ καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς Αἰγὸς ποταμούς.
404 - 403 » Οἱ τριάκοντα τύραννοι.

4ος Αἰὼν

- 396 » Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.
395 - 387 » Βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος.
387 » Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.
382 » Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν.
371 » Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων.
362 » Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας. — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.

- 360 π. Χ. Ὁ Φίλιππος καταλαμβάνει τὸν Μακεδονικὸν
θρόνον.
- 358 - 355 » Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος.
- 348 » Καταστροφή τῆς Ὀλύμπου ὑπὸ τοῦ Φιλίππου.
- 338 » Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας.
- 336 » Δολοφονία τοῦ Φιλίππου.—Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος
βασιλεύς.
- 335 » Καταστροφή τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀλεξάν-
δρου.
- 334 » Ἐκστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν.
Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ.
- 333 » Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ.
- 331 » Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων.—Κατάλυσις τοῦ περ-
σικοῦ κράτους.
- 330 - 328 » Ὑποταγή τῆς Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς (ἄνω
Ἀσίας.).
- 327 » Ἐκστρατεία εἰς τὰς Ἰνδίας.
- 323 » Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Αιγύπτιος	Σελ.	12
2. Ίερογλυφικά	»	13
3. Αί πυραμίδες και ή μεγάλη Σφιγξ	»	15
4. Ύπόστυλος αίθουσα του ναού του Καρνάκ	»	18
5. Άμένεμχετ Γ'	»	19
6. Κυνήγιον λεόντων (άσσυριακόν ανάγλυφον)	»	25
7. Πτερωτός ταύρος	»	26
8. Σφηνοειδής γραφή	»	27
9. Άσσυριακός ναός	»	28
10. Ό τάφος του Κύρου εις τας Πασαργάδας	»	43
11. Περσικόν ανάκτορον	»	45
12. Περσικός κίων	»	46
13. Δαρείος Α'	»	50
14. Πέρσαι πολεμισται	»	51
15. Έλλην όπλίτης	»	60
16. Μιλτιάδης	»	64
17. Άριστείδης	»	65
18. Θεμιστοκλής	»	66
19. Ό χρυσοϋς τρίπους των Δελφών και ή επί των σπειρών των όρων έπιγραφή	»	85
20. Όστρακον με τό όνομα του Θεμιστοκλέους	»	90
21. Κεφαλή του Κίμωνος	»	94
22. Περικλής	»	100
23. Τριήρης	»	111
24. Άνθρ με χιτώνα και άνθρ με ήμάτιον	»	116
25. Γυνή με χιτώνα και γυνή με ήμάτιον	»	117
26. Σχολείον	»	118
27. Παλαίστρα (άπό έρυθρόμορφον άγγείον)	»	119
28. Έσωτερικόν σιδηρουργείον	»	121
29. Παναθηναϊκός άμφορεύς	»	124
30. Αισχύλος	»	128
31. Σοφοκλής	»	129
32. Εύριπίδης	»	130

33. 'Ηρόδοτος	Σελ.	131
34. Θουκυδίδης	»	132
35. Σωκράτης	»	134
36. Κίονες : Δωρικός, Ίωνικός και κορινθιακός	»	138
37. 'Ο ναός τῆς 'Αθηνᾶς ('Αιπτέρου) Νίκης	»	139
38. Κοῦρος	»	140
39. Κόρη	»	141
40. Κεφαλή τοῦ Διὸς τῆς 'Ολυμπίας	»	142
41. Μαρμάρινον ἀντίγραφον τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τῆς 'Αθηνᾶς	»	144
42. 'Ο δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος	»	146
43. 'Ο δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου	»	147
44. Μελανόμορφος ἀμφορεύς	»	148
45. 'Η 'Ακρόπολις τῶν 'Αθηνῶν	»	150
46. 'Ο Παρθενῶν	»	151
47. Τὸ 'Ερέχθειον.—Στοᾶ τῶν Καρυατίδων	»	152
48. 'Αλκιβιάδης	»	165
49. Στήλη 'Ερμοῦ	»	168
50. Νόμισμα Συρακουσῶν	»	170
51. Φίλιππος Β'	»	209
52. Μακεδῶν ἵππευς	»	211
53. Δημοσθένης	»	216
54. 'Ισοκράτης	»	216
55. 'Ο λέων τῆς Χαίρωνείας	»	220
56. 'Ο Μέγας 'Αλέξανδρος	»	225
57. 'Η μάχη τῆς 'Ισοῦ	»	233
58. Πλάτων	»	259
59. 'Αριστοτέλης	»	260
60. Θόλος τῆς 'Επιδαύρου	»	263
61. Τὸ θέατρον τῆς 'Επιδαύρου, ὅπως εἶναι σήμερον	»	264
62. 'Η Εἰρήνη τοῦ Κηφισοδότου	»	265
63. 'Η κεφαλή τοῦ 'Ερμοῦ τοῦ Πραξιτέλους	»	266
64. Κεφαλή τῆς Κνιδίας 'Αφροδίτης	»	267
65. 'Ο Μελέαγρος	»	268
66. 'Ο ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου	»	269
67. 'Η κεφαλή τοῦ παιδὸς τοῦ Μαραθῶνος	»	270
68. Εἰδῶλια Τανάγρας	»	272

ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

1.	'Αρχαία Αίγυπτος	Σελ.	11
2.	Βαβυλωνία και 'Ασσυρία	»	21
3.	Παλαιστίνη και Φοινίκη	»	33
4.	Φοινικική εξάπλωση	»	37
5.	Τò Περσικόν κράτος επί Δαρείου Α'	»	44
6.	Χάρτης τών Περσικῶν πολέμων	»	58
7.	Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος	»	61
8.	Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Θερμοπυλῶν	»	72
9.	Σχεδιάγραμμα τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμίνας	»	77
10.	Σχεδιάγραμμα τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν	»	82
11.	Σχέδιον τῶν μακρῶν τειχῶν	»	102
12.	Σχέδιον ἀρχαίας οἰκίας	»	115
13.	Ναὸς ἐν παραστάσι	»	135
14.	Ναὸς πρόστυλος - Ναὸς ἀμφιπρόστυλος	»	136
15.	Ναὸς περίπτερος	»	137
16.	Σχέδιον Πύλου καὶ Σφακτηρίας	»	162
17.	Χάρτης τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου	»	192
18.	Σχεδιάγραμμα τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης	»	205
19.	Χάρτης τῆς πορείας τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γρανικοῦ	»	230
20.	Σχέδιον τῆς Τύρου	»	234
21.	Χάρτης τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μ. 'Αλεξάνδρου	»	240

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

Σελ.

Αἱ χῶραι τῶν πρώτων πολιτισμῶν. Οἱ Αἰγύπτιοι : Ἡ Αἴγυπτος καὶ ὁ Νεῖλος — Οἱ κάτοικοι — Κοινωνικὴ ὀργάνωσις — Ἱστορικαὶ πηγαὶ — Τὰ ἱερογλυφικά — Ἱστορία τῆς Αἰγύπτου — Ἡ θρησκεία — Βιοτεχνία καὶ ἐπιστῆμα — Αἱ καλὰ τέχναι — Μνημεῖα. — Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι : Οἱ ἀρχαιότεροι λαοὶ τῆς Μεσοποταμίας — Τὸ ἀρχαῖον βαβυλωνιακὸν κράτος — Τὸ ἀσσυριακὸν κράτος — Τὸ νέον βαβυλωνιακὸν κράτος — Ἱστορικαὶ πηγαὶ — Σφηνοειδῆς γραφῆ — Θρησκεία — Πολιτισμὸς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων — Ἡ Βαβυλών. — Οἱ Ἑβραῖοι : Χώρα καὶ κάτοικοι — Ἱστορία τῶν Ἑβραίων. — Οἱ Φοίνικες : Χώρα καὶ κάτοικοι — Ἡ θαλασσοκρατορία τῶν Φοινίκων — Ἐμπόριον — Βιομηχανία — Τέχνη. — Οἱ Χετταῖοι. — Μῆδοι καὶ Πέρσαι : Τὸ ὀροπέδιον τοῦ Ἰράν — Οἱ λαοὶ τοῦ δυτικοῦ Ἰράν — Τὸ Μηδικὸν κράτος — Κύρος ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους — Τὸ περσικὸν κράτος μετὰ τὸν Κύρον — Ὁ πολιτισμὸς τῶν Περσῶν. — Οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ καὶ οἱ Ἕλληνες	» 48
--	------

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΗΔΙΚΟΙ ἠὲ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Τὰ αἷτια τῆς συγκρούσεως Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. — Οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ τέλος τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος: Ὁ Δαρεῖος — Αἱ ἰωνικαὶ πόλεις ὑπὸ τοὺς Πέρσας — Ἡ ἔκστρατεία τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν — Ἡ ἰωνικὴ ἐπανάστασις. — Ἡ Ἑλλάς πρὸ τῶν περσικῶν πολέμων. — Ὁ ἀμυντικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων : Ἀτυχὴς ἔκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος — Ἐκστρατεία τοῦ Δάτιδος καὶ τοῦ Ἀρταφέρνηους — Μα-

ραθών : α) Αί προετοιμασίαι διὰ τὴν μάχην. β) Ἡ μάχη. — Ἡ ση-
μασία τῆς νίκης τοῦ Μαραθῶνος. — Ὁ Μιλτιάδης — Ἀριστείδης καὶ
Θεμιστοκλῆς. — Νέαι προετοιμασίαι τῶν Περσῶν — Θάνατος τοῦ Δα-
ρείου — Ὁ Ξέρξης ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἑλλάδος — Συνέδριον τῶν
Ἑλλήνων εἰς τὸν Ἴσθμὸν — Θερμοπύλαι : α) Τὰ πρὸ τῆς μάχης, β) Ἡ
μάχη. — Ὁ Ξέρξης καταστρέφει τὰς Ἀθήνας — Σαλαμίς : α) Πολεμι-
κὸν συμβούλιον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σαλαμίνα. β) Ἡ ναυμαχία τῆς
Σαλαμίνας — Φυγὴ τοῦ Ξέρξου — Τιμαί εἰς τὸν Θεμιστοκλέα — Προτά-
σεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. — Πλαταιαί : α) Συγκέν-
τρωσις τῶν ἀντιπάλων, β) Ἡ μάχη — Ἄλλαι νίκαι τῶν Ἑλλήνων :
α) Ἡ μάχη τῆς Μυκάλης, β) Ἡ μάχη τῆς Ἰμέρας. — Τὰ αἴτια τῆς
νίκης τῶν Ἑλλήνων 49-87

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ ΑΘΗΝΑ·Ι·ΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Ἡ ἐπιθετικὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν — Ὁχύρωσις τῶν
Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς — Τὸ τέλος τοῦ Πausανίου καὶ τοῦ Θεμι-
στοκλέους — Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία — Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου — Ὁ
Κίμων — Αἱ νίκαι τοῦ Κίμωνος κατὰ τῶν Περσῶν — Κιμώνειος εἰρήνη —
Οἱ σύμμαχοι χάνουν τὴν αὐτονομίαν των — Ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν
Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης — Ὁ Περικλῆς — Ἐσωτερικὴ διοίκησις καὶ
πολιτικὰ σχέδια τοῦ Περικλέους 88-103

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΑΘΗΝΑ·Ι·ΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ἡ λαμπρὰ πεντηκονταετία : α) Ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, β) Τὸ πολίτευμα,
γ) Οἱ στρατηγοί, δ) Τὰ δικαστήρια — Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τῶν
Ἀθηνῶν : α) Ὁ στρατὸς, β) ὁ στόλος — Τὰ οἰκονομικά : Ἔσοδα καὶ
ἐξοδα τοῦ κράτους 104-113

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ἡ Ἰδιωτικὴ καὶ Δημοσια Ζωὴ εἰς τὰς Αθήνας

Ἡ κατοικία — Ἡ ἐνδυμασία — Ἡ μόρφωσις τῶν νέων — Αἱ στρατιωτικαὶ
ὑποχρεώσεις τῶν Ἀθηναίων — Βιομηχανία καὶ ἐμπόριον — Αἱ μεγάλα
ἑορταὶ καὶ πανηγύρεις — Αἱ λειτουργίαι 114-126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ο ΑΙΩΝ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Σελ.

Πνευματική και καλλιτεχνική άκμή : 'Η ποίησις — 'Η Ιστορία — 'Η φιλοσοφία : α) Οί φυσικοί φιλόσοφοι — Οί σοφισταί, β) 'Ο Σωκράτης. — 'Η μεγάλη ανάπτυξις τών καλών τεχνών : 'Η αρχιτεκτονική : Οί ρυθμοί—Μορφαί ἑλληνικῶν ναῶν — 'Η γλυπτική : 'Αρχαϊκή τέχνη — Οί μεγάλοι γλύπται τοῦ 5ου αἰῶνος — Ζωγραφική καὶ ἀγγειογραφία — 'Η 'Ακρόπολις τῶν 'Αθηνῶν 127-152

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Αί παραμοναί τοῦ πολέμου — Αἷτια καὶ ἀφορμαί τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου — Συνέδριον εἰς Σπάρτην — 'Η ἀπόφασις περὶ τοῦ πολέμου — Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου : 'Αρχιδάμειος πόλεμος — 'Ο λοιμὸς τῶν 'Αθηνῶν — Δυσφορία τῶν 'Αθηναίων — Θάνατος τοῦ Περικλέους — 'Αποστασία τῆς Λέσβου — Κατάληψις τῆς Πύλου ὑπὸ τῶν 'Αθηναίων — Νικίειος εἰρήνη — 'Ο Νικίας — 'Ο 'Αλκιβιάδης — Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου : Τὰ πολιτικά σχέδια τοῦ 'Αλκιβιάδου διὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας — 'Η ἐκστρατεία τῆς Σικελίας—Φυγή τοῦ 'Αλκιβιάδου—'Η καταστροφή — Τρίτη περίοδος τοῦ πολέμου : Δεκελεικὸς πόλεμος — 'Αποστασία τῶν συμμάχων — 'Ανάκλησις τοῦ 'Αλκιβιάδου εἰς τὰς 'Αθήνας. — 'Η ναυμαχία παρὰ τὰς 'Αργινούσας — 'Η καταστροφή τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς — Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν 'Αθηνῶν — Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου — 'Ακμή καὶ παρακμή τῆς δυνάμεως τῶν 'Αθηνῶν. 153-182

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

Αί νέαί ὀλιγαρχαί : 'Η ὀλιγαρχία τῶν τριάκοντα εἰς τὰς 'Αθήνας — 'Αποκατάστασις τῆς δημοκρατίας εἰς τὰς 'Αθήνας — 'Η Σπάρτη καὶ οἱ Πέρσαι — 'Η Κύρου 'Ανάβασις — 'Η κάθοδος τῶν μυρίων — Πόλεμος μεταξύ Σπάρτης καὶ Περσῶν — 'Απόβασις τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Μικρὰν 'Ασίαν — 'Ο 'Αγησίλαος — Οἱ νέοι ἐμφύλιοι ἀγῶνες εἰς τὴν 'Ελλάδα — 'Ανάκλησις τοῦ 'Αγησιλάου ἐκ τῆς 'Ασίας — 'Ο βοιωτικὸς ἢ κορινθιακὸς πόλεμος — 'Η μάχη τῆς Κορωνείας — Κατάλυσις τῆς ναυτικῆς ἡγεμονίας τῆς Σπάρτης — Προσέγγισις Σπάρτης καὶ Περσῶν — 'Ανταλκίδειος εἰρήνη 183-195

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

Σελ.

Κατάληψις τῆς Καδμείας ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων — Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν — Ἀνασύστασις τῆς δευτέρας Ἀθηναϊκῆς συμμαχίας — Ἡ πάλη μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν — Πελοπίδης καὶ Ἐπαμεινώνδης — Συνέδριον τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Σπάρτην — Ἡ μάχη τῶν Λεύκτρων — Ἐκστρατεία τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον — Τὸ κράτος τῶν Θηβῶν — Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου 196 - 206

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ

Μακεδονία καὶ Μακεδόνες: Ἡ παλαιότερα ἱστορία τῆς Μακεδονίας — Φίλιππος ὁ Β' — Ἡ στρατιωτικὴ ὀργάνωσις τοῦ μακεδονικοῦ κράτους—Αἱ πρῶται κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου—Ὁ συμμαχικὸς πόλεμος— Πρῶτὴ ἐπέμβασις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος — Ἡ καταστροφὴ τῆς Ὀλύμπου. — Φιλομακεδονικὰ καὶ ἀντιμακεδονικὰ κόμματα — Φιλοκράτειος εἰρήνη — Ὑποταγὴ τῆς Φωκίδος— Ἡ νέα ἀνάμειξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς νοτίου Ἑλλάδος— Ἡ μάχη τῆς Χαιρωνείας — Τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Φιλίππου — Ἡ σημασία τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Μακεδόνων 207- 222

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

Η ΑΚΜΗ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΚΑΤΑΚΤΗΣΕΙΣ

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος: Ἡ παιδικὴ ἡλικία καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῶν Θηβῶν — Ἡ κατάστασις τοῦ περσικοῦ κράτους — Ἐκστρατεία τοῦ Μ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῶν Περσῶν: Ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἰς τὴν Μ Ἀσίαν — Ἡ μάχη τοῦ Γρανικοῦ — Κατάκτησις τῆς Μ. Ἀσίας — Ὁ Γόρδιος δεσμὸς — Ἡ μάχη τῆς Ἴσσοῦ — Κατάκτησις τῆς Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης — Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰγύπτου — Ἡ μάχη τῶν Γαυγαμήλων — Τὸ τέλος τοῦ Δαρείου — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ περσικοῦ κράτους — Μεταβολὴ εἰς τὰς συνηθείας καὶ τοὺς τρόπους τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐκστρατεία κατὰ τῶν Ἰνδιῶν — Διάβασις τοῦ Ἰνδοῦ καὶ τοῦ Ὑδάσπου ποταμοῦ — Ὁ ἀγὼν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πενταπο-

ταμίας Πάρον — Λήξις τῆς ἐκστρατείας τῶν Ἰνδιῶν — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Περσίαν — Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἀντίδροσις τῶν Μακεδόνων εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἐπάνοδος εἰς τὴν Βαβυλῶνα — Θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου — Ἡ σημασία τῶν κατακτήσεων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου	Σελ. 222 - 252
---	-------------------

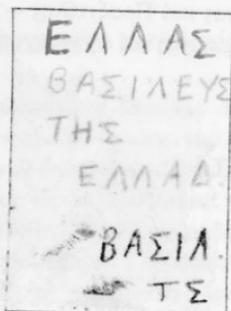
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Ἡ Ἑλλάς ἀπο Κοινωνικῆς καὶ Πνευματικῆς ἀποψέως κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα. Γράμματα καὶ τέχναι.

Ἡ κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ κατάστασις : Ἡ ἱστορία — Ἡ ρητορικὴ — Ἡ ποίησις — Ἡ φιλοσοφία — Αἱ καλὰ τέχναι : Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ — Ἡ γλυπτικὴ : α) Κηφισόδοτος καὶ Πραξιτέλης — β) Σκόπας καὶ Λύσιππος — γ) Εἰδῶλια — Ζωγραφικὴ καὶ ἀγγειογραφία	253 - 273
Ἀνακεφαλαίωσις	274 - 275
ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ	277 - 279
ΕΙΚΟΝΕΣ	280 - 281
ΧΑΡΤΑΙ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ	282
ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	283 - 287

πα του βιβλίου φέρουν το κάτωθι βιβλιοσήμον εις απόδειξιν τῆς αὐτῶν.

ον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νόμου 1129 τῆς 15 | 21 Μαρτίου 1946 (Ἔφ. Κυβ. 1946, Α'108).

024000027986

1 (VI) — ΑΝΤΙΤΥΠΗ 25.000 — ΣΥΜΒΑΣΙΣ 1053/22-5-61

Βιβλιοδωρεσία : ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΤ. ΧΡΗΣΤΟΥ — Γαμβέτα 7

he/she
I am
you
M. 490 πχ
A.V. 480 πχ
Σ 77
491+10
77
479

Handwritten notes in a box, including the word "ΟΙΚΡΑΤ" and other illegible characters.

Μεταφράσεις αρχαίων τραγωδιῶν τοῦ Γριπάρη.

1500/96

14.